

Zemplén Régió Fejlesztése Sorozat

Sárospataki turizmusfejlesztési tanulmányok 2022.

ISSN 2062-7262
ISSN 2677-1292

Sárospatak, 2022.

Sorozatszerkesztő: Dr. Dankó László CSc.
tanszékvezető egyetemi docens

Lektorálta: Tóth Zsófia PhD. és Dankó László CSc.

©: Bene Zsuzsanna, Dankó László, Erdős Tamás, Kelecseny Mónika, Körmöndi Zoltán,
Livják Emília, Sipos István, Szabó Zsuzsa, Tóth Zsófia.

www.sarospatak.eu

A szabadság ősi földje

Kiadja: Sárospatak és Környéke Turizmusáért Egyesület
3950 Sárospatak Szent Erzsébet utca 3.
telefon: 0036 47 513-150,
e-mail: sarospatak.tdm@gmail.com
www.sarospatak.eu

Kiadásért felelős: a Sárospatak és Környéke Turizmusáért Egyesület Elnöke

HU ISSN 2062-7262 (Zemplén Régió Fejlesztése Sorozat)
ISSN 2677-1292 (Sárospataki turizmusfejlesztési tanulmányok 2022)

A „**Sárospataki turizmusfejlesztési tanulmányok 2022.**” a Zemplén Régió Fejlesztése Sorozat hatodik, CD-ROM formátumú köteteként jelent meg. A tanulmánykötetet pdf formátumban CD-ROM köteles példányként elhelyeztük az Országos Széchenyi Könyvtárban és feltöltöttük az MTA Könyvtár Repozitóriumába is, így akadálytalanul elérhetővé válik az interneten a széles szakmai és érdeklődő közönség számára.

A kötet szerkesztése, összeállítása az MTA - MAB Marketing Munkabizottság szakmai közreműködésével valósult meg.

A kötet tanulmányai szabadon felhasználhatóak, de ezen tanulmánykötetre, az egyes tanulmányokra hivatkozásainál kérjük a forrás feltüntetését!

TARTALOMJEGYZÉK

Előszó.....	5
I. RÉSZ: SÁROSPATAKI TURISZTIKAI FEJLESZTÉSEK A CLLD PROGRAM KERETÉBEN	
<i>Szabó Zsuzsa:</i>	
Sárospatak és turisztikai desztinációja	9
<i>Erdős Tamás:</i>	
A Sárospataki Helyi Közösségi Fejlesztési Stratégia turisztikai vonatkozásai.....	44
<i>Körmöndi Zoltán:</i>	
MERT JÓ ITT...! – Sárospatak márkázása.....	59
<i>Dankó László:</i>	
Sárospatak Várnegyed fejlesztésének társadalmasított tervezése	69
II. RÉSZ: ÖNKORMÁNYZATI TURISZTIKAI FEJLESZTÉSEK	
<i>Dankó László:</i>	
A szelíd turizmus és ezt támogató projektek Sárospatakon.....	80
<i>Livják Emília:</i>	
Az aktív turizmus lehetőségei Sárospatakon és környékén.....	95
<i>Dankó László:</i>	
Egészségturisztikai fejlesztések Végardó-Fürdőn.....	108
III. RÉSZ: TOVÁBBI TURIZMUSFEJLESZTÉSI TANULMÁNYOK	
<i>Bene Zsuzsanna:</i>	
A borvilág trendjeinek megjelenése és térhódítása a Tokaji Borvidék gasztroturizmusában.....	119
<i>Dankó László:</i>	
Új turisztikai megközelítések Sárospatak és Zemplén turizmusában.....	130
<i>Kelecseny Mónika:</i>	
A római katolikus egyház sárospataki vallási turizmus értékkincs fejlesztései.....	146
<i>Sipos István:</i>	
Séta a megújult kollégiumi Iskolakertben.....	155
<i>Dankó László:</i>	
Az MNM Rákóczi Múzeuma turisztikai értékkincsei és fejlesztései.....	171
<i>Tóth Zsófia:</i>	
A Sárospataki turizmusfejlesztés illeszkedése a 2021-27. évi térségfejlesztési programhoz.....	186

ELŐSZÓ

Zemplénben 1997-ben, a Magyar Turizmus Rt. K+F Igazgatósága – a főbb térségi aktorokkal egyeztetett és elfogadtatott - turizmusfejlesztési terv készítésére vonatkozó megbízásával kezdődött meg az a politikai és szakmai együttgondolkodás, mely 2 évtized múltán elvezetett a tokaji részen 72 települést magába foglaló Tokaj és Nyíregyháza turisztikai térség kijelöléséhez és a Tokaj-Zemplén Térség Fejlesztési Program elindításához.

A Zemplén Régió Fejlesztése Sorozat 2011-es indulása óta ezen hatodik tanulmánykötet ismételen a turizmus közösségi fejlesztésének folyamatait, eredményeit tekinti át, idén a sárospataki, már megvalósult, vagy a megvalósulás, tervezés stádiumában lévő turisztikai fejlesztésekre fókuszálva.

A három részre szakaszolt **tanulmánykötet első része** a Sárospataki Helyi Közösségi Fejlesztés turisztikai vonatkozású eredményeit tekinti át.

Az első tanulmány a további fejlesztési tanulmányok megalapozásaként bemutatja a sárospataki desztinációt, annak rövid történetét, örökségét, természeti és emberalkotta adottságait, s településszintű főbb turisztikai vonzerőit. A desztináció településeinek (31) csoportosításánál a szerző négy kategóriát alakított ki: (1.) Tokaj-hegyalja borvidék UNESCO világörökség-hez tartozó települések, (2.) Aggteleki Nemzeti Park tájvédelmi körzeteinek települései, (3.) Tokaj turisztikai térség bodrogközi települései és (4.) további bodrogközi települések.

A második dolgozat a Sárospatakon 2016. május 26-án konzorciumi formában a helyi közszféra, a civil és a vállalkozói szféra 14 képviselőjéből megalakult Sárospataki Helyi Közösség (HACS) fejlesztési stratégiáját, majd az INNOVO-Patak Nkft, mint menedzser szervezet gesztorságával megvalósításra kiírt pályázati rendszer beavatkozási területeit, műveleteit mutatja be. A tanulmány ezen stratégiának a város turizmusa fejlesztésében is értelmezhető elemeit veszi sorra a megvalósult, vagy megvalósítás alatt lévő beavatkozási területeken, s néhány, „jó gyakorlatnak” minősülő projekten keresztül.

A harmadik tanulmány „MERT JÓ ITT...! – Sárospatak márkázása” címmel a 2020-ban a CLLD pályázati forrásból kulcsprojekt keretében megvalósul Sárospatak brand kialakításának lépéseit és a városmárka 7 pillérét azonosítja, új imázsának léterejét mutatja be és indokolja. A település menedzsmenete a PURE Design Team Kft szakmai csapatát, mint helyi vállalkozást bízta meg az új városmárka megtervezésével. A szerző megfogalmazásában: a márkázás az emberek fejében zajlik, ezeket a gondolatokat próbáljuk befolyásolni, hogy városunkat válasszák, illetve a már itt élőkben megerősödjön, hogy jól választottak. Eközben egyszerre hatunk a szívre és az észre is.

A Várnegyed fejlesztésének társadalmiasított fejlesztése című tanulmány a másik CLLD kulcsprojekt keretében a Hadas Építész és Művészeti Kft. által a Várnegyed komplex fejlesztésének társadalmiasított tervezésére elnyert pályázat elkészült dokumentumai, tervei alapján bemutatja a Várnegyed közterületeinek fejlesztési terveit. A korábbi fejlesztési tervek időbeliségébe ágyazottan építéstartó történeti, műemléki megfontolásokat fogalmaz meg, majd részletesen kifejti az alkotóközösség fejlesztési javaslatait. A fejlesztési koncepcióterv alapján a szükséges egyeztetések és engedélyek beszerzését követően lehetővé válik, hogy például a borvidék 2021-27-es területfejlesztési programja keretében a várnegyed közösségi tereinek megújítása a kivitelezés stádiumába jusson.

A második rész tanulmányai a sárospataki önkormányzati kezdeményezésre, vagy közreműködéssel megvalósult turisztikai fejlesztéseket – turizmusszakmai szöveggörnyezetbe ágyazottan – vizsgálják, mutatják be.

A „Szelíd turizmus és az ezt támogató projektek Sárospatakon” című tanulmány áttekintést ad a szelíd turizmus mibenlétéről, majd bemutatja a már megvalósult városi és városhoz is kötődő fejlesztési projekteket. A tömegessé vált turizmus (overturizm) is nagyban hozzájárult a globális és regionális környezeti, társadalmi és az épített örökséggel kapcsolatos problémák kialakulásához. A szelíd turizmus ezzel szemben a helyi lakosság és a turisták közötti kölcsönös megértést segíti elő, nem veszélyezteti a meglátogatott területek kulturális sajátosságait, és lehetővé teszi a táj kímélését is. Sárospatakon e szemlélet megvalósításának példája a Zöldút Turisztikai Központ és az általuk üzemeltetett turisztikai fejlesztések, valamint további vízi turisztikai fejlesztések, melyekről ebben a fejezetben olvashatnak.

Az „Aktív turizmus és lehetőségei Sárospatakon és környékén” című tanulmány szerint a nemzetközi trendekhez hasonlóan Magyarország turizmusában is megfigyelhető az aktív utazások iránti növekvő igény, ami elsődlegesen a folyamatosan változó fogyasztói magatartásnak köszönhető. A szakirodalom tucatnyi turisztikai ágat sorol a turista valamilyen fizikai aktivitását igénylő aktív turizmus kategóriájába.

A dolgozat a kapcsolódó szakirodalom alapján röviden értelmezi, bemutatja az egyes aktív turisztikai formákat, azok sárospataki feltételeit és meglévő városi szolgáltatásait, fejlesztéseit. Összesen 9 aktív turisztikai típus helyi lehetőségeit veszi sorra, azzal, hogy esetenként az egyes turisztikai kategóriák közötti átfedés miatt nehézkes egzaktt definiálásuk.

Az „Egészségturisztikai fejlesztések Végardó-Fürdőn” című tanulmány az egészségturizmust a gyógy- és wellness-turizmus átfogó fogalmi körébe sorolja, s értelmezése szerint a turizmusnak azon területét jelenti, ahol a turista utazásának fő motivációja a lelki és testi egészségi állapotának javítása és/vagy megőrzése, tehát a gyógyulás és/vagy a megelőzés és ennek megfelelően a célterületen tartózkodása alatt igénybe is vesz/vehet rekreációs és/vagy egészségturisztikai szolgáltatás (oka)t.

A vonatkozó szakirodalom elemzése alapján bemutatja az egészségturizmus mibenlétét, keresleti és kínálati trendjeit, s ezekhez illeszkedően a Végardó Fürdő már megvalósult fürdőfejlesztéseit, valamint a kiviteli tervekkel és beruházási forrásokkal is rendelkező téli élményfürdő további termál-és gyógyturisztikai fejlesztéseit.

A kötet harmadik része további, a városhoz, Zemplénhez kapcsolódó turisztikai turizmusfejlesztési tanulmányokat tartalmaz szerzői betűrendben.

„A borvilág trendjeinek megjelenése és térhódítása a Tokaji Borvidék gasztroturizmusában” című tanulmány összegző megállapítása: a borászati termékek száma évről évre nő, egyre

újabb trendek jelennek meg: a buborék-bumm gyöngyöző-, habzóborai és pezsgői, a natúrborok sokszor titokzatos világa, az amfóra- és narancsborok, az „Új Frissesség” trendje, az egy-egy közösségi összefogásból született ún. közösségi borok. A szerző azt vizsgálja, mennyire felelnek meg a trendek szülte újdonságok a gazdasági, ökológiai és társadalmi dimenzióknak? Mennyire tudnak egy adott tradicionális borvidék – mint a Tokaji - gasztronómiai turizmusában helyet találni, mennyire illeszthetők be a gasztroturizmusba, van-e és lehet-e létjogosultságuk.

Az „Új turisztikai megközelítések Sárospatak és Zemplén turizmusában” című tanulmány szerint a turisztikai trendek változásai következtében mind szélesebb rétegek igényelnek a megszokottól különböző rekreációs szolgáltatásokat, előtérbe kerül az élményszerzés, egyediségre törekvés. Újabb 3S-es szegmens körvonalazódik, mely a sportot (sport), a látnivalókat (spectacle) és a megelégedettséget (satisfaction) foglalja magába. A dolgozat a lassú turizmus (slow tourism), a túlturizmusodás (overtourism) és a helyi élelmiszerek és gasztronómiai kínálat felfedezése (food tourism) problematikáját járja körbe Sárospatak és a Zemplén szemszögéből.

„A Római Katolikus Egyház sárospataki vallási turizmus értékkincs fejlesztései” című tanulmány bevezetőjében röviden értelmezi a vallási turizmust, amely alatt azokat az utazásokat értjük, amelyek célja a vallási, szakrális műemlékek meglátogatása, vallási rendezvényeken való részvétel, zárandoklat, lelkigyakorlat. A Római Katolikus Egyház Sárospatakon, a Várnegyedben megvalósított fejlesztései mind a szakrális, mind a turisztikai hasznosulást szolgálják. A tanulmány a Sárospataki Római Katolikus Egyházi Gyűjteményt: múltját, jelenét, és a jövő terveit, majd a Sárospataki Bazilikát, valamint a sárospataki Szent Erzsébet tisztelet egyik elemét, a Szent Erzsébet Útat mutatja be.

A Sárospatak örökségértékei iránt az ún. lassú turizmus (slow tourism) keretében érdeklődő senior, de a fiatalabb korosztályok számára is tartalmas sétához kíván segítséget nyújtani a kollégiumi Iskolakertnek a kollégiumhoz kötődő szoboralakjai életútjait vázlatosan bemutató „Séta a megújult kollégiumi Iskolakertben” című dolgozat, melyet, ha más formában is, de szerzője és tartalma alapján tekinthetünk a „Mesélő sírkövek” Séta a sárospataki református temetőben című helytörténeti dokumentumfilm folytatásának. A séta a kollégium felőli bejáratnál indul, majd a Lorántffy szobornál a hajdani Angol Internátus felé folytatódik, a parknál jobbra fordulva a kiindulási pontig, a szobrok elhelyezkedése szerint ad rövid ismertetőket.

Tamás Edit az MNM Rákóczi Múzeuma igazgatója a múzeum turisztikai attrakciófejlesztéseiről a 2021. novemberi Sárospataki Turizmusfejlesztési Szimpóziumon tartott előadása szerint: a múzeum, a társadalom fejlődése szolgálatában álló, profitra nem törekvő, a köz számára nyitott, állandó intézmény, amely az emberek és környezetük anyagi és szellemi bizonyítékait gyűjti, megőrzi, kutatja, közvetíti és kiállítja tudományos, közművelődési és szórakoztató céllal. Az előadás alapján és a múzeum weblapja anyagait felhasználva a szerkesztő által összeállított dolgozat a sárospataki vár és várkert turisztikai értékkincsei: a kiállítások, gyűjtemények és a jelenleg is zajló fejlesztések vázlatos bemutatását tartalmazza.

A „Sárospataki turizmusfejlesztés illeszkedése a 2021-27. évi térségfejlesztési programhoz” című zárótanulmány a borvidék területfejlesztési koncepciója és programja turizmussal összefüggő megállapításai bemutatása mellett, a sárospataki közösségi turizmusfejlesztés szempontjából releváns vonatkozásokat, a formálódó fejlesztési lehetőségeket tekinti át. A 12

stratégiai prioritást és operatív intézkedést elemezve, szinte minden intézkedési cél és tartalma akár közvetetten, akár közvetlenül kapcsolódik a város turizmusa közösségi alapú fejlesztéséhez, de önállóan a 8. stratégiai és operatív prioritásként került intézkedések szintjén részletezésre. A 2021-27-es programozási időszakban megnyíló támogatási lehetőségek kiaknázása tovább erősítheti a város térségi szerepét mind a kultúra, mind a turizmus terén.

Bízunk benne, hogy a TDM szervezet által, a sorozat hatodik köteteként, elektronikusan megjelentetett és az MTA Könyvtár Repoitóriumába is feltöltésre kerülő kötet – a korábbi periodikákhoz hasonlóan – jó áttekintést ad Sárospatak turisztikai fejlesztési eredményeiről, további lehetőségeiről, s hasznos segítségül fog szolgálni a Sárospataki desztináció nemzetközi és belföldi turizmusa további fejlődéséhez.

Sárospatak, 2022. május

A sorozatszerkesztő

I. RÉSZ: SÁROSPATAKI TURISZTIKAI FEJLESZTÉSEK A CLLD PROGRAM KERETÉBEN

SÁROSPATAK ÉS TURISZTIKAI DESZTINÁCIÓJA

A Sárospataki desztinációt a Tisza jobb partja és a Zempléni hegység között a Cigándi és a Sárospataki járásokra kiterjedően 3 kistájhoz tartozó települések alkotják. 9 település Tokaj-hegyalja történelmi borvidék világörökség, 3 település a Zempléni Hegység, míg 20 település a Bodroghöz területén helyezkedik el. A Tokaj turisztikai térségként meghatározott 72 településből desztinációnkba 20 esik. Az ANP tájvédelmi körzetei 5 települést érintenek.

A desztináció települései rendkívül gazdag természeti és emberalkotta adottságokkal, természeti, történelmi és szellemi örökséggel rendelkeznek. Jelen tanulmány tájegységenként, településenként ezen turisztikai vonzerőket tekinti át, megjelölve a - további tájékozódást, látogatói utitervet segítő - internetes hivatkozásokat¹.

Kulcsszavak: Sárospataki desztináció, műemlékek, turisztikai vonzerők, vonzerőleltár

1. A DESZTINÁCIÓ RÖVID TÖRTÉNETE

Zemplén vármegye alsó részének területe évezredekkel a történelmi korszak előtt lakott volt, de földrajzi fekvése következtében nem lehetett mindenütt egyaránt alkalmas a földet birtokába vevő ősember befogadására, a Bodroghöz mély síkja, még a történelmi korszakban is, túlnyomólag vizenyős, tehát a letelepülésre alkalmatlan terület volt².

1. ábra: a Sárospataki turisztikai desztináció

A Tokaj-hegyaljai hegyvidéken talált az ősember először otthonra. Ennek talaja a negyedkorban, tehát az óriási kőrödzők és a ma is élő emlősök megjelenésének korszakában is, oly szilárd volt, hogy azt az idevetődött ősember céljaira felhasználhatta. Efféle óriási

¹ Szerző: Szabó Zsuzsa MSc, a Zemplén Régióért Egyesület alelnöke

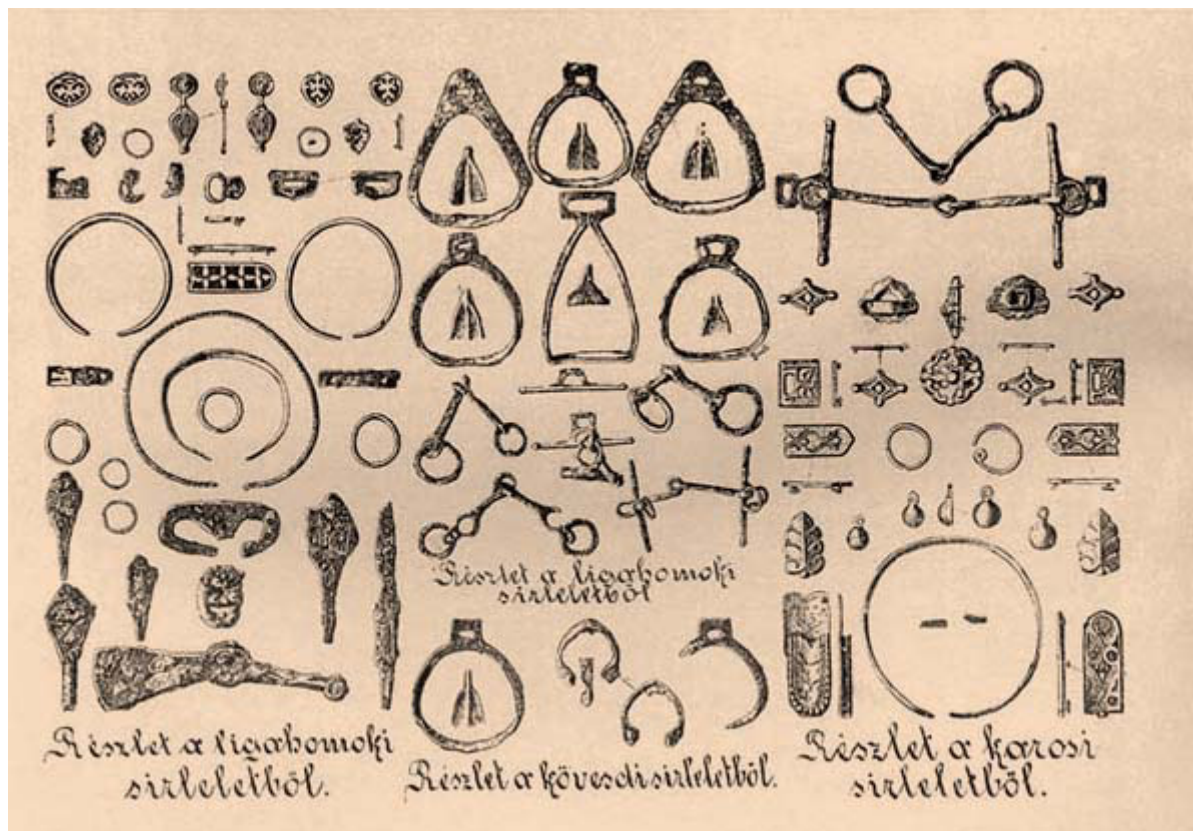
² <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Borovszky-borovszky-samu-magyarország-varmegyei-es-varosai-1/>

kérődzők csontmaradványai Tokaj mellett a Tisza folyó medréből, úgyszintén a szőlőtermő hegyek aljában lerakodott iszaprétegekből kerültek felszínre.

Régi, kőkorszakbeli leletek is túlnyomólag e vidékről származnak, mint például Hercegkút határában a Pogánykúttól nyugatra, a komlósikai gyalogút mellett levő vízmosás baloldalán, őskori tüzelőhely nyomaira akadtak. A vaskorszakban, Krisztus előtt 350 körül, a kelták fészkeltek be magukat hazánkba, akik valószínűleg a Hegyalján s a Bodrogközben is megfordultak. Tőlük kapta nevét a Tisza folyó.

A római uralom még fénykorában sem jutott el desztinációnk területére, de az itt lakó barbár népek és a rómaiak között bizonyos érintkezés állott fenn, amelyre nézve a Karos község határában, a Kenderszer nevű dűlőben talált őskori halászati eszközök nyújtanak némi támasztékot, melyek mellett, vegyesen, római korbelti bögrék és edények fordultak elő³.

A honfoglaló magyarok (Karos) desztinációnk területén csak egyes szláv és pedig Thesszalonikából ide fölrajzolt néptörzsekre akadtak. A bodrogmenti (Sára)Zsadány községgel kapcsolatban állott, idők folytán alámerült Arbonya helységet is thesszalonikai szlávok telepítették. A letelepült szlávok emlékét főleg a helynevek őrizték meg számukra. A

2. ábra: Részletek a karosi sírleletekből

forrás: ZEMPLÉN VÁRMEGYE TÖRTÉNETE. Irta ifj. dr. Reiszig Ede

Zemplén név is szláv zem, zemlja = föld (helynév-képzővel: Zemlján) származik, jelölül annak, hogy a szláv őslakosok földmiveléssel is foglalkoztak, mely körülményt a többi helynevek (pl.: Háromhuta) is igazolni látszanak, melyek az erdészettel állanak összefüggésben.

³ Dongó: Adalékok Zemplén vármegye történetéhez. 1899. évf. 301.

A vallonok Németalföldről, hihetőleg még a XI. század közepén telepedtek a Hegyaljára, Sárospatakra, melyet ők alapítottak, s amely helység már a XIII. század elején városi kiváltságokkal bírt. Idővel teljesen megmagyarosodtak. Sárospatak a XIV. században már tiszta magyar város.

A desztináció területén letelepült németeket két osztályba sorozhatjuk: az elsőbe tartoznak a szász vendégek, a kik kisebb csoportokban települtek le a városokban az Árpád-házi királyok idejében. E német vendégek hozták magukkal a külföldi művelődést, a kézműipart s a kényelmet. A német telepek között első helyet foglalnak el a sárospataki vendégek, a kik valószínűleg 1261-ben nyertek kiváltság-levellet Istvántól, az akkoriban még ifjabb királytól.

A német telepek második csoportjába azokat soroljuk, melyek a szatmári békekötés után keletkeztek. E telepek közül a róla elnevezett Traucsonfalvára (Herceggút), herceg Trautson 1754-ben kath. vallású svábokat telepített.

Az olaszok IV. Béla király uralkodása alatt a tatárjárás után, 1254-től kezdve telepedtek Liszkára, Patakra, ahol, mint királyi vinczellérek, főleg a szőlőművelés terén fejtettek ki tevékenységet. Olasz telep Bodrogolaszi is, melyet még a tatárjárás előtti korszakban alapítottak⁴.

A mohácsi csatavesztés után a harcból megmenekültek egyike: Perényi Péter hazatérve Szapolyai párthíve lett, azonban felhasználva az általános zűrzavart, elfoglalta Patak várát. Perényi Pétert, a koronaórt, akit Ferdinánd Patak várának birtokában megerősített, pálfordulása után már ott találjuk e király 1527. évi koronázási ünnepségeinél.

Az ország 3 részre szakadását követően Ferdinánd ugyan lemondott Erdélyről, de a felső tiszavidéki vármegyét a maga számára igyekezett biztosítani. E végből 1557-ben Telekessy István küldte Zemplénbe, a ki előbb Zemplén várát, majd Sárospatakot kerítette kézre a Perényiektől. A terület azonban többször gazdát cserélt, hol a német, hol a magyar hadak megszállásai okoztak kárt, pusztulást.

A XVII. században vetette meg I. Rákóczi György fejedelem és felesége Loránffy Zsuzsanna a hatalmas Rákóczi- birtok alapjait. Állandó tartózkodási helyük is e területen volt, nyáron a sárospataki, télen pedig a regéci várban. A Perényi által alapított sárospataki református kollégium is alattuk virágzott fel.

A XVII. századot és a XVIII. század első felét szakadatlan harcok és felkelések jellemezték. A Vesselényi-féle összeesküvés leplezése után a vidék jelentős része császári zsoldosok kezébe került, akik valóságos rémuralmat teremtettek a védtelen nép között. Elsősorban ezért csatlakozott a zempléni nép kitörő lelkesedéssel Tkököly felkelő seregeihez. A felkelés elbukását ismét császári megszállás követte, s ez olyan elviselhetetlen terheket rakott a lakosságra, hogy otthonaikat elhagyva, tömegesen menekültek a hegyvidék erdőségeibe.

1697. júniusában a sátoraljaújhelyi vásárban kezdődött az egyik jelentős parasztfelkelés. Tokaji Ferenc vezetésével az elkeseredett parasztok megtámadták és agyonütötték a vásárban fosztogató császári vasasokat. A felkelés mindössze három hétig tartott, a császári túlerő hamar győzedelmeskedett, s rettenetes bosszút állt a résztvevőkön. A bosszú a vidék várait sem kímélte. Császári parancsra ekkor rombolták le a környék több még éppen maradt várát.

⁴ Pauler Gyula: A Magyar Nemzet Története I. 342.

Az 1703-ban kibontakozó Rákóczi-szabadságharc ismét nagy tömegeket vonzott fegyverbe. 1703 és 1709 között a zempléni táj, az itt elterülő Rákóczi-birtok - elsősorban Sárospatak - az ország politikai központja, itt élt II. Rákóczi Ferenc, s innen irányította a szabadságharc menetét. A szabadságharc bukása után, 1710-ben foglalták el császáriak a pataki várat, s ezzel véget is ért a Rákócziak kora, mely a vidék történetének egyik legszebb, legdicsőbb korszaka volt.

A vidék lakossága a sok szenvedés és megaláztatás ellenére sem lett hűtlen a haladó eszmékhez. Többen vettek részt a Martinovics-féle összeesküvésben és tettükért súlyos börtönbüntetésben részesültek. Az 1848-1849-es szabadságharc időszakában ismét sok ezren fogtak fegyvert a haza védelmében. A zempléni fiatalok lettek a megalapítói a híres kassai "vörössipkás" zászlóaljnak és ott voltak a szabadságharc dicső csatáinak majd mindegyikében. A szabadságharc leverését követő közel két évtizedes elnyomatás után, a kiegyezést követően kezdődött el a táj fejlődése, elsősorban a közlekedési utak kiépítésével.

Az első és második világháború sok szenvedést hozott a zempléni táj, a desztináció lakosaira. A trianoni békeszerződésben meghúzott országhatár perifériára sodorta a Bodroghöz környékét, elvágvá a felvidék gazdasági, vasúti közlekedési kapcsolatait. 1945 után ugyan új üzemek létesültek, de a Borsodi-medence túlzott iparosítása, a népességet elszívó hatása, a viszonylag távoli megyeszékhely nem hatottak kedvezően a zempléni tájra.

Az 1980-ban felszámolt hegyközi, bodroghközi kisvasúthálózat máig is ható veszteséget okozott a kisebb bodroghközi települések és Sárospatak gazdasági, közlekedési kapcsolataiban - nem beszélve e közlekedési eszköz egykori, tájbaillő romantikájáról.

2. A SÁROSPATAKI DESZTINÁCIÓ ADOTTSÁGAI, ÉRTÉKEI, VONZERŐI

A Magyar Kormány 1092/2017. (II. 21.) határozatával elfogadta a Tokaj, Felső-Tisza és Nyírség kiemelt turisztikai fejlesztési térség 2017-2020-ra szóló stratégiai fejlesztési programját. A kijelölt térség Tokaj-hegyaljai és a borvidékhez kapcsolódó összesen: 73 településéből adottságai révén 20 desztinációnkba esik, ez is bizonyítván desztinációnk települései turisztikai vonzerőinek sokrétűségét, gazdagságát.

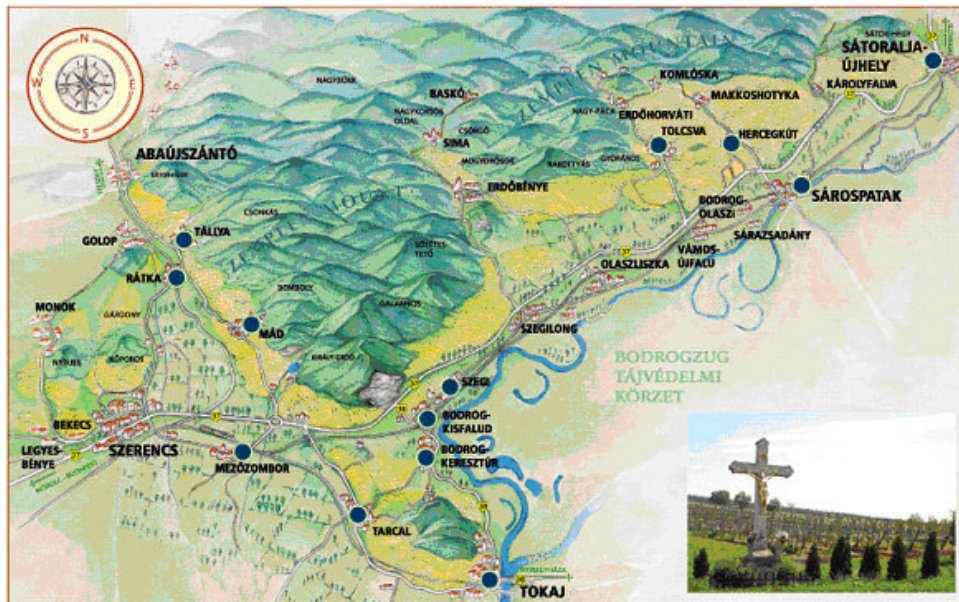
2.1 Tokaj-hegyalja borvidék UNESCO világörökség-hez tartozó települések

A világörökségi helyszín összesen 132,555 négyzetkilométernyi (13.245 ha) magterülete megegyezik a magyar bortörvényben meghatározott Tokaj-hegyaljai borvidékkel, az ütközőzónába pedig a 27 település további közigazgatási területe tartozik. A Sárospataki desztinációba ezek köréből 9 tartozik (Makkoshotyka adottságait a jellemzőbb kapcsolódás okán az ANP Zempléni Tájvédelmi Körzetnél mutatjuk be). A történelmi borvidék területe kettős súlypontú, a déli részek a legkiemelkedőbb szőlőtermő helyek, az északi rész kulturális és természeti vonzerőkben gazdagabb.

1. Sárospatak

Sárospatak már az őskorban is lakott volt. Az első feljegyzések szerint 904-ben vette hatalmába a környéket Alaptolma, Ketel vezér fia, s a gróf Cseszneky család őse. 1201-ben városi kiváltságokat kapott Imre királytól. A középkorban fontos kereskedelmi állomás (Lengyelország felé). Várát I. Endre király építtette. Itt született II. Endre király lánya, Árpádházi Szent Erzsébet.

Sárospatak Zsigmond királytól szabad királyi városi rangot kapott, Mátyás királytól pedig vásártartási jogot 1460-ban. 1575-ben nagy pestisjárvány pusztított a városban. 1531-ben megalapították a már legendássá vált Sárospataki Református Kollégiumot, ami az akkori Magyarország egyik legjelentősebb oktatási intézménye volt. 1650-től egy ideig itt tanított a haladó szellemű pedagógus, Comenius. Sárospatak másik jelentős intézménye a Comenius Tanítóképző Főiskola jogutódja: a Tokaj-Hegyalja Egyetem, amelynek egyik intézete az ő nevét viseli.

3. ábra: Tokaj-hegyalja történelmi borvidék UNESCO világörökség
forrás: Zempléni RVA, www.zrva.hu

Sárospatak várát több híres nemesi család is birtokolta, többek között a Dobó család (itt volt Balassi Bálint esküvője Dobó István lányával, Krisztinával), a Lorántffyak, majd a Rákóczi-család. I. Rákóczi Györgynek itt ajánlották fel az erdélyi fejedelemséget.

A Rákóczi-szabadságharc viszontagságai nem kímélték a várost; hol a kurucok, hol a labancok birtokolták. 1708-ban itt tartották az utolsó kuruc országgyűlést. A város lakói aktív részt vállaltak az 1848–49-es forradalom és szabadságharcban is.

1871-ig mezőváros volt, ekkor mivel e rang az egész országban megszűnt, nagyközséggé alakult. A 20. század elejétől 1956-ig járási székhely volt. Várossá 1968-ban nyilvánították.

Fontosabb látnivalók:

Sárospataki vár (Rákóczi-vár) (reneszánsz lakótorony, Perényi-loggia)

Trinitárius kolostor: a vár területén épült 17. századi kolostor a középkorban „nagy kőházként”, majd gazdasági épületként működött. II. Rákóczi Ferenc 1693-ban adományozta a trinitárius rendnek. A rend feloszlását követően szolgálati lakásokat és magtárat létesítettek benne. Jelenleg a Múzsák palotája és a Farkas Ferenc Művészeti Iskola működik benne.

Jezsuita kolostor: A Jezsuita Rend letelepedése Sárospatakon Rákóczi Györgyné Báthory Zsófia nevéhez fűződik, aki 1663-ban telepítette le őket a városban, számukra iskolát és plébániát építtetett. A gótikus kolostort reneszánsz majd barokk stílusban átépítették. A

plébánia 1967-től a Római Katolikus Egyházi Gyűjtemény befogadó helye. Utóbbi mellett került felújításra a Szent Erzsébet ház.

Sárospataki Képtár

Domján-ház - Kazinczy út 23. (Domján József festőművész festményekből és metszetekből álló gyűjteménye)

Sárospataki Református Kollégium Tudományos Gyűjteményei és Múzeuma

Sárospataki református templom és a temető

Szinyei-ház

Tengerszem – A tengerszem a településtől északra fekvő Megyer-hegy egykori malomkő bányája helyén alakult ki.

Vártemplom és rotunda

Sárospatak Város Termálfürdő és Camping: A Termálfürdő 38 °C-os gyógyhatású termálvizével várja vendégeit. A gyógyvíz jelentős ásványi anyag tartalmú, kalcium-magnézium, nátrium-szulfátos, hidrogén karbonátos jellegű, fluoridos hévíz. Ízületi és érrendszeri megbetegedések utókezelésére javasolt.

Műemlékek (vastagon szedett, részletes ismertető, címek a lábjegyzeti hivatkozást megnyitva, a vonatkozó sorra rákattintva)⁵:

A városközponti műemléki terület és az Erdélyi J. u. által határolt terület

Árpád Vezér Gimnázium

Attila utca

Bodrogközi-Hegyközi Kisvasút hídja

Boros-ház

Eötvös u.

Erdélyi-ház

Esze Tamás Általános Iskola

Görögkatolikus paplak

Görögkatolikus templom (Szent József utca)

Görögkatolikus templom (Végardó)

Gortvay-ház

Hild téri új épületegyüttes

Kőkapuzat

kollégiumok

Kossuth u.

Láczay borház-villa

Lakóépületek

Művelődés Háza

Múzeum

Nagykollégium; Könyvtár és Berna-sor

Napközi otthon

óvoda

Pálóczi-várkastély várfalmaradványai

Plébániaház

polgármesteri hivatal, ÁNTSZ épületegyüttes

posta

Présház; Pince

Rákóczi u. - Kazinczy u.

Református templom

⁵ http://www.muemlekem.hu/muemlek?szuro%5Bhelyseg_nev%5D=S%C3%A1roszpat

Református templom
Római katolikus templom
Rozgonyi-vár
Szemere u., Lórántffy u., Palika köz, Görbe u.
Szent Erzsébet tér
Szinyei-ház
tanítóképző főiskola
Tornacsarnok
Trinitárius kolostor
Várkastély
Városfalak
Városháza
Vay-ház; Fellegvár
Zsidó fürdő

2. Bodrogolaszi

A települést 1244-ben említik először, amikor IV. Béla olasz vancelléreket telepített ide, de templomát már 1201-ben is említették. 1404-ben a Perényi család birtokai közé tartozott, de 1444-ben rajtuk kívül a Pálócziaknak is volt itt birtokuk, majd 1504-ben Perényi Imre a maga birtokrészét a terebesi pálosoknak adományozta. A középkorban mezőváros volt, különféle szabadalmakkal és vásártartási engedéllyel felruházva.

A török megszállás idején elpusztult, 1567-ben a törököktől elpusztított helységként vették fel az adóajstromba, később azonban újra felépült. Előbb Nagy Balázst, 1581-ben Bárczy Pált, 1592-ben pedig Feöldy Pált iktatták be egyes részeibe, 1598-ban pedig a terebesi pálosok szerepelnek ismét birtokosaiként. 1606-ban Olaszit Bocskai István foglalta el, de 1610-ben a pálosok visszakapták, majd 1651-ben az újhelyi pálosok vették át a terebesi pálosok birtokait; közöttük Olaszit is, majd 1786 után a vallásalapé lett. 1739-ben pestisjárvány pusztított a községben, mely a falu 201 lakosának a halálát okozta.

A 19. században a Lónyay család birtoka lett; 1808-ban Lónyay Gábor, az 1900-as évek elején pedig gróf Lónyay Elemér és neje Stefánia főhercegnő volt a birtokosa, akinek itt szép kastélya volt, melyet Lónyai Elemér atyja: Lónyay Ödön, az 1860-as években építtetett. A kastélyt egykor díszes park vette körül. Miután a család kihalt, az egyház, pontosabban a Pannonhalmi apátság örökölte a kastélyt, és az azt övező területet. A 80-as években kollégiumként működött az épület. A Pannonhalmi Főapátság 2007.12.05-én a Magyar Katolikus Egyház belső jogi személyeként működő Chemin Neuf Közösségre bízta a területet hitéleti és lelkipásztori célok megvalósítására.

A település határában fekvő Csókfölde nevezetű dűlőhöz egy monda fűződik; mely szerint a területet Báthory Zsófia, a pataki nagyasszony, egy csókért adományozta az újhelyi pálos-atyáknak. Szarkakút néven - egy gyógyvizű forrás is található volt itt, amelynek vizét köszvény ellen használták. 1910-ben 1175 lakosából 1166 magyar volt. Ebből 423 római katolikus, 273 görögkatolikus, 437 református volt.

Látnivalók, műemlékek:

Lónyay-kastély⁶

Középkori katolikus templom⁷

⁶ [https://hu.wikipedia.org/wiki/L%C3%B3nyay-kast%C3%A9ly_\(Bodrogolaszi\)](https://hu.wikipedia.org/wiki/L%C3%B3nyay-kast%C3%A9ly_(Bodrogolaszi))

⁷ http://www.muemlekem.hu/muemlek?szero%5Bhelyseg_nev%5D=Bodrogolaszi

Görögkatolikus templom

Középkori kőhíd

Bodrogpart és rév

Stefánia út a „Magashegy” mögött.

3. Erdőhorváti

A települést a tatárjárás után említik először, de már korábban is állt. Az első írott adat 1353-ból való a településről, a pálosok ekkor építettek itt zárdát a Canonica Visitatio 1814. évi adatai szerint. E zárdá romjai még a 15. században is láthatók voltak. 1398-ban Horváthyként említették, ekkor Debreő István és fiai voltak birtokosai.

1647-ben I. Rákóczi György nejének, Lorántffy Zsuzsannának birtoka volt, ő kapott rá királyi adományt. A Rákóczi birtok elkobzása után a királyi kamaráé lett.

Később több birtokos váltotta itt egymást: herceg Bretzenheim, herceg Trautson, báró Beust, majd báró Beust Hedviga révén báró Waldbot Frigyes birtoka lett.

Látnivalók, nevezetességek, műemlékek⁸:

Várhegy természetvédelmi terület

Római katolikus temploma - 1787-ben épült, a régi fatemploma helyére.

Református temploma - 1789-ben készült el.

Erdőhorváti perec.⁹

Lakóház

Harangláb

4. Hercegkút

Hercegkút a Rákócziak uradalmához tartozott. A település 1750-ben jött létre, mikor a Rákóczi-szabadságharc után elnéptelenedett területre földesura, Trautson herceg német telepeseket hozatott, hasonlóképpen a közeli Károlyfalva (Karlsdorf) és Rátka (Ratkau) falvakkal együtt. A település eredetileg az ő nevét viselte, Trautsondorfnak, magyarul Trauczonfalvának hívták. A telepesek főként szőlőgazdálkodással foglalkoztak.

1788-ban épült a barokk stílusú templom. Az alapító család kihaltával a települést a sárospataki uradalomhoz csatolták, és annak sorsában osztozott, de 1876-ban különvált a sárospataki uradalomtól. 1903-ban egy nagy tűzvészben a falu leégett, azonban hamarosan újraépült.

Az 1910-es népszámláláskor 934 lakosából 931 magyar volt, ebből 903 római katolikus, 19 izraelita volt. 2001-ben a település lakosságának 53%-a magyar, 47%-a német nemzetiségűnek vallotta magát.

A kultúrtáj kategóriában világörökségi címmel büszkélkedő, népi építészet remekeiként számon tartott emeletes pincesorok különleges esztétikai látványt nyújtanak a falu két szélén – a Kőporoson és a Gombos-hegyen -, ahol a gazdákkal egyeztetve pincelátogatásra és borkóstolásra is lehetőség van.

A különböző kulturális rendezvényeken meggyőződhet nemzetiségi hagyományőrző csoportjaik felkészültségéről, és egy igazi sváb miliőben érezheti magát. Meglátogathatja elődeik és a mai kor lakói által létrehozott építményeket (ma már a Világörökség részét

⁸ <http://www.muemlekem.hu/muemlek/show/2747>

⁹ <https://gasztrohos.hu/recept/erdohorvati-perec/>

képező pincesorok, a Gombos-hegyi Kálvária, templom, iskola, sváb tájház stb), pihenésre és sportolásra alkalmas létesítményeket (Kulcsos Turistaház, szabadidő- és sportcentrum, tanösvény stb), amelyek jó kiindulópontjai a varázslatos Zempléni hegyekbe irányuló kirándulásoknak.

Látnivalók, műemlékek:

Római katolikus templom (1788) és plébánia¹⁰

Sváb tájház (Kossuth utca)

Világörökségi pincesorok (Gombos-hegyi, Kőporosi)

Gombos-hegyi kálvária

Szabadidő- és sportcentrum (Petőfi utca végén)

Pogány-kút és környéke – kulcsos ház

Gyöngyszem Német Nemzetiségű Általános Iskola és Óvoda

Művelődési ház

Götz János szobrászművész mellszobra

Pihenőpark szabadtéri színpaddal, szökőkúttal a Sváb söröző mögött

A Szovjetunióba elhurcolt falusiak emlékműve

Tradicionalis Kádárüzem www.traditionalbarrels.com

5. Olaszliszka

1239-ben említik először, IV. Béla magyar király egyik levelében, LYSKA néven. IV. Béla olasz – más forrás szerint vallon[3] – szőlősgazdákat telepített a környékre, innentől Olaszliszka a neve. A betelepült szőlőművesek a Burgundia nevű falurészben éltek.

A település és határa ekkor királyi birtok volt, 1243-ban azonban a király a szepesi prépostságnak adományozta. 1320-ban Károly Róbert király szabad piacot engedélyezett az ekkor már Liszka Olaszi néven említett településnek. 1466-ban Mátyás király városi rangra emelte Liszka Olaszit, évi három szabad vásárt engedve neki.

A település a török hódítás idején, a 16. és 17. században rendkívül nehéz helyzetbe került geopolitikai helyzete miatt: pont azon a területen feküdt, ahol az országon osztozó három hatalom érdekei ütköztek. Szapolyai János, aki a mohácsi csatavesztés után az ország keleti felében uralkodott, 1530-ban vámmentességet adott a városnak és 12 mérföldes körzetének. 1538-ban a várost és vidékét a váradi béke a Habsburg I. Ferdinándnak, Ausztria és Magyarország nyugati fele uralkodójának juttatta.

1546-ban a város határában ütközet zajlott, Serédy Gáspár és Perényi Péter hadai közt. A környékért folyt a harc a nyugati és a keleti királyság közt, végül 1560-ban a Habsburg-párti Schwendli Lázár elfoglalta és a tokaji vár birtokaihoz csatolta a várost. Hamarosan azonban az észak felé előrenyomuló törökök elpusztították.

1567-ben a szepesi prépostság visszakapja mint birtokát. 1601. szeptember 2-án Rudolf megerősítette a Mátyástól kapott kiváltságokat és hozzájuk még pallosjogot is adott a városnak. 1606-ban a bécsi béke alapján Bocskai István fejedelem uralma alá került a város.

A városban 1831-ben, majd később még egyszer, 1871-ben kolerajárvány pusztított. Olaszliszkán 1848. október 4-én átvonult a szabadságharc zempléni önkéntes zászlóalja és sokan csatlakoztak hozzá.

¹⁰ http://www.muemlekem.hu/muemlek?sziuro%5Bhelyseg_nev%5D=Hercegek%C3%BA

Látnivalók, műemlékek¹¹:**Kossuth-ház****Lakóház****Református templom** (1784 és 1787 között épült)

Római katolikus templom. 1332-ben épült a Nagyboldogasszony tiszteletére, a 19. században barokk formát kapott. A magyar templomok közt különlegesnek számító tornya 1632-ben készült katonai őrtoronynak. (Az építő, az eperjesi Stenczel Dániel munkájáért 400 forintot és 20 köből búzát kapott.) A toronyban két harang van, delente megkonduló nagyharang másfél tonnát nyom. A harang pajzsán lévő felirat szerint a 17. század legnevesebb harangöntője, az eperjesi Georg Wierd készítette 1633-ban.

Középkori kőhíd**Zsinagóga maradványok emlékhelye és a zsidótemető**

A „Traktér” ötszáz éves épület, eredetileg a terebesi pálos szerzetesek kolostora, a 17. században a királyi dézsmafedők lakhelye, a 18. században postaállomás és vendégfogadó Kelet-Európa Modern Képtár és Nemzetközi Szoborpark, Történeti és Néprajzi Látványtár.

Érdekességek:

A templomot 1772-ben kirabolták. A monda szerint az arany kegytárgyakat a rablók a Bodrogba rejtették, de azok felemelkedtek a víz színére és így megtalálták őket. Az eset emlékére kőkeresztet illesztettek a sekrestye falába.

1805. december 5-én egy éjszakát Olaszliszván pihent a Szent Korona, amikor Pozsonyból Napóleon császár közelgő seregei elől Keletre, Munkácsra menekítették.

A lizskai közhit szerint itt született 1802. szeptember 19-én Kossuth Lajos (és nem a hivatalosan születési helyének tartott Monokon, ahol csak anyakönyvezték), miközben apja, várandós feleségével úton volt haza Monokra a sátorlajújhelyi tiszti értekezletről.

Határa Tokaj hegyalja egyik legnagyobb szőlőtermelő területe.

Friedländer Herman, az „olaszliszkai csodarabbi”, aki 1920 nyarán tanácsaival dúsgazdaggá tett egy svájci tőzsdei spekulánst¹².

6. Tolcsva

Tolcsva település elnevezését többféleképpen magyarázták. Legújabb tudományos névmagyarázat szerint a falu nevének első említése 1255. Tholchwa alakban található. A település a Tolcsva patakról kapta a nevét, amelynek mentén épült.

1511-től a Bánffy, Eödönffi, Dobó, Gerendi, Czékei, Mezőssyek, Dessewffyek és sok más nemesi család birtokolja a falut, míg 1602-ben a Lónyay, 1630-ban a Rákóczi család birtoka. 1486-ban Nagytolcsva mezővárosi rangot kapott. Az 1700-as évek második felében került Tolcsva a gróf Szirmay és utána a báró Waldbott Frigyes családok tulajdonába.

A görögök megjelenése Tolcsván 1711 után figyelhető meg, akik az un. Tokaji Compania kereskedő társaság tagjaiként fontos szerepet játszottak a Hegyalja borkereskedelmével és a vidéknek külföldi árukkal történő ellátásában. Az 1725-1728-as népszámlálás szerint már éltek zsidó családok Tolcsván. A későbbi időben nagy szerepet játszottak a vidék borkereskedelmében.

A XVIII. század végén Tolcsva bekapcsolódott az országos postahálózatba. A faluban gyógyfürdő működött. Az 1828-as népszámlálás adatai szerint a településen 501 ház állt. Az 1848-as forradalom eseményekről a zsidó kereskedők számoltak be a falu lakosainak, akik a

¹¹ http://www.muemlekem.hu/muemlek?szuro%5Bhelyseg_nev%5D=Olaszliszka

¹² http://www.olaszliszka.hu/main.php?telepules_tortenete

pesti vásáron tartózkodtak. 1848 szeptemberében Szirmay Ödön akkori polgármester rendelete értelmében eltörlésre került a szőlődézsma, mely egyike volt a legnehezebb feudális terheknek. A szabadságharc csatáiban aktívan részt vettek a tolcsvaiak.

A települést 1856-ban súlyos tűzvész pusztította, melynek során számos középület és 90 ház porig égett. Az iparosság továbbra is egységes céh keretek között működött. Az 1867. évi kiegyezés megteremtette a modern közigazgatást, gazdálkodást, pénzügyi működéseket, az iskola ügyet, a művelődés irányítását új alapokra helyezte.

Tolcsva 1872-ben, a Sátoraljaújhely-Legenye-Mihályi vasúti szárny bővítése révén bekapcsolódott az országos és nemzetközi vasúti közlekedésbe. 1886. évi közigazgatási törvény a várost lefokozta nagyközségi rangra.

A filoxéra járvány (szőlővész) 1886-ban érte el Tolcsvát, és a hegyaljai települések közül itt volt a legnagyobb a szőlő pusztulása. Az újratelepítés után 1895-re majdnem visszaállt a vész előtti állapot. A nagyobb szőlőbirtokosok nemcsak pincészettel, hanem feldolgozó és palackozó üzemekkel is rendelkeztek, önálló kereskedelmi, értékesítési joggal, az üvegeken saját címerrel ellátott címkékkel. A Hegyalján a XIX. század második felétől különböző társaságok, egyesületek alakultak, melyekhez a tolcsvai birtokosok is csatlakoztak.

1913-ban nagy árvíz pusztított a településen, melynek során kb. 160 lakóház került víz alá. A természeti csapás után, emberi áldozatokat követelő világháború jött. A tolcsvaiak elvesztették a korábbi piacaikat, országos vásáraikra sem jöttek el az elcsatolt területekről.

1939-ben, a világháború kitörése után lengyel menekültek telepedtek meg Tolcsván. Központi utasításokra fokozódott a helyi zsidóság tevékenységének korlátozása. Megszüntették egyesületeiket, szervezeteiket, iskolájukat, eljárást kezdeményeztek ellenük, bolti készleteiket elkobozták, ingatlanaikat elvették stb.

1944. december 17-én vonultak be a román, majd a szovjet csapatok. Komoly megterhelést jelentett a lakosság számára a szovjetek rendelkezései: a borkészlet felmérése és lefoglalása, termények, élő állatok, takarmány, élelmiszerek stb. hadi célra való beszolgáltatása.

1945 márciusában Tolcsván is megalakult a néphatalmi szervezet, a Nemzeti Bizottság. Ezen év augusztus 4-én Ónody Imre községi bíró elnökletével összeült az új képviselőtestület. Intézkedés történt a zsidó vagyonok visszajuttatásáról. Az 1945-46-os tanév már nyugodt körülmények között folyt. Az óvoda folyamatosan működött.

1945 márciusában Tolcsván is földosztás kezdődött. 1947-ben megtörtént a község villamosítása, 1948-ban pedig államosították az iskolákat.

Látnivalók, műemlékek¹³:

A Királyudvar műemléki környezete

Desseffy-kastély

Királyudvar

Kurucz-kastély

Római katolikus templom

Szirmay-kastély

Waldbott-borház – Kincsem dülő

¹³ http://www.muemlekem.hu/muemlek?suro%5Bhelyseg_nev%5D=Tolcsva

Bormúzeum és Borászati Kultúra Háza Kossuth u. 32.

Tájház Kossuth u. 32¹⁴.

Tolcsván született Fried Vilmos (William Fox) a Hollywood-i 21th Century Fox filmvállalat alapítója¹⁵.

7. Sárzasadány

A mai Sárzasadány három település egyesülése által jött létre az évszázadok folyamán. A község mai neve Újsára és Bodrogzsadány emlékét őrzi. Az egykoron népes falu mai lakói csupán néhány százan vannak.

Bodrog-parti település, olyannyira, hogy a folyó a kertek alatt folyik. A falu fekvése által a hegység és a síkság találkozásánál található. A Zempléni-hegység déli nyúlványai Tokaj-Hegyalja szőlőtermő területéhez tartoznak. Királyi birtok, pálosok, jezsuiták, Rákócziak, Bretzenheimék, Lónyaiak birtokolták. Egykor kolostor is emelkedett határában. A XIX/XX. század fordulóján még emlegették az egykori romokat.

Az évszázadok során természetesen a falu lakossága többször kicserélődött, megújult. Az eredetileg halászattal foglalkozó lakói egyre inkább a szőlőművelésben, s a földművelésben dolgozva boldogultak. A község lakosainak egy része II. József alatt nemességhez jutott. A falu legrégebbi családjai sorában említhetjük a Kecskeméthy, a Szabó, a Koleszár, a Smajda, a Vaskó-családot.

Az elmúlt 100 esztendőben sokat változott a falu. A római katolikusok (1934-ben Rády Eduárd és Tamás Márta adományából), majd a görög katolikusok (az építkezés 1936-ban kezdődött, 40 évig csak a falak álltak, míg 1982-ben újrakezdődött, s 1983-ban fejeződött be az építkezés) templomot emeltek.

1876-ban elkészült a régi, majd a XX. század első felében az új iskolaépület, ezekben két tanító (általában egy református és egy római katolikus vallású) tanított.

Az 1930-as, 1940-es években az itt élőket többször felkeresték a Sárospataki Református Kollégium Falukutató szemináriumai tagjai. Kutatásaik írásos dokumentumai fontos forrásai a falu történetének, társadalomtörténetének, de információkat adnak a gazdálkodásról, a vallási szokásokról, hagyományokról is. Patak szelleme másként is jelen volt a faluban. A Theológiai Akadémia III. és IV. éves hittan (teológus) hallgatói szolgáltak több éven át a református gyülekezetben.

A Bodrog árterületében kialakult Ósára 1939-ben felköltözött mai helyére, létrejött Újsára. Három halászattal foglalkozó család maradt csak az „Ó” faluban, a Smajda, a Halász és a Kotsis család.

1950-ben Újsára s Bodrogzsadány egyesítésével megalakult Sárzasadány. Sára szinte egészében református lakossága 1953-ban csatlakozott a zsadányi templom gyülekezetéhez, s létrejött a sárzasadányi leányegyház. Idő kellett azonban, míg kialakult az új kötődés. Mára már összenőtt az egykor volt két falu Újsára és Bodrogzsadány.

A falu történelme visszaköszön a mai település képén, régi házai az egykor volt világot idézik a település funkcióváltása közepette. Átalakul a régi, mezőgazdasággal, halászattal foglalkozó település. Egyre több az időszakosan itt tartózkodó lakos, s egyre kevesebb a falu tényleges lakosság száma. Eltűnnek a régi családnevek, más jelentést kapnak a tájékozási pontok, eltűnik a gazdák építette világ, s reméljük, hogy hasonlóan értékes születik helyette¹⁶.

¹⁴ <https://www.tolcsva.hu/turisztika/nevezetessegek>

¹⁵ <https://www.britannica.com/biography/William-Fox-American-film-producer>

¹⁶ <https://rakoczimuzeum.hu/hu/a-falu>

Látnivalók, műemlékek:**Gőz- diesel üzemű szivattyúházak¹⁷**

Emlékek háza

A tűz háza

A vizek háza

A föld háza (Néprajzi kiállítóhely az MNM Rákóczi Múzeum fenntartásában, Fő út 36-38.).

8. Vámosújfalú

Vámosújfalú nevét a 14. században említették először, mint vámszedő helyet. 1398-ban Debrői István fiait iktatták be a település birtokába. Az 1400-as években több birtokosa volt, többek között a Deseő, Tornyai, Csicseri Fodor, Sempsei, Leszteméri, Upori, Pataki, Tekes, Martonosi, Nyársapáti, Csékei, Tárczay családok voltak földesurai. Az 1500-as évek közepéig pedig a Sempsei, Czékei, Dobó, Perényi, Soklyósy, Széchenyi, Szent-Ivány, Soós családok birtoka volt. 1567-ben a törökök által elpusztított települések közt tartották számon. 1570 és 1598 között a Henkey, Dobó, Horváth, Magócsy családok birtoka volt. 1598-as összeíráskor kincstári birtok, 1602-ben pedig a pataki uradalomhoz tartozónak írták.

A 18. századi kőhíd

1608-ban Lorántffy Mihály birtokának írták. 1630-ban Lorántffy Zsuzsanna birtoka, majd az ő révén Rákóczi György tulajdonába jutott, a Rákóczi birtokok elkobzása után pedig a kincstárra szállt. A 17. század végére pusztá hellyé vált és csak a 18. század elején népesült újra. 1720-ban herceg Trautson család kapott rá királyi adományt, majd a család kihalta után ismét a kamarára szállt vissza. Az 1800-as években a herceg Bretzenheim, Tárczay és Szirmay családoké lett. A 20. század elején Zemplén vármegye Tokaji járásához tartozott. Az 1910-es népszámláláskor 648 lakosa volt, melyből 624 volt magyar, 12 horvát. Ebből 206 római katolikus, 84 görögkatolikus, 310 református volt.

A községben több helységnév magyarázat él. Az egyik szerint az itt járó idegenek gyakran "vérvámot" fizettek, azaz a verekedő, virtuskodó falubeliek gyakran helybenhagyták, sőt meg is ölték az idegeneket. A megmenekültek aztán elhíresztelték a nevezetes vámot szedő falut. Egy másik magyarázat szerint a vámosiak "vámolósak", azaz szeretik megdézsmálni a másét. Egy bölcsesség is keringett róla: "Akit Zsadányban meg nem loptak, Vámoson meg nem vertek, az végig mehetett a világon!" A valóság az, hogy a falu vámhely volt. Nagyon valószínű azonban, hogy előbb volt Újfalú, mint vámhely.

A pápai tizedjegyzékben, az 1300-as években a falu első elnevezése már így hangzott: Nova Villa, ami szó szerint azt jelenti: új falu. A helyváltoztatás elsődleges oka minden bizonnyal az árvizek, a Bodrog pusztítása volt. A falu eredetileg a Bodrog folyó partján volt. Innen menekült a falu népe északabbra, Kisvámosra, ahonnan középkori leletek kerültek elő, bizonyítva az egykori település létezését. Ezek "dombos" helyek voltak, alkalmasak a letelepedésre. 1567-ben, 1683-ban a törökök elpusztították a falut, de a település életre kelt, rászolgálva nevére, ismét Újfalú vált belőle. Újratelepülve azonban nem a régi helyén épült újjá, hanem ismét északabbra, a jelentőségében mindinkább növekedő úthoz (a galíciai országúthoz) közelebb.

Látnivalók:

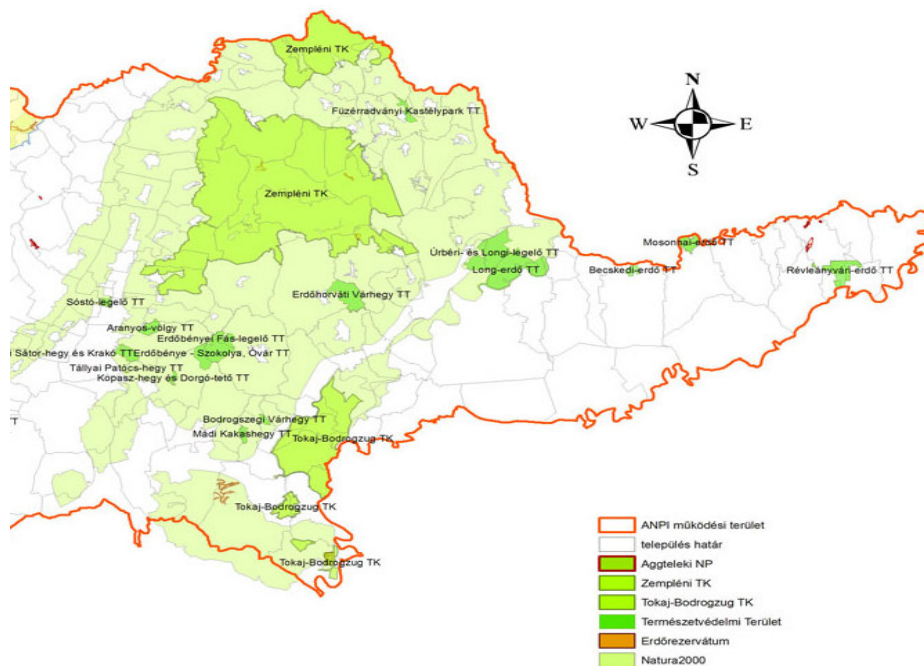
Középkori 6 lyukú kőhíd (Budát Galiciával - Lemberggel összekötő út)

Református templom

¹⁷ <http://www.muemlekem.hu/muemlek/show/12261>

Római katolikus templom
Görögkatolikus kápolna
Falumúzeum
Faluház
Hősök emlékműve
Kopjafa
Búzavirág Alapítvány

2.2 Aggteleki Nemzeti Park tájvédelmi körzeteinek települései

4. ábra: Az Aggteleki Nemzeti Park tájvédelmi körzetei és más védett természeti értékei
forrás: http://anp.nemzetipark.gov.hu/?pg=menu_476

Tokaj-Bodrogszeg Tájvédelmi Körzet

A Bodrogszeg az ország egyik legszebb vízitúrázó területe. A tavaszi áradások jelentik a szezon kezdetét április végén, május elején. A területen vízitúrázni csak engedély birokában lehet, amelyet a www.bodrogszeg.hu honlapon lehet, vagy az ott felüntetett tokaji és budapesti együttműködő partnereknél beszerezni.

Ma az országban ez az egyetlen olyan terület, amelyet rendszeresen elönt a víz. Természeti értékei, háborítatlansága mellett, részben ezért került fel 1989-ben, fokozott jelentőségű vízimadár élőhelyként a nemzetközi Ramsari területek listájára.

9. Viss

Viss község néveredete igen régi időkre nyúlik vissza, a honfoglalás korában jött létre. A falut elsőként 1239-ben említik. Első írásos emléke a Pongrácz család levéltárának egy 1381-ből származó iratában szerepel. A honfoglaláskori leletek ma Nyíregyházán tekinthetők meg a Jósza András Múzeumban. A község neve szlovák eredetű, ami sásast jelent.

1410-ben a település vámhely, vízi és szárazföldi vámja is van. A XV. Század közepéig földesurai igen gyakran változtak, több birtokosa is volt a településnek. Upor, Ujfalusy, és az Óbégányi családoknak volt itt birtoka. A település ekkor Zemplén vármegyéhez tartozott. A XV. század végén még a ButtKay, Márky, Ráskay családot is birtokosai között találjuk.

A Csicsery család 1452-ben be akarta népesíteni, ezért soltészszággként Gewrghspan Lászlónak adták ki, 10 évi adómentesség biztosításával. 1642-ben az Újfalussy, a Pataky, 1481-ben a Csicsery, Ormos, Fodor, majd 1482-ben a Fuló, 1488-ban a Rácskai Balázs család birtoka. A XVI. század elején nevét már Viss-nek írták, ekkor a Farkas család volt a falu birtokosa. Később több tulajdonosa is volt, míg a XIX. század végétől Boócz Ferenc bírta, aki 1890-ben kúriát építtetett. Római katolikus temploma 1827-ben, református temploma 1985-98. között épült, Katona György sárospataki építész-mérnök tervei alapján, neoklasszicista stílusban, 22 m magas toronnyal.

1885-ben a faluban nagy tűzvész pusztított, melyben Viss majdnem teljesen leégett. Viss-nek az 1910-es népszámláláskor 1051 lakosa volt, ebből 1048 magyar, melyből 514 római katolikus, 229 görög katolikus, 270 református volt.

A község fejlett infrastruktúrával rendelkezik, a vezetékes ivóvíz és vezetékes földgázhálózat ki van építve. Útjainak 82%-a szilárd burkolattal ellátott.

A község határában húzódó 5 km hosszúságú Bodrog-holtágban rendkívül sok és változatos halfajták találhatóak és horgászhatóak. Vonzóvá teszi a községet a Bodrogzug csodálatos természeti szépsége és változatos madárvilága, ahol egyaránt megtalálhatja számítását a pihenésre vágyó és a kirándulást kedvelő is¹⁸.

Látnivalók, műemlék:

Viss-Törökér gravitációs zsilip¹⁹, szivattyútelep

Bodrog holtág és a Bodrogzug TK – víziturizmus, horgászat, madármegfigyelés

Római katolikus templom

Református templom

Görög Katolikus Imaház

Világháború emlékmű

10. Zalkod

Zalkod Árpád-kori település. Nevét már a pápai tizedjegyzékben említették Zalgoch néven. 1406-ban az Újfalussy család birtoka volt, 1470-ben pedig az Óbégányi család volt Zalkod birtokosa.

A 18. század végén, 19. század elején több birtokosa is volt; a Csapó, Hangácsy, Komjáthy, Poroszlay családok voltak itt a nagyobb birtokosok.

A 20. század elején a Rothmann Mór örökösének birtokában volt.

Az 1910-es népszámlálási adatok szerint Zalkodnak 586 magyar lakosa volt, melyből 286 római katolikus, 201 görögkatolikus, 80 református volt.

Az 1950-es megyerendezésig Szabolcs vármegye Dadai felső járásához tartozott.

Látnivaló, műemlék:

Római katolikus kápolna²⁰

Bodrogzug

Zempléni Tájvédelmi Körzet

A védett terület nagysága: 26 496 hektár, ebből fokozottan védett 2 395 hektár.

¹⁸ <http://www.viss.hu/tortenelem.php>

¹⁹ <http://www.muemlekem.hu/muemlek/show/12262>

²⁰ http://www.muemlekem.hu/muemlek?szuro%5Bhelyseg_nev%5D=Zalkod

Elhelyezkedés: A tájvédelmi körzet a Zempléni-hegység Makkoshotyka Boldogkőváralja vonaltól északra eső területeinek két központi részét foglalja magába.

11. Háromhuta

A 2018-ban 320 éves község történelmének feltárásával és dokumentálásával először Takács Béla foglalkozott, aki az 1966-ban megjelent (Műszaki Könyvkiadó, Bp.) A Zempléni-hegység üveghutái című könyvében ismertette az egykori üveghuták történetét, természetesen főleg ipartörténeti szempontok szerint. Szintén ennek a témának kapcsán olvashatunk a huták történelméről Veres László 1989-ben megjelent (Herman Ottó Múzeum, Miskolc) Magyar Népi Üvegek című könyvében is. Ezek a művek tehát főleg az üveghuták keletkezését és történetét, illetve az üvegyártás módját ismertetik, az első üveghuta 1698-as megalapításától kezdve, az utolsó üvegyár 1916-os bezárásáig.

Az első, több témakört is érintő, kifejezetten helytörténeti jellegű műnek Szutorcsik József A regéci három huta (Ó-, Közép- és Újhuta) népe (1929-1949) című 85 oldalas tanulmányát tekinthetjük, amely a Szülőföldünk című folyóiratban (Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Honismereti Egyesület) jelent meg 2002-ben.

Az első átfogó és áttekinthető helytörténeti művet Dr. Járasi Lőrincnek köszönhetjük, aki a Háromhutaért Alapítvány felkérésére írta meg Háromhuta című könyvét. A 126 oldalas, képekkel illusztrált könyv a Háromhutaért Alapítvány és az Északerdő Zrt. támogatásával jelent meg 2008-ban, és a település alapítása előtti időktől kezdve a 2000-es évek elejéig taglalja annak történetét. A szerző – okleveles erdőmérnökként – művében főleg a falu életét meghatározó erdőgazdálkodás szempontjából ismerteti a történéseket, a lehető legtöbb levéltári forrás, Szutorcsik József korábban említett tanulmánya, és helybeliek visszaemlékezése alapján.

Háromhuta helytörténetének és múltjának feltárása ezzel természetesen nem ért véget, jelenleg többen is foglalkoznak ilyen jellegű kutatásokkal. Verbovszki Dániel például levéltárak internetes adatbázisainak böngészésével, régi fotók gyűjtésével, és a helybeli idős emberek visszaemlékezéseinek gyűjtésével igyekszik többet megtudni a falu történelméről és néprajzáról, emellett pedig hadtörténeti kutatásokat is végez az I. és II. világháborúban szolgált és elesett háromhutai lakosokkal kapcsolatban. A közel 220 éven keresztül zajló helyi üvegyártásról pedig Kádas Dániel tolcsvai üvegyűjtő és Tatay László, az Ósforrás Hagyományörző, Sport és Turistaegyesület elnöke folytat gyűjtéseket, illetve kutatásokat.

Háromhuta Község Önkormányzata, a Háromhutaért Alapítvány, és a közreműködő szervezetek, valamint magánszemélyek bíznak abban, hogy a jövőben kiadni tervezett könyv mellett egy helytörténeti múzeumot és tájházat is sikerül majd kialakítani, ahol az ide látogató vendégek az összegyűjtött tárgyi emlékeken keresztül ismerhetnék meg a település történetét és az itt élő emberek mindennapjait. Addig azonban a faluban kihelyezett ismeretterjesztő táblák és kisebb kiállító helyek (pl.: óhutai Üvegcsűr), valamint az internet segítségével is igyekszünk ebben segíteni²¹.

Látnivaló, műemlék:

Lakóház Középhuta Petőfi u 54.²²

Szlovák tájház, erdészeti gazdasági eszközök
Óhutai Üvegcsűr

²¹ <http://www.haromhuta.hu/falutortenet/>

²² <http://www.muemlekem.hu/muemlek/show/2798>

Flórika – forrás és pihenőhely
Pikla – kápolna
Temető
Harangláb és környezete
Csorgó – forrás és pihenőhely
Barátok Panzió és Étterem
Bretzeinheim-Waldbott vadászkastély / Újhuta Kastélyszálló
Pálos kolostorrom
Turisztikai Információs Központ és Tanoda kávézó

12. Komlóska

A település várát 1379-ben említik először, mikor is a birtokos Tolcsva nemzetség tagjai megosztották rajta. A második és jelen tudásunk szerint egyben az utolsó említése 1398-ból származik. Borovszky Samu Zemplén vármegye című műve szerint a Pusztavár nevű hegyen husziták emeltek „váracsot”, melynek azonban már az 1900-as évek elején is kevés nyoma látszott.

Komlóska nevét az oklevelek 1396-ban említették először Komlós néven,[5] ekkor birtokosul Csirke Margitot írták, majd nem sokkal később 1397-ben Komlóstelek néven is említették.[6]

A község 1884-ig Abaúj vármegyéhez tartozott, akkor Zemplénhez csatolták.

A település a mai napig őrzi 18. századi ruszin telepeseinek nyelvét, kisebbségi kultúráját. A falu a magyarországi ruszinok egyik központja. A település általános iskolája a Ruszin Nemzetiségi Általános Művelődési Központ, mely Magyarország legkisebb tanulói létszámú általános iskolája.

Látnivalók, műemlékek²³:

Lakóház

Tájház

Pusztavár rom (Solymos várának romjai)

Görögkatolikus templom

13. Makkoshotyka

A múlt század végén feltárt pogánykúti leletek és az egynapi járótávolságon belüli leletek szerint településünk környékén már Krisztus előtt 6000 évvel megjelent az ősemlék, aki a köveshegyi obszidiánból készített magának nyílhegyet, lándzsát és tölgyerdőkben vadászott. A mai Makkoshotyka, alias Makramál a pataki várispánsághoz kapcsolódóan jött létre, mintegy tucatnyi emberrel valamikor az 1170-1200-as évek között. Lakosai várjobbágyok voltak.

A legrégebbi írásos emlék, egy latin nyelvű adománylevel szerint 1262-ben V. István király a birtoka közepéből kihalított egy részt és azt vitézi szolgálataiért Hugka nevű vitézének és öt fiának adományozta. Az adományozást követően a település eredeti Makramál neve Hughkára, Hoghkára változott. A családban szülőről gyermekekre szállva szakadatlan láncban öröklődött az adomány. A falu később is jobbágybirtok maradt, és nevét az első szabad birtokosa után máig megtartotta. 1791-ben Hotykának, 1888-tól Hogykának, 1891-től pedig a mai nevén Makkoshotykának nevezik. Mivel a környező erdők nagyrészt tölgyfaerdők, amelyekben igen sok makk termett, a község az előnevét bizonyára innen kapta.

²³ http://www.muemlekem.hu/muemlek?szuro%5Bhelyseg_nev%5D=Koml%C3%B3ska

A falu többi részének, tehát V. István által el nem ajándékozott területeinek korábbi birtokosa volt 1460-ban Herczeg László, majd a Palóczyak kaptak belőle királyi adományt. Ezután még több tulajdonos van feljegyezve, de a II. világháborúig leginkább a Zörcsey és a Héczei-Baxa, a Patay, Orbánczy, Szőke, Marton, Gamcsik, Rozgonyi és Vitányi családok szerepelnek tulajdonosként.

Kedvelt vadászterület: IV. Béla, V. István és Mátyás király, valamint Rákóczi fejedelem is szívesen vadászott erdeiben. A nagyvadak, szarvasok, őzek, vaddisznók szaporodását jól segítette a háborítatlan erdőség (korábban még bölények, farkasok és medvék is fellelhetők voltak a vidéken). A múlt század végén muflonokat telepítettek be. Az erdők igen gazdagok voltak és a mai napig azok erdei termésekben: gombákban, vadgyümölcsökben, gyógynövényekben.

A vulkanikus talajnak köszönhetően az 1200-as években elterjedt a szőlőtermesztés és a borkészítés. A hozzá kapcsolódó borospincék pedig mind a tatárjáráskor, mind később fontos szerepet játszottak a lakosság megmentésében. Ez az „igen rejtett helyen lévő” település az 1700-as évek elején bújtatta a kurucokat, sőt, az 1600-as évek zavaros „villongós” éveiben a Pataki Kollégium tagjainak is menedéket adott üldöztetésük közben.

A hotykaiak kihalása után ezen községrészt házasság révén a Bejczy-család örökölte 1569-ben. 1790-ben Meczner Sámuel szerezte meg, majd 1936-tól id. Meczner Gyula és herceg Windischgraetz Lajos a legnagyobb birtokosok.

A falu felső részén Meczner Rudolf építtetett klasszicista stílusban egy 12 lakószobás kastélyt. A falu alsó részén lévő kastélyt Meczner Tibor építtette az 1920-as évek közepén. Az épület annak idején igényesen és korszerűen lett kialakítva, saját áramforrással, telefonnal, gyönyörű parkkal rendelkezett.

1944 őszén mindkét Meczner család elhagyta a falut. Sajnálattal a háború végét egyik kastély értékes berendezése sem bírta ki, és nagyrészt elpusztultak a falura vonatkozó írásos dokumentumok is. A falu fejlődésében annak idején jelentős szerepet játszott a Meczner-család. A völgypatakon a múlt században vízimalmokat és egy zúgót építettek fel, továbbá létrehoztak egy halastavat is. Ezekből sajnos mára semmi sem maradt.

Igen jellemző, hogy a településnek ma csaknem ugyanazon határai vannak, amelyek az ősi adománylevélben olvashatók. Tisztelettel az ősök iránt, jóleső érzéssel állapíthatjuk meg, hogy az Árpád-kori dűlők, illetve helynevek máig fennmaradtak. Bizonyíték erre például a „Mons Popol” - Papaj, mely valaha szőlővel volt beültetve, ma erdőség; a „Rivulus Sebus” – ma Sebes-patak stb. Ma az egyik kastélyban általános iskola, a másikban orvosi rendelő működik.

Látnivalók:

Római Katolikus Egyházközség - Meczner kápolna

Református egyházközség - kápolna

Vadászati trófeagyűjtemény Nagy György Rákóczi u. 17.

Meczner kastély - Erdei iskola

Faluház²⁴

További természetvédelmi területek, helyi védettségű területek:

Sárospatak: Megyer-hegyi Tengersizem TT, Iskolakert, Várkert

Erdőhorváti: Várhegy TT

²⁴ <http://www.makkoshotyka.hu/index.php/latnivalok>

Karcsa: Becskedi erdő TT

Pácin: Mosonnai erdő TT, Kastélypark

Révleányvár: Révleányvári erdő TT

Tiszakarád – Tiszacsermely: Tiszatelek-Tiszaberceli ártér TT (Hortobágyi NP része)

2.3 Tokaj turisztikai térség bodroghözi települései

14. Bodroghalom

A község első írásos említése 1358-ból való, azonban a régészeti leletek azt bizonyítják, hogy a települést már sokkal régebben lakják. A község birtoktörténete meglehetősen egyszerű, mert a vizektől elzárt főleg pákászattal és állattenyésztéssel foglalkozó falu nem tartozott a legjövedelmezőbb birtokok közé. A hajdúk és a törökök pusztítása után már csak egy adózó portája maradt. Innen származik Vass János mondája és a Vass János tó elnevezése. Vass János a csónakján szállította át a törököt, majd egyenként vízbe fojtotta őket. A pusztuló lakosságot 1635-ben a pestis teljesen kipusztította. A visszatelepülés nagyon lassan ment.

A község különösen áradáskor úgy körbe volt véve vízzel, hogy Alsóbereckiig lehetett csónakkal közlekedni. A Bodrog és a Tisza szabályozása után a mocsarak és tavak helyén termőterületek keletkeztek és kezdetét vette a földművelés.

1927-ig a Lukai család birtoka volt, utánuk kapta a Luka nevet. A 17. század közepétől a Bocskai család, majd a Vécsey család tulajdonába került. A település 1927-ig egykori birtokosa után a Luka nevet viselte, majd a Bodroghöz homokbuckáira utalva, felvette a Bodroghalom nevet.

Az 1970-es években kelta-kori temetőre bukkantak a miskolci Herman Ottó Múzeum munkatársai. A Millennium évében pedig honfoglalás-kori temetőt tártak fel, 28 sírral. Az ásatások során talált leleteket a Nemzeti Múzeum 2001-ben az Év szerzeményei kiállításon mutatta be.

A lakosság száma ma 1457 fő, folyamatosan csökkenő, előregedő tendenciát mutat. Az elmúlt 20 évben az infrastruktúra sokat fejlődött. Kiepült az ivóvízrendszer, a vezetékes gáz és a telefonhálózat. Polgármesteri hivatala, óvodája, iskolája, egészségügyi központja, gyógyszertára, református és katolikus temploma, tájháza van.

15. Cigánd

A település első okleveles említése egy 1289-es adománylevelben olvasható²⁵. Az egységesen Zygand birtokként említett települést, 1347-ben egy hosszú ideig elhúzódó birtokper kettészakította. A fele-fele arányban megosztott birtokot, már ekkor kétféleképpen nevezték. A Tiszához közelebb eső rész lett Nagy Czigánd, a birtok másik fele pedig Kis Czigánd.[10] Az elszigetelve fekvő két település életét, évszázadokon át a Tisza folyóhoz való viszony határozta meg, amely egy sajátosan zárt világot alkotott és egészen a 19. század közepéig átjárhatatlan ingoványok és mocsarak vették körül. Mivel termőföld nem volt, a férfiak számára a megélhetést a csikászgat és a vadászgat, míg a nők számára a harmatkása-, a sulyomszedés és a gyékényszövés jelentette. A Tisza szabályozásáig igen nyomorúságos volt az itt élők helyzete.

²⁵ <http://bodroghoz.ns01.biz/>

A folyó szabályozása után a település jelentős termőföldre tett szert és ettől fogva jelentőssé vált a burgonyatermesztés. 1913-ban adták át a Bodrogi Gazdasági Vasút által épített Cigánd-Királyhelmec közti pályát, amelyet hamarosan Sárospatakig meghosszabbítottak.[12] 1923-ban Kis- és Nagyczigánd egyesült. Ebben az időben a falu, már a Bodrogköz magyar oldalán maradt részének legnagyobb települése volt.

Az 1968-as közlekedéspolitikai koncepció következményeként, 1976. december 31-vel a kisvasút végleg megszűnt Cigándon.

A rendszerváltás után a társadalmi-gazdasági átalakulás folyamatában, a gazdálkodási formák összetétele Cigándon is jelentősen megváltozott és a termelőszövetkezetek felszámolása után új vállalkozási formák jelentek meg. A térség foglalkoztatási helyzete az 1990-es évek eleje óta rendkívül kedvezőtlen lett. A nagyon alacsony gazdasági aktivitási ráta mellett, nagyon magas volt a munkanélküliség. Az 1994-ben átadott cigándi Tisza-híd várostörténeti jelentőségű építmény, melynek köszönhetően megnyílt az út Szabolcs-Szatmár-Bereg megye, elsősorban a 17 km-re lévő Kisvárdra irányába, jelentősen csökkentve a település elszigeteltségét.

A köztársaság elnökének határozata alapján, 2004. július 1-jei hatállyal Cigánd városi rangot kapott. Még ebben az évben az egyik legfiatalabb területi egység, a Bodrogi kistérség központja, majd a 2013. január 1-től Magyarországon újból bevezetett járási rendszerrel a Cigándi járás székhelye lett.

Látnivalók, műemlékek²⁶:

Falumúzeum

Lakóház

Református templom

Városnap (2004 óta minden év augusztusában)

Bélesfesztivál (2005 óta minden év szeptemberében)

Tiszai PET Kupa (2013 óta minden év nyarán).

16. Györgyarló

Györgyarló község Borsod-Abaúj-Zemplén megye Sárospataki járásában. Miskolctól közúton 95 kilométerre keletre, a Bodrogközben, a Tisza partján fekszik. Uradalmi cselédek tanyája volt, 1954-ben vált külön Sárospataktól, s lett önálló község.

Györgyarló területéhez kapcsolódó településrészek: Csengőkúti őrház, Füzestanya, Kisbálványos tanya, Kisgyörgyarló külterület, Láplótanya külterület, Lúdhallgató külterület, Szophomok külterület

Látnivalók, műemlékek²⁷:

Kastély és magtár

Szivattyútelep

17. Karcsa

Első írásos feljegyzése 1186-ból való, amikor III. Orbán pápa saját fennhatósága alá helyezi. A következő századokban több földesura is volt. 1440-ben a Szerdahelyi család, majd az 1500-as években az Allaghyak tulajdona. 1581-ben házasság révén jut a Mágóchy család birtokába, majd újra visszakerül az Allaghy családhoz, melynek kihalása után visszaszáll II.

²⁶ http://www.muemlekem.hu/muemlek?szuro%5Bhelyseg_nev%5D=Cig%C3%A1nd

²⁷ <http://www.muemlekem.hu/muemlek/show/2795>

Ferdinánd királyra, aki a Sennyeyeknek adományozza. A család örökösei egészen 1945-ig földesurai a falunak.

Legfőbb épített értéke a jelenleg is református templomként szolgáló Árpád-kori templom, melyet a monda szerint a Karcsa-tóban lakó tündérek egyetlen éjszaka alatt építettek. A román stílusú műemlék két részből áll, a XI. – XII. században épült kerek templomból és a XII. század végén, a XIII. század elején hozzáépített hajóból. A vörös kövek faragványai hazánk legkiválóbb románkori emlékévé tették a karcsai templomot. Szomszédságában áll a 2004-ben rekonstruált tájház, amely a polgárosodó paraszti család házát tükrözi.

Természeti értéke a települést kettészelő Karcsa-tó, melynek változásai szorosan összefüggenek a falu életének alakulásával. Az egykor bővizű folyót Rákóczi György 1646-ban szabályoztatta és só szállító hajóút lett. 1705-ben II. Rákóczi Ferenc töltséit átvágatta, így a Tiszával való kapcsolata megszűnt és beleveszett a Hosszúrét mocsaraiba. Az itt élők életét hosszú évszázadokon át a Karcsa-tó határozta meg. Az ember együtt élt a víz áradásával, apadásával. A mocsárvilág lecsapolása után pedig egy új élet kezdődött számukra. A víz és a vízpart állat- és növényvilága rendkívül gazdag, igazi látványosság.

Az elmúlt években számos fejlesztés, beruházás valósult meg a településen, mely az itt élők életminőségét nagyban javítja. 1996-ban vezetékes földgáz kiépítése segítette a családi házak fűtését. Becsked tanyán ravatalozó épült. Az 1960-as évek végén, az 1970-es évek elején megépült középületek sorra felújításra, korszerűsítésre kerültek: az egészségügyi központ, a napközi otthonos óvoda és konyhája, a művelődési ház, az általános iskola, az idősek klubja, a sporttöltöző, a polgármesteri hivatal homlokzata.

2004-ben átadták a rekonstruált tájházat. 2010-ben alapszolgáltatási központ létesült. Megtörtént a Karcsa-tó kotrása. Műemléktemploma több alkalommal újult meg, legutóbb a belső bútorzat felújítására került sor. Kulturális rendezvényeinknek színvonala, a művelődési központ működése kiemelkedő a térségben.

Látnivalók:

Karcsa-tó: A meder vízi és parti növényzetével nem mindennapi látványosságot kínál. A partnak vannak rendezett részei, üdülőteleppel, és egy telepített fenyőerdővel (Fenyves) mely ezen a vidéken különlegességnek számít. Az üdülőtelep aszfaltozott úton közelíthető meg, közelében szabadstrand található, kiépített szalonnasütő hellyel, lócákkal. A tó napijeggyel horgászható, napijegy a Tó-sörözőben (Táncsics út 2.) váltható. A meder feltöltődöttebb, északi szakasza igazi vadregényes nádas-sásos vízivilágot mutat a felfedező kedvű vándoroknak.

Árpád-kori református templom és szomszédságában a Tájház műemlékek.

A településtől nyugatra fekvő Becskedi erdő természetvédelmi terület, a bodrogközi tölgyesek egykori uralmára emlékeztet.

18. Karos

Karos község a Bodrogköz egyik legrégebben lakott települése. Neve közel száz esztendeje cseng ismerősen nemcsak a régészek, de a IX.-X. század emlékei iránt érdeklődő széles közvélemény előtt is. A X. században valószínűleg fejedelmi szálláshely volt, hiszen a régészek a falu határában az ország leggazdagabb honfoglalás-kori lelőhelyére bukkantak. Összesen 3 temetőt tártak fel (az Eperjesszög I. temetőben 13, az Eperjesszög II. temetőben 73, az Eperjesszög III. temetőben, pedig 19 sírt). A töredékeiben is pompás leletanyagban tegeztek, szablyák, íjcsontok, veretes övek, veretekkel díszített tarsoly, arab dirhemek,

valamint nagyszámú lószerszámok, köztük nők által használt kantárdíszek, ezüstberakásos kengyelek tanúskodtak hajdani tulajdonosaik rangjáról, gazdagságáról.

A község első írásos említése 1392-ből való. Birtokosai a XVI. század végéig gyakran változtak. 1631-től a Sennyey család birtokában volt a település jelentős része. 1880-ban tűzvész pusztítja el a települést. 1930-as években Sennyey Miklós báró és Nádasdy Ferenc gróf birtokolta. Karos református temploma az 1820-as években épült, a görög katolikus templom pedig 1958-ban.

Látnivalók: A községben járva érdemes megtekinteni a 2012 szeptemberében átadott Honfoglalás Kori Látogató Központot²⁸, melynek keresztmetszete egy kihúzott visszacsapó íjat formál. A belső térben elsősorban honfoglalás kori leletek másolatai, 7 interaktív tábla, panoptikális kiállítás (életnagyságú lovas bábukkal).

A falu határában található Nemzeti Sírkert, mely méltó emléket állít őseink nyughelyének. E mellett megtekinthető az 1824-ben épített református templom és a honfoglalás 1100. évfordulójára emelt faragott kopjafa, amely a templomdombon áll. Tájházukban számos eszköz megtalálható, amelyet a 1900-as évek földműves emberei használtak mindennapjaikban.

19. Pácín

Pácín a Bodrogek köz gyöngyszeme. A község a magyar-szlovák határ közvetlen közelében található Sátoraljaújhely, Sárospatak, Kisvárd, Királyhelmec (Szlovákia) városok által határolt négyzet közepén helyezkedik el.

Az Árpád-kori település első ismert írásos említése Patzin néven 1247-ből származik. Pácín a középkorban a szomszédos Karcsával együtt a tokaji, a tállyai, majd pedig a regéci vár birtokai közé tartozott, s így földesurai jelentős főúri családok – a Debrőiek, Brankovics György, a Hunyadiak, majd a Szapolyaiak – voltak.

A mohácsi csata után egymást váltogatták Pácín birtokosai. A XVI. század derekán Serédy Gáspáré, majd unokaöccsége, Alaghy Jánosé lett a falu. Az 1570-es években házasság révén a Mágóchy család tulajdonába került. A pácini kastély építését Mágóchy Gáspár határozta el egyetlen örököse, András és felesége, Alaghy Judit lakhelyéül szánva. Mágóchy Gáspár halála után özvegye összeházasodott a dinasztiaalapító Rákóczi Zsigmonddal, így a birtokok a Rákócziak kezére jutottak. 1590-ben a Rákóczi birtoklási vitát követő kiegyezés után Alaghy Ferencnek és kiskorú unokaöccsének, Menyhértnek a tulajdonába került a birtok. Alaghy Ferenc 1607-ben bárói címet kapott, s egy évvel a teljes regéci uradalom megszerzése után 1612-ben meghalt. Utóda Alaghy Menyhért lett, akinek 1631-ben bekövetkezett örökös nélküli halála után a király a pácini birtoktestet Sennyey Sándor bárónak adományozta. A községet a XVIII-XIX. században a Sennyey válogatott gulyája tette ismertté. Az ő leszármazottai birtokolták egészen 1945-ig az uradalmat.

A Bodrogek köz egykor örökös víz, mocsár, láp borította. A Bodrogtól a Tiszáig terjedő nagy térséget nyíltvízű tavak, nádasok, fűzfaligetek, tölgyesek tarkázták. A kiemelkedő homokdombokat ölelték körül a kisebb-nagyobb erek, folyások. Ezeket, aki a hajót ügyesen kezelte és az útvesszőkben otthonosan mozgott, a Bodrogtól a Tiszáig is eljuthatott. A gerindeket körülvevő vizek nemcsak elválasztottak, nemcsak a közlekedést nehezítették,

²⁸ <https://www.termeszettjaro.hu/hu/point/latogatokoezpont/honfoglalas-kori-latogatokoezpont-karos-/22696284/>

hanem kitűnő védelmül szolgáltak a hirtelen jövő támadások ellen. Érthető tehát, ha honfoglaló őseink, amint azt Anonymus írja, ezen a tájon szívesen telepedtek meg. „Az Úr megtestesülésének kilencszázharminc esztendejében Árpád vezér elküldvén seregeit, az egész földet, amely a Tisza és a Bodrog közé esik Ugocsáig, minden lakójával együtt elfoglalta. (...) Mialatt több napon át ott időztek, a vezér és övéi látták a föld termékenységét, mindenféle vad bőségét, meg azt, hogy milyen gazdag halban a Tisza és Bodrog folyam, s ezért a földet kimondhatatlanul megszerették.”

Látnivalók, műemlék:

A falu legfőbb nevezetessége a középkorú reneszánsz stílusú Mágóchy-Alaghy-Sennyei-várkastély²⁹, mely műemlék és múzeum, amit nagy területű (20 hektár) erdős park (Báró-kert) vesz körül.

Ezen a bodrogi kis településen minden adott ahhoz, hogy az ember jól érezze magát. Van szép kastély, Bárókert, Karcsa tó, amely kedvez a horgászni vágyóknak, éppen úgy mint akik fürdőzni szeretnének, szoborkompozíciók, melyeket Sárosi Tíbor faragó készített.

20. Vajdácsk

Első alkalommal 1308-ban említi a települést egy oklevél "Voyda" néven. Borostyán vártartomány és tartozékainak 1320-as felsorolása szerint "Detrik fiainak, Miklósnak és Istvánnak" birtoka. 1358-ban a Nagyváradi káptalan birtokába kerül és egyházi birtok marad egészen 1945-ig. 1387-ben birtokcserével a leleszi konvent tulajdona lesz.

1560 körül a török megszállás határvidéke. A "Var(ga) János" monda szerint a portyázó törökök a vajdácskai (a máig élő helyi szóhasználattal: Vajdi) dombokról próbáltak átjutni a környező falvakba. A közeli "Ágocz" települést 1669-ben a török elpusztítja, a túlélők a faluban telepednek le.

A 17. század második felében a katolikus birtok lakosságának zöme már református vallású. A leleszi prépostság II. József általi feloszlatását követően 1780-ban a jászóvári prépostsághoz kerül. A 18. század közepétől görög katolikus ruszinok telepednek le a faluban. 1811-ben megalapítják a falu első iskoláját. Az 1825. évi összeírás szerint a lakosok száma 550 fő.

Az 1831-es kolerajárvány 28 áldozatot szed. Árvíz pusztítja el 1838-ban, 1846-ban és 1853-ban. 1844-ben tüdővész, 1846-ban éhínség ragad el sok lakost.

Fényes Elek a Magyarország Geographiai Szótára (1851) című művében az alábbiakat írja Vajdácskáról: "Vajdácsk, Zemplén v. magyar falu, a Bodrogi közben, S. Patakhoz 1 1/2 órányira: 69 romai, 214 g. kath., 327 ref., 6 zsidó lak. Ref. anyaszentegyház, 258 hold szántóföld, rétek."

1870 körül befejeződnek a több évtizedes árvízi gátépítési munkálatok. A falu elzártsága lassan megszűnik, a halászó, gyűjtögető életmód visszaszorul.

A "Vajdácsk" név valószínűleg a nyelvújító Kazinczy Ferenc alkotása. Eredetileg az "Aranylábú" jelző is a nevéhez tartozott, mert a környező gazdag vizivilágot a település címerében egy aranylábú golyamadár jelképezte. Amikor 1867-ben a földeket tagosítják,

²⁹ <http://www.muemlekem.hu/muemlek/show/3026>

majd a vízjárta földeket lecsapolják, az aranyláb is elvész. Az immár egy tagban lévő hatalmas egyházi birtok, művelésére római katolikus vallású zselléreket telepítenek le.

1870-ben himlő, 1872-ben újabb kolerajárvány látogatja meg a települést. Tűzvész pusztítja el 1874, 1885 és 1897 években. A megélhetési gondok elől 1904 és 1914 között 217 fő, majd 1921 és 1935 között további 64 fő vándorol ki az USA-ba és Kanadába.

Az I. világháborúban katonaként 168-an vesznek részt, közülük 40-en halnak meg a, 3-at eltűntnek nyilvánítanak. A II. világháborúban kb. 200-an vesznek részt, az emberveszteség 50 fő. 1944 áprilisában a falu 44 zsidó lakosát hurcolják el a sátoraljaújhelyi gettóba, majd onnan Auschwitzba. Az I. román hadsereg egységei 1944. november 22-én foglalják el a települést.

Vajdácskát 1953-ban kapcsolják rá az országos elektromos hálózatra, de a vízvezetékét csak a kilencvenes években építik meg.

Látnivalók:

református templom

görög katolikus templom

Bodrog holtág

2.4. További bodrogközi települések

21. Dámoc

Dámoc neve egy 1364-es okmányban szerepel először. Az írás azt bizonyítja, hogy Dámoc már 1364-ben faluként állt. Régészeti leletek alapján már 5000 éve lakott vidék.

A lácai határjáró okmány tanúsítja, hogy a helységek nem voltak egymástól elzárva. Itt vezetett a nagy út, amely Erdélyt és a felvidéki városokat, valamint Lengyelországot összekötő utak egyike volt. Ezen fontos kereskedelmi és hadiutak környékén fontos városok alakultak ki, s ez meghatározta Dámoc történetét is. Gazdaságilag előnyt jelentett, háborús időkben az átvonuló csapatoktól azonban sokat szenvedett a vidék.

1411-ben a falu az Agárdy család birtokaként kerül említésre, de hat évvel később Nagytárkányi György és Perényi Miklós kapja királyi adományként.

1487-ben a Tőke és Széchi családok is birtokjogot nyernek, de utóbbiak része a Tárcazi családra száll zálogként. 1510-ben Csaloviti Horváth Péter, valamint a Vékeyek birtokolják. Később a Sennyey birtoka lesz, akik a XIX. Század első feléig uralják, amikor is a község a Mailáthok birtokába kerül.

A török uralom alól felszabadult területekre ezrek érkeztek a jobb megélhetés reményében a zsúfolt Felvidékről. Így falunk már 1714-ben benépesült, lakosságának száma folyamatosan változott a század első felében. Zemplén megye 1727-ben összeíratta a görög rítusú egyházközségeket és templomokat. Ez az első feljegyzés a Dámóciak vallási hovatartozásáról.

A templom ekkor fából épült, zsúpfedeles volt. Különálló haranglába volt két haranggal. Az egyik harang 1616-os, a másik 1651-es öntésű volt. Az 1751-es canonica visitacio szerint 121 gyónóképes hívőt számolt az ecclesia. Az 1773-as országos összeírásban falunkat ruszin nemzetiségűnek tüntetik fel. Kétségtelen a falu nagyobb százaléka görög katolikus, de vannak más vallásúak is.

1787-ből ismeretes a falu első népszámlálási adatai. Ekkor 299 lakos volt, 4 volt távol. 41 ház, 53 család, 153 férfi, 150 nő, 1 pap, 30 jobbágycsalád, 27 annak örököse, 25 zsellér és 11 egyéb foglalkozású volt Dámócon. A faluban nemes ember nem lakott.

1816-ban kezdenek hozzá a görög katolikus Dámóciak a jelenleg is álló kőtemplom építéséhez. A templom mellé 1836-ban lelkészi lak is épül, mely 1846-ban leégett, s 1850-ben újjáépítik.

Látnivalók: Görög katolikus temploma amely 1816-ban épült. A településhez tartozó Órhegy környékén szép erdőségek vannak. Szép érmaradvány a községtől keletre fekvő Szahajdó is. A Mocska-tó közelében, a révleányvári határban áll az úgynevezett „révleányvári szürke nyár“, amely szerepel a hazai faóriások és famatuzsálemek listájában is. A monda szerint Rákóczi is megpihent hűsében.

22. Kenézlő

Kenézlő, honfoglaláskori település, természeti adottságai miatt egyike volt a honfoglaló magyarok által legkorábban megszállt területnek. Ezt bizonyítják az 1913-ban talált és 1930-ban feltárt honfoglaláskori leletek, melyek a nyíregyházi Józsa András Múzeumban tekinthetők meg. A honfoglalók a község mai helyén települtek le, s a település területe állandóan gyarapodott.

A község névváltozásai: 1239-ben már IV. Béla király idejében fellelhető a település neve Keleznei elnevezéssel, majd 1312-ben Keleznő, 1410-ben Felkeleznő, 1585-ben Keleznő, 1773-ban Kenizlő, 1900-ban Kenyizlő, 1930-tól pedig Kenézlő.

A múlt századi folyamszabályozás előtt a terület egy része vizes, mocsaras volt. A mai település szerkezete a XIII. - XIV. században alakult ki, megtörtént a Tisza folyó szabályozása, a mocsarak lápok teljesen eltűntek. Mint sok település közelében nagybirtokok voltak, így Kenézlőn is, mely befolyásolta a község gazdasági, társadalmi, szociális helyzetét, a lakosság foglalkozását, összetételét. A lakosság fő megélhetését a mezőgazdaság és az állattenyésztés biztosította. A növényi táplálékban és vízben gazdag rétek, legelők kedvező feltételeket teremtettek az állattartás számára, a változatos talajféleségek lehetővé tették, hogy szinte minden gazdasági növényt meg lehessen termelni.

A község gazdasági élete XIII. - XIV. században alakult ki. A XIV. - XV. században nyomásos gazdálkodás folyt. A XIX. században a rozs volt a fő termény a kukorica mellett. Ipari növények közül a burgonya és a kender. A kötött talajon búzát, árpát a homokos részeken rozst, burgonyát, dohányt, répát, a humuszos földeken kendert és kukoricát termesztettek eredményesen.

A szarvasmarha tenyésztés magyar fajtával kezdődött, majd a nyugati eredetű piros-tarka fajta terjedt el. A háború után háromnyomásos gazdálkodással művelték a földet. A vasút létrehozásával (1925 Gróf Károlyi László) megoldódott a terményszállítás, a Tisza híd megépítésével a Tiszántúl felé is lehetett szállítani (A Balsai híd a 2. világháboróban megsemmisült, azóta komp köti össze a Tisza túlsó partjával).

1960-ban megalakult a termelősövetkezet. A későbbi években a szántó egy részén zöldségféléket termesztettek, a gyümölcs és szőlőtermesztés a jövedelem alakulásánál fontos szerepet játszott. 2001-ben a termelősövetkezet részvénytársasággá alakult át. Közel százötven embert foglalkoztat³⁰.

³⁰ <https://www.kenezlo.hu/tortenet.php>

Látnivalók:

Templomok (római-, görög katolikus, református)
Hősök emlékműve
Szent István szobor

23. Lácacséke

Láca első említése 1364-ben történik, amikor Tárkányi László és az Eszenyiek pereskedtek rajta. Birtokosai között az Agárdiak, Perényiek, a Dóryek és Sennyeiek neve szerepel. A Lácay családdal utoljára 1958-ban találkozni Lácay Péter személyében. Cséke neve 1333-ban a pápai tizedjegyzékben szerepel először. A Csékey család ősi fészke, mely család várat is épített, ami a XVI. században még fennállt. A Csékeiek eredetét az 1940-ben megjelent Vármegyei Szociográfiák rutén eredetűnek írja. A XX. sz. elejéig nagyon sok család birtokolta.

Lácacséke 1950-ben jött létre, Láca és Cséke községek, valamint a külterületek (Buglyoska, Mokcsa, Monyha, Órhegy és Szélföld) egyesítésével. A település fénykora a 1940-es években volt. Az ekkor 1.400 lelket számláló településen, mára pár százan laknak.

A Tisza- és Bodrog-folyó természetes választó vonala, a Trianoni határok meghúzása, évtizedeken keresztül elzárta községet a „nagyvilágtól”, talán épp ezért is nagy a munkanélküliség.

A település pozitívuma a friss levegő és a nyugodt környezet, ezek mellett látnivalók is találhatóak, többek között a község külterületéhez tartozó Monyha-tanyán nagyon régi temető található Gróf Mailáth József egykori tulajdonos síremlékével, amelyet valószínűleg, felesége Bárány Schell Lujza Anna állíttatott.

Látnivalók, nevezetességek:

Csékei görög katolikus templom, amely a Csékey család várának romjaiból épült 1854-ben, a templomról érdemes tudni, hogy anyaegyház volt, és hozzátartozott Láca, Semjén, Ricse, Kis és Nagyrozvágy, Pácin, Karcsa és Cigánd.

Llácai református templom, a Bodroglak legnagyobb temploma, 540 fő befogadására alkalmas, Az 1636-ban épült kőtemplom helyére építették fel 1808-ban az új református templomot, amely 1888-ban leégett, és a tűzvész után nyerte el ma is látható formáját.

Jelentős a település néprajzi hagyománya. Külön ki kell emelni a népmesék jelentőségét. Már 1941-ben és 1942-ben jelentősek voltak az első gyűjtések. Híres mesemondó volt Földyné Virány Judit. A tőle gyűjtött 148 meséből 25 jelent meg 1957-ben a Sárospataki Rákóczi Múzeum sorozatban „a Bodroglaki Láca Népmeséiből” címmel.

24. Kisrozvágy

A település legkorábbi feljegyzései, még Nagyrozvágyot és Kisrozvágyot együtt említik Rozvad néven. Kisrozvágy már az Árpád-korban is lakott település volt. Rozvad az írások szerint ősi királyi birtok volt és a zempléni vár tartozéka. A tatárjárás idején teljesen elnéptelenedett, majd Ádám Igenec és Ambrus nagybirtokosok telepítették be. 1330-ban a füzéri várnagy, 1350-ben pedig a Kistárkányiak birtoka. 1371-ben Nagyrozvágy és Kisrozvágy szétválak. A XIV. században a település sok erdővel, és kiterjedt vízhálózattal rendelkezett, amiből arra lehet következtetni, hogy csak kevés terület volt alkalmas a földművelésre. A lakosság megélhetését többnyire nem a földművelés, hanem a halászat biztosította.

A legfrissebb népszámlálási adatok alapján a település lakónépessége 158 fő, amely 61 családot alkot. A településen élők között a középkorosztály a legnagyobb lélekszámú, de sokan vannak az idősek is, és kevesebb a fiatal. A lakosság kb. 7 %-a tartozik valamilyen nemzetiséghez, akik nagyon jól beilleszkedtek már a település vérkeringésébe.

Kisrosvágy az ország periferiájában helyezkedik el, ennek következményeként gyakori a fiatalok elvándorlása a nagy városok nyújtotta jobb tanulási- és munkalehetőségek miatt. Aki mégis úgy dönt, hogy itt marad, az a környező kisvárosokban és nagyobb településeken találhat munkát. A faluban élők közül sokan máig is foglalkoznak földműveléssel és állattartással.

A nagy távolság és a nehéz gazdasági helyzet ellensúlyozásaként elmondható a településről, hogy gyönyörű természeti környezetben fekszik, színes történelmi múlttal rendelkezik, és a gyárak szennyező füstjétől mentes a levegője. Aki ide ellátogat egy kis csendes falucskát talál, ahol az emberek úgy élnek, mintha mindenki egy nagy családhoz tartozna. Pihenésre kiválóan alkalmas ez a környék, hiszen itt reggel nem a villamos csengetésére, az autók zúgására, és a nagyváros reggeli rohanásának hangjaira ébredhet, hanem a kismadarak boldog csicsérgésére. Nagyokat sétálhat a friss levegőn, megismerkedhet a falusi élet minden mozzanatával. A falu közterei és utcái rendezettek és tiszták. Az utcákat minden kapu előtt virágos kiskertek díszítik. Nagyon barátságos és vendégszerető emberek élnek itt, akik szívesen fogadják az erre látogató vendéget.

Látnivalók, műemlék:

A csend és a tiszta levegő mellett számos kulturális értékkel is büszkélkedhet a település. Van a faluban egy **református templom**³¹, melyet kazettás mennyezete miatt műemlékké nyilvánítottak és van egy görög katolikus templom is, melynek szép és tiszta épületére szintén büszke lehet a lakosság. A település közepén alakítottak ki egy parkot, amely a Béke park nevet kapta. Található benne egy emlékfal, amely méltó emléket állít a magyar hősök tiszteletére, és kiváló helyet biztosít a nemzeti ünnepeink alkalmával rendezett megemlékezésekre. A falu határában rengeteg olyan állat és növény fedezhető fel, amelyek kizárólag ezen a környéken élnek. Aki ellátogat ide, annak érdemes megnézni Kisrosvágy mellett a Bodrogköz többi települését is, hiszen mindenütt érdekes látnivalók várják.

25. Nagyrosvágy

Nagyrosvágy 1258-ban vált önállóvá, amikor kivált a zempléni vár fennhatósága alól, ugyanis az írások IV.Béla uralkodása idején Rozvad nevét a zempléni vár tartozékaként, mint ősi királyi birtokot említik. Korábbi feljegyzések Nagyrosvágyat és Kisrosvágyat még együtt említik Rozvad néven. A tatárjárás idején elnéptelenedett, majd Ádám Igenec és Ambrus nagybirtokosok telepítették be. 1330-ban a füzéri várnagy, 1350-ben pedig a kistárkányiak birtoka volt. Nagyrosvágy és Kisrosvágy 1371-ben vált ketté.

Földrajzi adottságait tekintve kiváló termőfölddel rendelkezik, melynek oka a következő : a levantei édesvízű tó visszahúzódott, helyén a homokos talajban szélbarázdák jöttek létre É-D irányban. A Tisza és a Bodrog állandó kiöntései behúzódtak a homokhátak közötti szélbarázdákba, a homokot elsimították, az árkokat kitöltötték iszappal, melyben a lápi növényzet kitűnő talajra talált és a partok felől indulva mind jobban elhatalmasodott. Ebből a lápi növényzetből képződött az a kiterjedt tőzegtalaj, mely a homokhátak felé keveredve azok anyagával, ma a földművelésre legkitűnőbb földét adja.

³¹ <http://www.muemlekem.hu/muemlek/show/2856>

Nagyrozsóvágy földrajzilag 2 részből áll, az u.n. mélyfekvésű síkságból, és az ezt félkör alakban övező hepe-hupás homokdombos részből. A sík részen gazdag rétek és legelők vannak, a kissé emelkedettebb részein pedig termékeny, koromfekete szántóföld. A mélyebb fekvésű részt 1930-ig sík víz borította, melynek széleit körülfonta a titokzatos, sűrű, zizegő nád.

Vallási múltját tekintve a faluban 1830-ban 48 római katolikus, 14 görög katolikus, 281 református, 67 izraelita, 1930-ban 240 római katolikus, 111 görög katolikus, 973 református, 67 izraelita vallású ember élt.

A református egyház a szájhagyomány szerint akkor keletkezett, amikor a szomszédos Pácin község ura, Magócsy Gáspár kassai főkapitány, Drugeth Borbála a Felvidék egyik leggazdagabb földbirtokosa a reformáció buzgó pártfogója lett, és a bodroghközi községeket is az új vallás hitvallóivá tette. Ez pedig a XVII. század közepére tehető. A reformáció korai elterjedése nyomán az 1595. évi összeírás szerint a faluban volt református templom. 1696-ban használtak egy fatemplomot, ebben volt található a Pallagi család kriptájának fedőlapja, de ezt a templomot 1820-ban lebontották és a megújított templomba 1820. augusztus 27-én mehetett be először a nép. Sajnos ez a templom a XX. század elejére megrokkant, így a renoválás után 1912. november 17-én szentelték fel az új templomot, mely ma is helyt ad az istentiszteleteknek. Orgonáját Angster József építette 1913-ban.

26. Révleányvár

A község településszerkezetének kialakulásában a Tisza közelsége és a XIX. Század végi lecsapolások előtt még jelen lévő számos ér és vízfolyás ölelése meghatározó szerepet játszott.

Nevét először 1364-ben Laca határjárásakor említik, akkor még possessionis Leanwar-ként. Révleányvár az Árpád-korban is forgalmas átkelőhely volt Zemplén és Szabolcs között, és a hagyomány úgy tartja, hogy Aba Sámuel király sokat mulatott itt.

A községtől délkeletre a Tisza partján fekvő Várdomb feltehetőleg már ekkor is megerősített hely lehetett. 1381-ben a községet a Várdyak birtokolják, ebben az évben Zsigmond királynak kellett felszólítani a Homonnayakat és Gerényi Lászlót, hogy ne háborgassák az újonnan engedélyezett leányvári vám birtokait. Ez a révjog a továbbiakban még számos összeütközést okozott, mert 1420-ban a Tárkányiak és az Agárdiak is pereskednek érte a Várdyakkal. A régi földvárat 1440-ben említik újra, amikor megerősítik a husziták ellen, részben Kisvárda nyugalmának, részben a zavartalan tiszai átkelésnek a biztosítására.

27. Ricse

A vidéket (a régészeti leletek tanúsága szerint) az újkőkortól egészen napjainkig folyamatosan lakják, lélekszáma 1730 fő (2013).

Maga a település már a XIII. században létezett. Erre utal az 1288 évből származó első írásos emlék is; egy adománylevél, melyben Boleszló váci püspök a leleszi konvent részére adományozta a falut. Később 1307-ben az eгри káptalan latin nyelven írt oklevelében Ryuche néven említi a települést. Az egyházi érdekltség évszázadokon át kiterjedt Ricse-re, a hozzá tartozó földterületekre és Budahomok tanyára is. Az egyház mellett más birtokosai is voltak a területnek; az Aba nemzetség, a Ricsei család: Ricsei Fekus András, Ricsei László, Ricsei András, Pálóczy Mátyás, Károlyi Antal stb.

A vidéken található lápok, mocsarak egészen a XIX. századig meghatározták az itt élő emberek életmódját. A fő megélhetési forrást a halászat, a vadászat, a sulyomszedés és a nádvágas jelentette.

A XIX. században a mocsarakat végül lecsapolták. A vízmentesítés után jelentősen megnövekedtek a művelhető földterületek, de a korabeli fejletlen társadalmi- és birtokszerkezet miatt a szegény családok megélhetése mégis egyre nehezebbnek bizonyult. A ricsei lakosok egy részének a kivándorlás jelentette a probléma megoldását. Ebben az időszakban a ricsei lakosság mintegy 15%-a külföldre (USA, Kanada, Ausztrália) távozott.

Az első világháborút követően a jelentős területvesztés folytán Ricse község vált a Bodroghöz járási székhelyévé. Ekkor épült fel a településen a főszolgabírói hivatal, a laktanya épülete, a csendőrség és a vámórség épülete, a gyógyszertár, a posta, az iskolák és a vasútállomás.

A település központjában található az 1828-ban épült református templom, mely a benne található orgonával ritka látványosság a Bodroghözben. A községben egy katolikus templom is épült.

A település legfőbb nevezetessége a falu központjában található artézi kút és a hozzá tartozó szoborcsoport. A „Juháskút” néven ismert műemléket a település híres szülőtte Zukor Adolph építette szülőfalujának. Zukor Adolph nevét viseli a ricsei Művelődési Ház³².

A település a helyi emberek munkájának köszönhetően több parkkal és virágos környezettel fogadja az idelátogatókat. Ricsén jelenleg 3 – fákkal, virágokkal beültetett – park található. Az egyik park a falu régi „vásárterén” kapott helyet. Ebben a parkban a közelmúltban került felújításra egy régi kút. A kút vizének a helyi lakosok gyógyító erőt tulajdonítanak, és ha tehetik, mindennap isznak egy pohárral a vizéből.

A település legnagyobb parkosított területe a tájház mellett terül el. A ricsei tájház a benne található falumúzeummal, és a hozzátartozó zöldfelület egy tóval, egy madárházzal és egy szabadtéri színpaddal, üde színfoltja a településnek.

A település határától körülbelül 2 kilométerre található Budahomok tanya, ami jelenleg magántulajdonban van. A tanyán előzetes egyeztetést követően egy teljesen felújított kúriát, szürkemarha csordát, és díjnyertes ménest tekinthetnek meg az idelátogatók.

28. Semjén

A Rozvány-Agárdi dombsorra és az egykori Karcsa folyó hátjára települt község a magyarországi Bodroghöz része. Egykor jelentős szerepe volt vízrajzában a Pallagcsa tónak is. Településszerkezetét a XIX. Század végi lecsapolások előtt még jelen lévő számos ér és vízfolyás ölelése határozta meg. Mára északról a Dobra-Semjéni csatorna, délről a Ricsei-, keletről a Kisrozvágyi csatorna érinti területét.

Árpád-korban is lakott község, nevét elsőször 1258-ban említik fennmaradt források (villa Semian) Baksa várispán és Roland nádor között kötött cserelevélben. 1288-ban az Aba nemzetség Amádé ágának uradalmához tartozott. 1318-ban I. Károly elveszi az Amádéktól és

³² <https://www.youtube.com/watch?v=02U7nfXIC4M&t=1s>

Pauki Jakabnak adományozza. 1403-ban Zsigmond király Pálóczi Mátyásnak ajándékozta, majd sokáig a leleszi prépostság birtoka.

A későbbi századok során Ricse sorsától elválaszthatatlan volt, régen vasútállomása és postája is Ricséhez kötötte. Lakói földműveléssel, állattenyésztéssel és pákászattal foglalkoztak, megélhetésük nagy részét az ártér biztosította (halászat, méhészet, stb.). Az asszonyok, ahogy az egykor a Bodroghközben általános volt szövessel és fonással töltötték idejüket, kezeik közül kerültek ki a díszes szőttek, melyek akkoriban egész Zemplén vármegyében keresettek voltak. Régen külterületi lakott települése volt Viktortanya.

29. Tiszacsermely

Az öntéstalajon épült falu határában halad a Bodroghköz vizeit összegyűjtő Tiszakarádi-főcsatorna. A település déli határa – habár a Tisza jelenleg távolabb folyik – a korábbi nagy folyókanyarulatok miatt ma is Szabolcshoz tartozó terület.

Tiszacsermely község 1948-ban jött létre a Cigándi-határszél, a Harkói tanyák, József-major, Kishalászi tanyák, Kökényes-tanya, Pusztakarád-határszél, Nyúlvár és Újrakodó egyesítésével. Először a József-falva nevet viselte, majd felvette a Tiszacsermely nevet.

Az alacsonyabb területek egykor a Tisza árterületéhez tartoztak, melyet évről-évre elöntött a folyó. A szabályozás előtt a lakói halászok: pákászok, csíkászok voltak, de foglalkoztak a nádvagással és gyékényfonással is. Lakossága: 695 fő.

A falu megközelítése: Sárospataktól mindössze 22 km-re található ez a kis település. Közúton ez menetrend szerinti autóbusz közlekedés igénybevételével is mindössze 20 perces időt igényel. A szomszédos település, Cigánd határában épült Tisza-hídon Szabolcs-Szatmár-Bereg megye irányából is könnyen megközelíthető.

30. Tiszakarád

A Tisza mellé települt falu 1904-ig Karád néven szerepelt. A Bodroghköz más falvaihoz képest Karád első okleveles említése viszonylag későn 1411-ben kelt. Karádkhoz tartoztak Csermely-tanya, és Nagyhomok puszta is, amelyet a korabeli oklevelekben 1367-ben Csaszlóczi Mihály birtokaként tüntettek fel. Nagyhomok-puszta a XV. században még község volt.

Első birtokosai az Agárdiak voltak, majd 1417-ben a település nagy része Perényi Miklós és Nagytárkányi György tulajdonába kerül. 1590-es években Rákóczinak is volt itt birtoka. A XVII. század és a XX. század között a Sennyeyek, Dory Ferenc báró és Mailáth József birtokolja. A XIX. század elejétől területéhez tartozik az 1367-ben Csaklóczi Mihály által birtokolt és a XV. századig községként szereplő Nagyhomokpuszta. Tiszacsermely a II. világháborúig Tiszakarádhoz tartozott, és csak 1948-ban lett önálló település. A lakosság megélhetését az 1990-es években a mezőgazdaság és a malomipar biztosította.

A Tisza szabályozás megkezdése után jelentősen megnőtt a művelhető területek nagysága. A mocsarak lecsapolása végképp elhárított minden akadályt a föld megművelése előtt. Karád a legnagyobb határral és a legtöbb tanyával körbevett község lett a 20. századra Tiszakarád környékén a Tisza árterében még az 1900-as évek elején is élt az ártéri gyümölcsstermesztés. A Tisza szabályozása, a csatornázás jelentős változásokat hozott a falu életében. Áttértek a földművelésre, állattenyésztésre. A lakosság 1954. előtt általában kis- és középparaszti

földbirtokon gazdálkodott. A lakosság létszáma elsősorban a megélhetési gondok miatt – csökkenő tendenciát mutat.

A Tisza-ártér természetvédelmi terület Tiszakarád és Tiszacsermely község határokkal, a Tiszatelek-Tiszaberceli ártér TT³³ területéhez tartozik. A tipikus felső-tiszai táj képét mutatja. A Tisza valamikori mederjárása által hátrahagyott morotvák, tavak, nagy kiterjedésű láp és mocsárrétek, bokorfüzesek és a folyókat kísérő galériaerdők jellemzik e tájat

A megélhetést az itt lakó emberek számára ma is a mezőgazdaság adja nagyrészüknél. Vannak akik, csak is kizárólag a saját eszközeikkel művelik földjeiket, és vannak akik munkahely mellett végzik ezeket a tevékenységet megélhetésük jobbá tételéért, mivel elmondhatják, hogy a mai helyzetet nézve nagyon nehéz munkát találni, akinek van az pedig kincsként kezeli.

Egykor a keskeny nyomközű vonat hat helyen is megállt a karádi határban, de sajnos azóta erre már nem a jár, pedig régen az emberek a bodrogi közlekedtek., és elmondásuk szerint „az volt a szép idő!”. Ehhez képest a mai közlekedés kissé bonyolult az itt lakó emberek számára, meg a bodrogiaknak is, mert sajnos a mai útviszonyok nem felelnek meg a mai világ követelményeinek. Igaz eléggé kieső részen helyezkedik el Tiszakarád, de ők is a Bodrogihoz tartoznak.

Műemlékek, védett értékek³⁴:

kúria, volt iskola - Nagyhomok

Lakóépületek

Látványvédelem alatt áll a Holt-Tisza és az azt kísérő ligeterdő, illetőleg a szögvegi üdülőterület

református templom

Római Katolikus Gyülekezet

31. Zempléagárd

A település nevééről a meglévő adatok szerint annyit tudunk 1299-ből származó oklevél Aagaar néven említi, amely egy ősi magyar személynévből eredeztethető. Az 1398-ból származó oklevél említi először az Agárdy család nevét, akik a kor legnagyobb bodrogi birtokosai voltak.

A 14. században még Kis és Nagygárd külön településként szerepelt. A későbbiekben, több formában is megjelenik a név, de biztosan csak 1417-től jelenik meg, mint település név. Valószínűleg nyugati szláv eredetű község, melynek jelentése karcsú, nyúlánk vadászkutya, ebből alakult, hogy egy ilyen nevet viselő személy volt a névadója.

Másik jelentése a település nevének, mely egy elavult ősi magyar község, amely fűz cserjékkel benőtt zátony jelent, ami az akkori szabályozatlan Tisza miatt, akár helyén való is lehetett. Van egy olyan teória is, hogy V. István királyunk nagyon szeretett vadászni, és amikor erre járt az Ő hajtói itt telepedtek meg a kutyáikkal és ebből eredeztethető a név a kutyák miatt. Ami a legközelebb áll talán az igazsághoz azaz, hogy Agárdy földesúrról kapta a nevét, mert ez a földbirtok az Ő tulajdona volt (1521). A monda szerint a földesúr itt fulladt bele a Garadnába és ezért nevezték el így a települést. 1904-től megkülönböztető névvel látták el a falut és így lett Zempléagárd, bár először Révagárdot akartak.

³³ <https://www.hnp.hu/hu/szervezeti-egyseg/termeszetvedelem/oldal/tiszatelek-tiszaberceli-arter-tt>

³⁴ http://www.muemlekem.hu/muemlek?suro%5Bhelyseg_nev%5D=Tiszakar%C3%A1d

A főváros és nagy városoktól való távolság miatt, Zemplénagárd helyzete nagyon nehéz a gazdaság szempontjából. A rendszerváltás után a termelőség csökkenett és állami gazdaság felbomlott és emiatt sok ember elvesztette munkáját. Aki tudott mezőgazdasági vállalkozó lett, de többen elköltöztek, vagy munkát vállaltak a nagyobb városokban a jobb megélhetés reményében. A fokozatosan romló tömegközlekedés elvette az esélyt a közeli városokban való munkavégzéstől. A helyi lakosok mégis felemelt fejjel küzdenek a mindennapi gondok ellen.

A rossz gazdasági helyzetet kismértékben kárpótolja a tájegység szépsége. A Bodroghöz tartozó terület az ország legalacsonyabban fekvő vidéke, az Alföld pereme. Meghatározó szerepet játszik a település életében a Tisza. Borsod-Abaúj-Zemplén Megyét és Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyét határolja el egymástól, de a révközlekedés működésével van megfelelő kapcsolat a két megye között a közlekedés szempontjából. A Tisza növény és állatvilága nagy csodálattal tölti el az itteni lakosokat és az erre átutazó embereket is.

A faluba érve több kulturális értéket talál az erre látogató. Kiemelkedik a faluból a műemlék görög katolikus templom³⁵ és a református templom épületszerkezete, de a római katolikus templom kisebb épületére is büszkék a felekezet hívei. A Hét vezér parkban felállított faragott szobrok és makettek szép képet mutatnak a faluról az arra közlekedők számára. Kézzel faragott üdvözlő és utcatáblák, a kőből kirakott virágágyások javítják a közterületek látványát.

Látnivalók, műemlék:

Görögkatolikus templom

Református templom

Hét Vezér park és szobrai

Tiszai rév.

3. ÍZELÍTŐ A DESZTINÁCIÓ GASZTRONÓMIÁJÁBÓL

A Sárospataki desztinációban nemcsak magyarok, hanem szlovákok (tótok), németek és ruszinok is laknak. Ennek következtében táplálkozási vonásai is összetettek³⁶.

További fontos tényező vallásuk, illetve annak eltérő volta. A különböző népek jellemzői ételei már-már feledésbe merültek, egymás ételeit már átvették egymástól. Táplálkozásukra jellemző a hegyekben, erdőkben, folyókban található alapanyagok /elsősorban a gombafélék/ felhasználása. Leggyakoribb alapanyaguk a burgonya, a kukoricaliszt és búzaliszt. Kukoricalisztból készült a kása, melynek neve zsámiska.

Az ünnepi ételek jórészt hasonlítanak azokhoz, melyeket hazánk más tájain is ismernek. Itt most néhányat azok közül ismertetünk, melyek eltérnek az előbbiektől.

Húsvét napján ezen a területen is összekészítették a szentelni valót, a szentelményt. Neve itt pászka, melyet a szépen hímzett pászkaterítővel borítottak le. Ebben a kosárban a sonka /sódar/, a szalonna, a kolbász, a tojás, a kalács és a bor mellett sárgatúró, egyes területeken töltelék, tötélék is található. A sárgatúró, túrócska, szirka, sirek, édestúró készítése főleg a görögkatolikus vallásúakra jellemző. Egyes vélemények szerint a szegényebb vidékeken a húst pótolta.

³⁵ <http://www.muemlekem.hu/muemlek/show/3316>

³⁶ <http://www.zemplen.net/index.php/kulturalis-elet-zemplenben/gasztronomia>

A húsvéti töltelék csak erre a napra készült sütéssel a szlovák nemzetiségűek konyhájában. Együtt fogyasztották a sonkával, tojással és a túrócskával, sárgatúróval. A húsvéti kalács ezen a területen kerek alakú. A kalács széle cakkos, belső részén keresztben egy-egy fonalat helyeznek el. Ez a keresztet jelképezi. A kalácsra még 5 rózsát is tesznek, amellyel Jézus öt sebére emlékeznek. A húsvéti eledel morzsáját nem volt szabad kidobni. Ezt is szentelménynek tartották. Emiatt vagy az állatoknak adták, vagy a növények földjére szórták, azzal a céllal, hogy jobban fejlődjenek. Filkeházán a morzsát elvetették, a kertben ebből nőtt az apró, szagos maronka virág, melyet a templom díszítésére használnak.

3.1 Cigándi helyi gasztronómiai értékek

Cigándi apróbéles - a múltban lakodalmi sütemény volt, jelenleg napi szinten készítik édes süteménynek³⁷. Cigánd vendégház bélése, amelyet frissen készítenek és azonnal tálalnak. A termék 2014 óta rendelkezik a Hagyományok Ízek Régiók (HÍR) védjegy használati jogosultsággal.

Cigándi kásákáposzta³⁸ - a termék 2015 óta rendelkezik a Hagyományok Ízek Régiók (HÍR) védjegy használati jogosultsággal.

Cigándi nyújtott káposztás béles³⁹ - a termék 2018 óta rendelkezik a Hagyományok Ízek Régiók (HÍR) védjegy használati jogosultsággal

Cigándi kött káposztás béles - a termék 2018 óta rendelkezik a Hagyományok Ízek Régiók (HÍR) védjegy használati jogosultsággal

3.2 Néhány további helyi recept

Tejleves

Hozzávalók: 6 dl tej, só, cukor, a tésztához 1 tojás, só, liszt.

Elkészítjük a tésztát és nagy lyukú reszelőn lereszeljük. A tejet 6 dl vízzel, csipetnyi sóval és cukorral felforraljuk és belefőzzük a tésztát. Ha a tészta megpuhult, máris tálalhatjuk. Reszelt tészta helyett tehetünk a levesbe más betétet is.

Párán/gőzön főtt (gombóc)

Hozzávalók: 500 g liszt, 3 dkg élesztő, 2 evőkanál olaj, 1 teáskanál só, 300 g víz.

Alapanyaga sűrű kelt tészta. Ebből pogácsaszaggatóval kis gombócokat formázunk. Szilvalekvárral megtöltjük. Egy nagy edényben feltesszük a vizet főni, s azt egy ritkább konyharuhával lekötjük. Mikor fő a víz a tésztát rárakjuk. A kis fánkok tetejére pirított vajot kenünk. Ráteszünk egy tálat, úgy, hogy nagyon pontosan fedje a felületet. Kb. 7-8 percig pihentetjük. Ezen idő alatt a tészta a gőz felett megpárolódik, puha lesz. Mikor készen van, újra megvajazzuk. Darált dióval, mákkal vagy fahéjjal megszórjuk.

Káposztás gombaleves

Hozzávalók: 40 dkg savanyú káposzta, 30 dkg friss gomba /tinórugomba/, 5 dkg zsír, 1 nagy fej vöröshagyma, 10 dkg liszt, kevés pirospaprika, 1 gerezd fokhagyma, 1 dl tejföl.

Elkészítése: A savanyú káposztát feltesszük főzni. Mikor félig megpuhult, hozzáadjuk a hosszúkásra vágott gombát. Az egészet berántjuk vöröshagymás rántással. Még kb. 10 percig főzzük. Végül tejföllel ízesítjük. Böjti időszakon kívül adhatunk hozzá füstölt oldalast vagy kolbászt is.

Mákos guba, bobájka

³⁷ <http://www.baz.hu/ertektar/obj.php?id=22>

³⁸ https://eoq.hu/akt14/konf/cig_kap.pdf

³⁹ <https://www.facebook.com/borsodihirek/posts/10161130604765287/>

Hozzávalók: fél kg liszt, 2 dkg élesztő, tojásnyi zsír, 1 tojás, 1 bögre tej, csipetnyi só, 20 dkg mák, tojásnyi vaj, 2-3 evőkanál méz.

Elkészítése: A lisztből, a tojásból és az élesztőből kalácstésztát készítünk. A megkelt tésztából hüvelykujnyi vastag rudakat sodrunk. Elvágjuk a tepszi hosszára, lisztben meghempergetjük, és a liszttel kihintett tepsiben ritkára rakjuk. megsütjük, jól kiszárítjuk. A megsült rudakat 2 cm hosszú darabokra vágjuk. Forró tejjel leforrázzuk. Szűrőtálba öntjük, és lecsepegtetjük. A forró vajban elkeverjük a mézzel és mákkal. Forrón tálaljuk. Túrós esetén a túrót tejföllel és apróra vágott szalonnával keverjük össze.

Szirka, túrócska /édes vagy sárgatúró/

Hozzávalók: 1 liter tej, 12 darab tojás, kevés cukor /kb. 5 dkg/, só.

Elkészítése: Egy liter tejnek a felét feltesszük főzni. A másik felébe 12 darab tojást verünk habverővel. Lazán elkeverjük, majd kis cukorral és sóval ízesítjük. Hozzáöntjük a forrásban lévő tejhez. Amikor a savó kezd kiválni belőle, akkor túrózacskóba öntjük. Leszűrjük, és 3-4 órán keresztül ebben tartjuk, amíg le nem csöpög és túrószerűvé nem válik. Lehet bele tenni mazsolát is.

Húsvéti töltelék

Hozzávalók: darált hús, hagyma, fokhagyma, zsemlekocka: a hús mennyiség fele, füstölt szalonna, bors, só, 1-2 db tojás, delikát, kevés élesztő.

Elkészítése: A zsemlet kockára vágják. Erre ráütik a tojást, melyben megpuhul a zsemle. Kétféle darált húst kell beletenni, marha- és disznóhúst. Hozzáadják a kockára vágott, megpirított szalonnát, a fokhagymát, a hagymát, a delikátot, a borsot. Ízlés szerint sózzák. Sütés előtt egy kis élesztőt morzsolnak a tetejére. Zsírozott, lisztezett tepsibe vagy lábasha helyezik, és megsütik. Tálaláskor szeletekre vágják. Sonkával, tojással, túrócskával együtt fogyasztják.

Zempléni tál (töltike)

Hozzávalók: 1 kis fej vöröshagyma, petrezselyemzöld, só, bors, ételízesítő, 1 gerezd fokhagyma, 0,5 evőkanál zsír, 0,5 evőkanál olaj, 5 evőkanál zsemlemorzsza, 1 evőkanál liszt

Elkészítése: A petrezselymet finomra vágjuk, a hagymát lereszeljük, a fokhagymát összenyomjuk, és összekeverjük a többi hozzávalóval. A sóval, borssal, és az ételízesítővel ízesítjük. Zacskóba öntjük, megkötjük, 30 percig a levesbe zacskóval főzzük, félidőnél megfordítjuk, majd 20 percig zacskó nélkül főzzük tovább. Levesbetétnek is lehet használni, de a Zemplénben a főtt húсок, és zöldségek mellé kínáljuk köretnek.

A receptek forrása: <http://www.zemplen.hu/index.php/kultura/zemplen-gasztronomiaja> és Kaszás Ildikó, Pethő Mária <http://www.zemplen.net/index.php/kulturalis-elet-zemplenben/gasztronomia>

FELHASZNÁLT FORRÁSOK:

Aubrőzy Á.: Tokaj-hegyalja Központi Sajtóvállalat, Budapest, 1992.

Dankó L.: Zemplén térségi turizmusfejlesztési terv, Magyar Turizmus Rt. 1997. 230p.

Dercsényi B.-Dercsényi D.: Guide Artistique de la Hongrie Corvina Kiadó, Budapest, 1979.

http://anp.nemzetipark.gov.hu/?pg=menu_476

<http://www.baz.hu/ertektar/obj.php?id=22>

<http://www.bodrogkoz.com>

<http://www.haromhuta.hu/falutortenet/>

<http://www.makkoshotyka.hu/index.php/latnivalok>

<http://www.muemlekem.hu>

http://www.olaszliszka.hu/main.php?telepules_tortenete
<http://www.prozemlen.hu>
<http://www.viss.hu/tortenelem.php>
<http://www.wikipedia.hu>
<http://www.zemplen.hu/index.php/kultura/zemplen-gasztronomiaja>
<http://www.zemplen.net/>
<http://www.zemplen.net/index.php/kulturalis-elet-zemplenben/gasztronomia>
https://eoq.hu/akt14/konf/cig_kap.pdf
<https://gasztrohos.hu/recept/erdohorvati-perec/>
<https://rakoczimuzeum.hu/hu/a-falu>
<https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Borovszky-borovszky-samu-magyarorszag-varmegyei-es-varosai-1/>
<https://www.britannica.com/biography/William-Fox-American-film-producer>
<https://www.britannica.com/biography/William-Fox-American-film-producer>
<https://www.britannica.com/biography/William-Fox-American-film-producer>
<https://www.facebook.com/borsodihirek/posts/10161130604765287/>
<https://www.hnp.hu/hu/szervezeti-egyseg/termeszetvedelem/oldal/tiszatelek-tiszaberceli-arter-tt>
<https://www.kenezlo.hu/tortenet.php>
<https://www.termeszetjaro.hu/hu/point/latogatokoezpont/honfoglalas-kori-latogatokoezpont-karos-/22696284/>
<https://www.tolcsva.hu/turisztika/nevezetessegek>
<https://www.youtube.com/watch?v=02U7nfXIC4M&t=1s>
<https://www.youtube.com/watch?v=02U7nfXIC4M&t=255s>
https://www.youtube.com/watch?v=bW8_Mfli7KI
<https://www.youtube.com/watch?v=fR870kX0hrI>
<https://www.youtube.com/watch?v=UC9gTgtI9OM>
Kiss G.: Várak, várkastélyok, várhegyek Magyarországon Panoráma Kiadó, Budapest, 1984.
Megyekönyv BAZ Megye BAZ Megyei Közgyűlés, Miskolc, 1994.
Pauler Gyula: A Magyar Nemzet Története I. 342.
Révai Nagy Lexikona, Budapest, 1926.
Szombathy V.: Az északi hegyek ölelésében Móra Kiadó, Budapest, 1984.
Viga Gy.: Hármaskörű Hermann Otó Múzeum, Miskolc, 1996.
ZEMPLÉN VÁRMEGYE TÖRTÉNETE. Irta ifj. dr. Reiszig Ede I.: Borovszky Samu: emplén Vármegye. Apolló Irodalmi Társaság, Budapest. Évszám nélkül
Zempléni RVA, www.zrva.hu

A SÁROSPATAKI HELYI KÖZÖSSÉGI FEJLESZTÉSI STRATÉGIA TURISZTIKAI VONATKOZÁSAI⁴⁰

Sárospatakon 2016. május 26-án konzorciumi formában a helyi közszféra, a civil és a vállalkozói szféra 14 képviselőjéből megalakult a Sárospataki Helyi Közösség (HACS), amely fejlesztési stratégiát készített és az INNOVO-Patak Nkft, mint menedzser szervezet gesztorságával pályázati felhívásokat tett közzé, zsűrizett és a megvalósított projekteket monitorozza.

Jelen tanulmány ezen stratégiának a város turizmusa fejlesztésében is értelmezhető elemeit mutatja be a megvalósult, vagy megvalósítás alatt lévő beavatkozási területeken, s néhány, jó gyakorlatnak minősülő projekten keresztül.

I. AZ EU „KÖZÖSSÉG ÁLTAL IRÁNYÍTOTT HELYI FEJLESZTÉS” (CLLD) PROGRAMJÁNAK MEGHATÁROZÓI

Az elmúlt 30 év során a LEADER koncepció és a közösség által irányított helyi fejlesztés (CLLD) közötti kapcsolat, amelyet a strukturális és vidékfejlesztési alap finanszírozott, segítette a vidékfejlesztési szereplőket helyi régiójuk hosszú távú lehetőségeinek felmérésében, és hatékony és hatásos eszköznek bizonyult a fejlesztési irányelvek megvalósításában.

Az Európai Bizottság ezt a megvalósítási módszert az URBAN és az EQUAL közösségi kezdeményezéseken keresztül is támogatta. A már 1991 óta folyamatos EU-támogatásban részesülő LEADER a vidékfejlesztési politika fontos elemévé és egész Európában széles körben elfogadottá vált⁴¹.

A CLLD olyan konkrét eszköz, amely a régiók alatti szinten használható, és helyi szinten egészíti ki az egyéb fejlesztési támogatásokat. A CLLD képes mozgósítani és bevonni a helyi közösségeket, szervezeteket, hogy azok hozzájáruljanak az Európa 2020 stratégiában kitűzött intelligens, fenn-tartható és inkluzív fejlődéshez, a területi kohézió támogatásához és a konkrét szakpolitikai célkitűzések teljesüléséhez.

A CLLD keretében a 2013-20 közötti tervezési időszakban a helyi közösségeknek lehetőségük nyílik az EU vonatkozó rendelet⁴² és a TOP 7. prioritása feltételeinek megfelelő helyi fejlesztési stratégia kialakítására, amely teret biztosít a helyi társadalom megújítására, a helyi közösségek szervezésére, tudatosságának fokozására.

A prioritástengely⁴³ azt célozza, hogy kísérleti jelleggel, a jogosult városokban a helyi lakosság, a civil szervezetek, a vállalkozások és az önkormányzatok együttműködésével, illetve kezdeményezésére integrált, közösségfejlesztést és helyi identitástudatot elősegítő, elsődlegesen kulturális és közösségi tartalmú, a helyi gazdaságfejlesztést támogató stratégiák készüljenek, amelyek alapján olyan helyi fejlesztési programok valósulnak meg, amelyek egyszerre és összehangoltan képesek a TOP ERFA és ESZA forrásait használni.

⁴⁰ A tanulmány szerzője: Erdős Tamás ügyvezető, INNOVO-Patak Nkft.

⁴¹ https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/informat/2014/community_hu.pdf

⁴² 1303/2013 számú Közös előírásokat tartalmazó rendelet (EU) 32–35. cikke

⁴³ <https://regionalispolitika.kormany.hu/download/0/59/71000/TOP.pdf>

1. A CLLD eszköztől várt eredmények

- az integrált, közösségközpontú, alulról építkező, helyi partnerségen alapuló városfejlesztési programok kialakítása;
- a közösségi kapacitások fejlesztése és az innováció ösztönzése (beleértve a társadalmi innovációt is);
- a közösségi irányítás elősegítése a közösségen belüli részvétel növelésével;
- a tartalmas szabadidő-eltöltés lehetőségeinek megteremtése;
- innovatív, egymással és a környezetükkel együttműködni képes, önmagáért tenni akaró és tenni tudó, kezdeményező közösségek, mindezek által fenntartható települések létrejötte⁴⁴.

2. A prioritási tengely ERFA intézkedése

A kulturális és közösségi terek infrastrukturális fejlesztésére irányul. Az intézkedés célja, hogy a városi helyi akciócsoportok (HACS) a közösségi bevonással készülő helyi fejlesztési stratégiák alapján, az akcióterületek kijelölt közösségi és kulturális tereinek fizikai rehabilitációját, ill. fejlesztését hajtsák végre a társadalom összetartozásának erősítése és helyi gazdaság fellendülése érdekében.

Az intézkedés keretében a kulturális és közösségi terek, szolgáltatások fejlesztése, kínálatuk bővítése kap támogatást, lehetőség szerint hozzájárulva a helyi gazdaság fejlesztéséhez is (indikatív célok: városi kulturális intézmények felújítása, illetve eszközfejlesztése; városrészi közösségi terek infrastrukturális felújítása, bővítése, eszközfejlesztése, kreatív, új szolgáltatások befogadására alkalmas térré alakítása; közterek „közösségi tér funkcióinak” bővítése).

3. A prioritási tengely ESZA intézkedése

A helyi közösségszervezésre irányul a városi helyi fejlesztési stratégiához kapcsolódva. Az intézkedés a közösségi és kulturális infrastruktúra fejlesztésekhez kapcsolódó, azokat kiegészítő közösségszervezési-, és fejlesztési, identitást erősítő, az összetartozást elősegítő tevékenységeket valósít meg.

Szintén indikatív célok: helyi közösségszervezési tevékenységek; helyi identitást erősítő tevékenységek; megújított infrastruktúra közösségi használatát biztosító megoldások kialakítása, kulturális, közösségi programok szervezése, lebonyolítása; helyi aktivitást, társadalmi szolidaritást elősegítő tevékenységek; helyi, közösségi alapú gazdaságfejlesztési megoldások népszerűsítése, kialakítása, elterjesztése, stb.

4. A TOP 7. prioritástengely keretében megjelenő két intézkedés

7.A: Kulturális és közösségi terek infrastrukturális fejlesztése. Az intézkedés célja, hogy a városi helyi akciócsoportok (HACS) a közösségi bevonással készülő helyi fejlesztési stratégiák alapján, az akcióterületek kijelölt közösségi és kulturális tereinek fizikai rehabilitációját, ill. fejlesztését hajtsák végre a társadalom összetartozásának erősítése és helyi gazdasági fellendülése érdekében.

Az intézkedés keretében a kulturális és közösségi terek, szolgáltatások fejlesztése, kínálatuk bővítése kap támogatást, lehetőség szerint hozzájárulva a helyi gazdaság fejlesztéséhez is.

⁴⁴ <https://clld.arrabona.eu/clld-program-bemutatas/>

7.B: Helyi közösségszervezés a városi helyi fejlesztési stratégiához kapcsolódva. Az intézkedés a közösség által irányított helyi fejlesztések ESZA elemeit tartalmazza, amely közvetlenül kapcsolódik a prioritástengely ERFA finanszírozású intézkedéséhez.

II. A FEJLESZTÉSI STRATÉGIA CÉLRENDSZERE ÉS INTÉZKEDÉSEI

1. Jövőkép, átfogó és specifikus célok

Sárospatak dinamikusan fejlődő, családbarát, kulturális hagyományait, helyi értékeit tisztelő, hangulatos, közösségben gondolkodó és együttműködő befogadó, nyitott város.

2016. május 26-án konzorciumi formában a helyi közszféra, a civil és a vállalkozói szféra 14 képviselőjéből megalakult a Sárospataki Helyi Közösség (HACS), majd május 30-án kezdeményezte az Irányító Hatóságnál konzorciumként a nyilvántartásba vételét.

A konzorcium átfogó célja a sárospataki életminőség infrastrukturális és közösségi feltételeinek javítása, az egyedi erőforrások és a helyi szereplők társadalmi szerep- és felelősségvállalására építve.

A Sárospataki Helyi Közösség jövőképe illeszkedik a Kulturális és közösségi terek infrastrukturális fejlesztése és helyi közösségszervezés a városi helyi fejlesztési stratégiához kapcsolódva című, TOP-7.1.1-16 kódszámú felhívás célrendszeréhez, Sárospatak város tervezési dokumentumaiban megfogalmazott célkitűzéseivel, összhangban a HKFS közösségi tervezése során a közösség által megfogalmazott, és kialakított közösségi stratégiai elvárásaihoz.

A Sárospataki Helyi Közösségi Fejlesztési Stratégia jövőképe:

Sárospatak dinamikusan fejlődő, családbarát, kulturális hagyományait, helyi értékeit tisztelő, hangulatos, közösségben gondolkodó és együttműködő befogadó, nyitott város, mely egyedi erőforrásaira és a helyi szereplők társadalmi szerep-és felelősségvállalására építve képes vonzó többgenerációs szintereket biztosítani lakosai számára.

A HKFS jövőképéből levezethető átfogó célként került megfogalmazásra a sárospataki életminőség infrastrukturális és közösségi feltételeinek javítása fenntartható módon.

A kulturális és közösségi terek infrastrukturális fejlesztése és helyi közösségszervezés átfogó célból a városi helyi fejlesztési stratégiában megfogalmazott stratégiai és specifikus célok:

- HKFS 1. A település kulturális-turisztikai versenyképességének növelése
 - HKFS 1.1. Kulturális értékek hasznosításának fokozása
 - HKFS 1.2. A természeti környezet közösségi-turisztikai hasznosítási lehetőségeinek kiaknázása
- HKFS 2. A település gazdasági stabilitásának megteremtése
 - HKFS 2.1.1. Helyi termékek népszerűsítése
- HKFS 3. Élhető, vonzó és együttműködő város megteremtése
 - HKFS 3.1. Szociális szolgáltatások minőségének javítása
 - HKFS 3.2. Sport, kulturális élet és rekreációs lehetőségek fejlesztése.

A jövőkép, átfogó és specifikus célokhoz kapcsolódnak az intézkedések és a kulcsprojektek⁴⁵. Ezeket összefoglaló célhierarchiában az 1. ábra szemlélteti:

⁴⁵ Helyi Közösségi Fejlesztési Stratégia (2016-22.) http://clldsarospatlak.hu/wp-content/uploads/2020/03/HKFS_mod_202002-1.pdf

A HKFS és az 1. ábra tanulmányozása alapján megállapítható, hogy a kulturális értékek hasznosításának fokozása és a természeti környezet közösségi és turisztikai hasznosítási lehetőségeinek kiaknázása, valamint a helyi termékek népszerűsítése célok intézkedéseinek, továbbá a kulcsprojekteknek a megvalósulásai járnak a turizmus városi feltételeinek városi javításával, direkt, vagy közvetett fejlesztésével.

Jövőkép:	Sárospatak dinamikusan fejlődő, családbarát, kulturális hagyományait, helyi értékeit tisztelő, hangulatos, közösségben gondolkodó és együttműködő befogadó, nyitott város, mely egyedi erőforrásaira és a helyi szereplők társadalmi szerep- és felelősségvállalására építve képes vonzó többgenerációs színtereket biztosítani lakosai számára.				
Átfogó cél:	A Sárospataki életminőség infrastrukturális és közösségi feltételeinek javítása fenntartható módon				
Stratégiai cél:	HKFS 1. A település kulturális-turisztikai versenyképességének növelése		HKFS 2. A település gazdasági stabilitásának megteremtése	HKFS 3. Élhető, vonzó és együttműködő város megteremtése	
Specifikus célok:	HKFS 1.1. Kulturális értékek hasznosításának fokozása	HKFS 1.2. A természeti környezet közösségi és turisztikai hasznosítási lehetőségeinek kiaknázása	HKFS 2.1. Helyi termékek népszerűsítése	HKFS 3.1. Szociális szolgáltatások minőségének javítása	HKFS 3.2. Sport, kulturális élet és rekreációs lehetőségek fejlesztése
Intézkedések:	HKFS 1.1.1. Kulturális jelentőségű köztéri alkotások létrehozása, meglévők felújítása, átelyezése Sárospatakon	HKFS 1.2.1. Nem profitorientált rekreációs vagy turisztikai szolgáltatások bevezetéséhez nyújtott beruházási támogatás	HKFS 2.1.1. Sárospataki termékek bemutatásának támogatása	HKFS 3.1.1. Vigyázzunk egymásra!	HKFS 3.2.1. Közösség-építők HKFS 3.2.2. Mozdulj Sárospatak program
Kulcsprojektek:	HKFS K1. Várnegyed fejlesztésének társadalmisított tervezése				HKFS K3. Bodrogpart közösségi célú továbbfejlesztése
	HKFS K2. Sárospatak „brand” kialakítása				

1. ábra: A célhierarchia és az intézkedések összefüggéseinek bemutatása
forrás: Helyi Közösségi Fejlesztési Stratégia (2016-22.) 42.p.

II. A HKFS TURIZMUS FEJLESZTÉSÉBEN IS RELEVÁNS BEAVATKOZÁSI TERÜLETEI, MŰVELETEI

A Sárospataki Helyi Közösség a TOP-7.1.1-16 kódszámú felhívás keretében két ütemben írt ki pályázatokat. Az első ütem (2019-es pályázati felhívások szakasza) az itt elemzett, módosított HKFS 2020 augusztusi megjelenési időpontjára lezárult, a HKSF 6.1 pontjában a beavatkozási területek / műveletek leírásában feltüntetésre került a pályázók által lekötött forrás összege.

A vizsgált HKFS 6.2 pontjában kerültek rögzítésre a pályázati kiírások második ütemében (2020-as pályázati felhívások szakasza) érvényes beavatkozási területek.

1. Kulcsprojektek

1. HKFS K1. Várnegyed fejlesztésének társadalmisított tervezése

A Sárospataki Várnegyedben található egyebek mellett a Sárospataki Bazilika, a Szent Erzsébet Ház, a Sárospataki Képtár, a Vízikapu a szabadtéri színpaddal, “a Szent Erzsébet tér”, a Magyar Nemzeti Múzeum Rákóczi Múzeuma a Várkerttel és az Újbástya Rendezvénycentrum, így a terület a városunk kiemelt örökségi és kulturális értéke. Az ezeket összekötő közösségi terek a felújított látványosságokhoz képest méltatlan állapotban vannak,

nehezen használhatóak és kifejezetten rombolják a látogatói élményt. A felújított épületekkel szinergiában, egy komplett egészet alkotó Várnegyed létrehozására van szükség ahhoz, hogy érdemben megmutassa ez az örökség a valós helyi értéket.

Sárospatak már 2012-ben elkezdte a Rákóczi-vár és a Szent Erzsébet utcát körülvevő Várnegyed jövőbeli fejlesztési és működtetési kérdéseinek vizsgálatát az értékmegőrzés, értékteremtés hangsúlyozása mellett városképi, városrendezési szempontok mentén is. A kulcsprojekt keretében a Várnegyed komplex fejlesztésének társadalmiasított tervezésére vállalkoztak, melynek várt eredménye a helyi lakosság, a szakmai szervezetek, a civilek és a vagyongazdák javaslatai alapján kialakított részletes fejlesztési koncepcióterv.

A helyi felhívás alapján a Sárospataki Várnegyed részletes fejlesztési koncepcióterve kialakítása érdekében felmerülő szakértői költségek, hatósági díjak, valamint a társadalmiasítás érdekében felmerülő marketing-kommunikációs és rendezvényszervezési költségek váltak elszámolhatóvá 35 Mft értékben.

2. HKFS K2. Sárospatak „brand” kialakítása

Sárospatak, a HACS komplett területe, egy „helytermék” mely magába foglalja a terület jellemzőit (természeti és épített környezet, vélt és valós jellemzők), a települési intézményhálózatot és az ott elérhető szolgáltatások teljes körét.

Mivel a település egy „komplex” és bizalmi termék, főként, ha a letelepedési, munkavállalási döntések szemszögéből vizsgáljuk, így a városunk versenyképességének és népességmegtartó erejének hosszú távú biztosítása érdekében elengedhetetlen a városunkról kialakuló kép tudatos formálása, erősítése, valamint a város erősségeit és lehetőségeit megfelelően hangsúlyozó arculat kialakítása. Természetesen nem feledkezhetünk meg az arculatkialakítás, városmárkázás turistacsalogató, imázs-növelő hatásáról sem.

A Sárospataki történelmi múltjából eredő örökségek, a meglévő erős közösségtudat, a helyben –esetenként jelentős múltra visszatekintő –termékek, a helyben meglévő természeti, kulturális és infrastrukturális értékek összefogása, a most zajló közösségi fejlesztések szervezése, fenntartható integrálása történik meg a „brand” kialakításával. A közös „brand” teszi összességében értelmezhetővé és megjeleníthetővé a meglévő és létrehozni kívánt helyi értékeket.

A Sárospataki arculat kialakítása érdekében felmerülő szakértői, valamint marketing-kommunikációs költségek 19 Mft értékben kerültek lekötésre.

3. HKFS K3. Bodrogszék közösségi célú továbbfejlesztése

A város kiemelt ékköve a Bodrog folyó, mely esetén kiemelten törekszünk nem csak e fontos természeti érték megőrzésére, de célunk a város és a folyó térszerkezeti kapcsolatának erősítése, a nyugodt, csendes tiszta természeti környezet integrálása a városközpontunk életébe, annak érdekében, hogy széles körben élvezhetővé váljon ez a természeti érték, ne csak az ide látogató vendégek, hanem a város lakosai számára is.

A Bodrog part természeti értékei, a lezajlott (például sport, turisztikai vagy szabadidős célú) fejlesztések összehangolása, a szervezettség növelése történik meg az intézkedés segítségével.

A Bodrog part integrálása a városi térbe, a komplex közösségi használati funkciók kiépítése a HACS közössége és a turisták számára elérhetőbbé, jobban használhatóvá.

A Bodrogszorospart közösségi célú továbbfejlesztése érdekében felmerülő szakértői költségek, a tervezés társadalmasítása érdekében felmerülő marketing-kommunikációs és rendezvényszervezési költségek, terület előkészítési költségek, építési-és infrastruktúra-fejlesztési költségek, valamint hatósági eljárások díjaira 26,5 Mft került lekötésre.

II. MGVALÓSULT ÉS REALIZÁLÁS ALATT LÉVŐ KISPROJEKTEK

1. Első ütemben elindult, turizmushoz is kapcsolódó megvalósult kisprojektek

1. HKFS 1.1.1. Kulturális jelentőségű köztéri alkotások felújítása, áthelyezése

A települési vonzerő, a településkép meghatározó elemei a városi közterek, melyek mind a helyi lakosok, mind a városba látogatók számára térszervező erővel bírnak, hisz lényeges tájékoztató referenciapontként, vagy találkozási pontként szolgálnak, mindamelllett, hogy természetesen elsődlegesen esztétikai funkciókat töltenek be.

A meglévő köztéri alkotások egy részét –a városkép formálódása, a térszerkezeti átalakulások miatt –át kell helyezni más, méltóbb, reprezentatívabb környezetbe. Ugyanakkor a köztéri alkotások tisztítása, karbantartása is kiemelten fontos, ami szakértelmet igénylő feladat.

A felhívás kifejezetten a meglévő köztéri alkotások felújítását, áthelyezését támogatta, közvetlenül épített tehát a meglévő közterületi értékekre, alkotásokra. Figyelembe vette a városarculatban bekövetkezett változásokat, a közösségi terek aktuális formálódását, a köztéri alkotások áthelyezését ennek megfelelően támogatja.

Olyan kortárs, esztétikailag és tartalmában igényes köztéri munkák (szobor, szoborcsoport, térinstalláció), felújítása, reprezentatívabb környezetbe való áthelyezése volt preferált, melyek az adott település közterén a település kulturális arculatát erősítik. Előnyben részesültek azok az alkotások, melyek a helyszínrre vonatkozóan kultúrtörténeti eseményt, a település számára fontos személyiséget mutatnak be.

A projekt megvalósulása a lassú turizmus keretében rendezettebb, esztétikailag kedvezőbb benyomást nyújt a sétálóknak, kirándulóknak, zarándokoknak. A lekötött összeg: 3,185 Mft, melyből Andrassy Kurta János szobrainak közösségi térben történő kiállítása és a katolikus temető Krisztus keresztjének felújítása valósult meg.

2. HKFS 1.1-2.3. Sárospatak kulturális-turisztikai értékeinek népszerűsítése közösségi akciókkal

Új, térítésmentesen biztosított szezonális, vagy állandó jellegű közösségi akciók és „szolgáltatások” (pl. csónakázás, túraszervezés, programtervezés, városnézés) lebonyolításához kötődő szervezési tevékenységek. A sárospataki történelmi helyi értékek, természeti értékek, valamint az elmúlt évek és a jelenlegi fejlesztések (Vár, víziturizmus stb.) közösségi felhasználása, a kiépített elemek ismertségének növelése, népszerűsítése, közösségépítő rendezvények céljára történő igénybe vétele az, amit ez a felhívás biztosít.

A lekötött összeg: 9,218 Mft. Ebben a pályázati körben fotókiállítást készítettek a Cuvée Rendezvényházban, borfesztivál és kórusfesztivál került megrendezésre, továbbá hívek és zarándokok számára un. „Missziós kereszt” fogadását és bemutatását valósították meg.

3. HKFS 1.2.1. Nem profitorientált rekreációs vagy turisztikai szolgáltatások bevezetéséhez nyújtott beruházási támogatás

A Helyi Közösség munkacsoport megbeszélésein és a mélyinterjúk lekérdezések során is többször visszatérő motívum volt, hogy a város picit „alszik”, azaz a nagyszerű természeti-környezeti adottságai ellenére nincs sem kialakult infrastrukturális háttere, sem programoldali háttere az egészséges életmódhoz, a környezet közeli rekreációhoz, aktív sporthoz kötődő tevékenységeknek. A sárospataki történelmi helyi értékek, természeti értékek, valamint az elmúlt évek és a jelenlegi fejlesztések (Vár, víziturizmus stb.) közösségi felhasználásához szükséges –jól elkülöníthető, de szervesen illeszkedő –kiegészítése annak érdekében, hogy a rekreációs és turisztikai szolgáltatások városi térbe integráltnak, rugalmasan, kisebb és nagyobb közösségek számára is jól elérhetőek legyenek.

Lekötött összeg: 14,825 Mft. A pályázat lehetővé tette a Sárospataki Képtár szabadtéri belső udvarán fény és hangtechnika telepítését, rendezvényekhez ülőalkalmatosságok beszerzését, végardói játszótér kialakítását, a Rákóczi örökség ápolására az un. Rákóczi-ház felújítását, s a józseffalvai közösségi színtér fejlesztését.

4. HKFS 2.1.1. Sárospataki termékek bemutatásának támogatása

Mezőgazdasági és tercier szolgáltató szektor erős túlsúlya (együttesen 90%) a bruttó hozzáadott érték alacsony szintjéhez vezetett, a helyi nem mezőgazdasági termékek kevésbé ismertek, elismertek, pedig a helyi gazdaság egyik jelentős jövedelemtermelési és foglalkoztatási potenciálú szektorává válhatnának. A helyi termékek egyenként nem, de közösségi térben együtt be tudják mutatni, reprezentálják Sárospatak helyi termékeit előállító vállalkozásait, termelőit. Olyan bemutatótérre, és kapcsolódó közösségi programokra van szükség, ami nem tartalmaz közvetlen értékesítést, hanem a termékek méltó, reprezentatív formában való megjelenését biztosítja.

A sárospataki lakosok identitásának erősítésére, a turisztikai vonzerő növelésére is alkalmas a bemutató tér és a kapcsolódó programok. Meglévő, a helyi lakosok által ismert és elismert termékek számára biztosít (értékesítési lehetőség nélküli) megfelelő minőségű bemutató teret, és közvetlenül kapcsolódik a Sárospatak „brand” projekthez, annak egyik kézzel fogható megjelenési formájaként.

Lekötött összeg: 13, 977 Mft, melyet helyi termékek népszerűsítésére, a „Hímesporta - ahol az iparművészet újraéled” (Sárospatak, Patika-köz Momo-ház) projektre és a „Sárospatak a zsebedben” termék-és szolgáltatásajánló weblap <https://sarospatak.zsebedben.hu/> kialakítására fordítottak.

2. Második ütemben meghirdetett, elindult, turizmushoz is kötődő kisprojektek

1. HKFS 1.1-2.3. Sárospatak kulturális-turisztikai értékeinek népszerűsítése közösségi akciókkal

A II.2.2 alpontban részletezett beavatkozási terület ismételt meghirdetése, pályázónként 2-10 Mft értékhatárok között, összességében 43,047 Mft keretösszegben valósult meg. Turisztikai

szempontból releváns projektek: a Cuvée Rendezvényház Sárospatak turisztikai és természeti értékei népszerűsítése, a Sárospataki BorKALANDárium bor-gasztronómiai programja, a helyi turisztikai egyesület Kultúra – Örökség - Környezet – Identitás városi gasztronómiai felmérése és a Staféta – ifjúsági Kreatív Tábor megrendezése.

2. HKFS 1.2.1. Nem profitorientált rekreációs vagy turisztikai szolgáltatások bevezetéséhez nyújtott beruházási támogatás

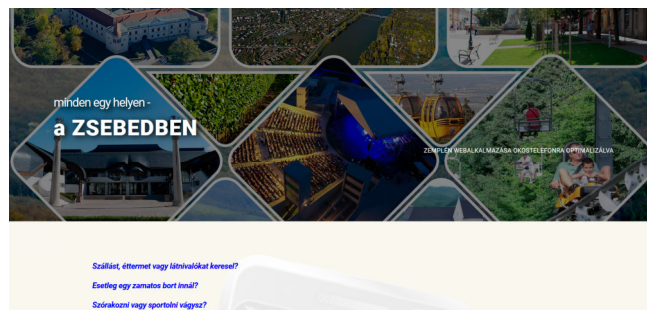
A II.2.3 alpontban részletezett beavatkozási terület ismételt meghirdetése, pályázónként 5-15 Mft értékhatárok között, összességében 25,136 Mft keretösszegben valósult meg. Legjelentősebb fejlesztések a Zöldudvar lefedése – multifunkciós közösségi tér kialakítása, a Játssz, alkoss a Művházban, s a Hegyre- vízre Patak! aktív turisztikai eszközök kipróbálásait, használatát népszerűsítő programok.

Ehhez a beavatkozási területhez kapcsolódik egy egységes városi útbaigazító táblarendszer elkészítése és telepítése mind a helyi lakosság, mind az ide érkező látogatók számára.

III. NÉHÁNY TURISZTIKAI VONATKOZÁSÚ JÓ GYAKORLAT

1. A Zsebedben webalkalmazás fejlesztése

A Zsebedben applikáció Sárospatak és környékének online információs alkalmazása mobiltelefonra optimalizálva a Zemplénben tartózkodó turistáknak és a helyi lakosoknak. Aktuális eseményekről, látnivalókról, szórakozási lehetőségekről, éttermekről, vagy bármi más információ kereséséről az applikáció naprakész adatokat ad felhasználóinak. A találatokhoz a keresett információ mellett az applikáció útvonaltervezőt, képeket és közvetlen elérhetőségeket is biztosít.

2. ábra: A www.zsebedben.hu nyitólapja

Az alkalmazás képes megjeleníteni a helyi éttermek, üzletek eseményeit és ajánlatait, sőt, erről értesítést is küld a felhasználóknak. Az értesítések személyre szabhatók, az alkalmazás felhasználója érdeklődési körének megfelelően be tudja állítani, hogy milyen jellegű ajánlatokról kíván értesítést kapni, így közvetlen azokhoz az emberekhez jut el az adott hirdetés, akiket tényleg érdekel. Az applikáció használatához nincs szükség telepítésre, csak meg kell nyitni a www.zsebedben.hu oldalt böngészőből, és ki kell választani az érdeklődési körnek megfelelő várost.

A projekt révén lehetővé vált Sárospatak kulturális-turisztikai értékeinek népszerűsítése online közösségi akciókkal:

- valamennyi jelentős sárospataki kulturális intézmény, szervezet, közösségi színtér és azok kulturális programkínálatának, szolgáltatásainak bemutatása (az egyes szervezetek számára létrehozott önálló képes-szöveges aloldalakkal/admin felületekkel), és bővítése hívás/navigáció/megosztás funkciókkal,

- valamennyi – a projekt időtartama alatti – esemény, fesztivál, kulturális program népszerűsítése azok élénkítését szolgáló tevékenységek (az egyes programesemények számára létrehozandó önálló képes-szöveges „event” tartalmakkal, és hívás/navigáció/megosztás funkciókkal,
- a webalkalmazás használatával a helyi lakosok (feliratkozók) bekapcsolása a kulturális, természetközeli, turisztikai programokba, valamint a sárospataki lakosok és turisták közötti kapcsolat erősítése az előző két pontban említett szervezeteknek és programoknak a webalkalmazáson történő „értesítési” / navigáció / megosztás funkciói, valamint a Zsebedben social media felületeken megvalósuló online közösségi akciói, interaktivitása által (közösségi akciók ideje alatt online közvetítések, hozzászólások, szavazások, rajzversenyek, fotóversenyek), továbbá
- a turizmus fellendítése céljából az egész országra kiterjedő – célzott – online hirdetések azoknak az embereknek, akik a jövőben Sárospatakra terveznek utazást, vagy bármilyen érdeklődést mutatnak a város iránt.

A projekt nagy része online térben kerül megvalósításra, azoknak, akik átmenetileg, vagy tartósan nem jutnak internet kapcsolathoz, Sárospatakon két, helyi lakosok és turisták által gyakran látogatott helyen tablet készülékeket helyeztek el: az Újbástya rendezvénycentrumban (a Tourinform irodánál) és a Hotel Bodrog lobi terében. Az állványokon elhelyezett tableteken mindenki számára elérhetővé válik a webalkalmazás felülete, a helyi termékeket bemutató aloldallal.

2. Hímesporta – ahol az iparművészet újraéledt!

Sárospatak rengeteg kézműves iparcikk készítésének helyszíne volt a történelem során, amely később nem csak a helyi, de a magyar kultúra szerves részévé is vált. A projekt célja a helyi termékek bemutatása mellett, újabbak teremtését is igyekszik előmozdítani, úgy, hogy azok elődjekhez méltó módon, de a mai kor elvárásainak megfelelően a helyi sárospataki kultúrát tovább bővítsék, öregbítsék. A kiválasztott termékek az úrihímzés motívumvilágával díszített korhű és modern kelengyék, ruhák, textíliák, valamint a sárospataki fazekasság hírnevét öregbítő kerámia eszközök, használati tárgyak és a Sárospatak életét felvillantó fotósorozat.

A Máté Anna Zsuzsanna vállalkozó projektjének helyszíne, a bemutatóterem és udvar Sárospatakon a tulajdonában lévő Patika köz 5. szám alatt található, az üzlettér mögött. Így a bemutató udvar, belső tér az üzlet nyitvatartási idejében szabadon látogatható.

3. ábra: A Hímesporta

A belső térben nyílik lehetőség a hagyományos hímzésekhez használt hímzőkeretek, s az úríhímzés motívumvilágával kifestett kelengyeládák, a vitrinekben, karnisokon pedig az úríhímzésekkel díszített lakástextilek megtekintésére. Lakástextíliák tekintetében a régi, hagyományos termékek és az új, modern használati eszközök párhuzamos kiállítása valósult meg.

4. ábra: A Hímesporta belső tere

Állandó programként a látogatónak lehetősége van a félig kész termékek „elkészítésében” való közreműködésre, a hímzőrámák, sablonok, fonalak kipróbálására. Ez a belső tér így egy interaktív foglalkoztató műhelynek, közösségi programok helyszínének is tekinthető, a látogatók komfortérzetét növelő mellékhelyiségekkel.

A hangulatos belső udvaron, valamint a kertben kialakított -részben fedett térben - további kézműves termékek, egyéb örökségértékek bemutatása is megvalósult.

5. ábra: A Hímesporta fazekasságot bemutató kerti része

3. Kultúra-Örökség-Környezet-Identitás

Az utóbbi időszakban számos kulturális és turisztikai infrastruktúra fejlesztési program megvalósult Sárospatakon. A helyi közösségi életben is számos kezdeményezés elindult, megmutatva azt, hogy a szolgáltatók nyitottak erre a tevékenységre. Fontos célként fogalmazódott meg, hogy a város – CLLD kulcsprojektben kialakításra került – egységes települési brand-jét minden szolgáltató magabiztosan képviselje és ebben együttműködjön.

Ennek elérése érdekében a helyi szolgáltatókat városi szinten, de egyénre szabottan támogatni, segíteni kellett, illetve célszerűvé vált felmutatni az eddig elért eredményeket, jó gyakorlatokat.

A helyi értékek esetében a helyi gasztronómiai hagyományok méltatlanul elhanyagoltak, nincs olyan szolgáltató jelenleg, aki következetesen és tudatosan foglalkozna ezzel a témával, így a helyi közösségi identitásban sincs meg a méltó helye. Ezen tudatosan, a lakosság bevonásával változtatni kívánt a Sárospatak és Környéke Turizmusáért Egyesület, amely e témakört be kívánta emelni a városbrand-be, illetve a turisztikai kommunikációba is.

Az egyes tervezett szakmai tevékenységek eredményei és azok fenntartása:

Gasztronómiai közösségi rendezvény: a tervezett projektlem célja Sárospatak és vonzáskörzete egyedi ételeinek - mint kulturális és turisztikai értékeinek – feltárása, közösségi akció megvalósítása az érdeklődő lakosság, látogatók részvételével, az eredmények tudatos felhasználása a helyi identitás építésében, illetve a turisztikai kommunikációban.

Várható szakmai eredmények és azok fenntartása:

- Hatékony közösségépítés, ahol a résztvevők megmutatják egymásnak és városnak, hogy ki mire képes, ki milyen emlékeket, hagyományos ételeket tállt fel eddig saját családjának.
- A program iránt érdeklődők aktívan részt vesznek Sárospatak rejtett turisztikai értékeinek feltárásában.
- A helyi ételek felkutatásával, megtalálásával, kommunikációban való kiemelésével új turisztikai szempont jelenik meg, mint a helyi gasztronómia.
- A “Sárospatak brand” arculati egységének, megjelenésének szempontjából előnyt jelent, hogy a városra jellemző ételek bekerülnek a helyi éttermek kínálatába.

A szolgáltatók edukációja: a képzés célja a fejlődésre nyitott, helyi szolgáltatók felzárkóztatásának elősegítése, szolgáltatói színvonalának összehangolása Sárospatak új márkaigéreteivel.

Várható szakmai eredmények és azok fenntartása:

- Magasabb színvonalú szolgáltatás nyújtása, mely tökéletesen illeszkedik Sárospatak megújult márkájába, tematikus arculatába.
- A város turisztikai szempontú megítélésének javulása.
- A helyi szolgáltatók és a lakosság komfortérzetének növekedése.
- Erőteljesebb kötődés a városhoz.

Minőségbiztosítási rendszer: a rendszer kidolgozásának célja, hogy Sárospatak új imázsának megfelelően, a helyi szolgáltatások színvonalának magas szinten tartásával a márkaígéret minden esetben meg tudjon valósulni.

Várható szakmai eredmények és azok fenntartása:

- A minőségbiztosítási rendszer a jelenlegi és a jövőbeni szolgáltatók esetében is stabilan használható, további jelentős szakmai költség nélkül.
- A minőségbiztosítási rendszer egységes színvonalat biztosít a helyi lakosság és a városba látogató turisták felé.
- A tanúsítvánnyal rendelkezők kiemelt szerepet kapnak a város turisztikai kommunikációjában.

- A tanúsítvánnyal rendelkező helyi szolgáltatókat feltüntetjük, ajánljuk a város turisztikai weboldalán.

Szakmai rendezvény és kiadvány: a városmarketingben, helyi közösségfejlesztésében, turisztikai helyi fejlesztésekben elért eredmények színvonalas prezentációja szakmai rendezvény szervezésével és elektronikus kiadvány közreadása keretében.

Várható szakmai eredmények és azok fenntartása:

- A helyi, turisztikában is hasznosuló fejlesztési eredmények széles körben való ismertségének biztosítása.
- A turisztikában is hasznosuló fejlesztési eredmények disszeminációja, a hálózati kapcsolatok szélesítése.
- A szakmai, tudományos figyelem felhívása a sárospataki helyi értékekre, turizmusfejlesztési és városmarketing eredményekre.

4. „Hegyre- vízre Patak”

Sárospatak – a kulturális programkínálata mellett – több olyan természeti adottsággal bír, ami térségi és országos szinten is figyelemre méltó, különösen komplexitásában: a Zempléni hegység közelsége, a malomkőtermelés után visszamaradt „Tengerszem”, illetve a lassú folyású, biztonságos Bodrog folyó. E helyszínnek remek lehetőséget adnak a kirándulásra, gyalogtúrára, nordic walking túrára, kerékpározásra, de adott az infrastruktúra a via ferrata túrára és a kajakozásra, kenuzásra is.

A sárospataki lakosok kevésbé ismerik a felsorolt lehetőségeket, illetve nem „bejárattott” ezeknek a használata, nem általános ezeknek a kikapcsolódási lehetőségeknek a gyakorlása. Mind a felnőtt, mind a gyermek lakosság esetében fontos a lehetőségek bemutatása, a sporttevékenységek kipróbálási lehetőségének biztosítása, szakmai segítség rendelkezésre állása mellett. Megfelelően támogatott, ingyenes közösségi programokra van szükség ahhoz, hogy a zempléni térség, a Tengerszem és a Bodrog folyó ne csak látványosságként, hanem aktív sportolási, rekreációs lehetőségként is része legyen a közösség életének. Turisztikai szempontból a sajtópropaganda révén mind a lakosság, mind a vendéglátók - élményeik alapján - hitelesen és eredményesen tudják ajánlani az ide látogatóknak ezen szolgáltatásokat.

A projekt a következő sporttevékenységek népszerűsítését tartalmazta:

- Via ferrata oktatás, kipróbálás – A via ferrata a sziklamászás egyszerűbb, biztonságosabb módja; olyan hegyi út, ahol fixen beszerelt fém kábelek, létrák, hidak és fém lépések segítik az előrehaladást. Első mászók számára kíséretet biztosító szakszemélyzet és oktatás is rendelkezésre állt.
- Gyalogtúra – A Zemplénben számos jól bejárható, turisztikai jelzéssel megfelelő módon ellátott túraútvonal van, különböző nehézségi és hosszúsági formában. A túraútvonalak csillagtúrákra és körtúrákra is alkalmasak; ez a sport külön speciális felszerelést sem igényel.
- Nordic walking túra – A gyalogtúrára alkalmas zempléni túraútvonalakon a speciális túrabottal segített nordic walking egy olyan célcsoport számára is lehetővé teszi a túrázást, amely felszerelés nélkül nem tudná teljesíteni az útvonalat. Az érdeklődőknek túrabotokat biztosítottak.
- Kerékpártúra – Sárospatak közvetlen környezetében (Bodrogköz, Bodrog folyó ártér), illetve a Zempléni hegységben számos kerékpározásra is alkalmas útvonal van, különböző nehézségi fokozatokban. Ezek egy része átlagos kerékpárral is használható, más részéhez hegyi kerékpározásra alkalmas kerékpár szükséges.

- Kajak- és kenu (evezés) – Egy-, két- és több személyes evezésre is lehetőséget kínáltak túrakajakkal, illetve túrakenuval. A szükséges felszerelés rendelkezésre állt, az evezés alapvető tudnivalóit a rendezvénynapok elején oktatás során sajátíthatták el az érdeklődők.

A projekt 5-5 rendezvénynapján a megvalósítás során támogatta:

- a közösségfejlesztést,
- Ingyenes közösségi sportprogramként működött,
- helyi természeti értékek népszerűsítését, tudatosítását, a Sárospatak-kép fejlesztését, és
- a turisztikai programlehetőségek körének szélesítését az ide látogató turisták számára.

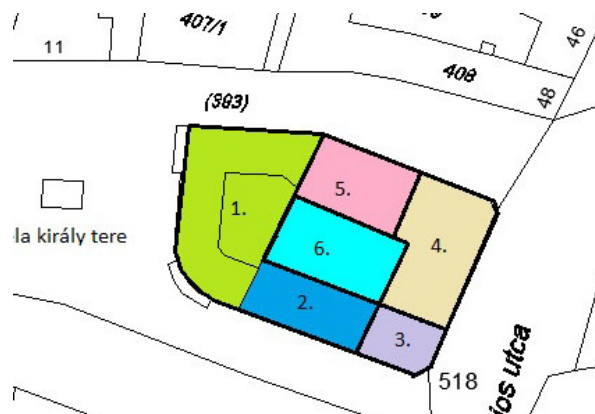
5. Zöld Udvar lefedése - multifunkciós közösségi tér kialakítása

Az Innovo-Patak Sárospataki Városfejlesztő Nonprofit Kft 2016 óta turisztikai szolgáltató létesítményt üzemeltet: kerékpár kölcsönzés, terepautó és városnéző elektromos autó üzemeltetés, kajak-kenu kölcsönzés és vízitúra szervezés. 2020 tavaszától a Megyer-hegyi Tengersizem és létesítményei (Ciróka Pihenőpark, Bányaudvar, via ferrata pályák) üzemeltetésével bővült a turisztikai portfólió. 2020 nyarától a kft. székhelyén a Zöld Udvar közösségi tér és pihenőudvar üzemeltetése is a társaság feladata a tulajdonos döntése alapján.

A projekt helyszíne a kft. székhelyének is otthont adó, önkormányzati tulajdonban lévő Sárospatak, Kossuth u. 50. szám alatti, 392 helyrajzi számú ingatlanegyüttes belső udvara, amit jelenlegi tevékenysége során is a kft. használ. Az ingatlanegyüttes további három intézménynek ad helyet a tulajdonos önkormányzattal kötött használati (bérleti) megállapodás alapján.

A város a korábban használaton kívüli, három egységből álló ingatlanrész fejlesztését hajtja végre három ütemben, aminek a szóban forgó projekt a befejező, harmadik üteme.

- Az első ütem a 2016-ban felújított korábbi festékbolt volt, ahol a kft. turisztikai üzletágának központja és irodája került kialakításra, és működik ma is (illusztráción 4. számmal).
- A második ütem keretében a korábban szociális bérlakásként használt, majd romos állapota miatt hosszú ideig használaton kívüli épületrész és az udvar átalakítása, felújítása történt meg, ahol a TOP-Zöld Város projektje keretében kerékpárszervíz és a Zöld udvar került kialakításra (illusztráción 5. és 6. számmal).
- A 3. projekt az így kialakuló belső udvar teljes lefedését, ezáltal egy multifunkciós közösségi tér kialakítását valósította meg, amely a helyi közösségek, magánszemélyek és a turizmus számára rendezvény helyszín és program lehetőséget kínál (illusztráción 6. számmal).

6. ábra: A Zöldudvar, mint új, attraktív közösségi tér
forrás: INNOVO -Patak kft, 2021.

A kialakított közösségi tér, pihenőudvar, pódium rendezvényter és turisztikai induló-érkezőpont adottságai versenyképes program-oldali háttérrel biztosítanak az egészséges életmódhoz, a környezet közeli rekreációhoz, aktív sporthoz vagy a kulturális turizmushoz kötődő tevékenységeknek, kiemelt jelentőséggel a kft. széleskörű szolgáltatásrendszerét figyelembe véve. Ennek része a sárospataki helyi történelmi értékek (városnéző túrák szervezése, idegenvezetés), a természeti értékek megismertetése (Tengerszem, Bodrog-Berek ártéri tereptúrák), víziturizmus (túraszervezés, vezetés, vízijárművek biztosítása), valamint a bor- és dülőtúrák szervezése, mind a rekreációs és turisztikai szolgáltatások a városi térbe integrálását, rugalmasan, széles körű elérhetőségét szolgálják.

6. Játszótér Végardón

A projekt Sárospatak Végardó városrészében, a Ló-Vált kft tulajdonában lévő ingatlanon valósult meg. Ezen a mintegy 3 hektáros területen működik a Betyár Lovastanya és a VándorLó szálló. A játszótér a szálláshely előtti zöldfelületen, a lovarda közelében, a bejárat mellett alakították ki.

6. ábra: Játszótér a Betyár Lovastanyán

forrás: <https://www.facebook.com/betyarlovaskozpont/photos/pcb.3942837325828891/3942833679162589/>

Az EU szabvány szerinti játszótér egy aktív helyszín, amely a helyi lakosok mellett a Végardófürdő gyermekes látogatói, a városrészben megszálló vendégek számára egy eddig hiányzó szabadidős programlehetőséget kínál, ezáltal növeli a város vonzerőjét. A játszótér nyitott, elérhető minden időben és mindenki számára díjmentesen használható. A játszótér körül határolt, védett területen fekszik, így a játékszerek hosszú távú üzemeltetése, karbantartása biztosított.

A játszótérhez kapcsolódóan Lovas Családi Nap is megrendezésre került, s erre a projektgazda a jövőben is lehetőséget kínál.

7. „Merre az arra?” – Sárospataki kulturális és turisztikai táblarendszer fejlesztése

A városba érkező, illetve városban kiránduló turisták számára fontos elem a Sárospatak kulturális és turisztikai jelentőségű helyszíneinek (illetve egyéb, számukra fontos létesítmények, pl. vasútállomás, buszpályaudvar, ATM-ek stb.) áttekinthetősége nyilvános, nagy méretű, a tájékozódást segítő várostérképen.

Az Innovo-Patak Nkft 2016 óta turisztikai szolgáltató létesítményt üzemeltet: kerékpár kölcsönzés, terepautó és városnéző elektromos autó üzemeltetés, kajak-kenu kölcsönzés és

vízitúra szervezés. 2020-tól a Megyer-hegyi Tengerszem és létesítményei, valamint a Zöld Udvar közösségi tér és pihenőudvar üzemeltetésével bővült a turisztikai portfólió.

A kft által megvalósított projekt a következő célokat kívánta elérni:

- Sárospatak város turista-barát jellegének, illetve élhetőségének javítása.
- Hozzájárulás a rendezett városarculathoz, a Sárospatak Brand felhasználásával.

A projekt - egyebek mellett - a „Sárospatak Brand” arculatának megfelelő iránymutató táblák és térképek tervezését és kihelyezését tartalmazta:

- Táblák és térképek helyszínének felmérése,
- Oszlopok karbantartása, szükség esetén cseréje,
- Kihelyezéshez szükséges engedélyek megkérése,
- Iránymutató táblák (60 db) és térképek (4 db) tartalmának kialakítása,
- Grafikai tervezés, nyomdai előkészítés, nyomtatás,
- Kinyomtatott táblák és térképek kihelyezése.

FELHASZNÁLT FORRÁSOK

1303/2013 számú Közös előírásokat tartalmazó rendelet (EU) 32–35. cikke

Az Innovo-Patak kft CLLD pályázati fejlesztései

CLLD pályázat első fordulójának nyertesei – kézirat,

CLLD pályázat második fordulójának nyertesei – kézirat,

Halász Róbert vállalkozó adatközlése

Helyi Közösségi Fejlesztési Stratégia (2016-22.) http://clldsarospatak.hu/wp-content/uploads/2020/03/HKFS_mod_202002-1.pdf

Helyi Közösségi Fejlesztési Stratégia 2016-2022.

http://clldsarospatak.hu/wp-content/uploads/2020/03/HKFS_mod_202002-1.pdf

<https://clld.arrabona.eu/clld-program-bemutatasa/>

https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/informat/2014/community_hu.pdf

<https://regionalispolitika.kormany.hu/download/0/59/71000/TOP.pdf>

<https://www.facebook.com/betyarlovaskozpont/photos/pcb.3942837325828891/3942833679162589/>

Ló-Vált kft – Livják Emília projektismertető

Máté Anna Zsuzsanna – Hímesporta projekt bemutatása

Szántó László – SKTE gasztronómiai felmérésének bemutatása

A tanulmány 2021. augusztusban került lezárásra.

MERT JÓ ITT...! - SÁROSPATAK MÁRKÁZÁSA

2020-ban mérföldkőhöz érkezett Sárospatak városa. A város CLLD pályázati forrást nyert Sárospatak új imázsának megfogalmazására. A település menedzsmentje a PURE Design Team Kft szakmai csapatát, mint helyi vállalkozást bízta meg az új márka megtervezésével⁴⁶. A márkázás az emberek fejében zajlik, ezeket a gondolatokat próbáljuk befolyásolni, hogy városunkat válasszák, illetve a már itt élőkben megerősödjön, hogy jól választottak. Eközben egyszerre hatunk a szívre és az észre is. Jelen dolgozat a Sárospatak brand kialakításának lépéseit és a városmárka 7 pillérét azonosítja, s eddigi utóéletét mutatja be.

I. A FEJLESZTÉS FOLYAMATA

Az indulás pillanatában Sárospatak egy szép, de csendes város. Legfőbb feladatunk a bodrogparti Athén, vagy a Magyar Cambridge-ként is emlegetett város újrapozicionálása az emberek fejében. A projekt keretein belül volt lehetőség feltárni és rendszerbe foglalni a város értékeit, megismerni a gyengeségeket és a lehetőségeket. Hosszas kutatás eredményeként megállapításra került, hogy Sárospatak legoptimálisabb célközönsége a CSALÁDOK.

A kutatási szakasz után Sárospatak márkapozícióját definiáltuk: egy olyan márkakép született, egy olyan koncepció, ami nem egyszerűen egy egységes, modern és őszintén kommunikáló város márkája, de egy olyan lehetőség is egyben, amelyre a következő évtizedekben magabiztosan lehet alapozni.

A város történelmi emlékeit és természeti adottságait új értékekkel egészítettük ki. Többek között ezért is volt szükséges Magyarország egyik legszebb kulturális városának márkáját megfogalmazni és vizuális megjelenését újradefiniálni.

A márkafejlesztés eredménye szerint Sárospatak egy olyan értékekkel, látnivalókkal és élményekkel teli szerethető kisváros, ahová lakosként jó tartozni és ahová turistaként élmény ellátogatni. A BrandBook-ban nem csupán a márka grafikai arculatát rögzítettük, de a jövőben a kommunikáció minden eszközénél kötelező sorvezetőként szolgál.

Misszió: Sárospatak, mint “szexi” márka felhelyezése a világtérképre, ahol jó...

- élni
- tanulni
- befektetni
- megöregedni
- turistáskodni
- ...

A márka nem más, mint következetesen betartott ígéret!

Egy fogyasztóhoz ma naponta több ezer üzenet jut el, és több száz márkával találkozik. Elképesztően nagy a reklámzaj. Érthető, hogy a legkézenfekvőbb védekezés az egyszerűsítés. Ebben az örült kommunikációs környezetben csak az egyszerű üzenetek a sikeresek. Az olyan üzenetek, amelyeket könnyű kommunikálni, és amelyek relevánsak. A pozicionálásuknak épp

⁴⁶ a tanulmány szerzője: Körmöndi Zoltán ügyvezető igazgató PURE Design Team kft.

ez a lényege: megtalálni azt az egyszerű és releváns INSIGHT-ot, amely irányt mutat, lelkesít és fejlődésre ösztönöz.

Első körben a szívekre kell hassunk és csak azt követően az agy racionális döntéseikért felelős területére. Ahhoz, hogy ezek a tiszta és egyértelmű üzenetek célba érjenek, elengedhetetlen volt a storytelling technikáit alkalmaznunk. Ennek köszönhetően a szolgáltatásunk és a kommunikációnk képes lett kiemelkedni, és képes arra is, hogy a célközönség azonosítson minket.

Az emberek nem arra vevők, amit csinálunk, hanem arra, amiért csináljuk.

A márka az emberek fejében él. De mindig Mi, a márka gazdái döntünk arról, hogy milyen legyen ez a kép.

Ha a Brand Book minden elemét következetesen használjuk, a márka életre kel!

A márka minden megnyilvánulásának a márkajegyek összességét kell tükröznie.

Az emberek szívét és eszét egyaránt meg kell nyerni. Ebben a sorrendben. A szívet nehéz elnyerni. Ez a tudás egyszerre művészet és tudomány.

A vízió

A márka nem pusztán egységes grafikai arculat. Sokkal több annál!

ÉRZÉS, ATTITÚD, VISELKEDÉSMÓD.

A márka minden, ami a célcsoport(ok) fejében él Sárospatakról.

Sohasem szabad elfelednünk, hogy egy márka építése sokkal nehezebb és hosszabb feladat, mint a rombolás. Mindegy, hogy családról, barátokról vagy munkatársakról beszélünk Sárospatak életében a legerősebb mozgatóerő a TÖRŐDÉS és az összetartás kell, hogy legyen. Mert jó itt...!

Célcsoport a család, mert:

- legalább 2 generáció együttes utazását feltételezi,
- a gyerekek a szülő mindent megvesz, így többet költenek,
- ha jól sikerült az itt-tartózkodás, akkor vissza fognak jönni,
- rengeteg programot és attrakciót tudunk kínálni nekik

Közép- és hosszabb távon is kitörési pontot jelent a családi turizmus, vagyis legalább két generáció együttes utazása. A családok több napos itt-tartózkodása érdekében azonban családbarát fejlesztések (mind a szolgáltatók, mind a város részéről) szükségesek, csakúgy, mint a régió egyéb szolgáltatóival való összefogás.

Az insight – törődés:

- Az értékeinkkel,
- A környezetünkkel,
- A vendégeinkkel,
- A lakossággal,
- A kommunikációnkkal,
- A megjelenésünkkel,
- A fejlődésünkkel, hogy élményt szerezzünk.

A törődés és a hozzá kapcsolódó fogalmak számos értelmezésben jelenhetnek meg Sárospatak kommunikációjában:

- Itt nincs tömegturizmus, van lehetőségünk foglalkozni a vendégekkel,

- A város turisztikai kínálata nem csupán a turistáknak szól. Cél, hogy a város lakóinak is szabadidejük minőségi eltöltését kínálja,
- A város turisztikai szolgáltatói közösen elégítik ki a turisták igényeit - minőségbiztosítási rendszer,
- Szeretnénk, ha nem csupán Sárospatak, hanem a környező települések is bekapcsolódhatnának a vendégek vonzásába és kiszolgálásába, ezért szívesen együttműködünk a komplex programcsomagok összeállításában és piacra vitelében,
- Büszkék vagyunk a helyi adottságokra, értékekre, vigyázunk rájuk és ezeket szívesen megmutatjuk a nagyvilágnak is,
- Ahogy fő célcsoportunk, a családok is törődnek egymással, mi is törődünk velük,
- Törődünk azzal, hogy lehetőség szerint minél szélesebb vendégkört legyünk képesek kiszolgálni,
- Törődünk a minőséggel, ami nem mehet a mennyiség rovására,
- Törődünk mindennel...hogyan jó legyen itt...!

Mi történik, ha ezt ígérjük: törődünk:

- nem túl sok pénzből állíthatjuk magunkról ez egy családbarát város,
- nem kell hozzá sok idő, hogy felkészüljünk rá és az alap intézkedéseket megtegyük,
- nem csapjuk be az idelátogatókat, de van egy jó kommunikációs alap,
- értelmezhetővé válik és szerethetővé, hogy sok mindenünk van, de nem lesz feltétlenül elvárás, hogy nemzetközi szintű legyen,
- szemléletváltás viszont szükséges hozzá! S szerethetőek leszünk!

A szlogen: Mert jó itt...!

A szlogen miértje:

- az üzenet pozitív hatása az emberekre megkérdőjelezhetetlen,
- kíváncsivá tesz, hogy miért is jó itt,
- pozitív életérzést közvetít,
- irányt mutat és figyelmezteti a márkanagyköveteket, ha letérünk a tervezett útról,
- annak az értéke, hogy elfoglaljuk az emberek fejében az első pozíciót, mint a város ahol JÓ, felbecsülhetetlen,
- közösségépítő hatása van,
- magabiztosságot sugall.

A szlogen közösséget teremt:

- itt barátságok kezdődnek,
- erősödnek a társaságok,
- családi barátságok kötődnek,
- lokálpatrióták születnek.

Aki igazi sárospataki, az hisz az elvégzett munka gyümölcsében és támogatásával hozzájárul városunk fejlődéséhez. ...Mert jó itt...!

Márka-pozíció

A márkapozicionálás a brand versenytársaihoz való viszonyának meghatározása az adott piacon, és ennek a megkülönböztetésnek a nyilvánvalóvá tétele a hely- és szolgáltatás piac

potenciális vásárlói számára. Lényege, hogy a lakosok, látogatók, vevők meg tudják különböztetni a többi helytől.

Mert jó itt...!

1. ábra: A márkapozíció grafikai ábrázolása

A márka megvalósításának várható hatásai:

- *Helyi közösség épül:* a városlakók ráébrednek a Sárospatakban rejlő lehetőségekre, és nem csupán kihasználják, hanem építik is azokat, saját munkájukkal, szakértelmükkel, ötleteikkel, kreativitásukkal.
- *Új attrakciók jönnek létre:* megismerik a helyiek is a már meglévő és az általunk feltárt vagy újonnan kitalált attrakciókat: új rendezvényeket, helyi termékeket, túraútvonalakat.
- *Szerethetővé válik a város:* a helyiek és az ide látogatók egyaránt rajonganak Sárospatakért, amely törődik velük.
- *Növekszik az ismertség:* helyi, regionális, országos és később nemzetközi szinten ismert trendi / szexi város.
- *Új vendégkör érkezik:* minőségre igényes családok, nívós aktív programokat kereső AB státuszú turisták, a későbbiekben akár felfedező kedvű borkedvelők és ingyencek.
- *Vonzó befektetési helyszínné válik:* egy dinamikus és célirányosan fejlődő városban látnak a befektetők fantáziát.
- *Beindulhat a Városi marketing gépezet:* mely megálmodja, megvalósítja, kontroll alatt tartja a város teljes marketingkommunikációs tevékenységét.
- *Megvalósulhat egy minőségbiztosítási rendszer:* a szolgáltatók ösztönzése a nívósabb vendégfogadásra.

II. SÁROSPATAK MÁRKA PILLÉREI

Márkaígéret: Sárospatak egy csendes kisváros, így van lehetőségünk törődni az értékeinkkel, a vendégeinkkel és egymással.

A logóban megjelenő hét szírom egymást kiegészítve kínál történelmi emlékeket, természeti kincseket, gyógyvizet, aktív programokat, művészetet és kultúrát a Tokaji borvidéken, a Zemplén szívében.

A város lakói büszkék Sárospatak adottságaira, és elkötelezettek a minőség iránt.

Story alap – Miért is jó itt?

Sárospatak egy látszólag csendes, ám kimondottan szép, izgalmas, történelmi emlékekben és természeti látnivalókban gazdag kisváros.

Itt minden feltétel adott az egész család számára, hogy kikapcsolódjon és feltöltődjön. Városunk egy olyan hely, ahol van idő és lehetőség a törődésre magunkkal és a vendégeinkkel. Mindenki talál magának kedvére való elfoglaltságot, tiszta a levegő, nincs tömeg, a Zemplén és a Bodrog kirándulásokra csábít. A sok-sok élmény és finom falatok után esténként egy pohár jó bor társaságában érdemes lazítani.

A Rákóczi Várban csaknem 500 évet ugorhatunk vissza az időben, az Iskolakertben felidézhetjük Csokonai Vitéz Mihály, Kazinczy Ferenc vagy Móricz Zsigmond emlékét, a belvárosban Makovecz Imre munkásságát ismerhetjük meg.

Végházi Gyógyfürdők nem csak a szórakozásra és relaxálásra vágyókat szolgálja ki, hanem minősített gyógyvizével megoldást jelent a gyógyulásra vágyók számára is.

Összességében Sárospatak egy felfedezésre való invitálás, ahol a legfontosabbak az emberek, legyen az helyi lakos, vagy idelátogató vendég.

A story alap megszemélyesítve

Sárga muskotály aranylik a poharamban s kifejezetten jól áll neki a naplemente összes színe. Ahogy tűnik el a nap a háztetők fölött, úgy válik az eddig aranyló bor színe egyre inkább mély karmazsin bordóvá. Mint a szilvalekvár a krumpilángoson. Barátunk hercegkúti pincéjében ettük ezt az ételt, s megbabonázott. A teraszon ülök. Ma férjen a meseolvasás so ra, van tehát pár kincses percem a jóéjtpuszi előtt merengeni az egy héttel ezelőtti magunkon. Hogy rohantunk! Nem először indultunk pedig a Zemplén felé, mégis, mindenki lázasan csomagolt. Alig vártuk, hogy itt legyünk. Hogy újra átéljük a törődés minden aspektusát, legyen az mosoly, kedvesség vagy vendégszeretet.

Gyerekeink cseperedésével egyre inkább törődünk mi is azzal, hogy a családi együttlétekbe aktív tartalmat vigyünk. Amivel ők úgy tanulnak, ügyesednek, hogy észre sem veszik, csak élvezik. Ennek megfelelően nagy élményvadászok vagyunk valamennyien. Igaz, mindenki másért rajong igazán, de ez így van jól.

A múzeumnéni én vagyok ebben az életközösségben – a lányom hív így. A név kötelez, most is megnéztük hát a Rákóczi várat, benne a katakombákat, a Vörös-tornyot. A Várkertben a pávákat, a történelmi játszóteret. A szerzett információkat pedig finom pizzák és hordónyi fagyaltkelyhek társaságában beszéljük meg.

A fiam a pörgősebb kalandokért van oda. Itt is megtalálta a kedvére valót. Napokkal az indulásunk előtt a netet bújva már felfedezte, hogy a Tengersizemnél via ferrata útvonal készült. Mostanában kockul a gyerek erősen, minden érdekli, ami mozog, pittyes, így majd kiugrott a bőréből, mikor kiderült, hogy régi MTZ traktor-hangú négykerék meghajtású dízel terepjárókon érkezünk majdnem a célhoz. Azt is nagyon izgatottan várta, hogy felfedezze az érzést, mit is jelent meredek sziklafalon a víz fölött mászni a via ferratán. Ő kipróbálta a pályát, én pedig azt, milyen sokáig tudom a lélegzetemet visszatartani.

Felmentünk a Kilátóba is. Nagyon furcsa érzés volt állni a tetején, s érezni, ahogy kissé imbolyog a masszív, de mégis nagyon légies szerkezet. A kilátás egyébként pazar. Itt nyíllallik az ember szívébe a felismerés, milyen csodálatos helyen is van.

2. ábra: Sárospatak márka pillérei

1. Varázslatos természet – hegyek, folyó, tavak. A tengerszemtől a holtáig

Kislányként folyton tele volt a kezem virággal. Nagypámra bíztak sokszor, aki örömét lelte benne, hogy nagymamám legszebb bazsarózsáit szedtem marokra. Amin nagyanyám persze zsörtölődve bosszankodott, mert ő mindent a helyén szeretett a legjobban. Amikor a gyermekeimmel a zempléni erdők ösvényein, a Botkó lankáin, a Tengersizem szikláin vagy a Bodrog partján sétálunk – hogy csak néhányat említsek a bebarangolnivalók közül -, már ők is így szeretik a természetet, törődéssel. Nem viszünk haza mást, csak a vad szamóca és a boglárka virágának selymességét az ujjbegyünkön, az akác illatát az orrunkban. A folyóparti kövek csillogását a szemeinkben, a tücskök és megannyi madár hangját a fülünkben. A szanaszét futó vízipók, a fenséges szarvasbogár látványát az emlékeinkben. A varázslatos természet nyugalma – a szívünkben.

2. Regeneráló gyógyvíz – Végardói gyógy-és strandfürdő – nem csak gyógyulni vágyóknak

Pár éve történt. Egy nyári napon mások még az igazak álmát aludták, mikor családunk már a Végardó Fürdő fövenyén kereste a helyét a kockás plédjének. A gyerekek be voltak zsongva, alig várták, hogy felfedezhessék a medencéket. Mindent imádtak itt. A kicsi a gyermekmedence játékeit, a többi gyereket, na meg a játszóteret. A nagyobbik leginkább az élménymedencét. De mindegyiket bejárta, még a termálba is megmártózott. Az igazi favorit mégis a csúszda volt. Vagyis csúszdák. Alighanem mi voltunk a leglelkesebb és lehangosabb csúszdázók azon a napon. Élveztük. Hálával gondolok a Fürdő valamennyi kiszolgáló egységére is. Hiszen ha otthon maradt szemüveg, úszó- vagy nap-, sapka vagy karúszó – rögtön tudtuk pótolni. A kiázott, éhes gyerek is kapott fogára való ételt a büféknél, s olyan étvágygal evett, amitől könnybe lábadt a szülői szem. Visszatérünk majd még ide a gyerekeinkkel, de a magunk örömeire is. Ha ők már kirepülnek, s lesz időnk kicsit magunkkal is törődni. Relaxálni, felfrissülni, szaunázni. Kiengedni a gőzt.

3. Tökéletes kikapcsolódás – fesztiválok és rendezvények. Programok mindenkinek.

Tornacipőt húzok, és farmert veszek a fűzöld pólóhoz. Újra bakfis leszek, gyerkőcök nélküli, szabad, hacsak pár órára is. Barátokkal megyünk a Margaret Island koncertjére. „Házzám nincs sehol, itt minden az otthonom” – dúdolom, miközben a Vízikapu felé hömpölygünk a tömeggel. Szeretem a nyári város zsongását. A szabadtéri színpadot is. Látni innen a folyót, a rajta átívelő hidat. Impozáns háttérrel biztosít minden rendezvényhez. S az akad szép számmal, széles a merítés. Ha szereted a jó söröket, a rockzenét, irány a Sörfesztivál. Ha kedveled a népzene s szeretsz gyönyörködni a táncosok könnyed mozdulataiban, a Néptáncfesztivál a te programod. Ha boroznál s ismerősökkel beszélgetnél, a környék legjobb borászai várnak nedűikkel a Borfesztiválon. A baráti találkozások legszebb példája a minden évben megrendezett Öregdiák Fesztivál, amire régi pataki diákok jönnek vissza az Alma Materhez, a világ minden részéről. De ha inkább mégis valami komolyabbra, netán ösztönzésre vágysz, a Zempléni Fesztiválon a helyed. A sok éve nívósan megrendezett rendezvénysorozat nem újat nyújt, hiszen jó zenék találkoznak itt jó borokkal évről évre, hanem mindig mást. Ebben rejlik a varázsa. Ezért is és azért is jönnek ide országhatáron innen és túlról sokan, mert eléri, amit csak egy jó fesztivál tud – hogy a lelkünknek ad igazán sokat. Lélektől lélekelig hat.

4. Szellemi felüdülés – kultúra és művészet. Példaértékű oktatás

A kerékvető kövek szépsége. A kapuk faberakásai. Utcára néző faragott ablakszárnyak. Ezekre is figyelek ma már. Ahogy arra is, hogyan beszélek, viselkedem. Ebben a városban élve kötelességem a tőlem telhető legjobb példát mutatni a gyermekeimnek. Hiszen ha nem az itt élők, Kazinczy, Petőfi, Kossuth, Arany, Szemere és Móricz nyomdokain járók, akkor kik predesztináltattak a kultúra közvetítésére? A Bodrog parti Athénban, ahol Comenius is tanított, ahol a Református Kollégium áll, ahová még évente egyszer mindig visszajárnak az öregdiákok, számos lehetőség adódik a szellemi feltöltődésre. A Levéltár a kutatók paradicsoma. A Nagykönyvtár huszonötezer kötetével, gyönyörű freskójával, ámulatba ejtő. Egyházművészeti tárlaton a legszebb úrihímezéses terítőket csodálhatjuk meg, a Lorántffy-udvar ékei. Az iskolatörténeti kiállításon kiderül, miért jöttek akár messze földről a tanulni vágyók, hogy pataki diákok legyenek. Egyfajta kiváltságot, kiválóságot jelentett ez mindig. Ahogy ma is. Erre reflektál, erősít rá a diaszpora program napjainkban. A szellemi töltekezés után jólesik az Iskolakert árnyas ösvényein sétálni, nemzetünk nagyjai, egykori pataki diákok mellszobrai között - a költő Bessenyeitől az örök-Szellemfi Pécsi Sándorig. Andalogni a párunkkal, fagyizni, vagy csak ülni egy padon, s lenni. Mert itt - jó.

5. Mesélő történelem – Rákóczi vár és Református Kollégium. Reneszánsz emberek és rózsás szent.

Első látásra beleszerettem II. Rákóczi Ferencre, mikor a portréját megláttam. Mert a bajusza olyan volt, mint az apukámé. Nyolcéves voltam, s először jártam a várban. Ámulattal néztem a hatalmas tereket, a bokályos házat, a habán kerámiákat, s kicsit berezeltem a kazamatákban. Most is megilletődöm, valahányszor átlépek a kapuján, hogy kiknek a nyomdokain is járok. Lorántffyak, Perényiek, Dobók, a nagy sármőr Balassi és a Rákócziak - néhány név a sokból. A Várnegyedben évente többször is élővé varázsolják nekünk a történelmet. Az Ostromhétvége alkalmával – ami a fiam szerint füstös, hangos, de kihagyhatatlan – a katonai táborok világa elevenedik meg, puskákkal, ágyúval, sátorokkal. Pütkösdkor Szent Erzsébet életének jelenetein keresztül a nemesi udvarok rejtelseibe kapunk bepillantást. Az itt született rózsás szent ünnepén bárki, aki szeretne, városlakó vagy idelátogató, korhű ruhát magára öltve

vehet részt a felvonuláson vagy vegyülhet el a vásári forgatagban. Ehet csülköt, ihat mézsört, viaskodhat sárkánnyal – ki-ki vérmérséklete szerint. A vár kertjében, a bejárat közelében áll egy matuzsálem. Mindenki megcsodálja. Hatalmas, csaknem kétszáz éves japán akác, amely immár támogatásra szorul. Számomra mementó. Emlékeztet, hogy értékelni kell a múltat, hogy törődni tudjunk a jövővel.

6. Zempléni ízek – bor-és gasztronómia. Kóstolj bele!

Egyik barátunkat látogattuk meg, s ő a pincéjébe invitált. Először egy kirándulás alkalmával útbaigazításért tértünk be ide, véletlenül. A gazda nagyon szimpatikus volt. Már akkor, idegenként, nemcsak jó szót, de szívélyes vendéglátást is kaptunk. Aztán évről évre visszatértünk. Most már barátunk asztalánál kóstolhatjuk háza finomságait, legyen az bor, kenyér, szalonna, sajt. Ők így szeretnek minket, mindennek megadva a módját. Mert úgy törődnek az idelátogatóval, mint családjuk egy tagjával. A pince hűvösében, míg gyerekeink odafenn rohangáltak és bújócskáztak, sok mindenről esett szó. Nekem apám járt a fejemben. Hallgattam a beszélgetőket, és arra gondoltam, amit gyerekként tanított nekem, de csak felnőttként értettem meg. Ne feledd – mondta mindig –, a szőlő odafigyelést, türelmet igényel. Adni kell neki, hogy kaphassunk tőle. S így van ez az emberekkel is.

7. Felhőtlen kaland – hegyen és vízen. Csobbanj és tekerj!

Kamaszként barátokkal, vagy a családdal sárkányhajózni a Bodrogon. Életem egyik legjobb élménye lett volna. Igazi kaland, csapatépítéssel egybekötve, csodálatos környezetben. Ennél több nem is kell, hogy valami feledhetetlenné váljon. Egy életre. Nyugalom, szabadság és vadregény. Ezek a szavak fejezik ki leginkább a hatást, amit a zempléni vidék – legyen az hegy, folyó, láp vagy erdő – kivált az emberből. Szeretném, hogy egyszer majd a gyermekeim is megismerjék a Zemplén minden zugát. Hogy bejárják gyalog, biciklivel, terepautón vagy lovon. Kalandozzanak. Lássanak pelét és kék meztelen csigát, a Bodrogon evezve gémet, kócsagot. Fontos, hogy tudják, milyen csodák közelében élnek. Barátaikkal közös táborozáson éljék és érezzék meg a természet tanításának örökérvényűségét – a törődés fontosságát, az alázatot, az elfogadást. Éljék és érezzék át, amit a felnőttek már tudnak: aki a Zemplénben nőtt fel vagy egyszer is járt itt, azt a szíve visszahozza.

Sárospatak

3. ábra: A Sárospatak brand vizuális megjelenítése

III. SÁROSPATAK MÁRKÁJÁNAK "UTÓÉLETE"

1. A CLLD kulcsprojekt keretében készült márkázás elfogadtatása után a szélesebb tudatosítás és alkalmazás keretében **indítottunk egy városi-turisztikai oldalt**, a

visitsarospatak.hu-t, (<https://visitsarospatak.hu/>) ahol a helyi hírek mellett igyekszünk számot adni a kulturális, közösségi s nem utolsó sorban a régió történéseiről is. A visitsarospatak.hu-n rendszeresen jelennek meg írások a hét szegmens valamelyikéhez kapcsolódóan, legutóbb a Mesélő történelem sorozatban a sárospataki repülőtér történetével ismertettük meg olvasóinkat. Az oldalt azzal a nem titkolt céllal hoztuk létre, hogy informáljuk a lakosságot a városi eseményekről, de célunk az is, hogy megmutassuk, milyen kincsek vesznek bennünket körül, milyen gazdag a város történelmi múltja, s hová vezethet - némi összefogással - a jövője.

2. Közösséget építettünk/építünk

Ennek első lépcsőfoka egy városi közösségi oldal létrehozása volt a legnagyobb social media felületen (<https://www.facebook.com/visitsarospatak/>). Az oldal naponta új tartalommal jelentkezik, s a látogatottságot figyelve elmondható, hogy egyre nagyobb népszerűségnek örvend.

3. A Facebook segítségével **közösségi szemétszedést** szerveztünk a Megyer-hegyi Tengersizemre, mert szeretnénk volna a lakosság figyelmét felhívni a környezettudatos viselkedés fontosságára. Az eseményt hétvégén tartottuk, s akik velünk tartottak, nagyon jól érezték magukat az egész napos programon. A munkát egy közös estebéddel, gitárzenével, tábortűzzel fejeztük be, egy pohár jó bor mellett.

4- Mivel szeretnénk, ha Sárospatak ne csak egy szerethető, ám csendes kisváros volna, így a **városi élet felpezsdítésében** jelentős szerepet vállaltunk a nyáron is. Megszerveztük és lebonyolítottuk idén augusztusban az első Sárospataki Pikniket. A helyszín a Vizikapu közösségi tere volt, melyet babzsákokkal, kiülőkkel, napvitorlákkal és lampionfűzerekkel tettünk trendivé és hangulatossá. Hétvégére nagyobb szabású koncertekkel, finom ételekkel és kiváló borokkal vártuk a nagyközönséget, míg a hétköznapokon közösségi szalonnasütésre invitáltuk a város lakóit. A program a fiatalabb korosztály körében osztatlan sikert aratott - ennek bizonyítására álljon itt pár vélemény:

„Szeretném köszönetemet és elismerésemet kifejezni a Piknik megvalósításával kapcsolatban. Nagy öröm látni, hogy ennyi energiát tudatok belepakolni ennek a rendezvénysorozatnak a megálmodásába, szervezésébe, lebonyolításába. (...) Köszönöm a Piknik minden önzetlen, boldog, vidám, színes pillanatát, ajándékát!”

- Negyven éves hölgy -

„Szuper hétvége.

Sárospatak, Piknik.

Aki teheti látogasson el.

Hatalmas móka gyerekeknek,

Borozni vágyó felnőtteknek.

A hangulatot csak tovább fokozzák a nagy színes babzsákok, amelyekben egy élmény lepihenni kicsiknek és nagyoknak egyaránt”.

- Hollandiából hazalátogató hölgy -

„Számomra a Sárospatak Piknik egy újdonság volt, soha nem volt még alkalmam ilyen rendezvényen részt venni. Nagyon hangulatos, családbarát programok voltak. Nekem nagyon tetszett, hogy babzsákokon ülve élvezhettem a koncerteket, miközben bort szűrcsölgettem. A

fényfűzerek hatása a sötétben meghittséget és nyugalmat árasztott. Úgy gondolom, hogy az én korosztályomnak ideális volt e rendezvény. Minden igényünket kielégítették. A járványra való tekintettel pedig nagyon is előnyös volt a FestiPay kártya használata. A Sárospatak piknik egyfajta színt adott a városnak és életet lehelt az augusztusba. A pikniknek hála örömtelien telt el ez a hónapom. Nagyon várom a jövő nyarat, hogy megint részt vehessek a SÁROSPATAK PIKNIK-en!”

- 17 éves fiatal lány -

SÁROSPATAK VÁRNEGYED FEJLESZTÉSÉNEK TÁRSADALMASÍTOTT TERVEZÉSE

A sárospataki CLLD kulcsprojekt keretében a Hadas Építész és Művészeti kft a Várnegyed komplex fejlesztésének társadalmasított tervezésére vállalkozott, melynek várt eredménye a helyi lakosság, a szakmai szervezetek, a civilek és a vagyongazdák javaslatai alapján kialakított részletes fejlesztési koncepcióterv⁴⁷.

A fejlesztési koncepcióterv alapján a szükséges egyeztetések és engedélyek beszerzését követően lehetővé válik, hogy például a borvidék 2021-27-es területfejlesztési programja keretében a várnegyed közösségi tereinek megújítása a kivitelezés stádiumába jusson.

I. A VÁRNEGYED FEJLESZTÉSE

1. Tervezési előzmények

A Sárospataki Várnegyedben található egyebek mellett a Sárospataki Bazilika, a Szent Erzsébet Ház, a Sárospataki Képtár, a Vízikapu a szabadtéri színpaddal, "a Szent Erzsébet tér", a Magyar Nemzeti Múzeum Rákóczi Múzeuma a Várkerttel és az Újbástya Rendezvénycentrum, így a terület a város kiemelt örökségi és kulturális értéke.

Az ezeket összekötő közösségi terek a felújított látványosságokhoz képest méltatlan állapotban vannak, nehezen használhatóak és kifejezetten rombolják a látogatói élményt. A felújított épületekkel szinergiában, egy komplett egészet alkotó Várnegyed létrehozására van szükség ahhoz, hogy érdemben megmutassa ez az örökség a valós helyi értéket.

Az Északterv 1985-ben Részletes Rendezési Tervet készített Sárospatak város teljes területére. A tervező később tervi felülvizsgálatot, majd új szabályozási tervi munkarészeket készített a kilencvenes években, majd 2003-ban. A 1985-ös terv már jelezte, hogy a várnegyed külön vizsgálatot és műemléki rekonstrukciós tervet igényel.

A Váti 1989 júniusában „Sárospatak – Várnegyed Műemléki Rekonstrukciós Terve” - címmel, vizsgálati és javaslati tervlapokból és leírásokból álló dokumentációt bocsátott ki. Az építészet M. Anda Judit, a kertterveket Török Péter jegyezte. Török Péter kert és tájépítész további részletes kertrendezési és növénykiültetési terveket is készített, már saját irodájában – a kilencvenes években.

A Hadas Építész Mérnöki és Művészeti Iroda eredményesen szerepelt a 2008. májusi tárgyi rendezési tervi ajánlatok versenyén. Ezért 2008. júliusában „Építészeti vizsgálatok” 2008. szeptemberében „Szabályozási terv – program”, 2008. október hónapban „Beépítési terv” címmel készített dokumentációkat.

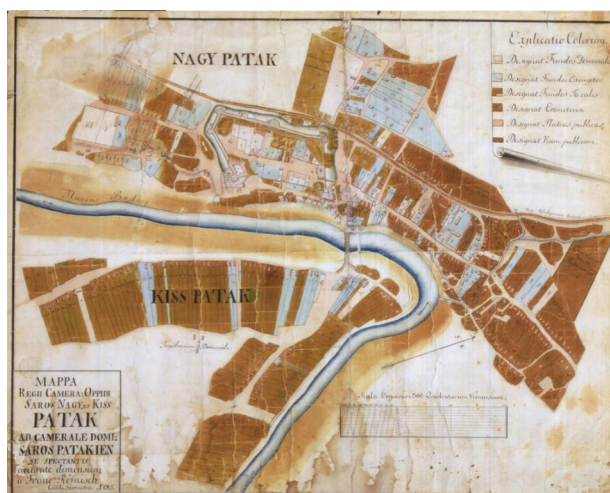
Sárospatak Város megbízására, szintén a Hadas Iroda – KÖH támogatással – Várnegyed fejlesztési tervet készített 2008 nyarán és őszén. Majd a római katolikus egyház, az egri Érseki Vagyonkezelő Központ kérésére több épületrekonstrukciós tervet is készítettek a Várnegyedben: Szent Erzsébet Ház (2006); Bazilika külső rekonstrukciója (2012); plébánia (2015); volt óvoda (2019).

⁴⁷ A dolgozat a Hadas Építész és Művészeti Kft terveinek felhasználásával a szerkesztő által került összeállításra.

2. Építészettörténeti áttekintés, műemléki megfontolások

Az egyutcás, orsós főteres várost térképeken nem láthatjuk. Ismereteink erről a korról régészeti kutatásokra támaszkodnak. Lásd történeti munkarészben.

A ma Sárospatakról ismert legkorábbi térképek már a Perényi-féle vár(os)fal építéseket is mutatják. A Römisch féle 1785-ös térképen jól kivehető a fal körüli szárazárok, és a falon belüli ágyúdomb. Jól látszik a templom mögötti fahíd. A Szent Erzsébet utca itt még csak É-D irányú. (nincs nyugati áttörés az újkori főutcára.) A várba a fő beközlekedés a Vízi kapun keresztül történt. Jól szemlélteti ezt egy 1685-ös látkép.

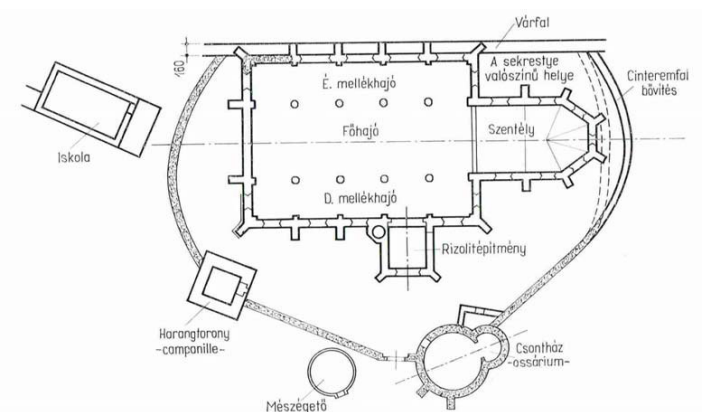

1. ábra: Römisch féle 1785-ös térkép

A várfal építésekor Perényi bástyái még kisebb, íves vonalúak voltak, a Rákócziak építkezései idején készültek a nagyobb, sokszög alaprajzú bástyák. Jól látszik az Északnyugati bástya. A meglévő kazamata rész ezekkel a méretekkel áll ma is. A fölötté lévő Újbástya nem teljes egészében, csak részben épült ki, a 19. sz-i közlekedési útnak teret hagyva.

Érdekes módon az évszázadok alatt Patakon nem sűrűsödött be a várnegyed. A nyugati várfalszakasz a Szent Erzsébet utca és a mai Rákóczi Ferenc utca telkeinek végében húzódik, szinte láthatatlanul. A Szent Erzsébet utcában több értékes, műemlék épület van, melyek kertvégében a középkori városfalak rejtőznek.

Az 1960-as évekbeli Vártemplom körüli ásatások során felszínre kerültek az egykori rotunda, a templom körüli cinteremfal, az eredeti szentély, harangtorony és a középkori iskola maradványai.

2. ábra: A Vártemplom és környéke a 15. században

II. A VÁRNEGYED KÖZTERÜLETÉNEK TERVEZÉSE

1. A jelenlegi tervezési munka

Sárospatak Tanácsa, majd Önkormányzata tehát már a nyolcvanas évek közepétől napirenden tartja a Rákóczi-vár, a Szent Erzsébet utcát körülvevő Várnegyed jövőbeli fejlesztési és működtetési kérdéseinek vizsgálatát az értékmegőrzés, értékteremtés hangsúlyozása mellett városképi, városrendezési szempontok mentén is. A most záruló CLLD kulcsprojekt keretében a Várnegyed komplex fejlesztésének társadalmasított tervezésére került sor, melynek várt eredménye a helyi lakosság, a szakmai szervezetek, a civilek és a vagyongazdák javaslatai alapján kialakított részletes fejlesztési koncepcióterv.

A helyi felhívás alapján a Sárospataki Várnegyed részletes fejlesztési koncepcióterve kialakítását a Hadas Építész Mérnöki és Művészeti kft végezte el, illetve végzi.

3. ábra: A Szent Erzsébet utca és környéke közterület megújítása – koncepcióterv

Az ortofotóba illesztett alaprajz szerint a közösségi tér megformálása a Szent Erzsébet utca bejáratától – az Újbástya környezetét (köz), az Urbán György közt és a Vízikapuhoz vezető közt is beleértve - a várkert kapujáig tartó diszburkolatokat, járdákat, kapukat és parkosítást öleli fel, kiegészítve olyan látványelemekkel, padokkal, ülőalkalmatosságokkal, utcabútorokkal, amelyek a lakosok és a látogatók számára a hely szellemének megidézését segítik elő.

2. A fejlesztési javaslat

1. A közterületi terv eszmeisége, gondolati tartalma

A középkorban a mai Szent József, Szent Erzsébet és Kossuth Lajos utcák alkották Patak főutcáját a későbbi Nagy utcát. Ez a városi tengely egy jellemzően észak-déli út része, ami nagy fontosságú volt, összekötötte a Tokaj és Bodrogolaszi felől érkező utakat a felvidéki területek közlekedési vonalaival.

Erre merőlegesen keletről érkezett a bodrogi csatlakozó, szintén nagy jelentőségű útvonal. A „T” kereszteződés a valamikori gázlónál a későbbi fahídnál, a mai közúti hídnál volt. Ennek a csomópontnak nagypataki oldalán délen kezdődött az első „sűrűsödési pont” kezdetben a rotundával, majd (királyi erdőbirtok okán) palotával, később román kori templommal körülötte cinteremmel, majd a gótikában előbb kisebb később csarnoktemplommal. A középkori főutca a templomnál felnyílt ú. orsós térré vált.

Az újkorban – félve a török veszedelemtől – Perényi hatalmas erődítéssel látja el ezt a központot, megépíti (vagy már korábban Palóczy felhúztatja) a belső várat a Vörös-toronnyal, megépíti a külső vár védelmi vonalrendszerét a sok-sok bástyával, melyek közül talán az északkeleti – gázlót figyelő – a legjelentősebb. Ettől nyugatra a csarnoktemplomot körkarzatossá teszi (hisz áttér az Ágostai hitre), s annak északi falát kívül-belül köpenyezi. A külső vár falai és bástyái elé pedig szárazárkot húzat. A szárazárokból kitermelt földből ágyúdombot készített. Rákóczi Zsigmond tovább erősíti a falakat és bástyákat. Ágyúöntő műhelyt épít és a kész ágyúkat az ágyúdombra helyezetteti.

A török nem tudta bevenni Patakot, talán meg sem próbálta. A más várakra, városokra jellemző várfalakon belüli besűrűsödés Patakon nem történt meg. A protestáns száz év, majd az azutáni jezsuita kor, később a Rákócziak utáni osztrák hercegi tulajdonlások kora ezt nem tette lehetővé. Ez utóbbi időszak végén a külső vár délnyugati oldalán ún. tájképi kertet hozott létre a tulajdonos ezzel kevésbé láthatóvá téve a nyugati várfalakat. Erre erősít még Sárospatak újkorai főutcájának a Rákóczi utcának ezen szakaszán lévő beépítés kertvégeinek helyzete, amik elrejtik a jelentős erőd és bástyafalakat.

Ezeket a történelmi síkokat javasolják a tervezők megjeleníteni tervünkkel, az alábbiak szerint:

1. A rotunda körüli középkori teresedést bazalt és gabbro kis- és nagykockakő, az, orsós útvezetést és annak „szárát” a múzeumkert kapujáig vöröses színű, gránit, 30*60*10cm tömbkő burkolattal, az Újbástyától az orsós térig, valamint az út melletti teresedést szürke 30*60*10cm gabbro tömbkövekkel burkoljuk.
2. A középkori iskolát – az ásató régész elméleti rekonstrukciós rajzát is figyelembe véve acél elemekből javasolják életre kelteni.

Nem volt a tervezők feladata a terület nyugati várfala környékének (kertek, várárok - „Krucik gödör”) tervezése, azonban az ide vezető turista útvonalakat jelölték a terveken. Az egyik ilyen javasolható bekötés a felújítás alatt lévő Lőportoronyhoz bevezető sétány délen, míg az Újbástyánál és a kiszabaduló ágyúdombnál meg lehetne nyitni a várfalak felső sétányát.

A külső vár területén kívül a nyugati oldalon a szárazárokban is vezethető lenne egy sétány az Újbástya fent említett lépcsőjével átellenes oldalon meglévő lejárt felől egészen a Krucik-gödörig. Itt megfontolásra kerülhetne a tájképi kert nyugati bejárájánál elhelyezendő híd alatt egy átvezetés, majd déli irányba a várfal alatti sétány mély vonalon történő továbbvezetése.

További várkerti megközelítést is javasolnak a vár déli szakaszán a Szent József utca „meghosszabbításaként” vezető új gyalogos híd formájában. Itt a déli szakaszon az Arad utcában pótolhatnánk a Várnegyedből kiiktatott parkolók egy részét. Ide három javaslatuk lenne. 1. A meglévő parkolók geometriájának újragondolásával, az út melletti új parkolók kialakításával. 2. Az Arad utca kiszélesítésével a Vár telkén belül. 3. Az Arad utca Bodrog parti részénél.

A Várnegyedben megszüntetendő parkolók pótlására az északi oldalon is javaslatot tettek a hídra vezető út jelenlegi kanyarulatában. További gyalogos beközlekedésre alkalmas az Urbán György köz. Itt tervezik a korábbi várfal részleges rekonstrukcióját, megjelenítését a burkolatban. Az Urbán György köz gépkocsi forgalmát megszüntetve itt csak gyalogos, illetve kerékpáros forgalmat javasolnak. Erről az utcácskáról – a valamikori szárazárok vonalát javasolják megnyitni az Újbástya felé, aminek nyugati oldalán egy háromkarú acéllépcsővel lehetne feljutni a jellemző terepsíkra. Ezen a szakaszon a meglévő, a bástyát világító reflektorok és fényvetők az utcácska külső szélére kerülnek új fa kandeláberek tetejére. Így egy oszlopon kapna helyet a közvilágítás és a bástya díszvilágítása, nem zavarva a gyalogosokat.

Az Urbán György közszel közel párhuzamos a Kossuth Lajos utca vegyes forgalmú nyúlványa, ami a Vártemplom keleti homlokzata előtt vezet. Itt dupla kapu és kapuház lehetett a régiségben. Nagy turisztikai jelentősége van a belső kapu vonalától induló lőréses gyilkjárás falnak, mely a köz és a Szent Erzsébet Ház telekhatárán található.

A közterületi tervhez tartozik a Vártemplom (Basilica Minor) északi köpenyfalának felújítása is. Ez a köpenyfal (tévesen) a tőle északra lévő park hrsz 377 része. A park – így a köpenyfal is – Sárospatak Város Önkormányzatáé. Olyan mintha a park egy külön építménye lenne az északi köpenyfal. Ez a fal Perényi Péter építkezésekor cca. 500 éve keletkezett és a külső várat megerősítő épült.

A sokkal később készült földhivatali felvétel a Vártemplomot gótikus támpilléreivel ábrázolja telkén, míg a köpenyfalat a park részének tudja. Kb 30 éve egy cca. 40 m²-es foltban egy cca. 20 m³-es köpenyfal darab lezúdult a park területére. Ez a jelenség megismétlődhet, hisz a falat felülről csak egy lecementezett ferde felület „védi”, amit a korábbi HU/SK pályázatos fejlesztésnél készítették a bazilika külső felújításakor. Több forrást akkor nem lehetett elkölteni rá, mert „más” telkén EU-s pénz nem volt költhető.

Tervük a jelenleg málló tufaköböl épült köpenyfal kijavítása mellett annak rézlemezzel történő lefedését is tartalmazza további két lefolyócsatornával, üsttel és állványcsővel együtt, a föld alatt KGPVC csőbe kötve. További feladat, hogy statikailag a bazilika északi falához legyen kötve a külső és belső köpenyfal 2*2m-es raszterben átfúrva Brut-Saver-es ankerezéssel rögzítve.

A külső vár hajdani fő beközeledése az úgynevezett Vízi kapun keresztül történt. Ma is ez a leglátványosabb megközelítése a területnek. A terv itt csak gyalogosforgalommal számol, mivel a falon belül a kapu közelében és a falon kívül a terep viszonylag meredek és néhol lépcsős kialakítású. A gyalogosforgalom viszont már nem csak a Retel lépcső, de az Arad utca felől is jelentős lehet az ottani parkolók növelése után.

A tervezésnek nem volt feladata a Magyar Nemzeti Múzeum Rákóczi Múzeuma és múzeumkertje egyéb közlekedési bejáratainak vizsgálata. A kovácsoltvas díszkapu mint fő bejárati pont megtartása magától értetődő, ugyanakkor a volt Trinitárius kolostornak (ami 40 évig szálloda volt – Makovecz Imre tervei szerint) a Tokaj-Hegyalja Egyetemhez csatolása esetleg ezt felülírhatja.

3. A terület „belsőségének” leírása

A külső vár északi felének közterületi rendje ma egy észak-déli vonal, ami északon Y alakban nyílik észak és nyugat felé a Vártemplom előtt. A terv a valamikori orsós teret jeleníti meg mely még a Perényi-féle városfalak építése előtt lehetett.

5. ábra: Látványterv részlet – a Bazilika előtti un orsós tér a rotundával
forrás: Hadas Építész és Művészeti kft

A templom nyugati oldalán kb. 2,0 m –es mélységben vannak az egykori iskola romjai. Ezeket Gömöri János régész ásta az 1960-as években. Akkor elméleti rekonstrukciót is rajzolt az épületről. A terv ezt az elképzelést jeleníti meg csonkán a térben. Az alaprajz a füves területen kőből kirajzolódna és ebből a kő „alapzatból” nő ki az acélváz-épület, nagyjából a mai helyén nem túl elegáns háromszög alaprajzú parkoló mellett. Az „épület” két tömegeből áll: maga az iskola 4,0 m magas „falakkal” 50° -os „tetővel”, s az „oskolamester háza” csak alapfalakkal.

A terv a Bazilica Minor épületének nyugati oldalán is javasolja megnyitni a városfalat – ott, ahol az korábban már kapuval rendelkezett. Cél, hogy a középkori orsós tér legalább a gyalogosok számára újra érzékelhetővé váljon, ugyanakkor az újkor drasztikus várfalának és jelzésszerű szárazárkának bemutatása is plasztikusabb legyen.

A Vár (és várkert) veretes kapujától induló út a Vártemplomot két irányból kerülve köburkolatos sétányként öleli a bazilikát. A jellemzően gyalogos keleti útszakasz két városkapuval, a nyugati vonal egy szárazárok feletti híddal és egy kapunyílással nemesedhetne – hirdetve a régiségbeli közlekedés valamikori használati formáit.

A keleti oldali két kapu a meglévő dupla városfalban kialakítandó 3,30 és 3,00 m széles tölgykapuk lesznek melyek a Várnegyedbe való megérkezés érzését adják majd az ide látogatóknak. A tervezők a parkhoz kapcsolódó és annak telkére bejegyzett templom melletti köpenyfal rekonstrukcióját is javasolják kialakítani - rézlemez fedéssel.

A Várnegyedben tervezett főbb elemek:

- Új térburkolás a teljes területen
- Sorompó kialakítása a gépkocsiforgalom szűrésére
- Négykarú acél lépcső építése az Északnyugati sarokbástya (Újbástya) mellett.
- Középkori iskola tömegének megjelenítése acélszerkezettel.
- Új átjáró nyitása a várfalon a templom nyugati oldalán a Béla király tere felé
- Két új tölgykapu kialakítás a várfalon a templom keleti oldalán
- Várfalrekonstrukció a templom hosszában
- Kertészeti elemek (kiültetések, utcabútorok) kialakítása
- Elektromos kiállások, áramvételi pontok új, közvilágítási kandeláberek
- Javaslat az Újbástya jelenlegi csonka tömegének kiegészítésére, az új részen két kapu kialakítása (Javasolt tervezők: Az Újbástya eredeti tervezői Csikós Miklós és Ráthné Tóth Ibolya)
- Művészi munkák (Bach szobor új kő talapzata, Makovecz-féle ivókút rekonstrukciója kőből).

5. Anyaghasználat, az új utcák és sétányok burkolatai

A terv az orsós tér főutcáját (Szent Erzsébet utca déli szakasza) Rosa–Santiago fantázianevű lángolt felületű rózsaszín gránit anyagú 30/60/10cm tömbkövekből sávos mintában (keresztben és hosszában), hasított gabbró szegélykövek közt fektetve irányozza elő.

Az északnyugati sarokbástyától az „Y” nyugati száráig terjedő útszakasz, hasonló méretű, és felületkezelésű gabbró tömbkövekkel fedett, sávos rakással.

6. ábra: Látványterv részlet az útburkolattal – háttérben a Bazilika
forrás: Hadas Építész és Művészeti kft

A templom cinteremfalától délre az ún. „orsó” burkolata bazalt és gabbró kőanyagú, rakása az egykori rotunda közepével koncentrikus körös és sugaras mintázatú. Méretei: 10*10*10; 20*20*10 és 30*60*10 cm.

A Vízikapuhoz vezető szakasz a kapcsolódó Szent Erzsébet utca gránitburkolatával egyező méretű és rakású de gabbró anyagú burkolatot kap.

A Rákóczi utca felől bekötő útszakasz valamint az északról kapcsolódó közök (várfalon kívüli szakaszok) burkolata kisebb méretű kövekkel, 10*10*10 cm-es bazaltkockákkal fedett.

A szegélyek mindenhol 15*40*25 cm-es méretű, hasított gabbró anyagú tömbkövek, betongerendába rakva.

A várfalak kiegészítése a meglévőek mintájára, andezit- és riolittufából készül, a kapuknál boltozott kivitelben. A kapuszárnyak a kő keretre akasztott tölgyfatáblák.

Az iskola „épületének” megjelenítése 20*20 cm-es acél zártszelvény. Tüzihorganyzással és porszórt festéssel felületkezelve.

6. Zöldfelületi megfontolások

A terület zöldfelületei teljes mértékben megújulnak. A jelenlegi útvezetések járdák zöldsávok átalakulnak. A terület csökkentett forgalmú sétáló utcaként jelenik majd meg. A nagy burkolt felületeket négyszögletes zöldfelületek tagolják majd. Így kialakítva mikroagórákat, gyülekező, pihenő tereket.

A meglévő fák döntő többsége megmarad, a zöldfelületeket ezekhez igazítva jelöltük ki. Néhány fa, melyek az új sétányok vonalvezetése miatt útban voltak (Vártemplom nyugati oldalán), vagy állapotuk már nem kielégítő, kivágásra kerülnek (alaprajzon jelöltek szerint).

7. ábra: Látványterv részlet – új zöldfelület, háttérben az Újbástya
forrás: Hadas Építész és Művészeti kft

A külső vár északi oldalának legnagyobb zöldfelülete a templom nyugati oldalán kialakítandó terület a középkori iskola romjainak bemutatása környékén. A terület illatozó levendulával/rózsával beültetett sávozást kap. Itt kap épület helyet a középkori iskola acélváza. Az utcabútorok jellemzően fa és fém anyagúak. Világosbarna fafelületek és antracit színű fémfelületek készülnek majd.

7. Képzőművészeti rétegek

A területen relatíve sok köztéri alkotás, művészi kút, relief és szobor található. Ezek közül nagy jelentőségű a bazilika előtti Szent Erzsébetet és Thuringiai Lajost ábrázoló bronz lovas

szobor – a nemrég elhunyt Varga Imre Kossuth-díjas szobrászművész (a Nemzet Művésze) alkotása. Sajnos Szent Erzsébet féloldalasan ül a lovon, kalapban, mintha a 19. század végén élt volna. Értékéből levon az a tény, hogy három példányban készült (egy itt köztéren, egy a Varga Imre múzeumban, egy pedig vándorkiállításon látható).

A másik bronz lovas szobor Andrassy Kurta Jánosé a Képtár előtt. Viszonylag közel van a két – más-más stílusban készült – lovas szobor egymáshoz.

A Vízikapunál ugyancsak Andrassy készítette a kő Széchenyi reliefet.

A kapu fölötti Perényi-féle feliratos táblát Osgyányi Vilmos Munkácsy-díjas kőrestaurátor művész faragta.

A Vízikapuval szemben Makovecz Imre Ybl- és Kossuth-díjas építész terve a hatalmas (pop art) alma-alakú műkö ivókút. Tervünk javasolja azt süttői kőből újrafaragtatni.

A sétányon továbbhaladva dél felé Európa híres zenészek büsztsjei szolgálnak. A Vízikapuhoz közel eső ház előtti J. S. Bach rézlemezből készített szobrát (a szintén nemrég elhunyt) Kő Pál Kossuth-díjas szobrász jegyzi. Tervünk az egyszerű eső alapzat helyett feliratos kő talapzatot javasol itt. Az új talapzat 2 db 50/30/60 cm-es süttői anyagú kötömb lesz méretezett beton alappal.

Az átellenes oldalon, délebbre, Kárpáti Éva Vivaldit ábrázoló bronz mellszobra.

A Vár bejáratánál, a Szent Erzsébet utca végén található bronz Bartók Béla mellszobor szintén Kárpáti Éva alkotása.

A Vártemplom oratóriumának nagyméretű festett üveg ablakát Bráda Tibor festőművész készítette. Felette a harangjáték házáat határoló tűzzománc munkák Rácz Gábor ötvösművész kezeit dicsérik.

8. Közmű rekonstrukciók

Az e-közmű szerinti tervlapunkon látszik, hogy szinte minden közmű a Rákóczi utcáról – némely az Urbán köz, a Kossuth Lajos utca és a Vízikapu felől - érkezik és jellemzően a Szent Erzsébet utcán halad végig a múzeumkapuig. A különböző közmű műtárgyak (tűzcsapok, aknák, stb.) a meglévő helyükön maradnak. A közműveket a szükséges helyeken – életkoruk miatt – ki kell cserélni.

Az elektromos közművek területén lesz a legnagyobb változás. Új, egyedi kandeláberek kerülnek beépítésre, szögletes fa oszlopok, fém kiegészítőkkal (művészi minőségben). A fák nagy lombozata miatt alacsonyabb kialakítású kandeláberek szükségesek. A tervezett kandeláberek 4 és 6 m magasak. Magasságuk miatt viszonylag sűrűn, ~20,0 m-ként helyezzük el.

A fákkal tagolt útszakaszokon (Szent Erzsébet utca déli szakasza, illetve a plébánia és a ÉK-i bástya között) a kisebb 4,0 m-es egykarú kandeláberek kerülnek a kevésbé fás részeken (a Vártemplom előtti kanyarulat és az utca északnyugati vége a bástyáig) a magasabb kétkaros változat készül. A várfalakon kívül (a Szent Erzsébet utca elején, valamint az Urbán György közben) a meglévő fém kandeláberek maradnak. (2020-ban kerültek helyükre)

Az Újbástyát ölelő szárazárokban az utca közepén lévő 1 m-es felépítményen lévő fényvetők átépítésre kerülnek. Az utca külső szélén, fa kandeláberek tetejére kerülnek Így nem lesz zavaró a fényük és helyük a gyalogosok számára.

Kiépítésre kerül több energiavételi pont, melyek a területen időszakosan megrendezésre kerülő rendezvényeket hivatott kiszolgálni. Ezek az energiavételi pontok a Szent Erzsébet

utcában, a Vízikapunál, és az „orsós” téren kapnak helyet a térszín alatt, vízmentes kialakítással.

FELHASZNÁLT FORRÁS:

Sárospatak Várnegyed közterületi engedélyezési terve, a „Várnegyed fejlesztésének társadalmasított tervezése” című 7.1.1-16-H-083-1 azonosító számú TOP pályázat dokumentációja. Hadas Építész és Művészeti kft.

II. RÉSZ: ÖNKORMÁNYZATI TURISZTIKAI FEJLESZTÉSEK

A SZELÍD TURIZMUS ÉS EZT TÁMOGATÓ PROJEKTEK SÁROSPATAKON

A tanulmány áttekintést ad a szelíd turizmus mibenlétéről, majd bemutatja a már megvalósult városi és városhoz is kötődő fejlesztési projekteket. A tömegessé vált turizmus is nagyban hozzájárult a globális és regionális környezeti, társadalmi és az épített örökséggel kapcsolatos problémák kialakulásához. Ezt a jelenséget túlturizmusnak (overtourism) nevezzük. A szelíd turizmus ezzel szemben a helyi lakosság és a turisták közötti kölcsönös megértést segíti elő, nem veszélyezteti a meglátogatott területek kulturális sajátosságait, és lehetővé teszi a táj kímélését is. Sárospatakon a szemlélet megvalósításának példája a Zöldút Turisztikai Központ és az általuk üzemeltetett aktív turisztikai fejlesztések, melyeket ebben, illetve a következő, aktív turizmus fejezetben mutatunk be⁴⁸.

I. A SZELÍD TURIZMUS MIBENLÉTE, SAJÁTOS JELLEMZŐI

1. A turizmus káros hatásai

A világ turizmusának az elmúlt évtizedekben megfigyelhető folyamatos növekedése, az 1970-es évektől a tömegturizmus terjedését hozta magával. Ez alatt az idő alatt a turizmus a világ egyik vezető iparágává vált, a nemzetközi turistaérkezések évente kb. 4%-os emelkedésével 2019-ben már elérte a 1,5 milliárdot⁴⁹ (UNWTO 2020). Az egyre nagyobb turistaáradat ugyanakkor feszültséget okoz a legtöbb desztinációban. Az utazások fellendülésének ismert okai mellett (olcsó közlekedés, könnyű megközelíthetőség, növekvő középréteg, új online szálláshely-szolgáltatók) az ezzel párosuló túlszűfolttság az elmúlt években drámai helyzetet eredményezett a felkapott klasszikus tengerparti, a népszerű városi, de világörökségi, kulturális desztinációk esetében is. Az UNWTO meghatározása szerint az overtourism „a turizmus egy desztinációra, vagy annak részére gyakorolt negatív hatása, amely túlzottan befolyásolja a polgárok észlelt életminőségét és/vagy a látogatói élmények minőségét”⁵⁰.

A turizmus által okozott tipikus környezeti és társadalmi problémák⁵¹:

Közlekedés (a célterület megközelítése):

- Légekörszennyezés (a háttéríparral együtt)
- Mérgező anyagok légkörbe juttatása (nehézfémek, allergén és rákkeltő anyagok)
- Savas ülepedés, savas esők kialakulásában szerep (nitrogén-oxidok, kén-dioxid)
- Globális éghajlatváltozás, felmelegedés elősegítése (fosszilis tüzelőanyag ⇒ széndioxid)
- A helyi ill. városklíma szélsőségesebbé válása (az aszfaltburkolat kiterjesztése a zöldfelületek rovására,
 - minden útfelület porforrássá válása stb.)
- Zajszenyezés, rezgés (gumihang, motorzaj ⇒ stressz, épületkárok)
 - Az élővilág károsítása

⁴⁸ A tanulmány szerzője: Dankó László CSc. tanszékvezető, egyetemi docens.

⁴⁹ Kiss R.-Hinek M. (2020): Az overtourism érzékelt társadalmi és kulturális aspektusai... M&M 2020/3. sz.

⁵⁰ World Tourism Organization (UNWTO) (2019), “‘Overtourism’? Understanding and Managing Urban Tourism Growth beyond Perceptions. Executive Summary”, UNWTO, Madrid, Spain

⁵¹ Fülep T (2003): Szelíd, öko- és természetjáró turizmus, az idegenvezetés és a túravezetés összekapcsolódása Puszta 2003 A „Nimfea” Természetvédelmi Egyesület évkönyve

- Az élőhelyek feldarabolása (az utak életföldrajzi értelemben vett akadály jellege)
- Gyomfajok terjedése (behurcolás, vonalmenti elterjedés, szegélyhatás)
- Állatgázolás (főleg rovarok, de gerincesek is)
- Állatok zavarása (zajhatás)
 - Tájékprombolás (utak, parkolók, benzinkutak, a zöldfelületek csökkentése)
 - Háttérpar-növekedés (nyersanyagbányászat, energiaipar, fém- és vegyipar) ⇒ valamennyi globális környezeti és társadalmi probléma előmozdítója
 - A világtenger szennyezése (tengeri olajbányászat).

Időtöltés, tartózkodás (jelenlét a célterületen):

- Az időszakos jellegénél fogva lökészerű környezetterhelés: fokozott vízhasználat és szennyvíztermelés, a vízkitermelés által okozott vízháztartás-változás, fokozott energiafelhasználás, hulladéktermelés stb.
- Az üzleti és fogyasztói szemlélet tájképromboló épületek, utak, reklámok létesítését okozza
- A szálláshelyeknek a luxus mértékével növekszik az anyag-, energia- és víz pocsékolása
- A járművek, a szépségápolási szerek és a hulladékok által a talaj és a vizek elszennyezése
- Talajlepusztulás a rendszeres taposás, a gépjárművek tömörítése, és a sűrűsödő úthálózat révén
- Megnövekedett és intenzív, vagy nem fenntartható földhasználat, a be- és kiépítések és a tájatalakítások révén felszínformák átalakítása, a táj széttöredezése, az élettelen természeti értékek és az élőhelyek megkárosítása, kifosztása, tönkretétele
- A turisztikai létesítmények, a beépítések és a turisták területfoglalása, mozgása és viselkedése által okozott károk az élő természeti értékekben, mint az erdőirtás, az élőhelyek beszűkülése, a társulások megváltozása, a biológiai sokféleség és a populációk egyedszámának csökkenése, szelektív fajpusztulás, genetikai leromlás, tájidegen és gyomfajok terjedése, az állatok viselkedésének zavarása
- A bennszülött és a helyi lakosság, az őslakosság ősi jogainak és érdekeinek semmibevétele, az erőforrások, az útvonalak, és a vallási helyek hozzáférhetőségének korlátozása vagy elvesztése
- A hagyományos kultúra értékeinek eltorzítása, elnyomása, lezüllesztése, kiárusítása
- A turisták mozgása betegségek terjedését segíti elő, járványok kialakulását okozhatja
- A munkalehetőséget keresők beáramlásához kapcsolódó szociális feszültségek
- A felsőosztálynak szánt magas árú luxusszolgáltatások és az alsóosztály számára elérhető lehetőségek közötti színvonalbeli különbség rávilágít a társadalmi egyenlőtlenségre, és tovább mélyíti azt
- A gazdasági haszon nem igazságos elosztása a helyi közösségek tagjai között, viszonylagos elszegényedés, a társadalmi egyenlőtlenségek növelése
- Időszakos, egyoldalú, bizonytalan jövedelemteremtő hatás, turizmusfüggő gazdaságnál a visszaesés a megélhetés és a munkahelyek elvesztését okozza.

A klasszikus tömegturizmus gyes területek túlzott igénybevétele a turisták által jelentős környezeti károkat okozott, vagy a helyben élő emberek számára okozott társadalmi, vagy gazdasági hátrányokat. A szakemberek és a társadalom érzékenyebb tagjai rögtön reagáltak ezekre a folyamatokra. Jungk (1980) a hagyományos tömegturizmus gyakorlatot elnevezte „kemény” turizmusnak, ezzel szemben más víziót vázolt fel és megszületett a szelíd turizmus koncepciója. A szelíd turizmus gondolatisága és értékrendje számos rokon vonást mutat a

később kialakult fenntartható turizmus eszméjével. Egyaránt megjelentek benne a közgazdasági, ökológiai, szociológiai és politikai szempontok⁵².

2. Az „ökologikus turizmus”

A turizmus növekedésével járó problémák felerősödése elősegítették a környezettudatosság kialakulását és a szelíd turizmus gondolatának megjelenését. A hatvanas években megjelent az „*ökologikus turizmus*” (ecological tourism) kifejezés.

Annak ellenére, hogy akkoriban az idegenforgalmat (a turizmus korábbi megnevezése) és az üdülést egyre nagyobb tömegeket mozgató szervezett utak, túrák, újabb és újabb felfedezhető tájak ígérétének varázslatos hangulata lengte be, mind többen döbbsentek rá, hogy „*a turizmussal valami nincs rendben*”. *A világ legértékesebb, legféltettebb, és legeldugottabb zugaiban is jelentkezni kezdtek a turizmus által okozott problémák.*

A témával foglalkozók felismerését a megoldások keresése követte. Az „ökologikus turizmus” gondolatcsírájából a 80-as évek második felére kinőtt egy olyan turizmus eszméje, amely a védelmet és a kikapcsolódást egyaránt sikeresen szolgálja. Megjelent a „*másképp-is-lehet-turizmus*” gondolata. Ez az eszménykép, ez az álom össze akarta békíteni a természeti és kulturális értékeket a turizmus, az üdülés és a szabadidős tevékenységek igényeivel. Ennek nyomán számos új fogalom jelent meg⁵³:

Az „ökologikus turizmus” gondolatának fogalomfejlődése

- Turistaság, természetjárás
- Új turizmus (new tourism) - a természeti környezetet a turizmus előzőnli, feléli
- Szociálisan érzékeny turizmus (social hiking) - élmény, egészség, teljesítmény, tapasztalás
- Szelíd turizmus (soft/gentle tourism) - a kemény turizmussal szemben, élményt és értéket keres, tanulni és cselekedni akar, szociálisan érzékeny és környezetbarát turizmus
- Alternatív turizmus (alternativ tourism) - ki akar törni a hagyományos turizmus kereteiből
- Ökoturizmus (ecological tourism, ecotourism) - a szép tájak megőrzése és kereskedelmi hasznosítása
- Integrált turizmus (integral tourism) - a fenntarthatóság nem korlátozható csak egyetlen gazdasági ágra (a turizmusra), hanem az összes ágazatot, az életteret és az ott élőket együtt, összefüggésükben kell vizsgálni, szolgálni.

Két irányvonal megjelenéséről van szó: az egyik a turizmus környezetbarát változata, a másik egy környezet- és természetbarát természeti turizmus. Az előbbi fogalomkör megnevezésére a Fülep Teofil a „szelíd turizmus” kifejezés használatát javasolta, az utóbbira pedig az „ökoturizmus”.

3. Szelíd turizmus

A szelíd turizmus olyan vendégforgalmat jelent, amely a helyi lakosság és a vendégek közötti kölcsönös megértést segíti elő, nem veszélyezteti a meglátogatott területek kulturális sajátosságait, és lehetővé teszi a táj kímélését is.

A „szelíd turizmus” fogalom szerencsés, mert rendelkezik a „kemény turizmus (hard tourism)” ellentéppárral, s ez kiemeli a környezetbarát és környezetterhelő életmód közötti különbséget. Az ellentétes fogalmak egyúttal magukban hordozzák azt a felismerést is, hogy

⁵² Gonda T.: A turisztikai termékfejlesztés elméleti alapjai PTE KPVK, Pécs, 2016.

⁵³ BALOG, Á, 1996: *Ökoturizmus: álom és valóság*. ÖKO VI. 1-2.: 25-35

minden turisztikai ág/tevékenység besorolható valamelyik csoportba, ill. (szinte) minden turizmustípusnak van/lehet környezetkárosító és környezetkímélő változata.

A turisztikai szakágak környezeti hatásuk szerint két kategóriába sorolhatók. A szelíd turizmus csoportjába tartozik a természetjáró turizmus (természetjárás), az ökoturizmus, a falusi turizmus, és a lovasturizmus, de a megvalósítás módjától függően más turizmus típusok is ide sorolhatóak.

A szelíd turizmus jellemzői:

- Szolgáltatások a gyalogos és kerékpáros turistáknak
- Gyalogos városnézés (tömegközlekedés)
- Az éghajlatnak megfelelő építésű szálláshelyek
- Színvonalas, de mértéktartó szolgáltatások
- Mérsékelt beépítésű üdülőterületek egyenletes terhelése
- Vendégfogadás a terhelhetőség függvényében
- Megelőzés, minimalizálás, újrahasználat (betétdíjas visszaváltás, nem eldobós eszközök)
- Emlék- és ajándéktárgy természetpusztítás nélkül
- Mértéktartó hangerő, a helyi lakosok tisztelete
- Nem környezetromboló versenyek
- Helyhez illő sportok
- Környezetkímélő, korlátozott méretű hajók
- A természeti értékek figyelembe vétele a turisztikai létesítmények terjedésénél stb.

A szelíd turizmus csak az ellentétpárjával, a kemény turizmussal együttesen értelmezhető. Az ismérveit is a csak a jellemzők szembeállításával érthetjük meg:

1. táblázat:

JUNGK, ROBERT (in SCHMOLLGRUBER-KAMMERZELT 1994, idézi Fülepi, 2003. 14.p.) kemény és szelíd turizmust összehasonlító táblázata

<i>Kemény turizmus</i>	<i>Szelíd (Lágy) turizmus (Fenntartható t., Alternatív t., Zöld t.)</i>
Tömegturizmus	Egyéni, családi vagy baráti körben történő utazás
Kevés idő	Sok idő
Gyors közlekedési eszközök	Helyhez illő (akár lassúbb) közlekedési eszközök
Meghatározott program	Spontán döntések
Kívülről irányított	Belülről irányított
Magával hozott életstílus	Helyhez illő életstílus
Látványosságok	Élmények
Kényelmes és passzív	Fárasztó és aktív
Kevés vagy semennyi szellemi előkészület	Előzetes foglalkozás a meglátogatandó országgal
Idegennyelv-ismeret szükségtelen	Nyelvtanulás
Magasabbrendűségi érzés	Tanulásvágy
Bevásárlás (shopping)	Ajándékokat vinni

A szelíd turizmus környezettudatos gondolkodást igényel, ott valósulhat meg, ahol a turizmusfejlesztés stratégiája is ezt támogatja:

2. táblázat:

Turizmusfejlesztési stratégiák SCHMOLLGRUBER-KAMMERZELT (1994) szerint (idézi: Fülep, 2003.13.p.)

Kemény turizmus	Szelíd (Lágy) turizmus (Fenntartható t., Alternatív t., Zöld t.)
Tervezés nélkül hasznosítani	Előbb tervezni, aztán hasznosítani
Projektumban való gondolkodás	Koncepcionálisan gondolkodni
Minden község tervez	Nagyobb térben tervezni
Öntözőkannaszerűen hasznosítani	Hasznosítást a súlypontokra koncentrálni
Mindentűt és szétszórtan építeni	Takarékoskodni a földdel, koncentráltan építkezni, szabad területeket nyerni
Különösen értékes tájakat különösen intenzíven kihasználni	Különösen értékes tájakat érintetlenül hagyni (rezervátumok)
Újabb építményeket teremteni, újabb ágyakat kialakítani	A meglévő építményeket jobban kihasználni, a meglévő ágyakat hasznosítani
Ismeretlen igényeknek építkezni	A kiépítés határait megjelölni (végső kiépítés)
A turizmust mindenütt fejleszteni	A turizmust csak ott fejleszteni, ahol meg van a hozzá való képesség és helyi lakosság
A turizmusfejlesztést külső erőkre bízni	A helyi lakosságot bevonni a döntésekbe és a kivitelezésbe
Mindenfelől (kívülről is) toborzott munkaerőt foglalkoztatni	A helyi munkaerő-potenciált fejleszteni
Csak a gazdasági hasznokra figyelni	Valamennyi ökológiai, ökonómiai és szociális előnyt és hátrányt felmérni (kiadások-hasznok)
A parasztok csupán földtulajdonosok és turisztikai munkaerők	A mezőgazdaságot megtartani és megerősíteni
A társadalommal fizettetni meg a szociális kiadásokat	Az okozókkal fizettetni meg a szociális kiadásokat
A privát közlekedést részesíteni előnyben	A tömegközlekedést támogatni
A létesítményeket luxusigények szerint kialakítani	A létesítményeket az átlagigényeknek megfelelően kialakítani
Városszerű építészet	Tájnak megfelelő építészet (épületformák- és anyagok)
A turisztikai létesítmények általános technizálása és mechanizálása	Szelektív technikai hasznosítás, a nem technizált turizmusformák támogatása

II. PÉLDÁK A SZELÍD TURIZMUS MEGVALÓSÍTÁSÁRA SÁROSPATAKON

1. Zöldút Turisztikai Központ

Sárospatak Város Önkormányzata 2015-ben sikeresen zárta a „Kiemelt turisztikai attrakciók és szolgáltatások fejlesztése (ÉMOP-2.1.1./F-14-2014-0001)” című projektet, amelynek keretében egy új turisztikai szolgáltatás helyszínét és eszközállományát alapozta meg.

2016 januárjában a képviselő-testület azzal bízta meg az önkormányzati tulajdonú INNOVO-Patak kft-t, hogy a Kossuth u. 50. szám alatt felújított épületben a beszerzett eszközök felhasználásával egy aktív turisztikai szolgáltató létesítményt hozzon létre és üzemeltessen.

A Zöldút Turisztikai Központ által nyújtott szolgáltatások⁵⁴:***Kerékpárkölcsonzés***

Túrázóként tudjuk, milyen kényelmetlen magunkkal cipelni azt a sok mindent, ami egy igazi túrához elengedhetetlen. Ilyen például a kerékpár. A ZÖLDÚT kerékpárkölcsonzó ezt a terhet leveszi a válláról. 25 db hagyományos kerékpárt kínálnak az érdeklődők számára, ami a mindennapos városi közlekedésre is tökéletesen ideális megoldás! (Előre egyeztetés esetén, akár több kerékpárt is tudnak biztosítani!). Sportos csoportoknak, osztálykirándulásra, csapatépítő tréningre, de családi hétvégékhez is ideális közlekedési eszköz egy jó kerékpár! A bérelt kerékpárokhoz kerékpáros sisakot, láthatósági mellényt és kerékpárzárat is tudnak biztosítani!

Sárkányhajó, kajak-kenu kölcsönzés

Sárospatakat a Bodrog folyó szeli át, ami Magyarország leglassabb folyója. Nagyon kedvező ez az idelátogatóknak, akik szeretnek a természetes vízen eltölteni egy, akár több órát! Csapatépítést, osztálykirándulást, baráti összejövetelt felejthetlenné lehet tenni, ha együtt evez a csapat a vizén!

1. ábra: Sárkányhajózás a Bodrogon

fotó: <https://sarospatak.hu/2018/05/27/otodik-alkalommal-repultek-sarkanyok-a-bodrogon/>

3 sárkányhajót tudnak biztosítani az érdeklődőknek, teljes menettfelszereléssel és kormányossal is szolgálnak. A hajók 10 +1 +1 személyesek, azaz maximum 10 evezős (lehet kevesebb is) +1 dobos (aki adja az ütemet) +1 kormányos (aki a helyes irányba vezet).

Elektromos városnéző autó bérlés

Amennyiben szeretné Sárospatak nevezetességeit egy hangulatos úton megcsodálva körbejárni, ahol a központ életvidám túra (és egyben jármű) vezetői segítenek felejthetlenné tenni az utazást, akkor utazzon velünk! Tekintse meg Sárospatak nevezetességeit elektromos autóinkon!

Nincs fáradtság, nincs környezetszennyezés, ami van: ÉLMÉNY, LÁTVÁNYOSSÁG!

Ajánlott túrák: városnéző körutak, pincetúra: Hercegekút Kálvária, Hercegekút Gombos-hegyi Pincesor, továbbá egyedi utak

Az ElectroAuto Kft által (<http://electroauto.hu/hu>) Magyarországon gyártott 4 és 6 személyes autók, valamint a hozzájuk kapcsolható személyszállító utánfutók. A szállítható személyek

⁵⁴ <http://zoldutazas.com/>

száma összesen: 1-25 fő (felnőtt). Gyermekcsoportok esetén a szállítható személyek száma a gyermekek életkorától függ, akár 30-35 fő is lehet! Az elektromos autókkal történő utazás kizárólag a központ gyakorlott gépkocsivezetői által vezetett járművekkel lehetséges!

Terepautó bérlés

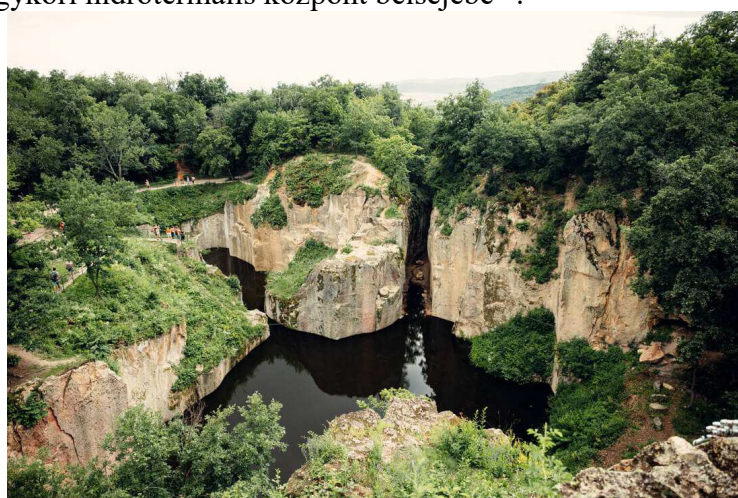
Sárospatak a Zempléni-hegység lábánál fekszik, északról hegyek veszik körül, délről a Bodrog folyó és annak ártere öleli át. Ajánlott tereptúráik mindkét irányba elviszik az utasokat, de mód van egyedi tereptúra útvonalak bejárására is. Az egyedi utak tervezését előzetes egyeztetések után vállalják, hiszen minden esetben be kell tartani a terepen történő közlekedés törvényi szabályait (erdei utak, árterek, természetvédelmi területek, stb.)

Terepjárművek: 4 db 4 személyes John DeereGator XUV 855d 4X4 terepjármű.

2. Megyer-Hegyi Tengersizem turisztikai fejlesztése

A több mint 300 m magas Megyer-hegy a várostól északra emelkedik, lejtőin szőlők díszlenek. A hegy kovásodott riolituffjában a XV. században nyitott, magas kőfalakkal övezett malomkőbánya ma csodálatos természeti képződmény, kedvelt látványosság, valamint geológiai feltárulás és kultúrtörténeti bemutatóhely is. A tengersizem hivatalosan is Magyarország legszebb természeti csodája, emberkéz formálta a középkor óta, de mára a hajdani malomkőbánya és a természet lenyűgözően harmonikus egységet alkot.

Az egyedülálló látványosság természetvédelmi terület, ahová a Malomkő tanösvény piros túraút-jelzéssel vezet Sárospatak belvárosától. Az erdőben a jelek jól kivehetőek, azonban a terep elég meredek, de érdemes nekivágni, hisz korlátok teszik biztonságossá azoknak, akik felülről – a hajdani bánya pereméről – is szeretnének bepillantani a vízzel kitöltött katlanba. Az ösvények hossza körülbelül 1 km. A védetté nyilvánítás célja az országban egyedi előfordulású, volt malomkőbánya nagy jelentőségű bányatörténeti és földtani, valamint a bányászkodás befejezése óta kialakult botanikai és zoológiai értékeinek megőrzése. A csapadékvíz felgyülemelésével kialakult tengersizem sajátos botanikai, zoológiai és földtani értékeivel egyedülálló jelentőségű terület. Földtanilag a Tokaj-hegységre jellemző miocén vulkáni utóműködés nagyszerű szemléltetője, ahol a bányafeltárás következtében bepillantathatunk az egykori hidrotermális központ belsejébe⁵⁵.

2. ábra: A Megyer-hegyi Tengersizem

fotó: <https://tengersizeminfo.hu/project/tengersizem/>

⁵⁵ <https://sarospatak.kornyeke.hu/megyer-hegyi-tengersizem-az-oroszag-egyik-legszebb-termeszeti-csodaja>

A Terület-és Településfejlesztési Operatív Program keretében a Társadalmi és környezeti szempontból fenntartható turizmusfejlesztés alfejezetben az egyre inkább látogatott Megyer-Hegyi Tengerszem turisztikai fejlesztésére 2017-ben 388.730.839 forint⁵⁶ támogatást nyert el a város önkormányzata. A programban a Tengerszemhez vezető út kialakítása, komfortos parkolók, egy kisebb erdei kalandpálya valamint egy via ferrata pálya megépítése, kialakítása valósult meg az INNOVO-Patak kft gesztorságával a Zöldút Turisztikai Központ üzemeltetésében.

A tengerszem a gyalogosok és kerékpárosok számára térköves úton, a gépkocsik részére pedig tömörített, burkolat nélküli kőterítéses úton közelíthető meg a parkolóval kialakított Ciróka pihenőig, innen gyalogos ösvényen juthatunk fel a tengerszemhez.

3. ábra: A Ciróka pihenőpark tájbaillő épülete

fotó: <https://tengerszeminfo.hu/utvonalak/>

A Megyer-hegy tetején került kialakításra a természetvédelmi szempontokat figyelembe vevő 18 méter magas kilátó, melyből megcsodálhatjuk a 360 fokos panorámát a Zempléni-hegység hegyeire, erdeire, a Keleti-Kárpátokra, valamint a Bodrogközre.

4. ábra: Megyer-hegyi kilátó – Sárospatak (fotó: Vincze Gábor / PURE Design Team)

forrás: <https://funzine.hu/2021/03/12/utazas/magyarorszag-legszebb-helyei-15-csodalatos-kilato-ahonnan-pazar-panoramaban-gyonyorkodhetunk/>

⁵⁶ <http://sarospatak.hu/2017/06/02/hat-program-masfel-milliardos-osszeggel-segiti-sarospatak-fejlodeset/>

2020 júliusától üzemel Sárospatak Tengersizem speciális attrakciója, a via ferrata. A „via ferrata” olasz elnevezéséből fordított „vasalt út” olyan hegyi kalandot takar, amely biztonságosan nyújt komoly adrenalinlöketet akár kezdő mászók számára is a függőleges sziklafalakon. A sziklába telepített kapaszkodókon, lépéseken, kábeleken, olykor a szikla peremeken való haladáshoz ugyanis nem szükséges előképzettség, csak megfelelő állóképesség és némi fizikai erő.

5. ábra: A via ferrata pálya a tengersizem sziklafalain

fotó: <https://aktivmagyarország.hu/megyer-hegyi-tengersizem-es-hercegkut-gyalogos-kortura/>

A pálya egyediségét az adja, hogy a pályák részben a víz felett futnak. Itt a kalandvágók különleges felszerelés segítségével teljes biztonságban érezhetik magukat a magasban a vasakba és a kötelekbe kapaszkodva. A különböző nehézségű pályákon való eligazodást szakképzett vezetők és jelzések segítik, az először mászóknak alapos felkészítést tartanak a helyes és biztonságos technikáról és számukra túravezetés is kötelező! A via ferrata használata ingyenes, de mászófelszereléshez kötött, ez a helyszínen is bérelhető, alkalmanként 3000 forintért. A vállalkozó szellemű túrázókat sisak, beülő és speciális karabinerek, valamint zuhanásgátló felszerelés óvja meg a balesetektől⁵⁷.

A tengersizem meglátogatásakor kipróbálhatjuk az őrlőműhelyben a kézi hajtású malmot, amely betekintést ad a gabonaszemek malomkövek közötti darálásába, liszté őrlésébe:

6. ábra: Kézi hajtású malomköves őrlők az őrlőműhelyben

fotó: <https://tengersizeminfo.hu/wp-content/uploads/2020/07/orlomuhely-1.jpg>

⁵⁷ <https://tengersizeminfo.hu/kapaszkodjatok-megnyitott-a-via-ferrata/>

A Tengersizem nem csupán gyalogosan, hanem kerékpárral és tereputóval is elérhető. A kerékpárút a Botkő parkerdőn keresztül, a szőlők alatt megépült makadámút mellett, önálló nyomvonalon halad a Megyer-hegy nyugati oldaláig mellette autós közlekedésre kialakított aszfalt-illetve tömörített kövesút. Az ide érkező látogatóknak lehetőségük van biciklit és tereputót is bérelni (sofőrrel) a Zöldút Turisztikai Központon keresztül.

A Ciróka pihenőt és a Tengersizemet megközelítő kiépített út elején az un. Botkői Parkerdőben az Északerdő Zrt. által kialakítás alatt van egy parkoló és pihenőhely, amely szintén az arra látogatók, kirándulók természetbeni rekreációját szolgálja.

3. Vízi élményútvonal megvalósítása a Bodrog és eredetfolyói mentén

Az Aggteleki Nemzeti Park Igazgatóság és a szlovákiai Abara Község Önkormányzata sikeres pályázatot nyújtott be az Interreg V-A Szlovákia-Magyarország Együttműködési Program keretében kiírt felhívásra, mely felhívás a határtérség vonzerejének fokozása érdekében, a közös természeti és kulturális értékeken alapuló minőségi turizmusfejlesztés céljából került meghirdetésre. A „Vízi élményútvonal megvalósítása a Bodrog és eredetfolyói mentén (Creation of a water amusement trail on the river Bodrog and its tributaries)” című (SKHU/1601/1.1/038) projekt 2,612 millió euro vissza nem térítendő támogatásban részesült⁵⁸.

A Bodrogon és eredetfolyóin eddig is volt víziturizmus, elsősorban az országhatár és Tokaj közötti 48 km-es folyószakaszon, valamint a Bodrogzug csatornáin évente mintegy 14-15 ezer víziturista csodálta meg ezt a természeti értékekben bővelkedő tájat. Szlovákia területén található öt eredetfolyó közül a Laborc és a Latorca alkalmas kishajóforgalom biztonságos bonyolítására. A Bodrog, mint természetes zöld folyosó köti össze a Ramsari Egyezmény által óvott két madárvonuló területet, a határ szlovákiai oldalán található Laborc folyó menti, valamint a határ magyar oldalán található Bodrogzugi területet. A természeti értékek sokasága többnapos aktív kikapcsolódás élményének lehetőségét hordozza.

A 2017-2019 között megvalósult közös, magyar-szlovák projekt egy szelíd turizmusra épülő komplex ökológiai orientációjú attrakciócsomag kifejlesztését és a kapcsolódó infrastruktúra kiépítését célozta meg a Tokaj és Abara közötti, határon átnyúló, 80 km-es szakaszon a Bodrog és eredetfolyói mentén, melynek egyes kínálati elemei kiegészítik egymást és kapcsolódnak a közeli turisztikai látnivalókhoz is (pl. Tokaji Borvidék, Zemplén, várak stb.).

A projekt főbb tevékenységei, fejlesztési elemei:

- A bodrogzugi csatornák vízszállító képességének visszaállítása, rekonstrukciója, vízi kikötő pontok létesítése, csónakok, hajók beszerzése, regisztrációs informatikai felület és mobil applikáció,
- Sárospatakon oktató- és látogatóközpont, komplex természetvédelmi interaktív foglalkoztató kiállítás kialakítása,
- 4 helyen információs-bemutató központ kialakítása,
- A vízi útvonalhoz kapcsolódó kiegészítő turisztikai attrakciók fejlesztése: madármegfigyelő/fotós pontok, tanösvény; halászati bemutató program, méhesház,
- Lovas- és kerékpáros túraútvonalak kialakítása,

⁵⁸ <http://www.vyletlodoubodrog.sk/--110-115-vizi-elmanyutvonal-megvalositasa-a-bodrog-es-eredetfolyoi-menten---skhu160111038---sajtokozlemeny>

- Fenntartást szolgáló eszközbeszerzések és a helyi kiszolgáló humán erőforrás képzése,
- Az evezőssportokat népszerűsítő mentorprogram megvalósítása.

A projekt eredményeként a szelíd vízi sportokat választók részére a bodrogzugi vízi útvonalakat jelentős mértékben és az eddiginél hosszabb szakaszon járhatóbbá tették a csatornák tisztításával, vízi átemelő és kikötő pontok létesítésével. A projektben több, mint 3,5 km-en került sor kotrási munkálatokra, 12 db vízi átemelőpont került kialakításra a Bodrogzugban, valamint 4 db minősített kikötőpontot hoztak létre a Bodrog folyó magyarországi szakaszán, további 4 db-ot pedig a szlovák oldalon lévő Laborc folyón és a Bodrog szlovák szakaszán. Ez utóbbi létesítmények illeszkednek a Magyar Kajak-Kenu Szövetség által fejlesztett országos folyóvízi kikötőpont-hálózatba is.

A Sárospatak belvárosában a Pavletits-házként ismert épületben kialakított oktató- és látogatóközpontban egy komplex természetvédelmi interaktív foglalkoztató kiállítás várja előzetes bejelentkezés után az ide látogatókat. A kiállított tárgyak, interaktív elemek és különféle digitális eszközök a tájegység turisztikai és természeti látnivalóit is bemutatják.

7. ábra: A vízi élményútvonal látogatóközpontjának átadása Sárospatakon

forrás: <https://sarospatak.hu/2019/10/08/sarospataki-kozponttal-valosult-meg-egy-bodrogot-es-a-hatarterseget-erinto-termeszeti-es-kulturalis-palyazat/>

Kerékpáros és lovas túraútvonalakat alakítottak ki magyar oldalon több, mint 32 km-en, szlovák oldalon pedig 12 km-en. Az útvonalakon összesen 14 db madármegfigyelő torony, 10 db esőbeálló és lovas pihenőhely, rönkasztalok és rönkpadok, több mint 20 tűzrakóhely, és közel 100 db tájékoztató és útbaigazító tábla színesíti az élményt, melyet ez a csodálatos természeti értékekkel rendelkező térség nyújt a látogatóknak.

A területen barangolva az ide látogatók 4 újonnan kialakított információs-bemutató központokban további élményekre tehetünk szert:

A zalkodi vízibázison kisebb halászi kiállítást rendeztek be aktív halászati bemutatóval kiegészítve, melynek célja, hogy a Bodrogek egyik legősibb és legnagyobb hagyománnyal rendelkező mesterségét, a halászatot testközelből mutassa be az ide látogatóknak. A Zalkodon felújított, Zsaró-ér partján levő épület továbbá az idelátogató vizitőrúzóknak számára táborhelyet (jurták, tűzrakóhelyek, kültéri játékok), továbbá tisztálkodási és mosdóhelyiséget biztosít. A Bodrogek területe honfoglalásunktól a XIX. század végéig megőrizte a honfoglaláskori

életformát, a természeti értékeket, a gazdag természeti erőforrásokhoz illeszkedő hagyományos mesterségeket, köztük a halászatot és méhészetet is.

A szlovákiai Abarán (Oborin) található új tájház szintén a településen hagyományosnak számító halászatot mutatja be, továbbá kiinduló pontként funkcionál a projekt keretében kialakított rövid és hosszú tanösvények látogatói számára.

A Bodrog folyó partján, Szegiben kialakított méhészeti kiállítás és terápiás szolgáltatóház a méhészet ősi mesterségének bemutatásán túl a méhek munkájának gyógyító hatását is szolgáltatja. A kiállítás célja főleg az iskolás korosztály körében a méhészettel kapcsolatos ismeretek terjesztése, a méhekkel szemben táplált előítéletek eloszlatása és nem utolsósorban a természetes körülmények között termelt egészséges hazai méz népszerűsítése. A légzésszervi megbetegedések és allergia egyik természetes gyógymódja a kaptárlevegős terápia alkalmazása, amelyre ez a látogatóközpont nyújt lehetőséget.

A Sátoraljújhelyhez közeli Long-erdei tájház kikötőpontja a vízi-, kerékpáros- lovastúra útvonalaknak, valamint terepi foglalkoztatási lehetőséget is biztosít az ide látogató iskolás korosztálynak. Az Long-erdő Természetvédelmi Területen, a Bodrog folyótól 100 méterre található tájház kiindulópontja lehet különböző (kerékpáros, lovas, gyalogos) szervezett túráknak.

A projekt komplexitása abban is megnyilvánul, hogy több turisztikai szolgáltató partner is bevonásra került a beszerzett eszközök, úgymint kerékpárok, csónakok és hajók, továbbá a felújított ingatlanok működtetésére. A bodrogzugi túrákról és a térség turisztikai és természeti értékeiről az érdeklődők hasznos információkat szerezhetnek magyar, szlovák és angol nyelven is a projekt keretében teljesen megújult internetes felületen, a www.bodrogzug.hu oldalon.

4. “A Bodrog varázsa” – Hálózatos vízi turizmus fejlesztés a Bodrog partján

Sárospatak évtizedek óta igyekszik kihasználni a Bodrog kínálta lehetőségeket mint a turisták, mind a lakosság számára. Amíg a folyó tisztasága fürdésre is alkalmassá tette, kibővített szabadstrand működött a várral szemközti oldalon. Régóta működik a híd lábánál az un. lábasház, ebben vízesblokkot alakítottak ki, s nyáron elsősorban a fiatalság hétvégi szabadtéri szórakozóhelyeként funkcionál.

8. ábra: A sárospataki kikötő és a lábasház

A város önkormányzata saját fejlesztésével, illetve egy pályázatnak köszönhetően 2015-ben a Bodrogon vízi újdonságokat alakított ki, s 3 db sárkányhajót vásárolt. A mintegy 16 millió forint összártékú fejlesztésnek köszönhetően a városban élők, az ide látogató turisták egyedi élményekkel gazdagodhatnak a vízi színpadnak, kishajó kikötőnek, illetve sólyázó helynek köszönhetően⁵⁹.

Az Arad utca végén került kialakításra a sólyázó a hozzá vezető kövesúttal, a kishajó kikötő stégje, valamint egy, a folyón mozgatható, úszó vízi színpad. Ezeknek köszönhetően Sárospatak a vízi idegenforgalom szempontjából megerősítette és kibővítette a Bodrog adta lehetőségeket.

Az úszó kikötői ponton szerkezet 350kg/m² teherbírással rendelkezik. Különlegessége hogy be van horpasztva az alja, így m²-ként négy vákuumponttal „kapaszkodik” a víz felszínéhez, így teljesen stabillá vált. Sokrétű felhasználási formája van, színpadtól kezdve a sportlétesítményekig, szűkséghidaktól a kikötőstégekig stb.

Sárospatak Város Önkormányzata legutóbb egy TOP pályázati forrásból “A Bodrog varázsa” – Hálózatos vízi turizmus fejlesztés a Bodrog partján nevű programból fejlesztette a Bodrog kínálta lehetőségeket, hiszen a folyó adottságai még korántsem kihasználtak, komoly turisztikai potenciált jelentenek. Az együttműködéses projektben Felsőberekkel, Bodrogolaszival, Olaszliszkával és Szegivel összesen 151.515.000 forint értékben végeztek fejlesztéseket lapátos minősítési rendszerrel, táblarendszerrel kiegészítve.

A városban a Zöldút Turisztikai Központ üzemeltetésében vízi turisztikai bázist alakítottak ki: kajak-kenu hajópark, 2 db hajószállító utánfutó, gumicsónak, csónakház tároló, melyekkel nagy lépést tettek, hogy a várost kettészelő folyó adottságait sikeresen tudjuk használni. Sárospatak és a Bodrog folyó külön-külön is értékesek, de együtt igazán vonzó látnivalót kínálnak a turistáknak, a folyó turisztikai célú hasznosítása mellett a másik fontos feladat a folyó tisztaságának fenntartása.

5. Nyaralóhajózás kikötési és biztonsági feltételeinek megteremtése a Bodrogon

A nyaralóhajó turizmus már 50 éves múltra tekint vissza. A vízi turistákat minden térségben kikötési és megállási lehetőséggel várják a vízparti települések, látnivalók, éttermek.

A nyugat-európai minták alapján 2020-ban Magyarországon is elindult a nyaralóhajós turizmust, amely mind a hazai, mind a külföldi turisták számára vonzó, izgalmas és természetközeli élményeket nyújt.

A nyaralóhajók vezetői engedély nélkül vezethető, lassú járású motoros lakóhajók. Lehetővé teszik, hogy az erre vállalkozók alkalmas és engedélyezett vízterületeken töltsék a nyaralásukat és megtapasztalják a belvízi hajózás élményét. A kifejezetten erre a felhasználásra készült, körben védett és biztonságos hajótest mindenki számára egyszerűen kezelhető. A nyaralóhajós szezon kora tavasztól késő őszig tarthat.

A nyaralóhajózás során naponta általában legfeljebb 4-5 óra a tényleges hajózás. A hajózáson kívül a vízi út környezetében egyéb aktív kikapcsolódási lehetőségek is illeszkednek a

⁵⁹ <https://sarospatak.hu/2015/06/15/megepult-az-uszo-vizi-szinpad-es-a-steg-a-bodrogon/>

programhoz: a környék bejárása kerékpárral, úszás-strandolás, kajakozás, horgászat, lovaglás, kirándulás mind fontos szerepet játszanak a szabadidő aktív, tartalmas eltöltésében⁶⁰.

A Bodrogon a nyaralóhajózás tavalyi elindulásával új szintre lépett a pataki turisztikai élet. Ez a program a világ minden pontján célzottan a tehetősebb turistákat célozza meg. Egy-egy nyaralóhajó bérlése a minőségi kikapcsolódást kedvelők számára igazi lehetőség, ez viszont azt is jelenti, hogy az érkező turisták, akik miután kikötöttek, Sárospatakon is szolgáltatásokat vesznek igénybe az itt kikötők, tartózkodók. Az éttermek, vendéglátóhelyek és természetesen a Patakot közismertté tevő egyházi, történelmi és épített értékek, múzeumok sokasága számíthat a külföldi turisták megjelenésére.

9. ábra: Nyaralóhajó a sárospataki mólónál

Sárospatakon 2020 májusában két helyen kezdték el telepíteni azt a stégrendszert, amely a hajók fogadását szolgálja. Hetven méteres bézs színű szakaszt építettek ki, szemben a Rákóczi várral. Itt nem csak zárt stég van, hanem az ideiglenes rendőrsnek is a helye, a közművesítésnek köszönhetően pedig ivóvizet és áramot is itt tudnak vételezni a nyaralóhajóval érkezők.

A stéghez, mólóhoz való belépésre az utazók, a hotelekhez hasonlóan kártyás beléptetőrendszer segítségével jogosultak, a vagyonbiztonságot térfigyelő kamera rendszer szolgálja. A másik mólót a bodroghalászi városrészben a magánkempingnél alakították ki.

A nyaralóhajózás üzemeltetője és a nyaralóhajók tulajdonosa a MAHART Magyar Hajózási Zrt, amelynek saját foglalási rendszere mellett francia partnere is folyamatosan hirdeti Kelet-Magyarországon, a Bodrogon és a Felső-Tiszán a hajózás lehetőségét. Az idei nyárra már jelentősebb foglaltsággal számolnak ugyanis tavaly a nyaralások foglalásának egy része az áprilisi-májusi időszakra szólt, a koronavírus miatt azonban ezeket a foglalásokat átfoglalták az érdeklődők. Ezzel együtt a várakozások szerint nagy népszerűsége lesz a Bodrognak a turisták körében⁶¹.

⁶⁰ <https://nyaralohajozas.hu/a-nyaralohajozas>

⁶¹ <https://sarospatak.hu/2020/06/01/startol-a-nyaralohajozas-a-bodrogon-es-a-felso-tiszan/>

6. Kerékpárosbarát fenntartható közlekedésfejlesztés

Kerékpárosbarát fenntartható közlekedésfejlesztés valósult meg Sárospatakon 499.748.800 Ft összegben⁶², amelyből a Herczeg utca teljes burkolatcseréjére került sor az alapoktól kezdve, és egy külön kerékpársávot is ki tudtak alakítani. A kerékpáros turizmusról, az EUROVELO 11A kerékpáros útvonal városi bevezető szakaszának kialakításáról a következő, aktív turizmus dolgozatban olvashatnak részleteket.

FELHASZNÁLT FORRÁSOK

A nyaralóhajókkal bejárható vízi út jellemzői Mahart Zrt kiadvány, 2020.

BALOG, Á, 1996: Ökoturizmus: álom és valóság. ÖKO VI. 1-2.: 25-35.

Fülep T (2003): Szelíd, öko- és természetjáró turizmus, az idegenvezetés és a túravezetés összekapcsolódása Pusztá 2003 A „Nimfea” Természetvédelmi Egyesület évkönyve

Gonda T.: A turisztikai termékfejlesztés elméleti alapjai PTE KPVK, Pécs, 2016.

<http://sarospatak.hu/2017/06/02/hat-program-masfel-milliardos-osszeggel-segiti-sarospatak-fejlodeset/>

<http://www.vyletlodoubodrog.sk/--110-115-vizi-elmanyutvonal-megvalositasa-a-bodrog-es-eredetfolyoi-menten---skhu160111038---sajtokozlemeny>

<https://aktivmagyarorszag.hu/megyer-hegyi-tengerszem-es-hercegkut-gyalogos-kortura/>

<https://funzine.hu/2021/03/12/utazas/magyarorszag-legszebb-helyei-15-csodalatos-kilato-ahonnan-pazar-panoramaban-gyonyorkodhetunk/>

<https://pwsdesign.com/foto-blog/2009/06/kikoto-labashaz-sarospatak/>

<https://sarospatak.hu/2015/06/15/megepult-az-uszo-vizi-szinpad-es-a-steg-a-bodrogon/>

<https://sarospatak.hu/2018/05/27/otodik-alkalommal-repultek-sarkanyok-a-bodrogon/>

<https://sarospatak.hu/2020/06/01/startol-a-nyaralohajozas-a-bodrogon-es-a-felso-tiszan/>

<https://sarospatak.kornyeke.hu/megyer-hegyi-tengerszem-az-oroszag-egyik-legszebb-termeszeti-csodaja>

<https://tengerszeminfo.hu/project/tengerszem/>

Kiss R.-Hinek M. (2020): Az overtourism érzékelt társadalmi és kulturális aspektusai... M&M 2020/3. sz.

Nyaralóhajózás Magyarországon Mahart zrt kiadvány, 2020.

World Tourism Organization (UNWTO) (2019), “‘Overtourism’? Understanding and Managing Urban Tourism Growth beyond Perceptions. Executive Summary”, UNWTO, Madrid, Spain

Zöldút Turisztikai Központ <http://zoldutazas.com/>

⁶² <http://sarospatak.hu/2017/06/02/hat-program-masfel-milliardos-osszeggel-segiti-sarospatak-fejlodeset/>

AZ AKTÍV TURIZMUS ÉS LEHETŐSÉGEI SÁROSPATAKON ÉS KÖRNYÉKÉN

A nemzetközi trendekhez hasonlóan Magyarország turizmusában is megfigyelhető az aktív utazások iránti növekvő igény, ami elsődlegesen a folyamatosan változó fogyasztói magatartásnak köszönhető. A szakirodalom tucatnyi turisztikai ágat sorol a turista valamilyen fizikai aktivitását igénylő aktív turizmus kategóriájába.

Jelen dolgozatban⁶³ a vonatkozó szakirodalom alapján röviden értelmezzük az egyes aktív turisztikai formákat, azok sárospataki feltételeit és meglévő városi szolgáltatásait, fejlesztéseit. Esetenként az egyes turisztikai kategóriák közötti átfedés miatt nehézkes az egzakt definiálásuk, így a tanulmánykötet további dolgozataival együtt elemzendők az aktív turizmus releváns típusai, megvalósulásai.

I. AZ AKTÍV TURIZMUS MIBENLÉTE, JELLEMZŐ ÁGAI

Az utazók manapság a passzív pihenés helyett egyre inkább keresik az autentikus élményeket, s ezt többek között olyan természeti értékekkel rendelkező területeken találják meg, amelyek alkalmasak outdoor aktivitásokra, kalandsportokra. A nemzetközi trendekhez hasonlóan Magyarország turizmusában is megfigyelhető a természetjáró, aktív utazások iránti növekvő igény, ami elsődlegesen a folyamatosan változó fogyasztói magatartásnak köszönhető. Az aktív turizmusnak hazánkban jellemzően a belföldi vendégek hódolnak, néhány termék esetében azonban meghatározó a külföldi vendégek aránya.

Az aktív turizmus esetében a turista utazásának motivációja valamilyen fizikai aktivitást igénylő szabadidős vagy sporttevékenység gyakorlása – ide tartozik a természetjárás, a kerékpáros, vízi, vitorlás, lovas, kaland- és extrém turizmus, a golf-, horgász-, vadász-, futó-, sí- és ökoturizmus⁶⁴.

A nemzetközi szakirodalom nem az aktív turizmus megnevezést használja a fogalom jelölésére, gyakrabban találkozhatunk az *adventure tourism* (kalandturizmus) megnevezéssel. Az Adventure Travel Trade Association⁶⁵ szerint bármely turisztikai tevékenység lehet a kalandturizmus része, ha jellemző rá a fizikai tevékenység, a kulturális csere, a kommunikáció, a természet közelsége (ezekből minimum kettő tulajdonsággal kell rendelkeznie az adott tevékenységnek).

Az aktív turizmus témakörébe tartozó tevékenységek sokrétűsége és jellegéből adódóan más turisztikai termékekkel (pl. ökoturizmus) való szoros kapcsolata megnehezíti az aktív turizmus definíciójának körülhatárolását. A definíciók legtöbbször az aktív turizmust az aktivitás, mint motiváció szemszögéből közelítik meg, és a szabadidős célú turisztikai utazásokat helyezik a középpontba.

Ez alapján azt mondhatjuk, hogy az aktív turizmus olyan turizmusforma, amely esetében a turista utazásának motivációja valamilyen fizikai aktivitást igénylő szabadidős, vagy sporttevékenység gyakorlása. Ha mint turisztikai terméket vizsgáljuk, akkor az aktív turizmust tevékenységhez kapcsolódó, csoportos terméként határozhatjuk meg. Ebben az értelmezésben a tevékenység és a motiváció szorosan összefügg egymással. (Michalkó G. 2012).

⁶³ A tanulmány szerzője: Livják Emília PhD hallgató, mesteroktató, Tokaj-Hegyalja Egyetem

⁶⁴ <https://mtu.gov.hu/cikkek/aktiv-turizmus>

⁶⁵ <https://www.adventuretravel.biz/our-initiatives/>

Az *active tourism* már - kiterjesztve a fogalmat - kicsit pontosabb meghatározást ad az aktív turizmust illetően: „egy olyan felelős utazási forma, amely fizikai és mentális részvételt is igényel a turista részéről a fenntarthatóság, a biodiverzitás védelme és a kultúra megőrzésének kritériumait maximálisan figyelembe véve. A turisztikai termék fontos részei a rekreáció és oktatás, a tisztelet és szemlélődés, illetve egy helyi szakértő – professzionális túravezető – aktív részvétele az adott utazás során. (Csapó J. - Remenyik B. 2011).

Az aktív turizmus mesterséges kínálati elemeinek (pl.: via ferrata) jellemzői, hogy fizikai erőt és jó állóképességet igényelnek, illetve fokozzák az adrenalin termelést, amely eufórikus érzést okozva hozzájárul a boldogságérzet kialakulásához. Ezért is egyre népszerűbbek ezek az elemek, mára már nemcsak a fiatalok és a fiatal felnőttek körében, hanem a középkorosztály felső határát érintő réteg körében is.

A természeti vonzerők esetében is aktív mozgást igénylő objektumot (hegyet, folyót) veszünk célba. A természeti turizmus kategóriájába azok a tevékenységek sorolhatók, amikor az utazó motivációja a természettel való közelség átélése, természeti, vagy tájértékek megismerése, de ez nem szükségszerűen társul fizikai aktivitás kifejtésével – ilyen például az állatkert- és arborétum látogatás, a kempingturizmus, a falusi turizmus, az erdei kisvasutakon tett utazás, vagy a hajózás.

A fogalom meghatározások értelmében az aktív turizmus fogalmi rendszerét az alábbi turizmus fajták alkotják (1. ábra):

1. ábra: Aktív turizmus típusai

forrás: Gonda T.(szerk): A turisztikai termékfejlesztés elméleti alapjai, PTE, 2016. 95.p.

A modern életforma egyik alapvető követelménye, hogy az ember szinten tartsa szellemi frissességét, aktivitását. Ennek a ténynek köszönhetően az extrém sportok (nem összekeverendő az extrém sport turizmussal) és a természetben végezhető aktív tevékenységek egyre előkelőbb helyet vívtak ki maguknak az elmúlt évtizedekben.

A hétköznapi ember egyre romló fizikai állapotának köszönhetően megnőtt az igény a mozgásra, az aktív életvitel kialakítására, így az idegenforgalom turisztikai termékkínálati palettájára a 20. század második felétől az aktív turizmus is felkerült. Történeti előzményként azok a parkok és városkörnyéki / városokban kialakított szabadidős zöld zónák említhetők,

amelyek a mindennapi robot után biztosították a polgároknak a természetjárás és a túrázás élményét.

Az aktív turizmus motivációs rendszerét - az aktivitáson kívül - további három tényező alkotja:

- természeti környezet (pl.: Megyer-hegyi Tengersizem),
- kaland és a kalandoszerű élményszerzés (amely hatására esetleg a turista újból és újból belevág az adott tevékenységbe, vagy felkeresi az adott vonzerőt), pl.: kajaktúra a Bodrogon,
- mesterséges (ember alkotta) vonzerők, pl.: Via Ferrata a Tengersizemnél.

Az elmúlt időszak fejlesztéseinek köszönhetően az országban számos helyen megújult és gazdagodott az aktív turisztikai kínálat. Az állami erdészetek 2010-ben elindított közjóléti programja keretében több milliárd forint értékben újítottak fel erdei létesítményeket, épültek új kilátók, tanösvények, látogatóközpontok.

A természetjáró-infrastruktúra fejlesztésének egyik jelentős mérföldköve volt az Országos Kékkör felújítása. A Téry Ödön Nemzeti Turistaház-fejlesztési Program elindításával számos turistaház nemzetközi színvonalon újulhatott meg, illetve újul majd meg a közeljövőben. Az állami turistahorgászjegy 2014-es bevezetésével immár horgászegyesületi tagság nélkül, egy egyszerűsített online vizsga letételével a turisták számára is egyszerűen elérhetővé vált a horgászat. Az erdőtörvény 2013-as módosítása lehetővé tette az erdőben üdülés, sport és kirándulás célból a kerékpározást és lovaglást, ezzel egyedülálló módon ideális feltételeket teremtve a tereplovaglásnak.

Országos Kéktúra: az Írott-kőtől Hollóházáig tartó, több mint 1100 km hosszú jelzett turistaút Európa első hosszútávú turistaútja. Az Országos Kéktúra a Rockenbauer Pál Dél-Dunántúli Kéktúrával és az Alföldi Kéktúrával együtt alkotja az Országos Kékkört.

EuroVelo: az Európai Kerékpárút Hálózat, melynek Magyarországon áthaladó szakaszai: EuroVelo6 – Duna-menti kerékpárút, EuroVelo11 – Tisza-menti kerékpárút, EuroVelo13 – Vasfüggöny útvonal.

II. AKTÍV TURIZMUS SÁROSPATAKON ÉS TÉRSÉGÉBEN

Sárospatakon és tágabb környezetében az aktív turizmus szinte minden ága a természeti adottságok és/vagy a kapcsolódó fejlesztések által gyakorolható. Ezek egy részéről a szelíd turizmus fejezetben olvashatnak részletesebben, de a teljesség érdekében röviden áttekintjük az itteni lehetőségeket, kínálatot:

1. Vízi turizmus – vízi sportok

A vízi turizmus olyan rekreációs sport és szabadidős tevékenység, melynek célterülete egy természetes, vagy természetes környezetben kialakított mesterséges vízfelület, vízpart és annak környéke. Fejlődése visszavezethető a vízi közlekedési eszközök fejlődésére, valamint az ember vízen, vízparton történő szabadidő eltöltésének módjaira. Sárospatakon és térségében a Bodrog, Bodrogzug, Karcsa és a Bodrogköz déli lehatárolója, a Tisza kínálja a folyami, tavi, vagy ártéri túrázások lehetőségét. vízi turizmust.

A tevékenység indítóoka szerint beszélhetünk fürdőturizmusról, vízitúrázásról (kajak-, kenu-, evezős-, lakóhajós túra), horgászturizmusról, A vízi turizmus egyes típusai összefonódhatnak egymással és egyéb turisztikai irányzatokkal is (pl. Bodrogzugi ökoturizmus, Bodrogmenti falusi turizmus, kajaktábor - ifjúsági turizmus).

2. ábra: Vízi túra a Bodrogon

forrás: <https://aktivmagyarország.hu/vizitúra-a-bodrogon-szegi-tokaj/>

A vízitúrázás a vízi turizmus része, melynek aktív résztvevői saját fizikai erejüket felhasználva hajtják vízi járműveiket táborhelyről táborhelyre. A leggyakrabban használt közlekedési és egyben sporteszköz a kenu és a kajak.

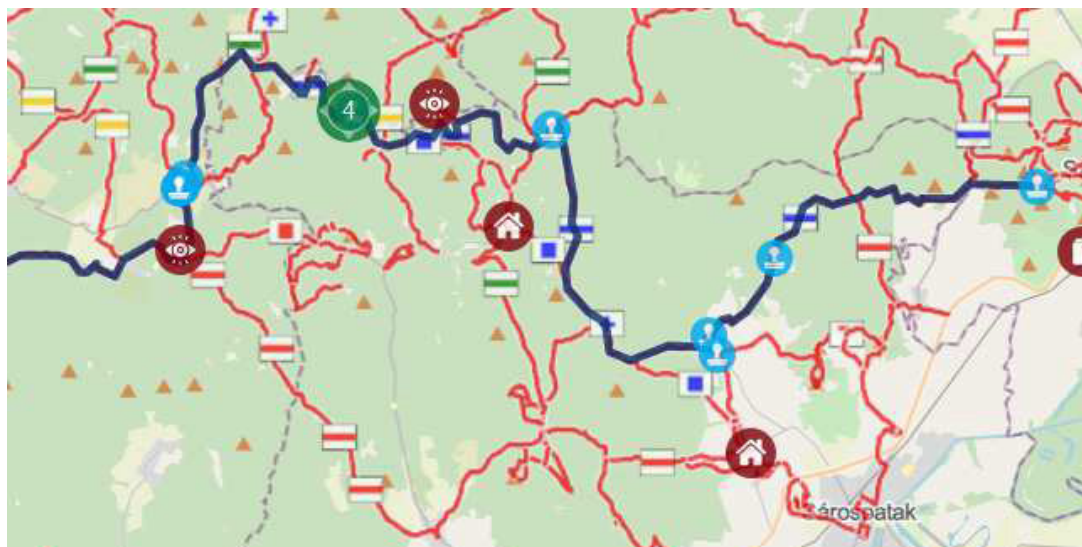
A vízitúrázás a legösszetettebb vízi turisztikai forma, mivel vízben, vízen és vízparton egyaránt zajlik. Nem véletlen, hogy ez vált a sportturizmus egyik leggyorsabban fejlődő ágává, hiszen összekapcsolódik benne a sporttevékenység nyújtotta kihívás és élmény, valamint az ember azon természetes igénye, hogy szabadságát, szabadidejét a vízen, vagy a víz közelében töltsse. Amellett tehát, hogy a vizek a vízitúrázás elemi feltételeiként jelennek meg, természeti környezetük közvetlen vonzerőként hat a turisták rekreációs és sportolási motivációira is. A vízi turizmussal kapcsolatos városi és térségi fejlesztésekről a szelíd turizmus dolgozatban olvashatnak.

2. Természetjárás – bakancsos turizmus

A természetjárás során az emberek kiszakadnak városi környezetükből, és a természetes környezetben töltik el idejüket. Ennek leggyakoribb módja a gyalogos kirándulások és gyalogtúrák, de ide tartoznak a vízitúrák, sítúrák és más, fizikai igénybevétellel járó, egyéni vagy csoportos, nem egyszer versenyként lebonyolított túrák is.

Az **Országos Kéktúra** hosszúságában folyamatosan változó útvonal a Kőszegi-hegységben található Írott-kő és a Zempléni-hegységben fekvő Hollóháza között húzódik, főként Magyarország északi tájain. Hazánk legismertebb és egyben leghosszabb turistaútja. 1961 óta az MTSZ, azt megelőzően a Budapesti Lokomotív Sportkör Természetjáró Szakosztálya, a mai Lokomotív Turista Egyesület jogelődje kezelte. 1979-ben a magyar ismeretterjesztő filmtörténelem legismertebb és egyik legnépszerűbb sorozata, a Másfélmillió lépés Magyarországon végigkálauzolta a nézőket a festői útvonalon, kedvet csinálva ezáltal évente több száz embernek a kéktúrázáshoz. A lelkesedés azóta sem hagyott alább, sőt!

A National Geographic 2020-ban a világ 25 leginkább ajánlott utazási célpontja közé sorolta az Országos Kéktúrát⁶⁶.

2. ábra: A Kéktúra dél-zempléni szakasza

forrás: <https://www.kektura.hu/okt-szakasz/okt-26>

A **Rákóczi túra** 1966-ban kialakított túraútvonal, és a hozzá kapcsolódó jelvénytérítő túramozgalom, amelynek célja a Zempléni-hegységben található, II. Rákóczi Ferenc fejedelemmel kapcsolatos történelmi emlékek felkeresése, megismertetése. Eredetileg Zborótól Munkácsig tervezték, az első jelzéseit már 1935-ben felfestette az MTE Hernádvölgyi Osztálya⁶⁷.

A piros sávval jelzett túraút történelmi, földrajzi és néprajzi emlékeket, nevezetességeket tár fel. Az 59 km hosszú túra a Füzéri vártól indul és a Sárospataki várnál ér véget. A táv tetszőleges irányban és ütemezéssel teljesíthető, a helyesen teljesítőket a BAZ Megyei Természetjáró Szövetség jelvénnel díjazza.

A túra alábbi igazolóhelyeinél nincs kihelyezve pecsét, ezért bármilyen helyi bélyegző elfogadható, amelyen a településnév kivehető: Füzér, Hollóháza, Telkibánya, Regéc, Erdőhorváti, Komlóska, Hercegkút, Sárospatak. A gönci Pálos kolostorromnál és a Fehérkútnál kihelyezett fém pecsét található. Hercegkúton a pecsét beszerzésének nehézsége miatt a Pogány-kútnál kihelyezett bélyegző is elfogadott. Emellett az igazolás a turistát a helyszíneken ábrázoló fotóval is lehetséges.

A kassai polgárok Szent Erzsébet tiszteletére emelték a Kárpát-medence legjelentősebb gótikus templomát. A két kultuszhelyet 2011 óta gyalogos zarándokút: a **Szent Erzsébet Út** köti össze, mely 5. szakaszból áll, kiinduló pontja Sárospatak és Kassa az úti cél. Távolság 100 km. Állomásai: Sárospatak, Bodrogolaszi, Komlóska, Erdőhorváti, Regéc, Telkibánya, Hollóháza, Füzér, Alsómislye, Koksó-Baksa, Kassa.

A középkorban elevenen élt a Szent Erzsébet zarándoklat hagyománya. Bár tisztelete az azóta eltelt évszázadokban is összekötötte a lelkeket, nem volt valóságos, kijelölt út, amit az újkori zarándokok bejárhattak volna. A Szent Erzsébet Út Alapítvány 2007-ben Sárospatakon, Szent

⁶⁶ <https://www.turistamagazin.hu/hir/a-vilag-legjobb-utazasi-celpontjai-koze-valasztottak-az-orszagos-kekturat>

⁶⁷ <https://www.turistamagazin.hu/blog-bejegyzes-1/eletre-szolo-elmany-a-zempleni-rakoczi-tura>

Erzsébet szülővárosban jött létre azzal a céllal, hogy összekösse az európai Szent Erzsébet emlék- és tiszteleti helyeket, s létrehozson egy olyan zarándokutat, amely megerősíti a szellemi és lelki összetartozást, és fizikai valóságában is végigjárható utat jelöl ki.

A természeti szépségekben, történelmi és szakrális emlékekben gazdag utat végigjárva, a zarándok Szent Erzsébettel bejárhat egy belső utat is, amely a csenden keresztül a lélek békéjéhez, a rend nyugalamához vezet, befogadva Szent Erzsébet üzenetét⁶⁸.

3. Kempingezés

Évek óta megfigyelhető a természethez kötődő turizmusfajták iránti kereslet növekedése, a környezettudatos szemlélet erősödése a szolgáltatások kiválasztásakor, valamint az ilyen típusú szolgáltatási elemek számának növekedése. Ez a tendencia a figyelem előterébe emeli a kempingeket is.

A kempingturizmus keresletében valamennyi korosztályi szegmens megtalálható, a legmagasabb részarányt a családos utazók képviselik, majd a szenior korosztály, és végül a fiatalok következnek.

Sárospatakon a Végardó Fürdő területén üdülőházakkal, sátorhelyekkel, továbbá mellette a felújított és üdülőházakkal bővített Tengersizem Üdülőkamp és Camping, valamint a Bodrog folyó 34+817 fkm jobb partján (Bodroghalász) elhelyezkedő⁶⁹ vízitúrázáshoz molóval, stéggel kikötésre is alkalmas camping működik.

3. ábra: A Tengersizem Üdülőkamp és Camping
fotó: <https://zemplen.pixieset.com/tengersizem/>

Általában szokásos velejárója a kempingezésnek az aktív turizmus egyéb kínálati elemeinek az igénybevétele. Itt kiemelhető a gyalogtúrák és a hegymászás jelentősége, valamint az evezés és a lovaglás is, nyilvánvalóan a már korábban említett kerékpározás mellett. Ezek a szolgáltatások szintén környezetbarát kínálati elemek. Megállapítható, hogy a kempingben

⁶⁸ <https://hellozemplen.hu/ajanlatok/szent-erzsebet-zarandokut/>

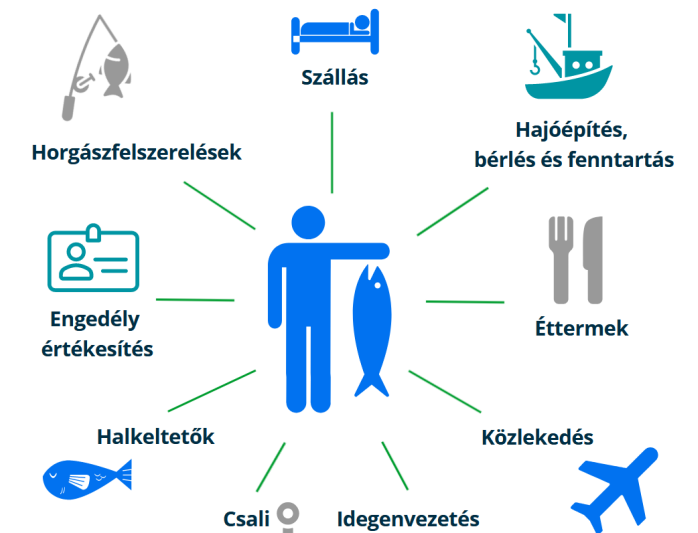
⁶⁹ <https://www.facebook.com/profile.php?id=100057714924114>

való tartózkodás során egyértelműen előtérbe kerülnek a természetbarát, a környezetkímélő helyváltoztatási módok, ami a természeti környezetben található szálláshely igénylésével együttesen mutatja a résztvevők pozitív hozzáállását.

4. Horgászturizmus

Hazánk egyik legnagyobb értéke a természetes környezet viszonylagos épsége és a biodiverzitás magas foka. Magyarország az egyik legjobb adottságú ország az Európában kedvelt pontyfélék és ragadozóhalak horgászata szempontjából. Nagy tavaink és folyóink állapota jó, az európai átlaghoz képest nagy halbőséggel rendelkeznek. A horgászatot űzők létszáma folyamatosan nő és dinamikusan fejlődik a szolgáltatás igénybevételét illetően is.

A tömegturizmussal szemben a horgászturizmus lényege, hogy a szolgáltatók jobban odafigyelnek az egyéni igényekre, közvetlenebb viszony alakul ki a turista és az őt körülvevő környezet között, valamint mélyebb emberi viszonyok alakulhatnak ki a vendég és a vendéglátó között.

4. ábra: A horgászás gazdasági hatásai (ENSZ FAO, 2018.)

forrás: <https://hu.euronews.com/green/2020/07/28/horgaszturizmus-aldas-vagy-atok>

Egy adott vízterület horgász helyei, a horgászás módszerei, készségei vagy éppen a horgászandó hal fajtája, kiegészítő programok igénybevétele, a szállás módja, helye, mind a horgász saját elképzelésén múlnak és maga alakítja ezeket. Az aktív turizmus azon tulajdonságát is hordozza még, miszerint nem előre megtervezett, sematikus menetrend szerint történik a vendég kiszolgálása. Ez kifejezetten jellemző a horgászatra, hiszen helyzet- és körülményfüggő (víz adottságok, időjárás, szolunáris naptár), hogy éppen milyen módszert, vagy melyik horgász szállást választja a turista.

Sárospatak e tekintetben is kedvező természeti feltételekkel várja a turizmus ezen ágában rekreációt kereső látogatókat a Bodrog folyóhoz és holtágaihoz, a téglagyári tóhoz. A Bodrogmenti Sporthorgász Egyesület a kezelésében lévő holtágakba, tavakba rendszeresen telepít halat és gondoskodik környezetük rendben tartásáról⁷⁰.

⁷⁰ <https://www.facebook.com/Bodrogmenti-Sporthorg%C3%A1sz-Egyes%C3%BClet-S%C3%A1rospatak-326664807436358/>

5. Vadászturizmus

A vadászturizmus alapja egy komplex turisztikai termék, mely a lőtt vad trófeájából, a vadhúsból és az elejtés körülményeihez kapcsolódó szolgáltatás-csomagból illetve az ezekhez társuló élményelemekből áll.

Magyarországon az erdő-és vadgazdálkodás, az élőhelyvédelem és a jogi szabályozás együttesen teremti meg a sportvadászat, és a vadászturizmus feltételrendszerét. Hazánk vadállománya, vadászható fajainak összessége egy megújuló, megújítható természeti erőforrás melynek hasznosítása gazdasági jelentőséggel is bír. E turizmusfajta lényege a vadásztató, mint szolgáltató és bérvadász, mint megrendelő által közösen megvalósított élményteremtés, melynek során a szolgáltató a rendelkezésre álló speciális kompetenciák és a technikai, természeti erőforrások birtokában, az élőhelyi adottságok és szezonális körülmények figyelembevételével szervezi és koordinálja a vadászatot.

A magyar bérvadászati lehetőségek, és a bérvadászati szolgáltatások prémium kategóriaként való érvényesülése elsősorban annak a német, osztrák, vagyis „germán” vadászskultúrába tartozó vendégkörnek köszönhető, melynek tagjai már több évtizedes vadászati múlttal rendelkeznek hazánkban. Ebben a fogyasztói körben elsősorban – a luxus színvonalú ellátás mellett – az elejthető vadak trófeájának különlegessége, nagysága, minősége, ritkasága a legfontosabb döntési kritérium és élményalkotó elem.

Ezzel szemben a „latin” vadászskultúrával rendelkező (olasz, spanyol, francia) vendégkör tagjai számára a vad trófeájának minősége csak másodlagos értékalkotó szempont. Az Ő értékítéletüket elsősorban az esemény, a kaland, érzés átélésének lehetősége, illetve a „darabszám” – vagyis a vad elejtésével járó lö-élmény minél többszöri átélésének lehetősége befolyásolja.

Újszerű trendként említhető az – előzőekben említett két kategória mellett lévő – Szlovákiából, Romániából, Oroszországból származó formálódó vadász hagyományokkal és nagy anyagi potenciállal rendelkező, fizetőképes vendégkörök megjelenése Magyarország vadászterületein⁷¹.

Sárospatakon és környezetében az Északerdő Zrt. romantikus erdeinek mindig föllelhető nagyvadjai a szarvas, a vaddisznó és a muflon. A terület értékét növeli a ritka ragadozók felbukkanása is: az utóbbi években egyre honosabb a hiúz, a farkas, a vadmacska, a parlagi és a szirti sas. Jellemző a területre a tiszta vérvonalú vaddisznóállomány, jól fejlett kanokkal és ép, remek agyarakkal. A muflonok a mostoha hegyi viszonyok között megőrzik eredeti vadságukat, s ez vadászati értéküket növeli.

A Zempléni Hubertus Vadásztársaság szintén nagyvadász társaság. 5100 ha területén szarvasok, őzek, vaddisznók kerülnek terítékre. Vadászataikat szerény de jó szórakozást nyújtó fácán és mezeinyúl apróvad állomány teszi színesebbé.

A Kossuth Vadásztársaságnak 13 ezer ha apróvadász területe van, jellemző vadfajok: mezei nyúl, fácán, vízi vad, őz, vaddisznó és váltóvadként a gímszarvas is. A fácánállomány szinten tartását félvad tenyésztéssel rendszeresen végzik. A bakok minőségét tekintve közepes, de minden évben tartogat számunkra különleges /rendellenes, parókás/ trófeákat is. A vendégvadászok egyéni kíséréséről megfelelő szakszemélyzet gondoskodik.

⁷¹ <https://www.turisztikaitanulmanyok.hu/2021/01/19/magyar-zoltan-a-vadaszturizmus-es-az-oroszagimazs-kapcsolata/>

6. Kaland-és extrém turizmus

A kalandturizmus lényege a távoli, sőt egzotikus tájak felfedezése, ahol az utazóra “a váratlan vár”. A kalandturizmus népszerűsége gyorsan növekszik, a résztvevők sokféle vakációs lehetőséget keresnek. Az amerikai székhelyű Adventure Travel Trade Association (Kalandturisztikai Kereskedelmi Szövetség) meghatározása szerint kalandturizmus bármely idegenforgalmi tevékenység, amelyre a három jellemzőből legalább kettő igaz: fizikai tevékenység, kulturális csere vagy kommunikáció, illetve a természet közelsége.

A kalandturizmus azzal válik izgalmassá, hogy a résztvevőket kimozdítja a kényelmi zónájukból. Ezt elérheti kulturális sokkolással, vagy olyan tevékenységek kínálatával, amelyekhez jelentős erőfeszítés szükséges, illetve valamiféle rizikót, (valós vagy vélt) fizikai veszélyhelyzetet jelentenek. Ilyen tevékenység lehet a hegymászás, hátizsákos túra a vadonban, bungee jumping, hegyi kerékpározás, rafting, flying-fox, sziklamászás vagy egyéb típusú túrelőtúra.

Sárospatakon a Tengersizemnél kiépített via ferrata pálya kínálja ehhez a turisztikai formához a lehetőséget. A via ferrata kifejezés olyan hegyi utat jelöl, ahol fixen beszerelt fém kábelek, létrák, hidak és fém lépések segítik az előrehaladást. Jellemző ezekre a hegyi útvonalakra, hogy a kiépített részek nélkül csak képzett sziklamászók számára járhatók. A viaferratazás igényel némi gyakorlatot, (szédülésmenetséget és lépésbiztonságot), megfelelő fizikumot és felszerelést. Az utak gyakran izgalmas helyeken, nagy magasságokban vezetnek, ezért a tériszonyságtól alapvető feltétel.

A via ferrata lényege a folyamatos biztosítás, amit az ösvény mentén végigfutó drótkötél ad, amire a megfelelő felszereléssel tudunk rácsatlakozni. 1492-ben a Mount Auguille oldalában építették az első via ferratát, akkor még fából. Az első világháború idején a Dolomitokban kapott újabb lendületet a drótkötéllel biztosított hegyi ösvények kiépítése, a csapatok és az ellátmány könnyebb és hatékonyabb mozgatására. Azóta szabadidősportként terjedt el szerte Európában, mint a sziklamászás egyszerűbb, biztonságosabb módja. Magyarországon eddig 3 helyszínen 10 különböző nehézségi fokú út állt rendelkezésre.

1 - Geósok Útja 25 m " E "

2 - Szabó József Emlékút 200 m " C "

3 - Amfiteátrum 40 m " D "

4 - Ördögkatlan 70 m " E "

5 - Édes Víz Élet 150 m " D "

6 - Velociraptor 35 m " C "

5. ábra: A Via Ferrata nyomvonalai a sárospataki Tengersizemnél

fotó: <https://tengerszeminfo.hu/via-ferrata/>

A Megyer-hegyi Tengersizem függőleges sziklafalain épült meg az ország negyedik via ferrata pályája, az átadás 2020 nyarán megtörtént, így az összesen 650 méter hosszú, több nehézségi fokozatú pályán a sziklamászás élménye elérhető. A környező sziklafalakon 37 hagyományos mászófal is kialakításra került.

7. Kerékpáros turizmus

A nemzetközi tapasztalatok alapján az előremutató és fenntartható fejlesztési politikát folytató országok jelentős lépéseket tettek és tesznek folyamatosan annak érdekében, hogy a turisztikai desztinációikat kerékpárosbarát módon fejlesszék.

A hosszú távú(vándor)kerékpáros turizmus a kerékpározásnak egy olyan formája, amely valóban a legnagyobb közvetlen bevételt jelenti, azonban relatív szők célpiacon alkot. A mindennapi, közlekedési célú kerékpározás kultúrájának megteremtése jelentheti a kerékpáros turizmus széles alapját, amely a helyi lakosság tömegeinek kerékpározási szokásait reprezentálja. E széles bázis nélkül a kerékpáros turizmus nem fejleszthető fenntartható módon.

A kerékpáros turizmusban rejlő lehetőségek, különösen a hosszabb távú kerékpáros vándorútvonalak (EuroVelo projekt, European Greenways, a "Marco Polo" rendszer) olyan, a piac által igényelt és keresett környezetkímélő, turisztikai megoldást jelentenek, amelyre Európa szinte bármelyik régiója kiváló terepet kínál.

Zemplénen, Sárospatak területén az EuroVelo 11 útvonal halad át, mely a Lappföldet köt össze a görög Athénnal.

6. ábra: EuroVelo 11 nyomvonal

forrás: <https://en.eurovelo.com/ev11/hungary>

Az EuroVelo 11 Magyarországot érintő szakasza körülbelül 450 kilométer hosszú. Az útvonal magyarországi szakasza azonos az Országos Területrendezési Tervben megállapított 4A Tiszamente kerékpárút útvonalával, így a nemzeti kerékpárút-hálózatban is kiemelt szerepet tölt be. Az útvonal Zemplénben több szakaszon is a megszünt Zempléni kisvasút töltését követi, Tokajtól Baksig pedig nagyrészt a Tisza folyó árvízvédelmi töltésein, a közúti forgalomtól teljesen elkülönítve halad. A nyomvonal a Tisza-tónál kettéválik és a tó mindkét oldalán végigfut.

Az EV-11 magyarországi szakasza kiemelkedő természeti és kulturális látnivalókat érint. A Tokaji borvidék és a Tisza-tó (a Hortobágyi Nemzeti Park részeként) szerepel az UNESCO világörökség listáján. Az útvonal érinti a Hortobágyi Nemzeti Park (Tisza-tó) és a Kiskunsági Nemzeti Park (Tóserdei Holt-Tisza) területét, illetve öt (Zempléni, Kesznyéteni, Hevesi Füves Puszták, Közép-tiszai és Pusztaszeri) tájvédelmi körzetet. Szintén az útvonal mellett található a Nemzeti Történelmi Emlékpark. Az útvonal nagy része Magyarországon kiépített, illetve hosszabb szakaszokon kijelölt. A nagyobb települések közül Szolnokot és Szegedet érinti.

Sárospatak Sátoraljaújhegy határos külterületétől kezdődően a hajdani kisvasút nyomvonalán építette ki a korábbi években a kerékpárutat. Ennek városba bevezető szakasza (Herczeg Ferenc utca) 2020-ban készült el, mellyel teljessé vált a Sárospatak és Kassa közötti EuroVelo kerékpárút teljes, 72 kilométer hosszú szakasza. A várostól délre alacsony forgalmú mellékúton folytatódik a kerékpárút, Bodrogkisfalud és Tokaj között megkezdődött önálló nyomvonalra helyezése a Bodrog ártérben.

8. Lovasturizmus

A lovas kultúra nemzeti örökségünk szerves része, melynek ápolására kivételesen jó természeti adottságaink vannak. Ma a lótenyésztés és lótarás már főként sport, rekreációs, illetve egészségügyi célokat szolgál, s ebben az értelemben mind a lovardai, a terep-, vagy a vadászlovaglás, de akár a díjlovaglason, fogathajtáson nézőként való részvétel is egészen kivételes sportturisztikai lehetőségeket, élményeket tartogat⁷².

6. ábra: Vadászlovaglás Sárospatakon
forrás: <https://www.betyartanya.hu/galeria/>

⁷² http://www.jgypk.hu/tamop13e/tananyag_html/wellness/lovas_turizmus.html

A lovasturizmus magas fajlagos költségű turisztikai tevékenység. abban az esetben bontakozhat ki teljesen, ha a lovas szolgáltatások szintje tovább javul, illetve bővül, területi eloszlása pedig egyenletesebbé válik.

Sarkalatos kérdés a biztonságos lovastúra útvonalak kialakítása. Jelenleg is több helyi lovastúra útvonallal rendelkezünk, ám a nemzetközi piacon csak akkor lehetünk igazán versenyképesek, ha mindezek összekötésével, fokozatos bővítésével – egy integrált nemzetközi lovastúra hálózat részeként – kapcsolódhatunk a szomszédos országok hasonló útvonalaihoz.

A sárospataki Zempléni Lovas Egyesület célja az évezredes múltú magyar lovaskultúra újjáélesztése, a lovaglás, a ló szeretetének megismertetése a Zemplénben élő emberek részére, illetve hogy, az érdeklődők számára lehetővé tegye a lovaglás elsajátítását. Olyan események, versenyek, szervezések, amelyek alkalmasak a lovaglás népszerűsítésére. A rendszeres sportolás, testedzés, felüdülés biztosítása a lovaglás megszerettetése által az egészséges életmódra nevelés, a gyermekek és felnőttek mozgásigényének kielégítése, a lovas hagyományörzés⁷³.

A Betyár Lovas Élményközpont komplex szolgáltatásaival: lovasoktatással, terep-és vadászlóvágásaival, a lovasturizmus és rekreáció szolgálatában több évtizede végzi tevékenységét.

9. Sportturizmus

A sportturizmus a turizmusnak az a típusa, melyben a turisztikai célú utazás elsődleges motivációja a sport. Ma azokat az állandó lakhelyről való elutazással járó tevékenységeket értjük alatta, melyek célja a versenysportban, vagy a rekreációs sportban való aktív részvétel, illetve az azokhoz - mint vonzerőkhöz - kapcsolódó élmények (pl. látvány-, hangulat-, közösségi) megszerzése. A sportturizmushoz három elválaszthatatlan turisztikai cél kapcsolódhat: sportesemények (hallmark events) meglátogatása (pl.: Zemplén Rally); a szabadtéri rekreációt (pl.: sárkányhajósok versenye a Bodrogon), valamint az egészség- és fitness tevékenységeket.

A sportturizmus célja lehet továbbá valamely, sporttal kapcsolatos különleges attrakció, esemény helyszínének, relikviáinak, emlékeinek megtekintése is (pl. sportmúzeum, kiállítás). Tágabb értelemben ide kell sorolnunk azokat az aktivitásokat is, melyekben a turisták járulékosan, vagy véletlenszerűen élnek a helyi sportturisztikai kínálattal abban az esetben, amikor nem ez utazásuk fő célja (pl.: műemlék, vár gyalogos felkeresése).

A sportturisták azok az egyének, vagy embercsoportok, akik aktívan, vagy passzívan vesznek részt a verseny, illetve rekreációs sportban, miközben lakó-, vagy munkahelyükön kívül tartózkodnak. A sport a mozgás, a turizmus pedig a tér és az idő megtapasztalásának élményét jelenti számukra.

A sportturizmus három összetevője:

- A sport a szabályokat, a versengést, a játékosságot;
- A térbeliség a földrajzi összetevőket, a táji környezetet, a regionális és a helyi sajátosságokat;

⁷³ <https://www.betyartanya.hu/zempleni-lovas-egyesulet/>

- Az időbeli összetevők pedig a tevékenység időtartamát, szezonálisát és időbeli változását, fejlődését jelentik.

Sárospatak otthont ad a Bodrogon a vízi sportok, a környező hegyekben a tájfutás, természetjáró versenyek, a távolsági -és hegyi kerékpározás kedvelőinek, de ezen túl a csapat sportok versenyének is, elsősorban az utánpótlás nevelésben.

FELHASZNÁLT FORRÁSOK

Csapó J., Savella O., Remenyik B. (2011) Aktív turizmus. In: Michalkó G. (2011) Turisztikai terméktervezés és fejlesztés. PTE, Pécs <http://www.eturizmus.pte.hu/szakmai-anyagok/Turisztikai%20term%C3%A9ktervez%C3%A9s%20%C3%A9s%20fejleszt%C3%A9s/book.html>

Gonda T.(szerk): A turisztikai termékfejlesztés elméleti alapjai, PTE, 2016.

http://www.jgypk.hu/tamop13e/tananyag_html/wellness/lovas_turizmus.html

http://www.jgypk.hu/tamop13e/tananyag_html/wellness/lovas_turizmus.html

<https://aktivmagyarország.hu/vizitúra-a-bodrogon-szegi-tokaj/>

<https://en.eurovelo.com/ev11/hungary>

<https://en.eurovelo.com/ev11/hungary>

<https://hellozemlen.hu/ajanlatok/szent-erzsebet-zarandokut/>

<https://hu.euronews.com/green/2020/07/28/horgasz-turizmus-aldas-vagy-atok>

<https://mtu.gov.hu/cikkek/aktiv-turizmus>

<https://mtu.gov.hu/cikkek/aktiv-turizmus>

<https://mtu.gov.hu/cikkek/mar-elerhet-az-uj-aktiv-turizmus-kiadvany-2588>

<https://tengerszeminfo.hu/via-ferrata/>

<https://tengerszeminfo.hu/via-ferrata/>

<https://www.adventuretravel.biz/our-initiatives/>

<https://www.betyartanya.hu/zempleni-lovas-egyesulet/>

<https://www.betyartanya.hu/zempleni-lovas-egyesulet/>

<https://www.facebook.com/Bodrogmenti-Sporthorg%C3%A1sz-Egyes%C3%BClet-S%C3%A1rospatak-326664807436358/>

<https://www.facebook.com/Bodrogmenti-Sporthorg%C3%A1sz-Egyes%C3%BClet-S%C3%A1rospatak-326664807436358/>

<https://www.facebook.com/profile.php?id=100057714924114>

<https://www.kektura.hu/okt-szakaszok>

<https://www.turistamagazin.hu/hir/a-vilag-legjobb-utazasi-celpontjai-koze-valasztottak-az-orszagos-kekturat>

<https://www.turistamagazin.hu/hir/a-vilag-legjobb-utazasi-celpontjai-koze-valasztottak-az-orszagos-kekturat>

<https://www.turisztikaitanulmanyok.hu/2021/01/19/magyar-zoltan-a-vadaszturizmus-es-az-orszagimazs-kapcsolata/>

<https://zemlen.pixieset.com/tengerszem/>

Kiss G. - Dr. Győri F.- Dorka P.- Domokos M.: Rekreáció I. ISBN 978-963-306-320-0

http://www.jgypk.hu/tamop13e/tananyag_html/tananyag_reki_1/index.html

Michalkó G. (2012) Turizmológia. Akadémiai Kiadó, Budapest.

Puczkó L., Rátz T. (2011) Az attrakciótól az élményig. A látogatómenedzsment módszerei. Akadémiai Kiadó, Budapest.

EGÉSZSÉGTURISZTIKAI FEJLESZTÉSEK VÉGARDÓ FÜRDŐN

Az egészségturizmus a gyógy- és wellness-turizmust átfogó fogalom, a turizmusnak azon területét jelenti, ahol a turista utazásának fő motivációja a lelki és testi egészségi állapotának javítása és/vagy megőrzése, tehát a gyógyulás és/vagy a megelőzés és ennek megfelelően a célterületen tartózkodása alatt igénybe is vesz/vehet rekreációs és/vagy egészségturisztikai szolgáltatás (oka)t. A Spa latin mozaik szó (*sanus per aquam*), mely minden olyan intézményt magába foglal, amely a látogató fizikai, mentális, biológia jobbulsát irányozza elő.

Jelen tanulmány az egészségturizmus mibenlétét, keresleti és kínálati trendjeit, s ezekhez illeszkedően a Végardó Fürdő termál-és gyógyturisztikai fejlesztéseit mutatja be⁷⁴.

I. A TERMÁL-ÉS GYÓGYTURIZMUS ÉRTELMEZÉSE

Az egészségturizmus a termál-, gyógy- és wellness-turizmust átfogó fogalom, a turizmusnak azon területét jelenti, ahol a turista utazásának fő motivációja a lelki és testi egészségi állapotának javítása és/vagy megőrzése, tehát a gyógyulás és/vagy a megelőzés és ennek megfelelően a célterületen tartózkodása alatt igénybe is vesz/vehet rekreációs és/vagy egészségturisztikai szolgáltatás (oka)t.

A Spa latin mozaik szó, a „*sanus per aquam*”-ból származik, jelentése egészséges a víz által. A health tourism szót habár ismerik angol nyelvterületen, helyette inkább a hangzatosabb és egyszerűbb Spa szót használják, mely minden olyan intézményt magába foglal, amely a látogató fizikai, mentális, biológia jobbulsát irányozza elő. Ide tartoznak a (gyógy) vízhez kötődő egészség-szolgáltatások.

A fürdőkultúra egyidős az emberiséggel. Az ókori keleti világban alkalmazták először a különböző típusú és összetételű vizeket különféle betegségek kezelésére. A Jeruzsálemi Beteszdát, Jordániát illetve a Holt-tengeri gyógyító erejű vizeket már a Bibliai történetek is említik. Európában kétség kívül a görög és római kultúra volt a legnagyobb hatással a fürdőkultúrára. A különleges földrajzi viszonyok mellett a mérsékelt övi időjárás is segítette az Európai fürdőélet kialakulását.

A római fürdőket két csoportra lehet osztani, ezek a therme és a balnea. A therme elegáns, fényűző fürdőházat jelentett, amely a kor akkor elérhető legnagyobb kényelmét kínálta. A balnea az előzőnél egyszerűbben berendezett fürdőházat jelentett. A fent említetteken túl fontos különbséget jelentett a két fürdőtípus között az, hogy a therme inkább a fürdőzés élvezetét nyújtotta, a balnea pedig a gyógykezelések, fürdőkezelések helyszíne volt.

A korabeli fürdőorvosok, a felcserek voltak egyben az akkori reklámeszközei a fürdők jó hírnevének. A fürdőzés jelentőséget bizonyítja, hogy az iskolai tananyagban fürdőprotokoll címen foglalkoztak vele. A római birodalom összeomlása után a római fürdőkultúrának csak romjai maradtak meg.

A fejlődés a 18-19. században vette újbóli lendületét, főként a ma már országhatárainkon kívüli területeken található fürdőknél, így Pöstyén, Szováta, Herkulesfürdő és Tusnád voltak a kor kedvelt fürdőhelyei.

⁷⁴ A tanulmány szerzője: Dankó lászló CSc. tanszékvezető, egyetemi docens.

A 20. század technológiai vívmányainak köszönhetően a turizmus nagy lendületet vett, és a tömegturizmus kialakulásának kezdeti, meghatározó fázisává lett. A folyamatos fejlődésnek köszönhetően Budapestet a XX. század elején már a világ legnagyobb fürdővárosaként emlegették. A két világháború között pedig nem hagyott alább a gyógyfürdők iránti igény sem. 1943-ban bukkantak az Alföld alatt található egybefüggő és nagy kiterjedésű értékes gyógyvíz lelőhelyekre, amelyekből a későbbi évtizedekben felvirágozott Nádudvar, Hajdúböszörmény, Püspökladány, Hajdúnánás és még számos település. A II. világháború óta több, mint 100 termálfürdő nyitotta meg kapuit a gyógyulni és pihenni vágyó emberek előtt.

A turisztikai szakemberek megállapításai szerint a 21. században az egészségturisztikai ágazat az egyik leggyorsabb növekedést mutatja a turizmus rendszerén belül. A gyors fejlődéshez hozzájárul a fejlett országok demográfiai helyzete, nevezetesen az, hogy a gyógyüdülések közönségének nagyobb hányadát alkotó ötven év feletti, egyre nagyobb utazási hajlandóságot mutatnak.

Az előregedő társadalmak számára tehát kiemelten fontos a minőségi gyógykezelés és a rehabilitáció feltételeinek, fogadóhelyeinek kialakítása. Ugyanakkor általánosságban is elmondható, hogy a társadalomban egyre erőteljesebben jelenik meg az egészségtudatosság, a betegségek megelőzésének, a jó közérzet megőrzésének szemlélete, így az egészségturisztikai szolgáltatások célcsoportja folyamatosan tágul és egyre nagyobb hangsúlyt kap benne a prevenció. Ennek is köszönhető, hogy a fiatalabb korosztályok érdeklődése az egészségturizmus új formái iránt. Az ágazat növekvő jelentőségét tükrözi, hogy szállodában eltöltött vendégejszakák harmada gyógy- és wellness szállodában realizálódik.

A fogyasztói társadalom elvárásai között a testi szépség és a munkaképesség tartós megőrzése is szerepel. A teljesítményorientált vállalatpolitika már nem csupán a közepes, illetve nagyméretű cégekre lett jellemző, hanem ugyanúgy a kisebb, néhány fővel működő vállalkozásokat is érinti. A versenyhelyzet mindennapjai bővelkednek feszültségben, stresszhelyzetekben. A felgyorsult élettempóban az egyén szabadidejét hatékonyan szeretné eltölteni, törekedve a teljes ellazulásra, szellemi, lelki, testi pihenésre, felfrissülésre. Mindebből adódóan az egészségturizmus új trendjei az individualitást hangsúlyozzák. Arra törekszenek, hogy mindenki találja meg a számára teljes kikapcsolódás lehetőségét az adott helyszínen, az adott szolgáltatások igénybevételével.

1. Új trendek az egészségturizmusban

A fogyasztói társadalom elvárásai között a testi szépség és a munkaképesség tartós megőrzése is szerepel (Boros, 2010). A teljesítményorientált vállalatpolitika már nem csupán a közepes, illetve nagyméretű cégekre lett jellemző, hanem ugyanúgy a kisebb, néhány fővel működő vállalkozásokat is érinti. A versenyhelyzet mindennapjai bővelkednek feszültségben, stresszhelyzetekben. A felgyorsult élettempóban az egyén szabadidejét hatékonyan szeretné eltölteni, törekedve a teljes ellazulásra, szellemi, lelki, testi pihenésre, felfrissülésre. Mindebből adódóan az egészségturizmus új trendjei az individualitást hangsúlyozzák (Várhelyi, 2009). Arra törekszenek, hogy mindenki találja meg a számára teljes kikapcsolódás lehetőségét az adott helyszínen, az adott szolgáltatások igénybevételével

A kínálat trendjei

Korunk fürdő-kultúrája a következő szempontok szerint épül fel (Fónagy, 2009):

- természetességre törekvés (olyan építészeti megoldások alkalmazása, amelyekben a mesterséges terek lehető legtermészetesebben épülnek be a környezetbe. Mindezt az egyszerű formákkal, természetes építőanyagokkal és színösszeállítással valósítják meg.

- élmény-nyújtás: olyan belső és külső terek kialakítására törekednek, amelyben az adott szolgáltatás nélkül is egy különleges élményben részesül a vendég. Mindezt az egyedi világitástechnikával, színek, növények, látvány összhangjával teremtik meg.

- egyediség: nem csak az építészeti megoldásokra, hanem a szolgáltatások összeválogatására, a fürdő arculatára jellemző az egyediség.

- individuum szerepe/ selfness: az egyes fürdőkbe ellátogató vendégkör, ízlése, értékrendje, elvárásai igen széles skálán mozoghatnak. Az eltérő igényeket csak az egyszerű formákkal, színekkel, berendezéssel, alapszolgáltatásokkal, mindemellett makulátlan minőséggel, magasan képzett személyzettel lehet kiszolgálni. Mindez az egyszerű építészeti formák, csupasz (festmény nélküli) falak, egységes színek megjelenését vonja maga után. Az így alakított fürdők a vendégek fogadásával átveszik a vendégek individuális jellemzőit, stílusát.

- helyi specialitásokhoz igazodó egyedi kínálat kialakítása: az egyediséghez is hozzátartozik, hogy az egyes fürdőkben a szolgáltatásokat megpróbálják az adott környezet adottságaihoz igazítani és komplex formában kínálni. (Például ilyen Bordeaux egyik szállodájában a vinoterápia, amelyben a szőlő játssza a főszerepet. A híres francia bortermelő vidék magában hordozza a szőlővel, borral kapcsolatos arculat kialakítását. A borkóstolás, gasztronómia mellett szerepet kap a vörös-szőlős testkezelés, ill. a szőlőkúra is. Ez utóbbit tisztítókúrák főkomponenseként alkalmazzák egyéb wellness szolgáltatásokkal kombinálva.)

- keleti és nyugati irányzatok ötvözése: számos európai és amerikai fürdő szolgáltatásai között találunk nyugati orvosláson alapuló kezeléseket (pl. svéd masszáz, Buchinger kúra) és a távol-keleti hagyományokon alapuló, adott esetben több ezer éves múltra visszatekintő szolgáltatásokat is (pl. thai masszáz, panchakarma). A cél ugyanaz (pl. a szervezet méregtelenítése), a módszer különbözik.

- komplex szolgáltatások kialakítása: komplexitás növelése érdekében más turisztikai termékekhez való kapcsolódási pontok megtalálása, kialakítása.

A Nemzetközi Spa Szövetség az alábbi spa típusokat különbözteti meg (Bodeker, Cohen, 2008):

- Medical spa: az orvosi spa lényegében a szállodai és orvosi szolgáltatások ötvözése, amelyekben a klasszikus orvosi beavatkozások (pl. mozgásszervi betegségek gyógykezelései) és a medicina új irányzatai is (microdermabrasio, plasztikai sebészet, stb.) szerepet kaphatnak.

- Destination spa: általában vidéki környezetben található szállást és ellátást magába foglaló, egy bizonyos cél elérésének érdekében kialakított kezelések sorozatát biztosító üdülőhely. Például a méregtelenítő kúrákat, fogyókúra programokat, asszertív tréningeket, stb. kínáló zárt spa-ról van szó. Jellemzője, hogy előre meghatározott programokat hirdet, amelyeket a vendég az adott időben kezd és fejez be. A spa gondoskodik a szakmai háttérrel és a program egyéb személyi és tárgyi feltételeinek megteremtéséről.

- Resort/Hotel spa: az ellátás és szállás mellett a hotel teljeskörű wellness szolgáltatást is biztosít, amelynek fontos elemei a hideg- és melegvízű medencék, szaunapark, fitness terem

és egyéb wellness szolgáltatások (pl. masszázsek, testkezelések) tárháza. A szobaárak tartalmazzák a medencék, szaunák és fitness terem használatát.

- Day spa: azálláshely nélküli, ún. napi spa-k, ahol lehetőség nyílik különféle wellness szolgáltatások igénybevétele. A szolgáltatások nem egységeseek, számos day spa működik vizes szolgáltatások nélkül, a legtöbb szaunázást, masszázsprogramokat és szépségápolást kínál. (Meg kell jegyezni, hogy a spa-k ezen típusa a turizmus szempontjából annyiban érdekes, hogy igénybe vevő helyi lakosság a szolgáltató számára stabil bevételt indukál.

- Mineral spring spa: forró forrásvízen alapuló gyógykezeléseket kínáló spa. A természetes forrásvíz fizikai (magas hőmérséklet, felhajtó erő) és kémiai (ásványi anyagok, nyomelemek gazdagsága) tulajdonságait is kihasználják a kezelések alkalmával. Japánban évszázadokra nyúlnak vissza gyökerei, ahol kétféle fürdő különböztethető meg: rotenburo és notenburo.

- Club spa: tagsági belépővel látogatható, igen szerteágazó wellness és fitness szolgáltatásokat tömörítő zárt klub. Egy másik osztályozás szerint külön wellness központot is megkülönböztethetünk, amelynek jellegzetessége, hogy igen színes és sokrétű fitness és wellness szolgáltatást kínál, szálláslehetőséget azonban nem biztosít. Tagsági belépővel, napijeggyel a legtöbb szolgáltatás igénybe vehető.

A kereslet trendjei

A keresleti trendek kapcsán elmondható, hogy jelentős a különbség a nyugat-és észak-európai, valamint észak-amerikai vendégek, illetve a közép-kelet-európai vendégkör igényei között. Életstílus magazinok wellness-orientált cikkeinek elemzése során kitűnik, hogy a legújabb megatrendek a következők:

Egyensúly – a wellness sokkal inkább életstílusként, mint néhány napos rövid nyaralásként jelenik meg a magazinokban. A cikkek tanulsága szerint a wellness életstílus a mindennapi problémák leküzdésének, az élet különféle aspektusai közötti egyensúly megtalálásának eszköze.

- munkahelyi/magánélet egyensúlya – e két terület kihívásainak kezelésében sokan úgy tartják, hogy a wellness orientált utazások, még ha rövidek is, segítséget nyújtanak (a termékfejlesztés példája kínálati oldalról: fáradt, stresszes dolgozó nők számára kínált csomag).

- test egyensúlya – a 21. században egyre jellemzőbb saját testünk elfogadása, az egyéni jellemzők hangsúlyozása, ugyanakkor továbbra is jelen van a vágy az ideális testkép elérésére (a termékfejlesztés példája kínálati oldalról: az egészséges táplálkozásra való áttérést segítő csomag; méregtelenítő/tisztító kúrák, fogyókúra programok).

páros élet – köztudott és egyre elfogadottabb tény, hogy a jól-lét alapja a kiegyensúlyozott magánélet. Növekszik a kereslet a nem-specifikus, ugyanakkor közösen élvezhető, fogyasztható szolgáltatások iránt (a termékfejlesztés példája kínálati oldalról: párok számára kínált csomagok).

Maszkulin emancipáció – a mai férfiak körében már nem folyamatos elvárás a keménység, az erő, a férfiaság folyamatos közvetítése a nők (és más férfiak) irányába. Egyre elfogadottabb tény, hogy a férfiak is adnak küllemükre, törődnek megjelenésükkel, és nem utolsó sorban,

egészségi állapotukkal. A magazinokban egyértelműen nyomon követhető, hogy a férfi célcsoportot közvetetten, a női olvasókon keresztül próbálják elérni a szolgáltatók.

- férfi szépség – a 21. század férfi ideáljai kozmetikumokat használnak, szépség kezeléseket vesznek igénybe annak érdekében, hogy vonzóbbá váljanak és megőrizték fiatalosságukat (a termékfejlesztés példája kínálati oldalról: „for him” csomagok).

- férfi egészség – növekszik a kereslet a kimondottan férfiak körében előforduló kisebb-nagyobb egészségi problémák kezelése iránt, úgy, mint kopaszodási vagy borotválkozással kapcsolatos bőrpanaszok, vagy akár prosztataproblémák (a termékfejlesztés példája kínálati oldalról: „for him” csomagok).

Koregyenlőség – szemben a 20. század fiatalság-idealizáló világképével, a 21. század embere törekszik arra, hogy minden kor szépségeit és örömeit felfedezze.

- gyermekek spa-ja – utazás alkalmával a szülők igyekeznek szem előtt tartani gyermekeik speciális szükségleteit és igényeit, minél gyermek/családbarátabb szolgáltatót választani, még az egyébként inkább felnőttekre szabott egészségturisztikai termékek esetében is (a termékfejlesztés példája kínálati oldalról: gyermekbarát fürdők).

- gyermekek egészsége – köztudott, hogy gyermekkori egészségünk, problémáink nagy mértékben hatással vannak felnőttkori egészségi állapotunkra. Az egyik legfenyegetőbb probléma a fejlett világ társadalmi számára a gyermekek elhízása, mely téma kapcsán számtalan cikkkel találkozhatunk az életstílus magazinokban (a termékfejlesztés példája kínálati oldalról: elhízott gyermekek számára nyújtott csomagok).

- seniorok: a 60 év feletti korosztály mindig elsődleges célcsoportja volt az egészségturizmusnak, elsősorban a gyógy területen. Ma azonban a 60 feletti körében is keresettek a megelőzést szolgáló, elsősorban medical-wellness jellegű kezelések (a termékfejlesztés példája kínálati oldalról; illetve az anti-aging kezelés).

A fent bemutatott keresleti trendek nagy része azonban még tömegesen nincs jelen a magyar fogyasztók körében, ahogy a hazai szolgáltatói oldalról is csak korlátozott mértékben jelenik meg. A hazai turisták körében végzett kutatás alapján megállapítható, hogy a gyermekbarát fürdők, az egészséges táplálkozás, a munkahelyi és magánélet közötti egyensúly megtalálása, illetve az idősebb korosztály prevenciók jellegű kezelések iránti kereslete fedezhető fel az említett trendek közül.)

A jövő trendjei a day spa-k népszerűség-emelkedésének irányába mutatnak. Az egyre bővülő vendégkör nem csupán hétfégi kikapcsolódásnak szánja, hanem a rohanó hétköznapokban is szívesen tölt néhány órát a day spa-kban, például két tárgyalás között. Mivel a day spa-kban nem lehet szobaárakkal számolni, ezért törekedni kell a profitorientált szolgáltatások, komplex programok, egyedi gépek, termékek bevezetésére. A vendégek jelentős része a kiváló minőséget keresi megfizethető áron, azonban a kellemes, tiszta környezet, kifogástalan szakmaiság, megbízhatóság és exkluzivitás hatására hajlandó a magasabb árat is megfizetni. Ehhez azonban elengedhetetlen a folyamatos belső minőségellenőrzés és a munkatársak rendszeres továbbképzése.

A hazai gyakorlatban jellemző, hogy a fürdők nem diverzifikálják kínálatukat, hanem több, igényekben egymástól gyakran eltérő célcsoport számára fejlesztik szolgáltatásaikat.

Ugyanakkor, ahogy ezt az egészségturizmus fejlesztési stratégiában is olvashatjuk, kívánatos lenne az eltérő igényű célcsoportok számára nyújtott szolgáltatásokat különválasztani („gyógyító víz”, „regeneráló víz”, „szórakoztató víz” megkülönböztetések, OEFS, 2007).

A „gyógyító víz”-re épülő, elsősorban senioroknak szóló termékfejlesztés kapcsán kiemelhető kulcsszavak a következők: nyugodt élet, egészség, csend, pihenés, megbízhatóság.

A „regeneráló víz” esetében az attraktív, gazdag, népszerű, divatos, sikeres, luxus kulcsszavak emelhetők ki.

A családbarát „szórakoztató víz” kategóriában a család, programok, szórakozás, biztonság, gyermekbarát, érzékeny kulcsszavak határozhatók meg.

Az egészségturizmus szolgáltatásainak igénybevétele mellett a turistákat különböző programcsomagokkal - amelyek részét képezhetik például a szépségkúrák, manager kúrák, az aktív turizmus, bor-és gasztronómia, valamint a desztináció értékeinek bevonását a családi turizmus területén - célszerű megcélózni a minőségi (hosszabb) tartózkodási idő megteremtésének lehetőségével, a kapacitások reális kihasználásának és a versenyképesség kialakításának, illetve megtartásának érdekében.

II. VÉGARDÓ FÜRDŐ FEJLESZTÉSE

1. A fürdő kialakulása, fejlődése

A fürdő történetének legfontosabb eseménye, hogy a Magyar Földtani Intézet az 1950-es években kezdett kaolinkutatásba Végárdón. A kincset érő termálvízre kutató fúrás révén 1959-ben találtak rá. Az első medencét, mely fából készült a Bodrog folyó partján alakították ki. Két évvel később a jelenlegi fürdő területén társadalmi munkával épült az első, meszelt falú medence.

A látogatók korosztályi összetételéhez igazodva gyermekmedencét, majd a 70-es években úszómedencét alakítottak ki. Ehhez hamarosan tanmedence és öltözőépület csatlakozott. A fürdő a hazai látogatók mellett szlovák és lengyel vendégek körében is nagy népszerűsége tett szert, hisz a legközelebbi – kiskvárdai - fürdő is 48 km-re működik.

1. ábra: Magyarország gyógy-és termálfürdői
forrás: VITUKI-MAFI-AQUAPROFIT -OEFS, 2007. 13.o.

A XXI. századi igényekhez igazodva 2002-ben csúszdás fürdőmedencét építettek, lényegesen bővítve a vendégek szórakozását szolgáló vízfelületet. A leginkább látogatott termálmedencét 2004-ben mozaikburkolattal látták el és számos élményelemmel gazdagították. A gyermekmedence vízforgató és szűrőberendezését 2007-ben adták át.

A termálfürdő 38 °C-os gyógyvizével várja a hazai és külföldi vendégeit. A vizet két kút szolgáltatja, melyek hőfoka – a kútfejnél mérve – 47 °C. Jelentős a víz ásványi anyag tartalma: kalcium-, magnézium-, nátrium-szulfátos, hidrogén-karbonátos jellegű, fluoridos hévíz.

2019. március 8-án gyógyhatásúvá minősítették a Sárospatak K-123/A OKK számú kút vizét, a Szent Erzsébet gyógyvizet⁷⁵. A gyógyvíz ízületi és érrendszeri megbetegedések utókezelésére javasolt, ezen kívül nőgyógyászati panaszok enyhítésére is alkalmas, sőt ivókúraként is alkalmazható.

2. ábra: Medencerészlet

forrás: <https://vegardofurdo.hu/galeria/#jp-carousel-138>

2009-ben teljes felújításon esett át a Végardó Fürdő. Ennek keretében új medencék készültek és a vendégek kényelmét szolgáló szolgáltatások sora is bővült. Megépült a Makovecz Imre által megtervezett fürdőbejárat is. A strandolók étterem, büfék és strandcikk pavilonok kínálatából válogathatnak. Wellness szolgáltatásként szauna és masszázs is igénybe vehető. A beruházás részeként készült el az „Acapulco” medence, a bébi pancsoló és a baba-, mama pihenő. A sportolási lehetőséget a vízi foci biztosítja.

A 2014-ben átadott „végtelenített csúszda” után, 2015-ben három új csúszdával bővült a fürdő - a piros anakonda és a kék kamikáze között egy 3 pályás családi csúszdán élvezhetik a vendégek a száguldást.

2. Medencék

Úszómedence: a téli időszakban sátorral fedett medence minden évszakban várja a vendégeket, a medencében úszásoktatás és vízilabda edzések is zajlanak. A 16mx25m-es medence mélysége 1,5-1,9 m, hőfoka 27-29 C.

⁷⁵ <https://termalfurdok.com/sarospatok-vegardo-furdo/>

Tanmedence: termálvizes medence, mely télen sátorral fedett. A 10mx16m-es medence mélysége 1,0-1,2 m, hőmérséklete 31-32 C.

Gyermekmedence: a gyerekek szórakoztatására épült medence vízköpőivel nagyon népszerű a fiatalabbak körében. A medence vízmélysége 0,2m-0,7 m közötti. A medence hőfoka 29 -31 C. Medence mérete: 8 m átmérőjű sokszög.

Acapulco medence: a nyári időszakban működik, az 500 m² vízfelületű medence három részből áll: egy pezsgő medence, egy sekély gyermekmedence és egy barlangos dögönyöző teszi izgalmassá a fürdőzés élményét. A medence vízmélysége 1,2-1,5 m, a pancsoló 0,2-0,7 m. A vízének hőfoka 31-33 C.

Termál medence: több szintből álló, termál vízzel töltött medence. A különböző szintek víz hőmérséklete különböző. A medence mélysége 0,2-1 m, hőfoka 32-36 C.

Többcélú medence: mely az önfelelt strandolás élményét nyújtja, főleg a családok körében népszerű. A 24mx30m-es medence mélysége 1,3-1,6 m, a víz hőmérséklete 31-33 C.

A fejlesztések révén mára a gyógyfürdő területén az aktív pihenés híveit úszómedence, élménymedence, a gyógyulni vágyókat és az egészségmegőrzés céljából fürdőző vendégeket termálmedence, míg a kisebbeket gyermekmedence és tanmedence várja.

3. Szaunavilág

Legutóbbi – 2017 novemberében - megvalósult fejlesztés a szaunavilág, amely már előre vetítette a magasabb minőségű igények kiszolgálásának szándékát.

3. ábra: A szaunavilág pihenője

forrás: <https://vegardofurdo.hu/szaunavilag/#jp-carousel-589>

A fürdő mellett parkosított camping található. 8 db. ötszemélyes faház és 120 sátorhely áll a pihenni vágyók rendelkezésére május elsejétől szeptember végéig. A kempingből reggel 8.00 – 20.00 – ig közvetlen átjárással közelíthetők meg a fürdőmedencék. A sátorral érkezők számára vizesblokk, a kis konyhában gáztűzhely, mosogató, hűtőszekrény áll rendelkezésre.

III. TÉLI ÉLMÉNYFÜRDŐ ÉS GYÓGYÁSZATI CENTRUM FEJLESZTÉSE

Napjainkra a fürdő a hazai látogatók mellett a nagyszámú szlovák és lengyel vendég nyári időszaki kiszolgálásában kapacitása határához érkezett. Közismert, hogy Végardó-Fürdő a nyári szezonban hozza a legnagyobb forgalmat. Az őszi, téli és tavaszi időszak sokkal inkább a túlélésről szól, mintsem a növekvő látogatottságról.

A fürdő átalakításának és bővítésének következő szakasza, és az azt követően megépülő gyógyszálló immár új minőséget jelent majd a sárospataki egészségturizmusban. Magával hozza a kereskedelmi szálláshelyek, és a vendéglátóhelyek számának növekedését, másrészt pedig az erre épülő vendéglátó kapacitás bővülését, illetve a finanszírozást tekintve további anyagi források bevonására lesz lehetőség.

A gyógyvízzé nyilvánítást és a további beruházások befejezését követően kiegyenlítettebbé válik a működés, nem lesz holt szezon, egész évben lehetőség lesz a két elkülönülő célcsoport: a fürdővendégek és gyógyulni vágyók fogadására. Ez pedig várhatóan magával hozza a vendégéjszakák számának további emelkedését.

Az első évtized végén – még 1 milliárdos ÉMOP fejlesztési forrásból, megkötött támogatási szerződéssel – wellnessközponttal bővült volna a fürdő. Azonban a tervezés, építési engedélyeztetés során úgy ítélték meg, hogy a támogatási összeg nem elegendő a minőségi elképzelések megvalósítására, ezért az önkormányzat elállt a beruházástól.

A korábbi elképzeléseket tovább gondolva, az önkormányzat és az MTÜ szakmai törekvései 2017 elejére a kiemelt turisztikai fejlesztési térségről szóló kormányhatározatban találkoztak és egy fedett élményfürdő 1,5 milliárd Ft-os hazai támogatásból⁷⁶ való engedélyezési terveinek elkészítésében öltöttek testet. 2021 májusára más forrásból elkészültek a kiviteli tervek is.

A gyógyászati centrummal kiegészülő téli élményfürdő megépítésére a Kisfaludy 2030 program keretében 3,5 Md Ft hazai támogatást kapott a fürdőt üzemeltető, önkormányzati tulajdonú Pataqua kft⁷⁷.

A magasabb minőségi igényű, tehetősebb vendégeket megcélzó fejlesztés I. üteme a fürdő camping egységének kerítése mellett a Virág és a Szekfű utcában parkosítással és parkolóhelyek kiépítésével a Suta patak melletti fejlesztési területen kerül kivitelezésre a tervek szerint 2022-es tervezett megvalósítással.

A wellness- és élményfürdő projektem keretében modern látogatói igényekre alapozott fedett fürdő megvalósítása szerepel, új fogadótér létrehozásával, helyben működő Tourinform irodával, kapcsolódó szociális helyiségekkel, illetve a részemeleten önkiszolgáló étteremmel, valamint egyterű élményfürdő létrehozása vizes élményelemekkel, csúszdákkal, amely egység tervezett egyidejű befogadóképessége 208 fő.

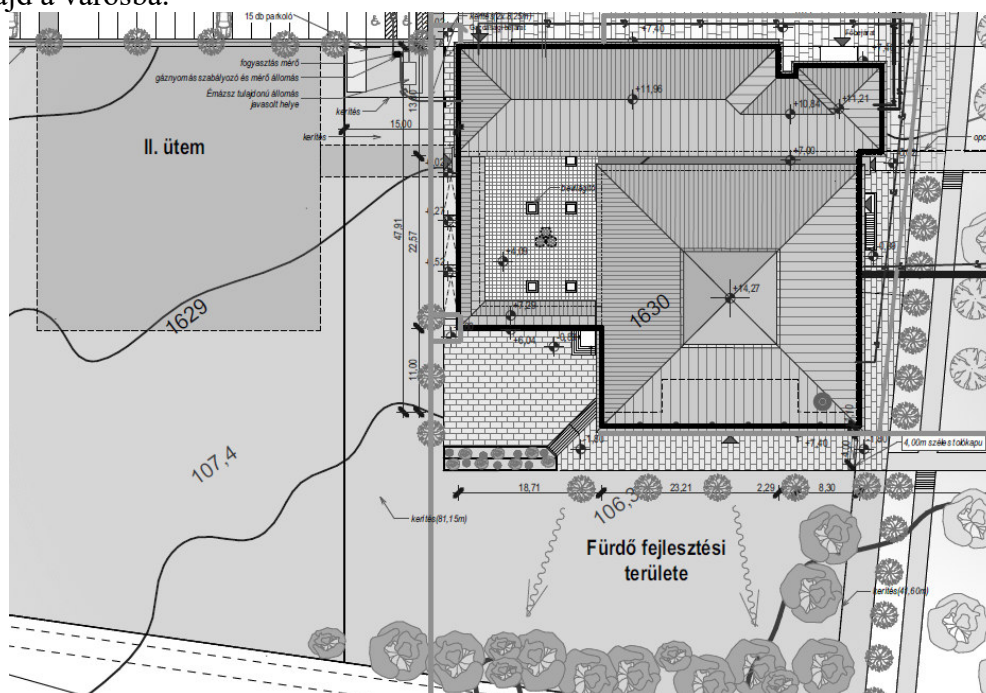
A projektem részét képezi egy wellness részleg kialakítása fitneszteremmel, szaunavilággal, orvosi és masszázs helyiségekkel, továbbá egy fedett és egy nyitott pihenőterasszal.

⁷⁶ 1092/2017. (II. 21.) Korm. határozat a Tokaj, Felső-Tisza és Nyírség kiemelt turisztikai fejlesztési térség meghatározásáról és a térségben megvalósítandó egyes fejlesztések megvalósításához szükséges források biztosításáról. 3. sz. melléklet.

⁷⁷ <https://sarospatak.hu/2020/12/12/35-milliard-kormanyzati-tamogatassal-teli-furdo-epul-patakon/>

A II. ütemű beruházási rész a Gyógyászati centrum létrehozásából áll. A wellness résszel összeköttetésben lévő, de különálló épületben megvalósuló, gyógyvízre alapozott modern fürdőgyógyászati szolgáltatásokat kínáló gyógyfürdő egység kialakítására kerül sor.

Könnyid László MTÜ vezérigazgató-helyettes a fürdőberuházásról úgy véli, az eddigi éves 250.000 fős látogatói létszám az újonnan kialakított minőségi szolgáltatásokkal tovább növelhető és új típusú, magasabb kiszolgálási színvonalat kereső és megfizető vendégeket vonz majd a városba.

3. ábra: Sárospatak Végardó Fürdő fejlesztés kiviteli terve I. ütem (részlet)
forrás: Sáth és Társa Építész Iroda

A legfontosabb hozadéka a beruházásnak az lesz, hogy egész évben, az időjárástól függetlenül üzemeltethető, a piaci kihívásoknak megfelelő, vízre alapozott wellness és élményturisztikai, valamint gyógyászati attrakció feltételrendszerének a teljes kiépítése megvalósulhat.

4. ábra: A téli élményfürdő és wellness projektlem látványterve
forrás: Sáth és Társa Építész Iroda

Az induló beruházás önkormányzati területen valósul meg és marad még további földterület a fürdő szomszédságában, ezért befektetőket keresnek, egy ötcsillagos szálloda létrehozására. A téli fürdő által biztosított szolgáltatások mellé ugyanis már szükséges lesz minőségi szálláshelyre is, valamint akár OEP által finanszírozott gyógykezelések elvégzésére is lehetőség lesz.

A jelenleg működő fürdőtől elválasztott beruházás kiúszó medencével, napozókkal exkluzív környezetet teremtve ugyanis alkalmas tökevonzási környezetet teremt egy magánérés szálloda megvalósítására a fürdő fejlesztési területe mellett. Ez a beruházás tehát vállalkozásban valósulhat meg mintegy 5 Md Ft-os nagyságrendű összegből. Az előzetes elképzelések szerint a beruházót a 60 százalék önerő mellett, 40 százalékos hazai támogatással ösztönöznék a projekt megvalósítására.

FELHASZNÁLT FORRÁSOK

1092/2017. (II. 21.) Korm. határozat a Tokaj, Felső-Tisza és Nyírség kiemelt turisztikai fejlesztési térség meghatározásáról és a térségben megvalósítandó egyes fejlesztések megvalósításához szükséges források biztosításáról

Bodeker, G.- Cohen, M. (2008): Understanding the Global Spa Industry https://www.researchgate.net/publication/229429569_Understanding_the_Global_Spa_Industry

Boros Szilvia - Printz-Markó Erzsébet - Priszinger Krisztina: Egészségturizmus In.: Michalkó G. (2011): Turisztikai terméktervezés és fejlesztés, PTE, 2011.

https://regi.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/0051_Turisztikai_termektervezes_es_fejlesztes/ch04.html#id515481

<https://vegardofurdo.hu/>

Lőrinc K.– Michalkó G. 2011: A városi turizmus. In: Turisztikai terméktervezés és fejlesztés.

[http://www.eturizmus.pte.hu/szakmai-](http://www.eturizmus.pte.hu/szakmai-anyagok/Turisztikai%20term%C3%A9ktervez%C3%A9s%20%C3%A9s%20fejleszt%C3%A9s/book.html#d6e111)

[anyagok/Turisztikai%20term%C3%A9ktervez%C3%A9s%20%C3%A9s%20fejleszt%C3%A9s/book.html#d6e111](http://www.eturizmus.pte.hu/szakmai-anyagok/Turisztikai%20term%C3%A9ktervez%C3%A9s%20%C3%A9s%20fejleszt%C3%A9s/book.html#d6e111)

Michalkó G. 2012: Turizmológia. Elméleti alapok. Akadémiai Kiadó, Budapest.

Országos egészségturizmus fejlesztési stratégia ÖTM, Budapest, 2007.

<https://sarospatak.hu/2020/12/12/35-milliard-kormanyzati-tamogatassal-teli-furdo-epul-patakon/>

<https://termalonline.hu/termal-hirek/fedett-reszleggel-bovul-a-vegar-do-furdo>

III. RÉSZ: TOVÁBBI TURIZMUSFEJLESZTÉSI TANULMÁNYOK

A BORVILÁG TRENDJEINEK MEGJELENÉSE ÉS TÉRHÓDÍTÁSA A TOKAJI BORVIDÉK GASZTROTURIZMUSÁBAN

A gasztronómiai turizmus alatt azokat az utazásokat értjük, amelyek elsődleges célja a különböző étel- és italféleségek előállításának helyének felkeresése, kulináris élményben való részesülés az adott gasztronómiájáról híres desztinációba való ellátogatáskor vagy a gasztronómiai termék köré szerveződő gasztronómiai fesztiválon való részvétel (HJALAGER-RICHARDS 2001). A borászati termékek száma évről évre nő, egyre újabb trendek jelennek meg: a buborék-bumm gyöngyöző-, habzóborai és pezsgői, a natúrborok sokszor titokzatos világa, az amfóra- és narancsborok, az „Új Frissesség” trendje, az egy-egy közösségi összefogásból született ún. közösségi borok. Felmerül a kérdés, hogy mennyire felelnek meg a trendek szülte újdonságok a gazdasági, ökológiai és társadalmi dimenzióknak, amelyek a fenntarthatóságot tűzik ki célul és mennyire tudnak egy adott tradicionális borvidék gasztronómiai turizmusában helyet találni. Jelen tanulmányban⁷⁸ a Tokaji borvidéken megjelenő borvilág trendek kerülnek bemutatásra és vizsgálva, hogy mennyire illeszthetőek be a gasztroturizmusba, van-e és lehet-e létjogosultságuk.

Kulcsszavak: bortrendek, gasztroturizmus, Tokaji borvidék

1. A LEGFONTOSABB BORVILÁGI TRENDEK BEMUTATÁSA

A borfogyasztók mindig nyitottak az újdonságok felfedezésére és érdeklődéssel fogadják az újonnan megjelenő borászati termékeket. Sokszor azonban ezek a trendek szülte termékek csak szűk körben ismertek, vagy rövid távon jelennek meg, mindenesetre mindig meghatározóak egy adott időszakban és piacot hódítanak. Ahhoz, hogy hosszú távon fennmaradhassanak, vagy be tudjanak épülni egy adott desztináció gasztronómiai kínálatába, több kíváncsúnak is meg kell, hogy feleljenek. Az egyik ilyen kíváncsún a fenntarthatóság. Láng István és munkatársai megfogalmazásában a fenntartható mezőgazdasági termelés olyan gazdasági növekedés, amely „harmonizál a természeti erőforrások regenerálódásával és a környezetterhelés asszimilációs képességével. Ezzel elérhető a folyamatos, mennyiségben korlátozott, de minőségben korlátlan gazdasági növekedés – amely alapja az érdekek, törekvések érvényesítésének –, a természeti erőforrások és a tágran értelmezett környezet óvása, végeredményben az egészségesebb emberi környezet és táplálkozás, az élet minőségének javulása” (LÁNG et al. 1995, 17. o.).

Ennek értelmében azokat a bortípusokat kell(ene) fogyasztói oldalról is támogatni, amelyek környezettudatos technológiát alkalmazva készülnek, egyre közelebb kerülnek a természethez, ezáltal a környezeti erőforrások igénybevétele is észszerűbb és kontrolált. A *természetes* vagy *naturális* vagy *organikus* jelzővel ellátott megfelelnek ezeknek az elvárásoknak és készítőik személye markánsan meghatározza a borhoz való kötődést, szinte elválaszthatatlanok. Amikor ilyen erős a kapcsolat, akkor ezek a borok egy áruházi polcra levéve és otthoni környezetben elfogyasztva nem nyújtanak olyan élményt, mint az adott termőhelyre ellátogatva, amikor az autentikus környezetben a borász kínálja és mutatja be.

⁷⁸ Bene Zsuzsanna ügyvezető, borászati kutatásvezető, egyetemi docens Tokajbor-Bene Pincészet, Tokaji Kutatóintézet Nonprofit Kft., Tokaj-Hegyalja Egyetem Szőlészeti és Borászati Tanszék

Megjelennek a gasztroturisták, akiket nemcsak a bor vonzza az adott desztináció meglátogatásakor, hanem a borhoz illő ételek megkóstolására is vágnak és nyitottak új élmények felfedezésére. Ebbe a kategóriába sorolható a *narancsbor* készítési filozófia, illetve az *amfóra* (*qvevri*) borok, valamint a *kénmentes* eljárással készülő borászati termékek.

A buborékok világa is egyre növekvőbb érdeklődést mutat. A klasszikus pezsgőkészítési technológiák (Méthode Champenoise, Méthode Charmat, Méthode Transvasé) buborékos italaival versenyre keltek a Pétillant Naturel, gyöngyöző- és habzóborok, a fogyasztók tábora sokszor nem tesz különbséget a kategórián belül, „csak pezsegjen”. A tudatosan bort választók inkább figyelik az ún. bubble trapping („buborék csapdába ejtése”) módokat, az egyes elnevezések milyen készítési eljárást és melyik országot jelentik.

Felmerül a kérdés, hogy a klasszikus pezsgő stílusjegyek, a szigorú eredetvédelmi előírások, az ár-érték arány mennyire tud versenyképes lenni az újhullámos, könnyed, vagány, kevésbé szigorú szabályozási körülmények között született buborékos itallal, a divatirányzatok mennyire tudnak hosszútávon életképesek maradni.

1.1 Gyöngyöző-, habzóborok és pezsgők

A „szén-dioxid hozzáadásával készült gyöngyözőbor” olyan termék, amelyet borból, még erjedésben lévő újborból, szőlőmustból vagy részben erjedt szőlőmustból nyernek, tényleges alkoholtartalma legalább 7 v/v% és amelyben 20 °C-os hőmérsékleten, zárt tárolóedényekben tárolva minimum 1 bar és maximum 2,5 bar túlnyomás uralkodik a teljes mértékben vagy részben hozzáadott oldott szén-dioxid jelenléte miatt.

Legtöbbször eredetvédelem alatt állnak, oltalom alatt álló földrajzi jelzésű borok. Nagyon frissek, könnyedek, légiesek, jellemzően, de nem kizárólag illatos fajtából készülnek. A nyári mindennapok egyre kedveltebb italai, mivel felbontva szén-dioxid tartalmuk gyorsan elillan, így jellemzően gyorsan és az egész palackkal elfogynak, „itatják magukat”.

A Jövedéki törvény szerint a habzóbor olyan termék, amely dróttal, szalaggal vagy más módon rögzített, gomba formájú dugóval lezárt palackban van. 20 °C-on oldott állapotban jelen lévő szén-dioxid által előidézett túlnyomás 3 bar vagy annál nagyobb, és tényleges alkoholtartalma 1,2 térfogatszázaléknál több, de legfeljebb 15 térfogatszázalék.

Nem állnak eredetvédelem alatt.

A pezsgő olyan termék, amelyet első vagy második alkoholos erjesztéssel nyernek — friss szőlőből, — szőlőmustból, — borból, amelyből a tárolóedény kinyitásakor kizárólag az erjedésből származó szén-dioxid szabadul fel és 20 °C-os hőmérsékleten, zárt tárolóedényekben tárolva 3 bar-nál nem kisebb túlnyomás uralkodik az oldott szén-dioxid jelenléte miatt.

A klasszikus készítési eljárású, palackos erjesztésű pezsgők készítése szigorú szabályozás alatt áll és a legmagasabb eredetvédelmi rendszerbe tartoznak.

Igy elmondható, hogy a buborékos italok kategóriájában a tradicionális kategóriák mellett szépen megjelentek a könnyedebb, frissebb vonalat képviselő italféleségek is, a szén-dioxid italban való megjelenésének trendjeként.

1.2 Natúrborok

A natúr borkészítési filozófia napjainkra mozgalommá növekedett, számos országban készítőkre és fogyasztóközönségre talált. Filozófiájuk szerint még soha nem használt a borkészítő társadalom ennyi növényvédőszer a szőlőben, ennyi borászati segédanyagot és tartósítószeret, mint napjainkban, ami rendkívül káros mind az élővilág, mind a növényvilágra és nem fenntartható gazdálkodások. Vissza kell térni a gyökerekhez, a régmúlt idők borászati gyakorlatához, ahol a borkészítés művészet és lelke van az így készített boroknak, a termőhely szelleme ötvöződik a borász művészi világával.

A mozgalom gyökereit 1978 körül kell keresni, a francia Beaujolais-ban Marcel Lapierre és Juliet Chauvet készített először bioszőlőből kén- és adalékmentes borokat (GEÖNCZEÖL, 2020).

A natúr borokra gyakran használt elnevezések: low-intervention wine („kis beavatkozású” bor), naked wine („meztelen” bor), raw wine („nyers” bor), amelyek a készítés során alkalmazott szabályokra utalnak.

2020. márciusában Charta elnevezéssel a francia Agrárminisztérium, az INAO (Nemzeti Eredet- és Minőségvédelmi Intézet) és a DGCCRF (Verseny-, Fogyasztási- és Csalás Elleni Főigazgatóság), a Natúr Borok Szövetségével közösen fogadta el a natúr borok szabályzatát és hivatalosan a „*vin méthode nature*” elnevezést.

A natúrborok legfontosabb jellemzői:

1. Minősített organikus (EU vagy Nature&Progrés), vagy legalább az átállás második évében lévő ültetvényről származó szőlő.
2. Kizárólag kézi szüret.
3. Kizárólag spontán erjedés.
4. Tilos adalék-anyagok hozzáadása.
5. Tilos a szőlő összetételének módosítása (sav-, alkohalnövelés).
6. Tilosak a „durvának” minősített beavatkozások (pl. szűrés, tangenciális szűrés, villámpasztörizálás, hőkezelés, fordított ozmózis).
7. Erjedés előtt és közben tilos kén hozzáadása.
8. A címkéken a kénhasználatról függően kétféle logót használhatnak a termelők: „kén hozzáadása nélkül” ill. „<30 mg/l kén hozzáadásával” (1.ábra).
9. A nem natúrborok számító tételeknek egyértelműen elkülöníthetőnek kell lenniük (differenciált címkézés) – elkerülve így a fogyasztó megtévesztését (GEÖNCZEÖL, 2020).

1.ábra: Natúr bor piktogramok a minimális kénhasználat és a teljesen mentes jelölésére
Forrás: <http://borhirado.sk/index.php/hu/blog/48-naturbor-borforradalom-vagy-csak-egy-mellekszal>

A natúrborok speciális kategóriáját képviseli a **Pétillant Naturel (Pét-Nat)**.

A tradicionális, természetes és vagány jelzőkkel ellátott természetesen gyöngyöző borok készítése a 17.századra tehető, a mustok természetes cukortartalmának alkohollá történő erjedése tartályban, vagy fahordóban kezdődik és az így erjedésben lévő bort lepalackozzák 20-30 g/l maradék cukortartalommal, mielőtt az erjedés befejeződné. A koronazárral lezárt palackok általában fektetve kerülnek tárolásra az erjedés végbemenetele érdekében. A folyamat végeztével a palackban 5-7 bar nyomás keletkezik.

A natúrborok kereskedelmi forgalomban való megjelenése sokszor tükrözi a sajátos szemléletet: derítetlen, szűretlen, opálos megjelenés, gyakran szimplán koronazárral, a „puritán természetesség” meghökkentő címkékkel párosul (2.ábra). Azonban kialakult egy nagyon elkötelezett, tudatos natúrbor fogyasztó közönség, akik kizárólag ebbe a kategóriába tartozó borokat fogyasztanak, így a csúcsgasztronómia számára is olyan tételek, amelyeknek jelen kell lennie az éttermi kínálatokban is.

2.ábra: Natúr borok a Tábla étteremben
Forrás: <https://www.szofiwines.hu>

1.3 Amfóra-, borostyán-, qvevri- és narancsborok

A világ gasztronómiai trendként tekint a héjon áztatott és erjesztett fehérborokra, a narancsborokra, amely egy ősi grúz borászati technológia retro-innovatív termékének tekinthetők (BENE&PISKÓTI, 2017).

A borkészítési eljárás lényege a héjon történő erjesztés és a mikrooxidáció, amelynek edényzete többféle lehet: amfóra vagy qvevri, kerámiaedény, spin-hordó. Ennek megfelelően különbözhetnek az elnevezések is, így nem minden narancsbor amfórabor, és nem minden amfórabor sem narancsbor, mert héjon erjesztés nélkül is lehet amfórában érlelni bioszőlőből kiindulva.

3.ábra: A 2021-es év legnépszerűbb Narancsborai

Forrás: <https://www.independent.co.uk/extras/indybest/food-drink/wine/best-orange-wine-buy-italy-spain-organic-brands-bottles-uk-a9651071.html>

A korábbi kutatómunkák (BENE&PISKÓTI,2019) alapján megállapításra került, hogy:

- a narancsborokra úgy kell tekinteni, mint ahogyan az umamira, a négy alapízhez társult ötödikként, a narancsbor a három alapbor típushoz (fehér-, rosé-, vörösbor) csatlakozik negyedikként, nem önálló igazából, hanem kiegészíti a többi bortípust, változó intenzitással jeleníti meg a három alapbor tulajdonságait;
- van, aki úgy gondolja, hogy a rozé borok inverze, mert a rozé kékszőlőből készül fehérbor készítési eljárással, a narancsbor pedig fehérszőlőből készül vörösbor készítési technológiát követve;
- a narancsborokat nem a világfajtákból készítik, hanem a tradicionális, autochton, az adott bortermő régióra jellemző szőlőfajtákból: Malvazija, Belo, Refošk, Ribolla, Rebula (Szlovénia), Trebež, Teran (Horvátország), Jakot, Trebbiano, Vermentino (Olaszország);
- a családi borászatok készítik általában, akik nem feltétlenül kisebb területen gazdálkodnak, hanem azok, akik régóta, évszázados családi hagyományok révén apáról fiúra örökölték a szőlő- és borkészítés tudományát;
- a narancsbor elnevezés nem a legmegfelelőbb, viszont a készítési eljárásra utal, hogy hosszú ideig történik a szőlőhéjjal való érintkezés, ezért mélyebb, borostyánosabb a színtónus;
- az ízvilág nagyon gazdag skálán mozog, mert az elsődleges szőlő aromajegyek mellett tanninos, fanyar ízek jelennek meg és mindig feltűnik a gyógynövényes jelleg, így izgalmas feladat ételt párosítani hozzájuk;
- fontos kiemelni, hogy az étel-ital párosításnál bármi elképzelhető, de helyi alapanyagoknak kell lennie, ami bármikor rendelkezésre áll és friss legyen
- a narancsborok a természetes velejárói a mindennapoknak, készítőik nem tekintenek rájuk trendként, vagy különlegesként, hanem a föld – az isten és az ember találkozásának velejárója, nem versenylőny, hanem egyfajta önkifejezése az életmódjuknak;
- a természetes borok iránti igény, amely vegyszermentes gazdálkodásból származik és adalékmentesen készül, fokozatosan nő a világban, azonban sokszor nem a legjobb érzékszervi minőséggel rendelkeznek, mert a borhibákat sokszor a természetesség velejárójaként akarják megmagyarázni és ebben a kategóriában értékesíteni;
- a tudatos borfogyasztók, a gasztronómiai sznobok, a gourmandok keresik azokat a helyeket a világban, ahol nem akarják másnak mutatni a dolgokat, nem akarják becsapni őket, hanem tisztán, a maga eredeti valóságában élményben részesülni;
- a tradíció nagyon fontos küldetés a narancsbor esetében, a gyökerek tiszteletben tartása, de kapcsolódik hozzá egy innováció is, mert szép, különleges megjelenéssel kerülnek a piacra, amely a helyi éttermek és a saját értékesítés, nincs áruházi/bolti értékesítésük;
- a narancsboroknak kettő fontos feladata van: az ősi szőlőfajták életben tartása, megőrzése és a készítőjének személyisége és életszeretete sugározzon belőle.

1.4 The New Freshness (Az Új Frissesség) szemben a The Old Heaviness (A Régi vaskosság)-szel

Elegancia, könnyedség és jó ihatóság a hívószavai ennek a trendnek a szellemében készült boroknak. Erőteljesen a fiatalok és az egészségtudatos borfogyasztók felé fordul, alacsonyabb alkoholtartalmú, roppanós savú, gyümölcsös borok, amelyek a szőlőfajták autentikusabb

megjelenítését célozzák meg és a termőhelyek egyediségének borban való megmutatkozására fókuszálnak, ezáltal felkeltik az érdeklődést és a vágyat az utazásra, az adott borvidék helyszínre való ellátogatására.

1.5 Közösségi borok

Egy-egy borvidéki településen dolgozó bortermelők összefogásából jönnek létre, vagy szőlő formájában összeadják a közösségi bor alapanyagát, vagy az elkészült borok kerülnek termelői felajánlott mennyiségben házasításra. Együttesen jelennek meg közösségi bormárkanévvel és a bor a kulcs az adott desztinációhoz, ösztönzi a turistákat, hogy az adott helyszínre ellátogassanak.

II. A TOKAJI BORVIDÉK BORKÉSZÍTÉSI TECHNOLÓGIÁI

A Tokaji borvidék speciális éghajlati adottságai, talajviszonyai, szőlőfajtái, borkészítési történelme révén a tradicionális borvidékekhez tartozik. Ennél fogva borainak készítési szabályai szigorúak és sokrétűek, fontos szerepet tulajdonítanak az érlelésnek. A világban megjelenő trendeket nehezebben fogadják el mind készítői-, mind fogyasztói oldalról, mert a borvidéki sajátosságok és történelem révén van egy fogyasztói elvárás is a borvidéken készült borokkal szemben, amelyek nem feltétlenül találkoznak a trenditalokban rejlő könnyedséggel, „vagánysággal”.

A borvidék borait készítési technológiájuk alapján ötféle csoportba lehet sorolni:

- Az első csoportba tartoznak az egészséges szőlőből készült borok, amelyek lehetnek friss reduktív száraz borok, gyümölcsillatúak és zamatúak. Ha alapvetően (minimálisan 85%-ig) egy fajtából készültek, fajtajelöléssel látják el őket. Ha ezeket a fajtákat későn szüreteljük, amikor a bogyókban a viszonylagos cukortartalom nagyobb, akkor kései szüretelésű édes borokat kapunk.
- A második nagy csoportban a szőlőtőkéről egészséges és nemesen rothadt, azaz a *Botrytis cinerea* nevű penészgomba által megtámadott fürtöket és bogyókat szüretelnek, ezek nagyon magas cukortartalmúak. Itt a szüret kettéágazik: ha válogatás nélkül szedik le az egészséges és a nemesen rothadt fürtöket, bogyókat és azokat együtt dolgozzák fel, szamorodni borról beszélünk. A szamorodni egy lengyel eredetű szó, és azt jelenti „magától született”, azaz a fürtöket úgy szedik, ahogy a tőkén találják, ahogy azokat a természet megalkotta. Ha a cukortartalom kevesebb és az teljesen kiejed, száraz szamorodnit kapunk. Ha több a cukor és erjedés után is marad a borban, édes szamorodni készül.
- A harmadik csoportot az aszúborok alkotják. Ha az aszúszemeket és az egészséges szőlőt válogatva szedik le a tőkéről (ami nagyon időigényes és kockázatos munka, főleg november hónapban), aszúborhoz jutunk. A bor lényege, hogy az aszúszemeket külön adják hozzá az alapborhoz, a musthoz vagy az erjedő musthoz. Ezek után a bor ismét elkezd erjedni, majd az erjedés a növekvő alkohol hatására megáll, így a borban megtalálhatjuk az eredeti cukorból az erjedés után megmaradt mennyiséget. Így a cukor és az alkohol, valamint a többi összetevő között létrejön az egyensúly, amely a hordós érlelés után ugyan egy kicsit változhat, az érlelés teremti meg az alkotóelemek harmóniáját.
- A negyedik csoportot az aszúborok oldalágának kell tekinteni. Ide tartozik a fordítás és a másolás. Nagyon egyedi, a Tokaji borvidékhez kötött kategóriák. Ha az aszútésztát ismét musttal vagy borral öntjük fel, másodaszút kapunk, ezt a folyamatot fordításnak

nevezzük. Erre azért van lehetőség, mert az aszútésztában még sok hasznos anyag van, amit érdemes kivonni. Ha az aszú lefejtése után visszamaradt seprőre felöntött bort ázni hagyjuk, a kiázott anyagok jelentősen feljavítják a bort. Ez a másolás.

- Az ötödik borsoportot az essenciák alkotják. Az aszúszemek tárolása során a szemekből saját tömegüknél fogva lecsöpögő nektárt nevezik essenciának. A tokaji borkultúra része, de alacsony alkoholtartalma (1,2-8,0 v/v%) miatt klasszikus értelemben nem nevezhető bornak (www.tokajiborvidek.hu).

III. A TOKAJI BORVIDÉKEN MEGJELENŐ BORTRENDEK FELLELHETŐSÉGE A KULINÁRIS TURIZMUSBAN

A gasztronómiai turizmus olyan utazások, amelyeknek elsődleges célja egy gasztronómiai termék készítési helyének felfedezésére irányul.

A gasztronómiai turizmus szereplői olyan turisták, akik egy adott desztináció konyhaművészetét szeretnék megismerni és kipróbálni (UNWTO 2012).

A gasztronómiai turizmus típusainak meghatározásakor az egyes élelmiszercsoportok állnak a fókuszban, így megkülönböztetünk: bor, sör, whisky, szaké, cider, pezsgő, kávé, olaj, tea, ecet, sajt, sonka, szarvasgomba, csokoládé, szilva, marcipán altípusokat (KÖNYVES-CSOBÁN, 2015). Nagyon fontos szerepük van az innováció révén létrejött gasztronómiai termékeknek, mert újabb lehetőséget kínálnak az érdeklődés felkeltésére. Ezekhez az altípusokhoz kötődő utazások során a gasztroturisták megismerik az adott étel- és italtípus termőhelyét, betekintést nyernek a készítési eljárások fortélyába és elsajátítják az étel-ital párosításokhoz kötődő kulináris ismereteket. Egészen más élményben részesül így az utazó, mintha ezeket az élelmiszereket nem az előállítási helyén fogyasztja el, hanem a saját lakóhelyén megvásárolható termékek közül választ és otthonában kóstol. Nagyon fontos, hogy az adott desztinációnak legyen olyan gasztronómiai vonzereje, hogy ez elsődleges utazási motivációként tudjon megjelenni.

A hagyományos helyi specialitások, az eredetvédett élelmiszerek kiemelkedő jelentőséggel bírnak a gasztronómiai turizmusban, mert az autentikusság és a hitelesség, a termelővel való személyes kontaktus megteremti az utazási szándék megfogalmazódását növelve az adott desztináció iránti érdeklődést.

Mélyinterjú keretén belül két szakember megkérdezését választottam módszerül:

➤ **Mészáros Gabriella**

DipWSET nemzetközi borakadémikus, a Borkollégium alapítója és oktatója, borszakértő és borszakújságíró.

➤ **Ercsey Dániel**

borszakértő, borszakújságíró, a Wine Sofa borászati hírportál főszerkesztője, a Pécsi Borozó munkatársa, a Metropolitan Egyetemen óraadó.

A következő kérdések szerepeltek az interjúban:

- Mennyire nyomja rá a bélyegét a Buborék Bumm a borfogyasztói közönség ízlésvilágára?
- A gyöngyöző-, habzóbor és pezsgő mennyire lehet meghatározó a tokaji borkínálatban? (Van-e létjogosultságuk?)
- A gasztronómiában a buborékos borok mennyire fontosak, mennyire lehet egy ételsorban elhelyezni?
- A kulináris turizmus mennyire erős a tokaji borvidéken, mennyire elfogadott, hogy nemcsak jó borokra van szükség, hanem együttes étel-ital élményben?

- Említene a világban követendő jó gyakorlatot a borgasztrónia magas színvonalon való megjelenésére?
- A PetNat mennyire keresett? Mennyire tudatos a fogyasztók PetNat keresése és választása?
- Mi számít jobban: a termelő, a buborékos kategória, a natúr jelző vagy a trend mivolta?
- Mennyire vannak jelen a kínálatban a narancsborok?
- A közösségi borok esetén létezik jó gyakorlat a Tokaji borvidéken?

A szakemberek véleménye szerint minden jó, ami a minőség irányába viszi a fogyasztót. Az, hogy ez most buborékos vagy nem, fehér-e vörös, száraz-e vagy édes, nem számít. Ami fontos, az a minőség. Bármi, ami a borra irányítja a figyelmet, különösen a fiatalok körében, az pozitív fejlődést hoz. Az, hogy vajon egyes borvidékeknek mennyire kell vagy lehet ezeket az irányokat követni, az más kérdés. A klasszikus hagyományokat követő nagynevű borvidékek főként Európában nem állnak be ezekbe a sorokba, a tengeren túli területek sokkal gyorsabban és könnyebben reagálnak és változtatnak. A minőségnek egyik legfontosabb értékmérője, hogy az adott körülményekhez képest adja a legjobb minőséget.

A buborékos italoknak létjogosultsága mindenképpen van, de meghatározó nem kellene, hogy legyen. Az édes borok – elsősorban aszú és szamorodni, valamint a terroir-ra koncentrált száraz borok mellett tokajiként kellene palackos erjesztésű pezsgőt is készíteni, nagy minőségben, Tokaj saját stílusát kialakítva. Ez még nagyon hosszú idő. Helye lenne jó minőségű habzóbor vagy gyöngyözőbor készítésének is a borvidéken – ez levezethetne bizonyos egyszerűbb kategóriából alapanyagot – de ezt nem javasolnák Tokajiként pozícionálni.

A buborék, azaz szén-dioxid jelenlét az eredendően savas alapborokat még könnyedebbé teszi, ezért nagyon sok helyen szerepe van. Nem kizárólag halak, vagy könnyed zöldséges fogások mellett, de egy jó alapanyagból készülő pezsgő izgalmas és ízgazdag sajtok vagy akár főételek mellett is kitűnőek lehetnek (3.ábra). A kóstolás elengedhetetlen. Kistestű, jellegtelen pezsgó az asztalon sem állja meg a helyét. Elsősorban tehát itt is a szerkezet a döntő, és a minőség. Minél nagyobb maga az alapanyag, annál komplexebb ételek mellett fogjuk tudni használni a gasztronómiában. Tokajnak erre megvan az esélye, a túlérett és könnyen fáradó alapanyagokat célszerű elkerülni.

4.ábra: Borvidéki pezsgős koccintás baráti összejövetelek alkalmával

Fotó: Dancsecs Ferenc

A Tokaji borvidéken a gasztroturizmus még gyerekcipőben jár sajnos, holott igen nagy érdeklődés kíséri ezt az oldalát a borfogyasztásnak egy-egy jobb külföldi borvidéken. Vannak

jó kezdeményezések, de sajnos a helyieknek kellene elsősorban tisztában lenniük azzal, mi is az érték. Ha a tokajiak maguk nem értékelik az alapanyagait, nem törekednek arra, hogy azt mindenkinek megmutassák és saját maguk is büszkék legyenek rá, hát kívülről sajnos nehéz irányt mutatni. Sajtok, gomba, lekvárok, házi felvágottfélék, házi tészta, sütemények, egy-két jellegzetes péksütemény vagy pogácsa nagyon kellene, hogy ott legyen minden pincében. A tiszai hal, halászlé, halleves, sztrapacska, vadhús, libamáj, kacsamáj, dió, mandula itt kellene, hogy legyen. A felsorolt alapanyagokból építkezik a nemrég nyílt Dereszla Bisztró (4.ábra), amely a kulináris geográfia egyik meghatározó borvidéki szereplője.

5.ábra: A Dereszla Bisztró ismertetője
Forrás: <https://www.dereszla.com>

Követendő jó gyakorlatként olasz példák említhetők, Toszkánában, vagy Piemontban, aki bort kóstol, valójában minden alkalommal helyi élelmiszereket is kóstol. A kulináris élvezetek többnyire itt a mindennapok részét képezik, nem lehet kérdés az, hogy a helyiek a helyi élelmiszereik mellett isznak-e helyi borokat. Nem véletlen, hogy a Slow Food mozgalom Itáliából indult el. Náluk pontosan ez az, ami évszázadok óta élő gyakorlat, nem véletlen, hogy összerendeztek az uniformizáló gyorsétterem láncok terjeszkedésétől. Náluk érték, ami helyi, nem vágnak másra. Ésszerű és fenntartható, egyedül ez életképes. Ha megyünk egy pincébe látogatónak, a leggyakoribb látvány reggel a pincészet előtt ülő asszonyok képe, akik gyúrnak az asztali tésztát, amit értelemszerűen a helyi vendéglőben a vendégek és a helyi dolgozók is együtt fognak majd megenni. Terített asztal mellett, egy pohár borral. Nem zacskóból műszendvics.

A PetNat és a natúrborok egyre divatosabbak, viszont csak nagyon szűk fogyasztói réteg ismeri egyáltalán ezt a kategóriát. Többnyire a tudatos választók, azok, akik rendszeresen kóstolnak és keresik a természetű megoldást kínáló borokat is. Lassan ugyan, de növekszik ez a tábor, viszont a világ biztosan a fenntartható borkészítés felé fog eltolódní, ez nem lehet kérdés.

A jó termőhely megőrzi a saját legjobb karakterét, megmutatja és soha nem is hagyja el. A termelők felelőssége az, hogy ezt a legjobb állapotot megtalálják és a legjobb borokat elkészítsék. Ha harminc év múlva kiderül, hogy Tokaj tudja a legjobb pezsgőt készíteni a világon, nyilván ennek megfelelően kell alakítani a kínálatot, de a Szerelmi dűlő vagy Betsek ugyanaz marad.

Narancsborok és amfóraborok is megtalálhatók a borvidéki kínálatban (6.ábra). Hordozzák azt a misztikumot, ami a készítési filozófiájukban rejlik és azt a potenciált, amivel képes a fogyasztói közönséget utazásra motiválni. A helyi éttermekben lehet fellelni különlegességként, azonban az étel-ital páros élményben való részesülés még nem valósul meg, mert önmagukban vannak kezelve és nem ételhez kínálva.

6.ábra: Héjon erjesztett fehérborok Bodrogkeresztúrról
Fotó: Kenéz Eszter

A „Tarcali bora” elnevezésre hallgató közösségi bor 2016 óta minden évben készül. A Tarcali Kulturális Egyesület szervezésében a csatlakozni kívánó termelők 2-2 hl bort ajánlanak fel, egy pincészetnél történik a házasítás borkezelése és palackozása, majd az így elkészült település bor bemutatására a Tarcali Bűbajos Hétvégék (6.ábra) elnevezésű gasztroturizmusos rendezvény keretében kerül sor, mindenki számára követendő jó gyakorlatnak tekinthető.

7.ábra: A Tarcali Bűbajos Hétvégék hirdetése
Forrás: <https://www.bubajos.hu>

KÖVETKEZTETÉSEK

Napjainkban a klímaváltozás, az alapvető életfeltételek megkérdőjelezése, a fenntarthatóság, a környezettudatosság mindenre rányomja a bélyegét, „az általunk használt darabkáját a Földnek csak időszakosan kaptuk meg, felelősségünk óriási”. A termelő és a fogyasztói oldalon egyaránt törekednie kell a bor esetében is, hogy a természethez minél közelebb kerüljön, de az évszerúség határait nem szabad feszegetni. Nem biztos, hogy a teljes vegyszermentesség tudja biztosítani a fenntarthatóságot gazdasági szempontból is, mert a minőség rovására fog menni, de törekedni kell a szükséges mennyiség optimalizálására.

A különböző helyi ételekkel nyújtott párosítások a közösség összefogó erejét is előmozdítják, mert az adott desztináció helyi értékei, hagyományai bemutatásra kerülhetnek, megjelenhetnek és a tradíció tovább tud fennmaradni.

Megállapításra került, hogy a Tokaji borvidéken is jelen vannak a borvilág trendjei, azonban az is elmondható, hogy a gasztroturizmusban még nem töltik be azt a vonzerőt, amely utazást generálna a termékkel való találkozás céljából az adott desztinációra. Egészen másképpen kell nézni egy olyan borvidékre, ahol évszázados hagyománya van a borkészítésnek és van egy fogyasztói elvárás a borvidéki sajátosságok révén készített borokkal szemben, mint egy „Újvilági borvidékre”, ahol kevésbé szabályozott a borkészítési eljárás gyakorlata és nyitottabbak tudnak lenni az új technológiákra, az új borkészítési filozófiákra.

FELHASZNÁLT FORRÁSOK

- BENE ZS. – PISKÓTI I. (2019): A narancsborok nyújtotta lehetőségek a szlovén, a horvát és az olasz gasztronómiai turizmusban, *Turizmus Bulletin* (19)4, pp. 23-31.
- BENE ZS. - PISKÓTI I. (2017): A narancsborok megítélése az új élelmiszer-fogyasztási trendek tükrében, *Élelmiszervizsgálati közlemények*, 2017. LXIII.évf.4.szám pp. 1791-1811.
- DANKÓ L. (2018): Narancsbor Fejezetek a gasztronómiai újdonságok témaköréből Bodrogkeresztúr, Tokajbor-Bene Pincészet, Szőlőbirtok és Borkereskedelmi Kft. 121 p. ISBN: 978-615-00-1252-0
- GEÖNCZEÖL A. (2020): Natúrbor – borforradalom, vagy csak egy mellékszál, *Agrofórum Extra*, ISSN 1788-7380, 2020. 86. sz. 116-122. old. (Letöltve: 2021. augusztus 30.)
- HJALAGER, A.M. – RICHARDS, G. (2001): *Tourism and gastronomy*. Routledge, London, pp.224-234.
- KÖNYVES E. – CSOBÁN K. (2015): *Gasztronómia és turizmus*, Elméleti jegyzet, Debreceni Egyetem, pp. 95-112.
- LANG I. et al. (1995): Az agrárgazdaság fenntartható fejlődésének tudományos megalapozása. „AGRO-21” Füzetek – Az agrárgazdaság jövőképe, Akaprint Kft., Budapest, 1995(12):125.
- UNWTO ANNUAL REPORT 2012:<http://www2.unwto.org/publication/unwto-annual-report-2012> (Letöltve: 2021. augusztus 30.)

<https://www.szofiwines.hu>

<https://www.independent.co.uk/extras/indybest/food-drink/wine/best-orange-wine-buy-italy-spain-organic-brands-bottles-uk-a9651071.html>

<https://www.tokajiborvidek.hu>

<https://www.dereszla.com>

<https://www.bubajos.hu>

ÚJ TURISZTIKAI MEGKÖZELÍTÉSEK SÁROSPATAK ÉS ZEMPLÉN TURIZMUSÁBAN

A turisztikai trendek változásai következtében mind szélesebb rétegek igényelnek a megszokottól különböző rekreációs szolgáltatásokat, előtérbe kerül az élményszerzés, egyediségre törekvés. Újabb 3S-es szegmens körvonalazódik, mely a sportot (sport), a látnivalókat (spectacle) és a megelégedettséget (satisfaction) foglalja magába. Jelen tanulmány⁷⁹ a lassú turizmus, a túlturizmusodás és a helyi élelmiszerek és gasztronómiai kínálat felfedezése problematikáját járja körbe Sárospatak és a Zemplén szemszögéből.

A pandémia okán változtak az utazási szokások, emellett várhatóan lesznek olyan trendek, amelyek bár a járványhelyzet alatt alakultak ki, rövidtávon (és akár középtávon is) éreztetik hatásukat. Az NTS2030-Turizmus 2.0 Stratégia szerint az alábbi folyamatok a különböző látogatói szegmensek, valamint a küldő- és célországok vonatkozásában eltérő mértékben jelentkezhetnek, illetve maradhatnak fenn tartósan⁸⁰:

Egészség és higiénia: a kialakult új egészségügyi szabályok, valamint a távolságtartás iránti igény középtávon a turizmus ágazatnak is része marad, s ezzel összefüggésben várható, hogy a „biztonságos” területek, desztinációk jelentősen felértékelődnek a turisztikai kereslet szempontjából.

„Kis utazás”: A légi közlekedésnek tulajdonított egészségügyi kockázatok, valamint a konkrét korlátozások miatt előtérbe kerülnek a rövidebb távolságokra tett, jellemzően autós utazások.

Tudatos utazók: Az általános gazdasági fellendülés megtörése miatt csökkenő kereslet megerősíti az utazóközönség költségtudatosságát, rövidül a foglalási periódus és fontosabbá válnak a rugalmas lemondási feltételek.

Valós idejű és digitális: A járványválság kapcsán a szolgáltatások terén még nagyobb szerephez jut a digitalizáció.

Klímatudatosság: A járványválság még jobban előtérbe helyezte a károsanyag-kibocsátás csökkentésének szükségességét és a széleskörű fenntarthatóságot.

Nemzetközi utazási trendeket bemutató szócikkek további népszerű utazási trendek kialakulására, megerősödésére, előtérbe kerülésére hívják fel az utazásszervező, szálláshely-és vendéglátó szolgáltatók figyelmét⁸¹:

- A desztináció sajátosságainak, egyediségének mélyebb megismerése, hagyományainak tisztelete,
- Közös és személyes őseink-örökségünk felfedezése,
- Transzformatív („átalakító”) utazás: személyes élmények, helyi interakciók, önkéntesség,
- Személyre szabott utak, helyi élmények, termékek, kalandok,
- Overtourism versus undertourism, szelíd turizmus,
- Környezettudatos, felelős utazás (vonatozás, biciklizés, hajózás),
- Utazás utó- (csendes) szezomban,
- Utazás családdal, barátokkal együtt – családos hotelekben, vendégházakban,
- Állatbarát helyek preferálása (booking.com),
- Micro-cations: rövid, gyakoribb utazások, hosszú hétvégék, túrák, aktivitás.

⁷⁹ A tanulmány szerzője: Dankó László CSc, tanszékvezető, egyetemi docens.

⁸⁰ <https://mtu.gov.hu/cikkek/strategia>

⁸¹ Dankó L: Új megközelítések Sárospatak és Zemplén turizmusában Sárospataki Turizmusfejlesztési Szimpózium THE, Sárospatak 2021. november 17. ppt.

Ezek az utazási motivációs változások az élménykeresés, az érzelmek, az autentikusság és az átélhető hangulat fontossága felértékelődését vetítik előre: az utazók egyre inkább élményeket keresnek a termékek helyett, és ezen élmények megszületésében, egyedi megtapasztalásában gyakorta saját maguk is aktívan részt akarnak venni. Nem feltétlenül látogatóként kívánnak viselkedni a desztinációban, hanem a helyi emberekhez hasonlóan megélni a történeteket és bekapcsolódni, elmerülni a tevékenységekben. Ezért az úti céljukat nem csupán a konkrét turisztikai attrakció alapján választják ki, hanem az úticél hangulata, a hely szelleme (genius loci), a desztináció által közvetített, megtapasztalható érzés alapján. Amennyiben a pandémia tartós fennmaradása, a környezettudatosság megerősödése kikényszeríti ezen trendek szerinti tömeges utazástervezést, a turizmusban és vendéglátásban paradigmaváltásra fog sor kerülni.

I. SLOW TOURISM – LASSÚ TURIZMUS

"Lassíts és kezdj élni" - hirdeti az idegenforgalom egyre divatosabb ága, a slow turizmus. Bár a lassulás egy-egy személyes sétával, túrával is elérhető, vannak helyek, ahol a természeti adottságok ezt akár szervezeten is lehetővé teszik.

A nemzetközi trendek a slow turizmus, a lassú pihenés filozófiáját emlegetik - lassíts egy kicsit, és lásd meg a valódi értékeket, amelyek mellett nap mint nap elmész. Pihenj, fogadd be nyitott szemmel és szívvel a környezetet, feledkezz rá egy-egy szép történelmi emlékre, természeti szépségre vagy kulturális élményre, kóstold meg a régió ízeit, legyél befogadó a helyi élményekre, helyi értékekre.

Ezt meg lehet tenni egy-egy városi sétával is, de vidéken még több lehetőség adódik slow módra pihenni. Egyes településeken, például Komlóskán, már tudatosan építenek az ilyen típusú igényekre.

1. A slow tourism előzményei, értelmezése

A modern lassú turizmus közvetlen előzménye a Petrini nevéhez fűződő komótos étkezés (slow food) mozgalom 1986-os megjelenése volt, amely a gyorsétkezés visszaszorítására jött létre. A komótos étkezés fő alapelve a helyi alapanyagok vásárlása, a tradicionális ételkészítési technikák átadása, valamint a közösen elköltött ebéd, vagy vacsora élményének a hangsúlyozása. A mozgalom kiemelten foglalkozik a neveléssel és az oktatással. A vidéki élet iránti érdeklődést a nagyipari élelmiszer-feldolgozással szemben megnyilvánuló bizalmatlanság is táplálja, ugyanis a fogyasztók egy része a tömegtermelést nem tartja természetesnek és autentikusnak, amellyel szemben a szezonalitást és a lokális jelleget preferálják.

Az élhető város mozgalom a lassú étkezés bázisára épül, és az 50 ezer alatti lakos számú városokat célozza meg. 1999-ben alakult, a tagság szigorú feltételekhez kötött, a tagsághoz a pályázó városnak az 50 kritériumot tartalmazó lista felét teljesítenie kell. A feltételek hat témakör köré csoportosíthatók:

- a város (település) környezetvédelmi politikájával megőrzi a város és környéke jellegzetes arcát,
- azonosítja, feltárja és megőrzi a régió történelmi jellegét, a fontos épületeket, történelmi helyeket, hangsúlyt helyez az újrahasznosítás gyakorlatára és a rehabilitációra,
- infrastrukturális fejlesztéskor a föld természetbarát felhasználását tartja szem előtt, és támogatja azokat a technológiákat, amelyek a levegő és az élet minőségét javítják,

- támogatja a biotermékek termelését és fogyasztását, valamint védi és népszerűsíti a helyi tradícióval rendelkező termékeket,
- szeretettel fordul a városba látogató vendégek felé,
- tisztában van a mozgalom fő céljaival és elveivel (CITTA SLOW, 2014).

Az utazás olyan tevékenység, amelyet mindenki szeret, mert ez egy menekülés a napi rutinból, nyüzsgéstől. Ezt a fárasztó rutint folyamatosan követve a béke hirtelen megszakadhat, elfáradunk. A munka, a család és az egyéb különféle gondok iránti minden felelősség egy idő után megterhelő, káros. Egy kimerítő munka is zavarhatja a test működését. Lehet, hogy ezután gyorsan rágörcsölünk a legkisebb dolgokra is, s az irritáció tönkreteszi az érzékelési és értékelési akaratot. Hogy megszabaduljunk ettől a feszült, mentális állapottól, nyaraljunk egyet, vigye magával a családját. Az utazás gyógyszer a test és a lélek számára. Különösen a lassú, élményeket kereső és célba vevő turizmus:

„A lassú turizmusnak lehetőséget kell nyújtania az egészséges és aktív életvitelre, az önmegvalósításra, valamint a lassú étkezés élvezetére; legalább egy, a desztinációban eltöltött éjszakát kell tartalmaznia; a személyautó és egyéb motorizált jármű limitált használata korlátok közt megengedett ugyan, de a zöld és ökológiai aspektusoknak prioritást kell élvezniük.” (Pecsek, 2017, 33.o.).

A slow tourism egy olyan tudatos utazási forma, ami nemcsak a fizikai lassúságra apellál, hogy nyugodtabban, időt szánva ismerjük meg a dolgokat, hanem arra, hogy utazás közben rávegyük az embereket, hogy bizalommal forduljanak a helyiekhez, a vidékhez, a kisvárosokhoz, falvakhoz.

Kastély- és dűlőtúrák, borkóstolók, slow pop up vacsorák, gomba- és gyógynövénygyűjtéssel egybekötött gasztroélmények, falusi vendégasztal, a boldog állattartás megismerése, bicikli, gyalog- és vízitúrák, természetjárás, hiteles kézműves manufaktúrák, majorságok, tenyésztők munkájába való bekapcsolódás, gyógyvizes barlangfürdő, művésztelepbe való betekintés, népi és kortárs alkotók műterem látogatása stb., mindezek egy élő helyi közösség tolmácsolásában.

Valójában így a három slow ág, a Slow Food, a Slow Tourism és a Slow Art gyökerei összeforrnak, ezért is kapta az ezzel foglalkozó szervezet a Slow Living gyűjtőnevet⁸². Az élet minden területén képviselik a „bölcstől bölcsőig”-elvet. Azt, hogy a fogyasztói társadalom tömegesen termel olyan dolgokat, amik kidobásra vannak ítéelve, legyen szó ételről, italról, művészetről, bármilyen kulturális tartalomról.

Ezzel szemben a mozgalom szerint van igény arra, hogy az emberek gondoljanak a gyerekeik és unokáik leendő értékeinek megtartására és növelésére, csak meg kell mutatni, hogy hol és hogyan. Mai, modern és persze trendi, azaz slow formában, mert a hagyományörzés, a természetjárás, az étkezési kultúra is tud innovatív lenni. Egyik mottónk is ez: Do you need speed? Let's go Slow! Lendületre, energiára van szükséged? Gyerünk, lassulj velünk!

1. A lassú turizmus típusai a helyváltoztatás mikéntje szerint

A lassú turizmus természetsszerűleg a lassú mobilitást tartja célszerűnek, vagyis nem csak az úti cél megközelítése, de a célterületen belüli mozgásoknak is lassabb tempót kell felvenniük.

⁸² <https://www.turistamagazin.hu/hir/ezt-kell-tudnod-a-slow-living-mozgalomrol>

Így nem véletlen, hogy a közelmúlt tanulmányainak számottevő része a mobilitással összefüggésben elemzi a lassú turizmust. Elsősorban a lassú turizmus által preferált közlekedési eszközök: a vasút, a kerékpározás és a gyaloglás kerül terítékre.

A vasúti közlekedés kortárs elemzéseiben a környezetvédelem mellett az élménymaximalizálás igénye és vizsgálata is megjelenik. A vasutat igénybe vevők ugyanis egyre kevésbé tekintenek a vasútra mint pusztán közlekedési eszközre, a vonatozást az úti élmény szerves részének tekintik, ezért nem az intercity vonatokat preferálják, és szívesen áldoznak a drágább kisvasutas és nosztalgia vonatos utazásra is. Az utasok hangulata, interakciója, a táj szépsége és az arra való reagálás mind a létrejövő élmény részét képezi.

A korábbi évek alkalmi nosztalgiavonatkozásainak sikere nyomán a Tokaj-Zemplén térség fejlesztési program költségvetése szerint⁸³ egymilliárd forintot fordítanak nosztalgia-gőzös indítására. A nosztalgia-és élményutazások szervezésére 2020-ban megalakult MÁV Rail Tours küldetésének tekinti a történelmi értékek megőrzését és az ahhoz kapcsolódó társadalmi szerepvállalást. A MÁV Rail Tours elemeiben kívánja megújítani a különvontatos utazások szolgáltatásait, mindamelllett, hogy megtartsa a korábbi utazások szellemiségét⁸⁴.

A belső Zemplénben, a Károlyi család gazdaságában már 1888-ban, az országban elsőként erdei vasút épült, összekötve a Kemence-patak völgye körüli erdőket a modern pálházi fűrészüzemmel. A pálya Kőkapu sziklától indult, és a völgy adottságait kihasználva folyamatosan lejtett, így csak fölfelé menet volt szükség az üres teherkocsikat vontató lovakra, lefelé a fával rakott járművek gyakorlott fékező személyzettel gurultak. 1902-ben tovább fokozva a hely egyediségét, tovább vezették a vasutat Rostalló, később Susulya rakodó felé⁸⁵, a kastély alá fűrt alagúton keresztül.

A szerelvények a hatvanas évektől már dízel vontatással 1980-ig szállították a kivágott fatörzseket, majd a kirándulókat is Pálháza és Rostalló között. A vasút ekkor számos társával együtt bezárt, de szerencsére elkerülte a pusztulást, így 1989-ben, a régi erdei vasutak közül elsőként, újjáéledhetett személyszállítás céljára. Az egyre nagyobb érdeklődés hatására a teherkocsikat nyitott személykocsivá építették át, bevezették a város központjába és Pálházi Erdei Vasút néven szolgálja a kirándulókat⁸⁶.

A kerékpározás zéró széndioxid kibocsátásának következtében akár a lassú turizmus ideális helyváltoztatási módja is lehetne: olcsó, egészséges és nem korfüggő. Azonban a kerékpár versenysportként a gyors járművek közé tartozik, mely nagyrészt a férfiak terepe, és ez a nemek közti mobilitás különbség átöröklődik a szabadidős kerékpáros aktivitásokra is.

A motivációs vizsgálatban résztvevők a lassú mobilitás és a közös élmény átélésének fontosságát hangsúlyozták a környezetvédelmi szempontok, illetve a testre gyakorolt jótékony egészségügyi hatás mellett. A kerékpározás komótos tempójának visszahozására alakult 2008-ban a lassú kerékpározás nemzetközi mozgalma, melynek fő katalizátora a relatíve szabadidőben gazdag Y (18-25 évesek) és az 55 feletti generáció.

⁸³ A Kormány 1791/2020. (XI. 11.) Korm. határozata a Tokaj-Zemplén Térség fejlesztéséhez szükséges kormányzati intézkedésekről

⁸⁴ <https://www.mavcsoport.hu/mav-rail-tours/nosztalgia-es-elmanyutazasok-mav-rail-tours-kinalataban>

⁸⁵ Dankó L.(1999): A Pálháza - Rostalló erdei kisvasút továbbfejlesztésének megvalósíthatósági és hatástanulmánya p. 158

⁸⁶ <https://www.turistamagazin.hu/hir/nosztalgiavonattal-a-csend-zempleni-szigeten>

A természetjárás, gyaloglás azért nehéz terep a kutatók számára, mert mindenki gyalogol, sőt a láb még ma is a leggyakrabban használt közlekedési eszköz. Mivel 5 km/órás sebességnél nemigen lehet gyorsabban haladni, a gyaloglás a lassú turizmus autentikus közlekedési eszköze, mely a legszorosabb fizikális közelséget és interakciót hozza létre a természettel és a helyi közösséggel. A szabadidőhöz kötött gyaloglás három jól elkülöníthető csoportja: a többnapos gyalogtúra, ideértve a zárandoklatot is; a desztináción belül végbemenő gyaloglás, beleértve a városnézéseket és csillagtúrákat; valamint az egynapos, gyalogos kirándulások. A kirándulások nem tartoznak szorosan a turizmus témaköréhez, mivel nem realizálódik vendégéjszaka, az urbánus térfogyasztásról, illetve a zárandoklatokkal azonban tanulmányok széles tárháza foglalkozik.

A zárandoklatok, legyen az szakrális vagy szekuláris, esetleg a kettő eredőjében található „new age” jellegű spirituális utazás, egyértelműen lassú termékek. Az úti mítoszok mint az Odüsszeusz, Marco Polo, Ulysses és Szinbád bolyongásai újabb és újabb interpretációikkal a ma emberét is vonzzák, mivel utazásaik magát az életet szimbolizálják, melyet nyelvünk életút szava oly expresszíven ki is fejez. Sőt, a mai turisták kedvelt célpontjai, nyáron a tengerpartok, télen a hegyek, megegyeznek az ősi mítoszok úti céljaival, hiszen a hegy az isten lakhelyét szimbolizálta, a tenger pedig a születés, teremtés helyszínéül jelent meg.

Napjainkban a régi búcsújáró helyek mellett egykor létező, vagy éppen teljesen újonnan kigondolt zárandokutak is szerveződnek: Szent Márton Út, Mária Út, Szent Jakab Út. A zárandokutak tulajdonképpen a hidat képezik a profán és a szakrális között, és ahogy a mesében a főszereplő, úgy a zárandok is számos próbát kiállva jut el az úti célig. A zárandokutak újkori népszerűsége abból fakad, hogy a modernkor fiataljainak avatási szertartásai, a ballagás, vagy a szalagavató túlságosan formalizáltak és egyre többen úgy gondolják, hogy egy fárasztó utazás alkalmat adhat a saját korlátjaik megtapasztalására. A Szent Erzsébet zárandokút a zempléni hegyeken, településeken keresztül Sárospatakot köti össze Kassával, a kassai dómmal.

1. ábra: A Szent Erzsébet zárandokút útvonala
forrás: https://www.szenterzsebetut.hu/friss_hirek

A nem vallási alapú zárandoklatok térnyerése is megfigyelhető, például a háborús helyszínekre való zárandoklatok, melyekre az adott nemzet fiataljai nem csak a felnőtté válás szimbólumaként, hanem nemzetmegtartó élményként is tekintenek. Ilyen embert próbáló útvonal lehet térségünkben az ezeréves határ mentén a Keleti-Kárpátokban az Uzsoki-hágótól

az Ojtozi szorosig kiépített 600 kilométeres Árpád-vonal fellelhető létesítményeinek bejárása, a hadtörténeti visszatekintések lokalizálása.

Egyébként pedig nehéz is különbséget tenni a vallásos helyet felkereső nem hívő turista és a klasszikus zarándok között, mivel mindkét utazó célja lehet ugyanaz, vagyis az adott kegyhely felkeresése és a megközelítési mód is megegyezhet, vagyis mindkettő gyalogol. Sőt, mindkét csoport a felkészülésében és utazási döntéseiben modern technológiát használ. Az alapvető különbség, hogy a turista számára a helyszín a turisztikai attrakció, míg a zarándok számára csupán közvetítőhely, az Istennel való találkozás helye, melyre az út során készül fel. Az út számára az élmény szerves része, egyszerre via purgativa és via sacra, a bűntől megtisztulást, illetve a szent utat is jelenti.

2. ábra: A slow-tourism lehetséges hadtörténeti uticélja a Keleti-Kárpátokban

forrás: <https://www.bocskairadio.org/az-arpad-vonal-legendaja/>

Tokaj-Hegyalján sok lassú programot lehet kipróbálni, amit utazási irodák nem ajánlanak. Alapvetően Sárospatak is egy hétvégi, kétnapos városként él a turisták szemében, de a slow-utazók sokkal szerencsésebbek, mert egy hetet is el tudnak úgy tölteni, hogy intenzív élményekkel gazdagodnak.

A Sárospatak és Környéke Turizmusáért Egyesület egyik küldetésének tekinti az úgynevezett lassú turizmus népszerűsítését a sokszínű desztinációban. Ezzel összhangban – állami szerepvállalással - valósult meg a Mezőzombor – Sátoraljaújhely vasútvonal villamosítása, az EUROVELO 11A útvonal Sárospatakon áthaladó szakaszának fejlesztése, táblázása, vagy legutóbb, 2019-ben a „Mesélő sírkövek” dokumentumfilm elkészítése a turisztikai egyesület részéről a sárospataki református temetőben nyugvó református kollégiummal, várossal kapcsolatba került, s itt eltemetett híres halottakról⁸⁷.

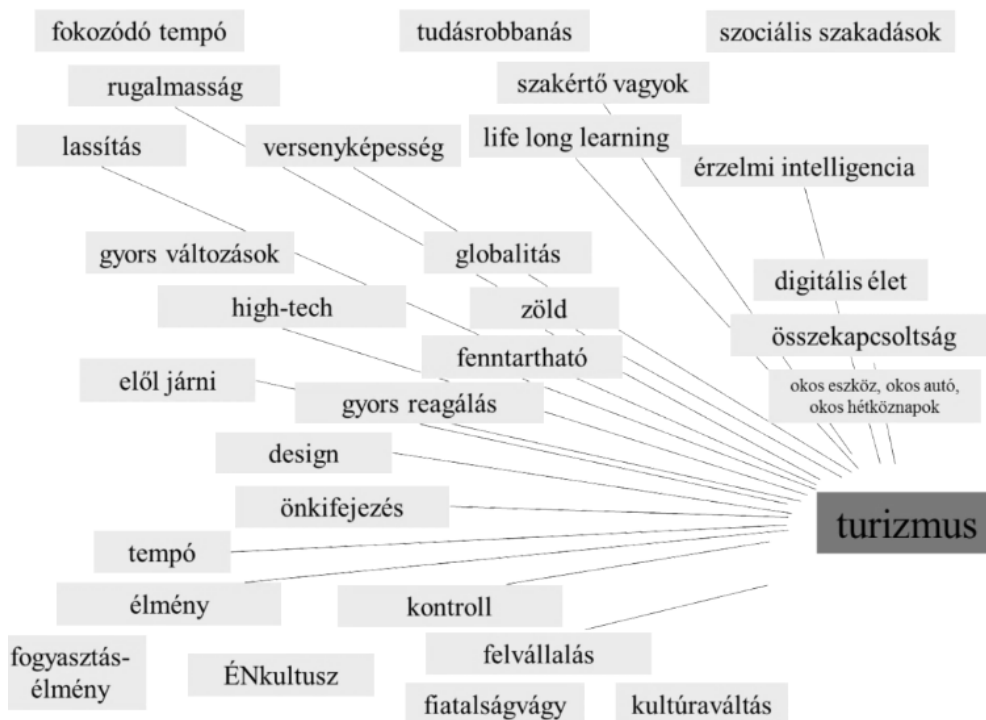
⁸⁷ <https://www.youtube.com/watch?v=fR870kX0hrI>

II. OVERTOURISM -TÚLTURIZMUSOSODÁS

A turisztikai terminológiában egyre gyakrabban használják az angol overtourism megfelelőjeként a túlturizmus kifejezést nemcsak a gazdaságban, hanem a tudományos szférában is. Az Egyesült Nemzetek Turisztikai Világszervezete a túlturizmust úgy határozta meg, hogy "a turizmus azon hatása egy desztinációra, vagy annak egy részére, amely túlzottan negatív módon befolyásolja az állampolgárok észlelt életminőségét és / vagy a látogatók tapasztalatainak minőségét."⁸⁸ A környezeti következmények a túlzott turizmus tünetei, s a figyelem felkeltése a divatszó körül egyszerűen annak köszönhető, hogy világszerte több célpont tapasztalja ezt a jelenséget és a vele járó problémákat.

Ami a túlzott turizmus hibáit illeti, számos tényező játszik szerepet. Az olcsóbb járatok hozzáférhetőbbé teszik az utazást, a tengerjáró hajók turisták ezreit ejtik el, hogy több órát töltsenek egy úti célon anélkül, hogy pénzt költenének helyben, a közösségi média inspirálja a felhasználókat arra, hogy tökéletes szelfit készítsenek az utazási hotspotokon ... a lista folytatódik.

1950-ben még csak 25 millió külföldi turistalátogatást mértek, ez a szám 1970-re elérte a 166 milliót, a kilencvenes évekre pedig a 435 milliót. A turizmus és a turisták viselkedése illeszkedik a nemzetközi megatrendekhez.

3. ábra.: A turizmus kapcsolata a megatrendekkel

forrás: Csapó, J. – Törőcsik, M. (2020.) 33. o.

Az emberek aggódnak ugyan a túlturizmus és annak hatásai miatt, de annyira azért nem, hogy ők maguk ne keljenek útra, ha úgy van. 2018-ban a Turisztikai Világszervezet (UNTWO) adatai szerint 1,4 milliárd ember érkezett turistaként külföldre, ez 6 százalékos emelkedést

⁸⁸ "Overtourism"? Understanding and Managing Urban Tourism Growth Beyond Perceptions." United Nations World Tourism Organization.

jelentett a 2017-es számokhoz képest. Ez nem azt jelenti, hogy 1,4 milliárd ember utazott külföldre nyaralni, mivel sokan évente többször is utaznak, a magas szám így jön ki.

Az egyre növekvő turizmus természetesen jó hatással van a gazdaságra is. A 2018. évi globális turisztikai bevételt dollárban 1,7 trillióra teszik, ami a globális GDP-t tekintve 2 százalékos emelkedést jelent az előző évhez képest. A fapados légitársaságok megjelenése ugyancsak nagyot dobott az iparágban, az utazás jóval olcsóbb lett.

Globálisan a turizmus továbbra is a hosszú távú növekedési előrejelzések fölött teljesít, rekord 1,5 milliárd nemzetközi turistaérkezéssel 2019-ben⁸⁹. Az OECD - országokba irányuló turizmus növekedése meghaladta a világ átlagát 2014 óta, az elmúlt években tapasztalt erőteljes növekedés után is. A nemzetközi turizmus előnyei mellett a belföldi turizmus az ágazat alappillére az OECD-országok többségében, ahol az idegenforgalmi kiadások átlag 75% -át a helyi lakosok költik.

Az OECD becslése szerint 2030-ra globálisan 1,8 milliárdra növekszik a turistalátogatások száma, így fontos, hogy hatékony módon sikerüljön megoldani a problémákat, amiket a turisták egymásnak és a helybelieknek okoznak⁹⁰.

Hat évtizedes folyamatos növekedés után a turizmus továbbra is a világ egyik fontos gazdasági ágazata. Ez a növekvő szolgáltató gazdaság kulcsfontosságú része, amely jövedelmet és exportbevételt termel, munkahelyeket teremt, de járulékos haszna a regionális fejlődés ösztönzése és a helyi közösségek támogatása is.

Miközben a dinamikus szektor általános növekedési tendenciái pozitívak, a kormányok egyre inkább olyan politikák kidolgozását végzik, amelyek célja a turizmus gazdasági, környezeti és társadalmi hasznainak maximalizálása, de erőfeszítéseket is tesznek a népszerű úti célok túlszűfolttságának kezelésére, hogy kiterjesszék a gazdasági és egyéb előnyöket azokra a területekre, amelyek még kevesebb látogatót vonzanak. Ennek jó hazai példája, hogy Budapest és a Balaton után a Tokaj-Zemplén térséget harmadik desztinációként kívánja pozícionálni a kormányzat⁹¹.

Míg a közlekedésre nehezedő nyomás és a túlszűfolttság a turizmus elég jó dokumentált mellékhatásai, további probléma, hogy a turisták túl nagy terhet rónak a tömegközlekedésre, és így persze az azt rendeltetésszerűen használni vágyó helyiekre, illetve a nem ennyi emberre berendezkedett helyi kórházakra is. A lakosok közül főleg azokon a területeken viselik nehezen a turistaáradatot, ahol az év nagy részében szinte üresek az utcák, és a látogatók csak egy bizonyos szezonban (jellemzően az iskolai szünetekben) érkeznek.

Bár a turizmusnak számos előnye van a világörökségi helyszíneken, természetvédelmi területeken, ezek nem járnak hátrányok nélkül, különösen a fejlődő világban, ahol az ikonikus helyszínek nem rendelkeznek kellő infrastruktúrával, amely megfelelne az adott napon, vagy évszakban oda látogató turisták nagy számának. Ha az adott helyszín, térség befogadóképességét túllépi a látogatók száma, az negatív következményekkel járhat.

⁸⁹ OECD Tourism Trends and Policies 2020

⁹⁰ <https://444.hu/2019/07/07/a-turistak-a-legjobban-a-tomeget-es-egymast-utaljak>

⁹¹ <https://novekedes.hu/interju/waberer-gyorgy-tokaj-zemplen-legyen-a-harmadik-fo-turisztikai-celpont-magyarorszagon>

A környezet romlása, a műemlékek, vagy műalkotások károsodása, az ökoszisztémák megzavarása, a helyi lakosság túlterhelése, valamint a saját történelmi, vagy szellemi erőforrásaikhoz és hagyományaikhoz való hozzáférésük megzavarása - mindezek potenciálisan negatív következmények. A túlturizmus tünetei elegendőek a meglátogatott helyek létezésének és integritásának fenyegetéséhez⁹².

1. Mit tehetünk a túlturizmus káros hatásait megelőzendő etikus utazóként?

Ha egy olyan világörökségi helyszínre utazunk, mint Tokaj-Hegyalja, vagy a Tokaj-Bodrogzugi, Zempléni tájvédelmi körzetekbe, amelyeket veszélyeztet a túlzott turizmus, akkor számos dolgot tehetünk, hogy fenntarthatóbbá tegyük az utazást. Először is, utazzunk szezonon kívül, - ha megtehetjük, így - kevesebb torlódás lesz más turistákkal, hogy megnézzük az ikonikus helyeket.

Ha több időnk van utazásaink során, akkor gondoljunk arra, hogy a világörökségnek otthont adó Zemplén desztináció távolabbi tájait fedezzük fel. Ezzel elosztjuk a turisztikai költséget a szélesebb közösség számára, növelve az utazás előnyeit a helyi lakosság számára. Ezen kívül lehetőséget teremtünk egyedi kalandokra, amelyek az utazás legjobb élményei lehetnek!

Tartsuk be a látogatókra vonatkozó helyi előírásokat, amíg a helyszínen tartózkodunk. Ha vannak olyan területek, amelyeket a látogatók számára nem engedélyezettnek tartanak, tartsuk be ezeket a határokat. Ne másszunk törékeny emlékművekre, vagy sziklaalakzatokra, ne szedjünk növényeket, köveket „emléktárgyaknak” a romokból, és az általunk termelt hulladékot a kijelölt gyűjtőkbe tegyük.

A világörökségi és természetvédelmi helyszínek integritásának megőrzése mindenki felelőssége, aki ellátogat hozzájuk. Azáltal, hogy beszélünk az etikus turisztikai gyakorlatokról és a túlturizmus veszélyeiről, valamint megfelelő példát mutatunk útitársaink számára, fontos lépéseket teszünk annak érdekében, hogy segítsünk megőrizni ezeket az egyetemes értékeket, helyszíneket a következő generációk számára.

III. FOOD EXPLORING TOURISM – HELYI ÉLELMISZEREK FELFEDEZÉSE

Az overtourism jelenség kapcsán már megállapíthattuk, hogy a turizmus nem mindig jár együtt a fenntartható fejlődéssel. Sok úti cél nehézségekkel küzd a regionális és szezonális aszimmetriák miatt. Más esetekben a helyi közösségeket a hatalmas turizmus érintette a dzsentrifikáció, az árak emelkedése, és gyakran olyan turisták vonzása miatt, akik kevésbé vannak tisztában viselkedésük során a helyi közösséggel, hagyományokkal és kialakult, máig követett együttélési normákkal.

1. Az élelmiszerturizmus értelmezése

Az élelmiszerturizmus, mint fogalom 2001-től terjedt el, miután Erik Wolf, a World Food Travel Association elnöke fehér könyvet írt a témáról⁹³. A forgatókönyv egészen más, ha efajta turizmussal motiváljuk az embereket a vidék megismerésére, változatossá téve a fogyasztható ételek, italok szezonálisitását, és olyan embereket vonzva, akik személyes és tiszteletteljes módon akarnak értően kapcsolódni a helyi kultúrához. Az ilyen típusú turizmus

⁹² Overtourism at UNESCO World Heritage Sites

⁹³ <https://foodandroad.com/food-tourism/>

mege erősítéséhez szükséges a látogatók mélyebb összekapcsolása a desztinációval, a helyi étel és italkínálat ezt nagyon jól szolgálja.

Az élelmiszer -turizmus tehát viszonylag új és tág fogalom, de már több meghatározás is létezik a leírására (gyakori a kulináris turizmus és a gasztronómiai turizmus kifejezés is). Ezen turisztikai aktivitás fő célja, hogy az egyes desztinációk komplex helyi termék, étel és ital, valamint kulináris élménykínálata utazásra, látogatásra inspirálja az embereket.

Az élelmiszer -turizmus olyan tevékenységekből áll, amelyek tapasztalatokat, s ezen keresztül élményeket nyújtanak a felkeresett desztináció, település helyi étel és ital kínálatáról, fogyasztási szokásairól, kultúrájáról és a hagyományok megbecsüléséről, oly módon bemutatva, hogy értékeli egy adott régió történelmét, kultúráját és környezetét⁹⁴.

A helyi termékek felfedezése olyan turisztikai tevékenység, amely a látogatók részéről a gasztronómiai hagyományokat a regionális identitás és a kulturális örökség felfedezésének alappillérvé teszi, értékeli a helyi közösségekben kialakult hagyományos ételeket és italokat.

A minőségi bor-, és ételkínálat és a fogyasztói igényesség erősítése érdekében a Magyar Turisztikai Ügynökség együttműködik a Magyar Bocuse d'Or Akadémia, a Pannon Gasztronómiai Akadémia (PGA), a Stílusos Vidéki Éttermiség (SVÉT), a Stílusos Vidéki Szállodák Szövetsége (SVSZ), a Magyar Vendéglátók Ipartestülete (MVI), a Magyar Szállodák és Éttermek Szövetsége (MSZÉSZ), a Magyar Konyha, az Agrárminisztérium (AM) és a Külgazdasági és Külügyminisztérium (KKM) szakmai szervezetekkel. 2019-ben megállapodás született arról, hogy a magyar hagyományokra és a sokszínűsége épülő mai gasztronómiai élménykínálat célzott megismertetése és eredményes népszerűsítése ikonikus magyar ételek folyamatos és következetes bemutatásával és kommunikációval érhető el. Ezek alapján hazánk ikonikus ételei a következők⁹⁵:

Libamáj vagy kacsamáj hidegen készítve
Körözött színes grillezett paprikasalátával
Gulyás
Halászlé
Töltött káposzta
Csirkepaprikás galuskával (alternatívaként: harcsapaprikás csuszával)
Szarvasgerinc (elkészítési javaslat: erdei gombákkal/vadasan)
Tojásos nokedli salátával
Somlói
Dobostorta.

Minden tradicionális és ikonikus étel mellé a karakterben és ízben harmonizáló kiváló minőségű hazai bort is ajánlunk. Az MTÜ részéről meghatározásra kerültek hazánk jellegzetes regionális ételei, melyek a következők:

Soproni winzer káposzta (Sopron-Fertő és Bük-Sárvár)
Szatmári szilvalekváros derelye (Tokaj és Nyíregyháza)
Palócleves (Mátra-Bükk)
Tahitótfalui pisztráng (Budapest környéke)
Karcagi birkapörkölt (Debrecen és térsége)

⁹⁴ <https://foodandroad.com/food-tourism/>

⁹⁵ <https://mtu.gov.hu/cikkek/bor-es-gasztroturizmus-1490>

Vörösboros kakas (Pécs-Villány)
Harcapaprikás túrós csuszával (Balaton)
Csabai töltött káposzta (Gyula és térsége)
Halászlé (Szeged és térsége)
Szigetközi ecetes hal (Győr-Pannonhalma).

Három új kiadvány is népszerűsíti a hazai gasztronómiát: a Szívvel, ízekkel: Magyarország című B2C fókuszú, nagyközönségi kiadvány, illetve a Kóstolja meg Magyarországot! című szakmai, B2B kiadvány, amelyek a magyar mellett angol, német, spanyol, francia és orosz nyelveken elérhetőek el.

Ezen kívül a Pannon Gasztronómiai Akadémia Egyesülettel, a Stílusos Vidéki Éttermiséggel, a Magyar Vendéglátók Ipartestületével és a Magyar Konyhával közösen dolgozva elkészítették a „10 séf, 10 térség, 10 ikonikus étel” című kiadvány. Az új kiadványok célja, hogy betekintést nyújtsanak a magyar gasztronómia változatos világába, inspirálva az utazókat hazánk felfedezésére az ország borvidégeinek és gasztronómiájának páratlan kombinációjával.

2. A helyi termékek és konyha felfedezése a kulinárián túl

Az élelmiszer -turizmus az egyedülálló és emlékezetes étkezési és italfogyasztási élményekre fókuszál a látogatás során, de nem korlátozódik csupán az ingyenc kulináriára. Nő az igény a vendéglátásban a kézműves, illetve kisüzemben készült élelmiszerekre. Házi füstölőkben érlelt kolbászok, szalonnák, hosszan érlelt sajtok sora, vagy épp a sokáig nem a valódi értékén kezelt pálinka jelzi, hogy az évszázadokra visszatekintő élelmiszer-készítő eljárásaink nem merültek feledésbe, s a modern magyar gasztronómiában képesek megtalálni a helyüket⁹⁶.

Az élelmiszerturizmus abban különbözik az agroturizmustól, hogy az élelmiszer, vagy gasztronómiai turizmus a kulturális turizmus részhalmazának (a konyha a kultúra megnyilvánulása), míg az agroturizmus a falusi turizmus részhalmazának tekinthető, de az élelmiszer-és az agroturizmus elválaszthatatlanul összekapcsolódnak, mint a konyha megtalálható a mezőgazdaságban. Az élelmiszer -turizmus az élményszerű utazás alkategóriájának tekinthető.

Az élelmiszer turisztikai tevékenységek listája széles körű, számos megoldás létezik a gasztronómiával kapcsolatos turisztikai tevékenységekhez mind a látogatók, mind a szolgáltatók számára. Ez egy kreatív piac, mert magába foglalja az élelmiszer-, ital- és vendéglátóipar különböző képviselőit. Beszélhetünk éttermekről, szállodákról, szakácsokról, de termelő és feldolgozó gazdaságokról, helyi piacokról, kézműves termelőkről és falusi szálláshelyekről, kiadványokról, sőt utcai élelmiszer -árusokról is.

A különböző konyhák felfedezését mindig a szabadidő és az utazás pillanataihoz kötötték, de az élelmiszer -turizmus fogalma a közelmúltban úgy alakult, hogy mára az éttermi étkezésen túli tevékenységeket is magában foglalja. Ezek olyan turisztikai és szórakoztató tevékenységek, amelyek a kulináris hagyományokat a regionális identitás és a kulturális örökség alappillérvé teszik, és értékelik a helyi élelmiszerek és társadalom kapcsolatát. Ez a változás pedig a turizmushoz kapcsolódva nagyszerű lehetőséget teremt arra, hogy a látogatók az értéklánc különböző szintjein közelítsenek az élelmiszerekhez, és tanuljanak

⁹⁶ https://mtu.gov.hu/documents/prod/BR20MTUGE11_Gasztro_kiadvany_B2C_forgato.pdf

azoktól, akik ezt előállítják. Ily módon lehetőség nyílik a gazdasági fejlődés kiterjesztésére a társadalom különböző rétegeire, és személyesebb és hitelesebb élményeket kínálni az utazónak.

Az élelmiszer-turizmus ezért sokkal több, mint egy desztinációban, településen a honlapon, prospektusban ajánlott exkluzív éttermek listája ingyencenek. De nem is csak az agroturizmusra koncentrál, hanem minden olyan tevékenységhez kapcsolódik, amely az élelmiszereket az emberek, helyek és idő közötti kapcsolatteremtő eszközként használja.

A helyi közösséggel együtt épített és identitását tiszteletben tartó élelmiszer -turizmus eszköz lehet a turizmus negatív hatásainak megváltoztatására, valamint a turista és a helyi emberek, vendéglátók, valamint a valódi élelmiszerek közötti kapcsolat élménnyé formálására.

Erose Sthapit tanulmánya vizsgálja, hogy mi teszi emlékezetessé az étkezési élményt (MFE) a turisták számára⁹⁷. Az MFE koncepcionális keretének főbb komponensei: helyi specialitások és ételtulajdonságok (íz), hitelesség, újdonság, összetartozás és társadalmi interakció, vendéglátás és szolgáltatáskép, beleértve az élelmiszer ajándéktárgyakat. Az érintett szolgáltatók számára követelmény, hogy helyi specialitásokat (is) kínáljanak; ízletes, újszerű és hiteles ételélményeket nyújtsanak, ösztönözzék a társadalmi interakciókat a turisták és a szolgáltatók között; meleg és barátságos vendéglátást kínáljanak; összpontosítsanak a szolgáltatásképre; és tálaljanak autentikus ételeket (beleértve az élelmiszer ajándéktárgyakat is) ízléses, desztinációra jellemző formában (pl.: hollóházi, vagy pataki kerámia tányérok, tokaji borospoharakban).

3. Az élelmiszer-turizmus fejlesztése az a folyamat, amellyel a desztináció a turizmushoz kapcsolódó tevékenységek révén igyekszik maximalizálni helyi élelmiszer-rendszerének gazdasági potenciálját. A látogatók számára kínálható szolgáltatások:

- részvétel helyi ételeket, élelmiszereket bemutató programon,
- helyi ételek és italok kóstolása;
- regionális termékútvonalak bejárása (például utazás bor- vagy pálinkaúton);
- étkezés hagyományos éttermekben;
- étkezés a helyiek körében,
- részvétel gasztronómiai rendezvényeken és fesztiválokon;
- helyi piacok meglátogatása;
- élelmiszertermelés megismerése üzemek és kézműves termelők felkeresésével;
- részvétel főzőtanfolyamokon;
- helyi konyha történetét bemutató kiállítások, kiadványok megtekintése;
- Kulináris expedíciók szakácsokkal és szakemberekkel.

Az élelmiszer -turisztikai tevékenységek gyakorlati fejlesztése⁹⁸

Az élelmiszer – utak. Az ételek és italok eredendően kapcsolódnak a hely történetéhez, örökségéhez, kultúrájához és földrajzához. Mindezek a szempontok a hely embereihez vezetnek vissza, hogyan fejlődött kultúrájuk, hogyan alakították a tájat, hagyományukat és megélhetésüket. Ezt a kapcsolatot -nek hívják. Az étkezési utak kitérnek arra, hogy ki, mit,

⁹⁷ <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13032917.2017.1328607?journalCode=rana20>

⁹⁸ <https://foodandroad.com/main-activities-of-food-tourism/>

hol, mikor, miért és hogyan válik az étel egy közösség szövetévé. Megvilágítják azokat a fizikai, társadalmi, kulturális, gazdasági és spirituális tényezőket, amelyek alakították a helyiek étkezéssel kapcsolatos attitűdjeit.

A „foodways” túrák gasztronómiai létesítményekbe, például tipikus éttermekbe, helyi piacokra, utcai vásárokbá, szaküzletekbe vezethetnek. Általában az útvonalak tematikusak és átfogó bemutatásra törekednek, például túrák a hagyományos környéken, túrák, amelyek középpontjában az utcai ételek állnak, túrák egzotikus ételek, tipikus italok felfedezésére stb. Az étkezési túra a legkifinomultabb módja annak, hogy megismerjük az úticélt. Sétálhathatunk és többet megtudhatunk a helyről, amellet, hogy oktatással, biztonságos és nyugodt módon kóstolhatjuk meg a finomságokat és a tipikus ételeket⁹⁹.

A főzőtanfolyam olyan tevékenység, amely egyre inkább kitölti az utazási útvonalakat. Ha szeretsz főzni, akkor szeretnél főzőtanfolyamot venni a következő út során. Képzeld el, hogy különböző recepteket és technikákat tanul egy helyi séftől?

A turizmusban több főzőtanfolyam -modell létezik: csoportos, magán-, főzőiskolák egyénre szabottan a lakók házában, a piac meglátogatásával az alapanyagok megvásárlásához, amatőröknek, profiknak stb. Vagyis nem hiányoznak a lehetőségek. A legsikeresebbek főzőtanfolyamok a résztvevők ismerkedésének, interakciójának, szórakozásának is helyet adnak a gyakorlati tanulás mellett.

A kóstoló foglalkozások tevékenysége híres az italokban, például a bor, a sör és a szeszes italok kóstolóiban. Ezek olyan foglalkozások, ahol különböző italok, vagy ételek mintáit mutatják be és kóstoltatják meg.

A kóstolóhelyek és manufaktúrák utazási útvonalba való felvételének érdekessége, hogy lehetőség lesz arra, hogy szakértő irányításával jobban megértsük az adott termék jellemzőit, a különböző gyártási folyamatok árnyalatait, vagy megismerjük étel-ital párosítási, harmonizációs tippeket.

Helyi termelők meglátogatása. A vetéstől, ültetéstől az ételek és italok készítéséig annak megismerése, hogy az étel hogyan jut el az asztalához, elengedhetetlen bárki életében. Általában az élelmiszer -termelés a vidéki területekhez kapcsolódik, ezért is jó ötlet lehet a szabadidős pillanatok kihasználása az agroturizmushoz. Lehetőség van a helyi termelők felkeresésére és a vidék élvezetére.

Általában a gyártók szervezik és irányítják a látogatást, vagy erre speciális útmutatók és ügynökségek révén kerül sor. Ilyen például a méz, sajt, bor, felvágottak, gyümölcsültetvények stb. Ennek hazai példája lehet a disznóöléshez kapcsolt falusi vendégasztal propagálása.

Regionális termékutak: ha valóban mélyreható felfedezést szeretne tenni a desztináció hiteles ételeiből, vagy italából-a legjobb megoldás lehet, ha követjük a termék útvonalait a rendeltetési helyen. Például esetünkben a bor, sajt, de lehetnének erdei termék útvonalak is. Ezeket az útvonalakat általában a turisztikai irodák népszerűsítik a helyi létesítményekkel együtt - és nagy történelmi és kulturális értékkel rendelkeznek. Ezeket az útvonalakat önállóan, vagy szervezett speciális túrákon keresztül fedezhetjük fel.

Helyi specialitású éttermek. Az étkezés olyan éttermekben, amelyek ételeikkel kifejezik egy desztináció kultúráját, szintén az élelmiszerturizmus terepe.

⁹⁹ <https://www.culinarytourismalliance.com/food-tourism-101>

Ehhez számíthatunk az éttermekre irányuló weblapos, közösségi média javaslatokra. A listán szerepelhetnek hagyományos és klasszikus éttermek, autentikus létesítmények és amelyek népszerűek a helyiek körében. Lehetnek az ajánlati listán modern éttermek is, amelyek innovatív koncepciókkal rendelkeznek, vagy amelyek a kulturális és a biológiai sokféleség megbecsülésére, a multikulturalizmusra összpontosítanak.

Gasztronómiai és kulturális rendezvények. Sok városban, településen van gasztronómiai esemény, vagy kulturális fesztivál tematikus étel-és italkóstoló sátrakkal, bódékkal. Itt olyan kulturális fesztiválok is érdemesek, amelyek nem feltétlenül a gasztronómia iránt elkötelezettek, de jó kínálatot kínálnak a desztináció étkezési hagyományaihoz kapcsolódó ételekkel és italokkal.

A tipp, hogy az élelmiszerfesztiválokat utazásunkba is beilleszthessük, egyszerű: figyeljünk a meglátogatni kívánt város, település honlapjára kihelyezett rendezvénynaptárra, mert ahol „buli” van, ott étel és ital is van (és fordítva!).

Helyi piacok meglátogatása. Klasszikus példa az élelmiszer -turisztikai tevékenységre. A piacok és vásárok látogatása kiváló módja annak, hogy kipróbálják az összetevőket, és megismerjék a régió biológiai sokféleségét, miközben kontaktusba kerülhetünk a termelőkkel és a helyi közösséggel¹⁰⁰.

A látogatások önállóan, vagy vezetve történhetnek. Mint már említésre került, sok főzőtanfolyam a helyi piacok meglátogatásával kezdődik. Az élelmiszer túrák is felvehetik a programjukba a piacon történő vásárlást.

Kézműves termékek készítésének megtanulása. Ez a tevékenység kicsit magával ragadóbb, oktatási programokkal – rövidek, vagy hosszúak -, amelyek megtanítyják a hagyományos termékek kézműves módon történő elkészítését. Tökéletes azoknak, akik szeretnék utazás után otthon megismételni, alkalmazni a tanultakat.

Az élelmiszer -szolgáltatási értéklánc megismerése

A helyi termékek helybeni megvásárlásával rövidítünk az értékesítési láncban, másrészt segítjük a vidéki termelők gyors piacra jutását. Így alakul ki az úgynevezett rövid ellátási lánc (REL), melynek lényege, hogy a turista közvetlenül a termelőtől – vagy minimális köztes szereplő bevonásával – jut hozzá a minőségi élelmiszerekhez, így helyi, megbízható forrásból származó termékeket vásárolhat és kóstolhat meg utazásai során.

A rövid élelmiszerláncot, a helyi termelőt választhatjuk környezetvédelmi megfontolásból, megismerhetjük és támogatjuk a termelőt, a gazdaságában személyesen is megtapasztalhatjuk, hogy az adott élelmiszer hogyan készül, vagy szedhetünk magunknak érett, friss gyümölcsöket, zöldségeket, továbbá a termelői helyi piacon válogathatunk és személyes kapcsolatot alakíthatunk ki a termelővel.

Képek és videók megosztása az élelmiszer-központú utazási élményekről. A látogatók egy része kifejezetten szereti megosztani utazási és gasztronómiai élményeit a közösségi média különböző csatornáin akár az érdeklődő közönséggel, vagy csak barátaival és családjával¹⁰¹. Mindez a szerzőket egyfajta büszkeséggel tölti el, a fotók és gasztróélmények lehetőséget adnak az érdeklődőkkel párbeszédre, közösségek létrehozására, sőt a hasonló érdeklődési körűekkel a jövőben közös utazások megszervezésére, az utazások során együttes étkezési élmények átélésére.

¹⁰⁰ https://mtu.gov.hu/documents/prod/BR20MTUGE11_Gasztro_kiadvany_09_B2B_HU_forгато.pdf

¹⁰¹ A 10 legnépszerűbb étkezési élmény 2020-ból

Ez csak néhány példa az élelmiszer -turisztikai tevékenységekre és az utazási élményekre. Általában az ilyen típusú turizmushoz a látogató részéről csak érdeklődés kell a felkeresendő hely gasztronómiája iránt. Innentől kezdve rajtunk múlik, hogyan akarjuk azt megtapasztalni, akár egy tipikus édességet kóstolunk a kávézóban, akár vezetett túrán keresztül a borvidék pincészetébe. A legjobb az, ha számos ilyen tevékenységet belefoglalunk az utazás útvonalába; hisz az élelmiszer -turizmus mindenki számára gyakorolható, akár ez a fő, akár csak kiegészítő motiváció az élménykeresésben.

A World Food Travel Association becslései szerint az élelmiszer- és italköltségek az összes turisztikai kiadás 15-35% -át teszik ki, függően a desztináció megfizethetőségétől. Az elérhető előny továbbá függ attól is, hogy tudunk-e több látogatót, több értékesítést, nagyobb médiafigyelmet, nagyobb adóbevételt és nagyobb közösségi identitáserősítő büszkeséget generálni. Emellett fontos szerepet játszhat a vidéki örökség megőrzésében.

Az elmúlt néhány évben felerősödött az érdeklődés az élelmiszerturizmus, annak fejlesztése és marketingje iránt, A helyi termékek, élelmiszerek és italok valóban a turisztikai termék és élmény szerves részévé váltak. Annak ellenére, hogy egyre jobban felismerik az autentikus élelmiszerek látogatócsalogató szerepét, valamint az élelmiszer- és turisztikai ágazatok gyakran idézett szinergiáját és egymást kiegészítő jellegét, nem fordítunk elég figyelmet a helyi termékekre, borra, az ételekre és ezek turisztikai kapcsolatára.

Például a borturizmust gyakran csak a pincelátogatás és a kóstolás szemszögéből vizsgáljuk, kevés figyelmet fordítva a borturizmus koncepciójának kialakítására átfogóbban, akár a borvidék szintjén. Például sok turista első tapasztalata általában a tokaji, vagy az egyes termőhelyi, dülő borokkal gyakran távol esik a pincétől, mert a kereskedelemről otthon, vagy repülőgépen utazva, szállodájukban, étteremben kóstolják, fogyasztják azt. Mindezért még jelentős lehetőségek rejlenek a bor és más az élelmiszertermékek turisztikai összefüggésben történő kifejezettebb összekapcsolásában, ezek csomagajánlattá formálásában és az emlékezetes étkezési élményt tartalmazó turisztikai csomagok kiajánlásában.

Az élelmiszer -turizmus jelentős szerepet játszhat a helyi örökség megőrzésében, miközben a meglévő turisztikai eszközökre épít és ösztönzi az innovációt. Az élelmiszer-turizmus a helyi élelmiszerek és italok iránti kereslet növelésével hozzájárul a helyi mezőgazdaság, az élelmiszer-rendszerek, a közösségek és a kultúra hosszú távú fenntarthatóságához.

FELHASZNÁLT FORRÁSOK

A Kormány 1791/2020. (XI. 11.) Korm. határozataa Tokaj-Zemplén Térség fejlesztéséhez szükséges kormányzati intézkedésekről

Caroll, L.: Overtourism at UNESCO World Heritage Sites <https://ethicaltraveler.org/2017/11/overtourism-at-unesco-world-heritage-sites/>

Csapó, J. – Töröcsik, M.: A turizmus jövője, a nemzetközi és hazai turizmus legújabb trendjeinek elemzése elméleti és gyakorlati megközelítésben. PTE-KTK, Pécs, 2020.

Dankó L.(1999): A Pálháza - Rostálló erdei kisvasút továbbfejlesztésének megvalósíthatósági és hatástanulmánya p. 158.

Dankó L. (2021).: Az élelmiszer turizmus (food tourism) fejlesztése a Tokaj-Zemplén desztinációban Falukonferencia előadás, ELKH Regionális Kutatások Intézete, Pécs. 2021.09.22-24.

Discover the main types of activities in Food Tourism <https://foodandroad.com/main-activities-of-food-tourism/>

Food Tourism, a tasty way to travel <https://foodandroad.com/food-tourism/>
<http://www.cittaslow.org/>
<https://444.hu/2019/07/07/a-turistak-a-legjobban-a-tomeget-es-egymast-utaljak>
https://hvg.hu/plazs/20150527_Sarvar_a_slow_turizmus_otthona
<https://journals.lib.pte.hu/index.php/mm/article/view/879>
https://szie.hu/sites/default/files/pecsek_brigitta_ertekezes.pdf
<https://www.bocskairadio.org/az-arpad-vonal-legendaja/>
<https://www.mavcsoport.hu/mav-rail-tours/nosztalgia-es-elmenyutazasok-mav-rail-tours-kinalataban>
https://www.szenterzsebetut.hu/friss_hirek
<https://www.turistamagazin.hu/hir/ezt-kell-tudnod-a-slow-living-mozgalomrol>
<https://www.turistamagazin.hu/hir/nosztalgiavonattal-a-csend-zempleni-szigeten>
<https://www.youtube.com/watch?v=fR870kX0hrI>
OECD Tourism Trends and Policies 2020 <https://www.oecd.org/cfe/tourism/oecd-tourism-trends-and-policies-20767773.htm>
Overtourism'? Understanding and Managing Urban Tourism Growth Beyond Perceptions. UNWTO. <https://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284420070>
Sthapit, E. et.-al.: Extending the memorable tourism experience construct: an investigation of memories of local food experiences <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/15022250.2019.1689530>
Sthapit, E.: Exploring tourists' memorable food experiences: a study of visitors... <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13032917.2017.1328607?journalCode=rana20>
<https://www.culinarytourismalliance.com/food-tourism-101>
A 10 legnépszerűbb étkezési élmény 2020-ból <https://www.borsmenta.hu/eszunk/nepszeru-gasztroelmenyek-2020>
https://mtu.gov.hu/documents/prod/BR20MTUGE11_Gasztro_kiadvany_09_B2B_HU_forгат_o.pdf

A RÓMAI KATOLIKUS EGYHÁZ SÁROSPATAKI VALLÁSI TURIZMUS ÉRTÉKKINCS FEJLESZTÉSEI

A turizmusnak mindig is nagy szerepe volt az emberek, a települések és az intézmények életében. Ennek egy sajátos ágát képezi a vallási turizmus, amely nem új tevékenység, hiszen zarándokközpontok már a középkorban is léteztek. Vallási turizmus alatt azokat az utazásokat értjük, amelyek célja a vallási, szakrális műemlékek (templomok, kolostorok, bemutatóhelyek) meglátogatása, vallási rendezvényeken (hitélethez kapcsolódó ünnepek, egyházi kulturális, zenei programok, egyházi személyek látogatása) való részvétel, zarándoklat, lelkigyakorlat.

A Római Katolikus Egyház Sárospatakon, a Várnegyedben megvalósított fejlesztései mind a szakrális, mind a turisztikai hasznosulást szolgálják. A tanulmány¹⁰² a Sárospataki Római Katolikus Egyházi Gyűjteményt: múltját, jelenét, és a jövő terveit, majd a Sárospataki Bazilikát, valamint a sárospataki Szent Erzsébet tisztelet egyik elemét, a Szent Erzsébet Útat mutatja be.

I. BEVEZETÉS

A turizmusnak mindig is nagy szerepe volt az emberek, a települések és az intézmények életében. Ennek egy sajátos ágát képezi a vallási turizmus, amely nem új tevékenység, hiszen zarándokközpontok már a középkorban is léteztek.

Ezt bizonyítja az egykori Szent István Zarándok Ház Rómában. Szent István II. Szilveszter pápától a neki küldött korona mellé azt a lehetőséget is megkapta, hogy zarándokházat emeljen a Szent Péter-bazilika szomszédságában. Évszázadokkal később, 1776-ban, amikor VI. Piusz kezdeményezte a Szent Péter-bazilika átépítését, a templom bővítésének útjában állt a zarándokház. Az épületet lebontották, és hétezeröttszáz scudo összegű kártalanítást kaptak a magyarok, ennek kamataiból kellett volna biztosítaniuk a Rómába érkező zarándokok szállását. Az egykori ház emlékét ma tábla őrzi a Szent Péter-bazilika sekrestyéjének külső falán. 1946-ban Mindszenty József hercegprímás levélben kérte, hogy címtemploma, a Santo Stefano Rotondo-bazilika lehessen a magyarok temploma, amit a sajátjuknak éreztek Szent István ottani kápolnája miatt. A templom mellett lévő kolostor egykor a magyar alapítású pálos rendé volt, a bíboros itt szeretett volna zarándokházat létesíteni. Ez a kezdeményezés is kudarcba fulladt.

1927-ben létesült Róma belvárosában a Római Magyar Akadémia, amelynek második emeletén megkezdte működését a Pápai Magyar Intézet. A magyar papok a pápai egyetemeken képezhették tovább magukat. Hazánk szovjet megszállása, a kommunista hatalomátvétel után a második emelet lakói azonban nemkívánatos személyek lettek, mozgásukat a házon belül ellehetetlenítették. 1964-ben Magyarország és a Vatikán részleges megállapodást kötött, ekkortól újból érkezhettek növendékek az intézetbe, viszont az „emigráns papoknak” távozniuk kellett.

Egy beszélgetés során értesült erről a Genfben élő Fáy Erzsébet, aki hosszú éveken át ápolta Oliver Duncan angol lordot, s aki a lord halála után örökölte annak vagyonát. Fáy Erzsébet följajánlotta: ha az emigráns papok telket szereznek Rómában, ő vállalja, hogy olyan méretű házat építtet nekik, amely a Rómába érkező magyar zarándokok befogadására is alkalmas

¹⁰² A tanulmány szerzője: Kelecseny Mónika MSc. a Sárospataki Római Katolikus Egyházi Gyűjtemény munkatársa

lesz. A Szent István Alapítványnak sikerült telket vásárolni és felépíttetniük a házat. 50 éve, 1967. augusztus 20-án szentelték fel a Szent István nevét viselő épületet, amely a Rómába igyekvő híveknek pedig zarándokháza lett.

Az elmúlt évtizedekben új lehetőségek jelentek meg: számos tematikus zarándokút épült ki, és sok zarándok- és látogatóközpontban olyan fejlesztések történtek, amelyek lehetővé teszi a korábbiaknál nagyobb létszámú zarándokcsoport befogadását, ellátását, hitben való elmélyülését, lelki-testi feltöltődését.

Az elmúlt 10-15 év a helyi római katolikus egyház életében jelentős fejlődést eredményezett. Kezdődött 2007-ben a Szent Erzsébet Ház felújításával, amely ezután a Sárospataki Római Katolikus Egyházi Gyűjtemény otthona és a Szent Erzsébet zarándokút kiinduló és szervező állomása lett. Megújult környezetben, új infrastruktúrával végezzük azóta is munkánkat, amelyhez a fejlesztések új lehetőségeket biztosítottak.

Ezt követte a Bazilika felújítása, amely során turisztikai attrakciók is megvalósultak. Mindezek új lehetőségeket jelentenek (így már szervezhetünk például nagyobb létszámú rendezvényeket), de kötelezettségekkel is járnak: megnövekedett a zarándokforgalom, és megnőtt az igény is a különböző lelki programokra.

A tanulmányban ezeket a területeket szeretném bemutatni. Elsőként a Sárospataki Római Katolikus Egyházi Gyűjteményt: múltját, jelenét, és a jövő terveit. Konkrét forrásból csak nagyon kevés áll rendelkezésünkre az Intézmény bemutatására, ezért a leírásnál a Gyűjtemény két korábbi vezetője, Kuklay Antal és dr. Szabó Irén szóbeli közléseire, valamint levéltári forrásokra hivatkozhatom. Az épületünk 20. századi történetéről pedig az itt működő iskola egyik pedagógusa, Dávid Sándor osztott meg velünk érdekes és izgalmas történeteket. Ezt követi a Sárospataki Bazilika, valamint a sárospataki Szent Erzsébet tisztelet egyik elemének, a Szent Erzsébet Útnak a bemutatása.

II. A SÁROSPATAKI RÓMAI KATOLIKUS EGYHÁZI GYŰJTEMÉNY

A Sárospataki Római Katolikus Egyházi Gyűjtemény hivatalosan 1967-ben kezdte meg működését múzeumi, könyvtári, levéltári és adattári tevékenységi körrel, a Sárospataki Római Katolikus Plébánia erre a célra átadott helyiségeiben. A működési engedélyt a Művelődési Minisztérium adta ki, fenntartója az Egri Főegyházmegeye.

A Gyűjtemény múzeumi raktára, levéltára őrzi a környék templomaiból és plébániáiról begyűjtött régi képeket, szobrokat, liturgikus ruhákat, kegytárgyakat és iratokat. Ezek egy részét a látogatóink láthatják a kiállításainkban: összegyűjtött tárgyait lehetővé teszik a kiállítási anyagaink változatosságát. Az emeleti konferencia terem előadásoknak és kamarazenei hangversenyeknek ad helyet.

A harmincezer kötetes, nyilvános könyvtár anyaga a földszinti olvasóteremben a látogatók, az olvasók és a kutatók rendelkezésére áll. A környék plébániáiról, rendházaiból és kastélyaiból begyűjtött muzeális könyvanyagot az emeleti termekben gondozzuk: ősnymtatványokat, a Vizsolyi Biblia egyik példányát, és hea Windisch-Grätz család könyvtárának díszkötetes darabjait.

Az elmúlt 15 évben két nagy fejlesztés történt a Gyűjtemény életében, melyek hozzájárultak ahhoz, hogy évről évre egyre több látogatót fogadhatunk.

Az első jelentős felújítás alkalmával az épület kapott új arculatot. A mai Szent Erzsébet Ház 1918-ban épült, katolikus elemi fiúiskolának. Ez nem volt előzmény nélküli, hiszen a jezsuiták 1663 óta működtettek iskolát a korábban itt álló épületben. Az egykori plébániai iskola megszűnése után Báthory Zsófia adományozta a területet a jezsuitáknak, akik a rendházuk mellett (a jelenlegi plébánia épülete) építették fel az iskolájukat. Ők 1773-ig működtették azt, ő utánuk a sátoraljaújhelyi piaristák vették át a vezetést. Ezt követően került a pataki plébánia fennhatósága alá.

1. ábra: A Szent Erzsébet Ház

A jezsuiták által vezetett 4 osztályos kis gimnáziumot megszüntették, helyét egy két tanerős népiskola (elemi iskola) vette át. 1806-ban elrendelték az épület felújítását, amit csak később tudtak megvalósítani, addig az iskola a plébánia épületében működött. 1886-ban kaptak engedélyt arra, hogy a két osztályos elemi iskolát 4 osztályosra bővítsék, ez az iskola épületének bővítését is magával hozta. Pontos források nem állnak rendelkezésünkre, de levéltári adatok mutatják, hogy valamikor az 1890-es évek végén felszólították a helyi plébánost: teljesen újítsák fel az épületet, mert nagyon rossz állapotban van. A következő utalás a forrásokban az, hogy 1917-18-ban a helyi egyházközség egy teljesen új, 4 tantermes iskolaépületet épített, két tanítólakással, biztosítva a helyi római katolikus fiúk neveltetését és oktatását.

Az iskolát 1948-ban államosították, nagyobb átalakítások nem történtek az 1980-as évekig. Mint önálló iskola (kezdetben 1. számú Iskola, majd Zrínyi Ilona Állami Általános Iskola néven működött) 1979-ben szűnt meg, ettől kezdve az intézmény az Esze Tamás Általános Iskolához tartozott. Az 1980-as években építették át, megszüntették a szolgálati lakásokat, vizesblokkokat, tantermeket alakítottak ki a helyükön.

Az 1990-es évektől a folyamatosan csökkenő gyereklétszám miatt iskolák összevonására került sor. Megszűnt az épület akkori funkciója, az ingatlan újra a Római Katolikus Egyház tulajdonába került. Ezt követően kezdődött meg a teljes körű felújítás, amely kapcsolódott a 2007-es jubileumi Szent Erzsébet Évhez. Egyházi és állami források tették lehetővé az épület mai formájának és szerkezetének átalakítását. A tantermek helyén konferenciatermet, raktárakat, és a földszinten kiállítótermet alakítottak ki a helyükön. 2007. májusában

nyitotta meg kapuit a Szent Erzsébet Ház, amely azóta is kiállításoknak, előadásoknak, hangversenyeknek ad otthont.

Munkánkat átszövi a missziós-kulturális tevékenység lelkülete, amit át szeretnénk adni az ide látogató zarándokoknak, turistáknak. Fontosnak tartjuk, hogy a Gyűjtemény által ápolts és örökött kulturális és szellemi értékeket minél szélesebb körben megismertethessük a látogatókkal, kiállításaink erre remek lehetőséget biztosítanak (két állandó kiállításunk a Háza Ékessége barokk egyházművészeti kiállítás és a Hódolat Szent Erzsébet előtt kortárs képzőművészeti kiállítás. Küldetésünk Árpád-házi Szent Erzsébet életének részletes megismertetése, az ő életén keresztül is rámutatva a vallásos élet és az embertársaink iránti szeretet fontosságára. Mindezek mellett rendezvényeink alkalmat biztosítanak a társadalmi kapcsolatok építésére is.

A további felújításra 2010 és 2012 között került sor. Egy új, Európai Unió pályázati programnak köszönhetően (CBC-HUSK - Magyarország-Szlovákia Határon Átnyúló Együttműködési Program) két év alatt a külső környezet is megújult. Kialakításra került az udvari és az alagsorban kiépített kőtár (ez utóbbihoz tartozott a pincerendszer átalakítása), és ezekben elhelyezésre kerültek a templom régészeti feltárása során előkerült kövek (régészeti feltárva, pontosan leírva állnak a kutatók rendelkezésére). A nyitott kőtárban láthatók pl. a sárospataki románkori templom kapuívainak maradványai.

2. ábra: A Szent Erzsébet Ház rendezvénytere a rózsakerttel

A ház udvara ma a magyar szentek rózsakertjével, szabadtéri színpaddal, rózsalugasokkal és pihenőkkel várja a zarándokokat és látogatókat. Mindez újabb rendezvénnyterrel bővítette a meglévő lehetőségeinket: rendezvényeink mellett egyre népszerűbb helyszíné lettünk az egyházi szertartást megelőző polgári esküvői ceremóniának, ünnepeknek és városi rendezvényeknek. A rózsakertbe magyar szentekről, személyekről elnevezett rózsákat ültettek: a külső, törzses rózsák után Magyarok Nagyasszonya, Árpád-házi Szent Erzsébet, Árpád-házi Szent Kinga, Árpád-házi Szent Piroska rózsákat, a belső körbe pedig II. Rákóczi Ferenc, Szent Hedvig rózsákat.

A felújítás egy érdekességet is magával hozott. Amikor a liftakna helyét elkezdték kialakítani, megtalálták az egykori jezsuita iskola egyik osztálytermének falát. Emellett egy pincehelyiséget is feltártak, így a meglévő pincék kiegészültek az ún. „régipincével”.

Az átalakításoknak köszönhetően a korábban a római katolikus plébánia épületében működő Sárospataki Római Katolikus Egyházi Gyűjteményben hatékonyabban, a szakmai elvárásoknak megfelelően tudjuk végezni munkánkat. A két állandó kiállításunk mellett, előadásokat, hirdettünk meg, konferenciákat szerveztünk, ezek mellett házigazdái voltunk hangversenyeknek is. Az elmúlt két év a járvány okán természetesen a mi életünkben is változásokat hozott, de a legfrissebb statisztikáink szerint nyár végén átléptük az idei évben a 3000 fő látogatói létszámot, ami ebben a kategóriában ez igen jónak mondható eredmény. Át kellett alakítanunk a tervezett programjainkat, kiállításainkat, volt olyan, amelyet nem is tudtunk megrendezni, de örömmel láttuk, hogy idén a májusi újraindítás óta milyen sok látogató keresett fel bennünket.

III. A SÁROSPATAKI BAZILIKA

A sárospataki bazilika tornya már messziről hívogatja a városhoz közeledő látogatót. A bazilika mellett láthatók a középkori város középpontját kijelölő rotundának az alapfalai, amelyben megkeresztelheték Szent Erzsébetet. A királyi kápolna kiváltságát viselő, egykor Szent Mihály tiszteletére szentelt körtemplom a legkorábbi (11.sz.) középkori templomaink egyike volt.

3. ábra: A Sárospataki Bazilika

A mai gótikus templom kialakítása a 15. században a Pálóczi családnak építkezéseihez köthető. Ennek eredményeként épült meg a kegyúri karzatot magába foglaló, a templom déli bejárathoz kapcsolódó négyszögletes, toronyszerű előcsarnok az un. oratórium is.

A templom építészeti struktúrájában lényeges átalakítás történt a mohácsi vész után (1526), amikor a templom északi falát kívül-belül ágyúlőrészekkel ellátott 6 m széles várfallá vastagítottatta meg Perényi Péter. Így a templom a két kilométer kerületű erődrendszer - a külső vár - része lett, és erődtemplom funkciót kapott.

Perényi Péter kegyúr protestáns vallású volt, ezáltal a templom is az lett: az átépítések egy része ehhez köthető. Őt követően a Dobók, a Lorántffyak, majd a Rákócziak voltak a következő birtokosok. A bécsi udvar alkotmányellenes, a vallási és a politikai szabadságot veszélyeztető intézkedései miatti, Wesselényi-féle összeesküvés (1671) leleplezése után Patakot császári katonaság szállta meg.

A reformátusokat elűzve, a templomot katonai raktárnak használták, falain pedig szekerek és állatsorda áthaladására is alkalmas, hatalmas kapukat vágtak (a valóságban ez volt a belső városrész egyetlen bejárata). A császári csapatokat vezető grófról ma is Stahrenberg kapuként nevezett nyílást a déli oldalon üvegtégla jelzi.

Báthory Zsófia visszaperelte a Bécsi Kamarától a templomot, s átadta a Sárospatakon 1663-ban letelepített jezsuitáknak, akik kisebb megszakítással a rend 1773-as feloszlásáig működtek a városban.

A templomban 1737-ben óriási tűzvész pusztított, 1787-ben építették csak újjá. Ekkor készült a barokk orgonakarzat, és a barokk boltozat. A templom berendezése is megújult: ekkor vásárolták meg és szállították Patakra a feloszlott budai karmeliták templomának főoltárát. A Szent József oltárkép helyébe egy bécsi festővel Szeplőtelen Fogantatás képet festettek. A régi oltárról a tabernákulum tetején látható Havas Boldogasszony kegyképet őrizték csak meg.

Az eddig leírtakból is jól látszik, hogy a Bazilika története során számtalan átépítésen esett át (részben környezeti, részben vallási okok miatt). Az 1964-72 közötti években azonban a korábbiaknál nagyobb jelentőségű a régészeti feltárássra, majd ezt követően műemléki helyreállításra került sor. Ez új információval, tudással bővítette ismereteinket a templomról.

Az átépítés sok változást hozott. A déli bejárat tornya nem került visszaépítésre. A templom korábbi festett üveglapokait üveglapokkal helyettesítették, ahogy a Stahrenberg-kapu nyílását üvegtéglákkal jelölték. Ugyancsak üvegtéglából rakták ki a gyóntatófülkéket. A járószintet visszamélyítették az eredeti szintre. A kriptákban talált síremlékeket, sírkő fedlapokat időrendi sorrendbe a templom északi falára helyezték el.

Az ezt követő közel 40 évben folyamatosan romlott a templom állapota. A tetőzet több ponton beázott, mindez az orgona állapotára is hatással volt. Ismét szükségessé vált a felújítás. Ez csak pályázatból volt lehetséges, ezért nagy jelentősége volt a Magyarország-Szlovákia Határon Átnyúló Együttműködési Programnak. A fejlesztések megvalósítását a korábbi pályázatok, pályázati tapasztalatok segítették. A szakhatóságokkal folytatott egyeztetések után sikerült engedélyeztetni a teljes tetőzetet cseréjét, és több turisztikai attrakció is megvalósult:

1. Ennek leglátványosabb eleme **a déli torony átalakítása** volt. A megmagasított tetőszerkezet 26 harangból álló harangjátékot rejt. A harangjáték a megnyíló tűzzománc díszítésű ajtókon át látható és hallható. Naponta négyszer nyílnak az ajtók, és az adott egyházi ünnepekörhöz kapcsolódó zeneművekett lehet hallani.

2. A másik nagy látványosság az ugyanebben a toronyban látható **színes üveglapok**, amely Bráda Tibor festőművész és üvegtervező munkája. A 7,5 m magas, 2,4 m széles ablak klasszikus ólmozott üvegtéglák technikával készült német, francia és lengyel, anyagában színes antik üvegekből. Szent Erzsébet életének emblemikus jelenetét, a tűz történetét ábrázolja:

„...Azon a napon, amelyen bőkezűen 500 márka alamizsnát osztott szét [Erzsébet], mivel az ugyanazon napra következő éjszaka világos volt a hold ragyogása miatt, miután a jobb erőben lévő szegények már elmentek, igen sokan a gyengébbek és a betegek közül ott maradtak, leheveredve az ispotály kerítése mentén és az udvar szögleteiben. Amikor az udvaron áthaladva Boldog Erzsébet meglátta őket, így szólt övéihez: „Lám, a gyengébbek itt maradtak, hát akkor adjunk nekik még valamit.” És elrendelte, hogy adjanak mindegyiknek 6-6 kölni dénárt, és nem akarta, hogy a gyerekek kevesebbet kapjanak. Ezután kenyeret hozatott és kiosztotta nekik. Miután ez megtörtént, ezt mondta: „Azt akarjuk, hogy az örömük teljes legyen, gyűjtsunk tehát tüzet!” És nagy tüzet gyűjtatott, és sokak lábát megmosta és bekenette. És a szegények énekelni kezdtek, és nagyon jól érezték magukat. Ezt hallván Boldog Erzsébet így szólt: „Íme, megmondtam nektek, hogy boldoggá kell tennünk az embereket.” És maga is együtt örült az örvendezőkkel.”¹⁰³

A pályázatba az eredeti tervek szerint az összes üvegablak cseréje benne volt, végül ez az egy valósult meg. Most, hat évvel az első üvegablak beépítése után már zajlanak a munkálatok: a többi 17 ablakba is színes üvegablak kerül beépítésre. Ebben az évben hármat cserélnek ki, majd négy év alatt a többit is. Az ablakok ikonográfiai témája Szent Erzsébet lesz, tervezőjük ugyanaz a művész, Bráda Tibor.

3. A harmadik beépített turisztikai attrakciós elem az **orgona teljes körű felújítása** volt. Az orgonát 1787-ben Zelenák Miklós kassai orgonaépítő kezdte építeni. 1791-1794-ig Komornik János kassai orgonaépítő folytatta a munkát, majd ezt követően még többször változott vagy az építető vagy az építő személye. Az orgona egy manuális, 13 regiszteres lett. 2009-től nem lehetett használni, ezért volt időszerű a felújítása. Külön fa restaurátor végezte az orgona szekrény restaurálását, és külön orgonaépítő a hangszer javítását. A 2012-2014 közötti restaurálás megtartotta és felújította a XVIII. századi orgonarészeket, és az eredeti terveket aktualizálva befejezte a több mint 200 éven át ideiglenes állapotban lévő hangszert. Az elkészült hangszer így 2 manuális, 19 regiszteres lett.

A Bazilikában található Szent Erzsébet ereklyéje: egy tenyérnyi darab a ruhájából, ill. egy koponyacsont szilánk. Több, mint 30 éve került Sárospatakra, ideérkezése fontos pont volt a Szent Erzsébet tisztelet újjáélesztésében. Az ereklyetartó szekrény eredetileg a Szent Jobb ereklyetartója volt, ajtó- és pártá díszre már kifejezetten Szent Erzsébet ereklyéjéhez készült. Mind pünkösdhétfőn, mind pedig november 18-án nagy létszámú zarándokcsoportok érkeznek Sárospatakra leróni tiszteletüket Szent Erzsébet előtt.

IV. A SZENT ERZSÉBET ÚT

A sárospataki Szent Erzsébet tisztelet nem újkeletű. Már a Szalkai-kódexben (Szalkai László későbbi esztergomi érsek 15. század második felében lejegyzett iskolai füzetei) piros színnel van megjelölve a novemberi kalendáriumban ünnepként Szent Erzsébet neve. November 19-én, temetésének évfordulóján ma is megemlékeznek róla Sárospatakon. Újjáéledése az 1980-as években kezdődött, egyik fontos állomása Szent Erzsébet ereklyéjének Sárospatakra érkezése volt. Ehhez a tisztelethez kapcsolódik a Szent Erzsébet zarándokút kiépítése.

A Szent Erzsébet Út kialakításának gondolata először az Európa Tanács 1999-es sárospataki kihelyezett ülésén merült fel, ennek záródokumentuma már tartalmazta, hogy az ülés résztvevői kezdeményezik az európai kulturális utak rendszerében egy olyan tematikus út

¹⁰³ Magyarország Virága. 13. századi források Árpád-házi Szent Erzsébet életéről. Szent István Társulat. Budapest, 2006. 170-171. oldal

létrehozását, ami Szent Erzsébet életének és tiszteletének kultuszhelyeit kapcsolja össze. A kezdeményezésnek újabb lendületet azonban csak Szent Erzsébet születésének közelgő, 800. évfordulója adott. A 2007-es Szent Erzsébet Emlékévre Németországban elkészült a Wartburgot Marburggal összekötő Elisabethpfad, ez adta az indítást a Szent Erzsébet Út létrehozásának.

A vallási és kulturális célokat is szolgáló út létesítésére kiváló keretet biztosított az akkor futó, határon átnyúló kezdeményezéseket támogató pályázati konstrukció, aminek a keretében kiépíthető volt Szent Erzsébet születési helyétől az első szakasz Kassáig. Ebben partner a kassai Szent Erzsébet Dóm felújításáért felelős Gótikus Utak Gyöngyszemei nonprofit szervezet volt. Ehhez a „fejlesztéshez” szükség volt szervezeti keretre, amely biztosítani tudta a pályázati tevékenység megvalósítását, és az Út fenntartását, működtetését. Ennek megvalósítására jött létre 2007-ben a Szent Erzsébet Út Alapítvány, melynek célja olyan út építése volt, amely megerősíti a lelki összetartozást, és fizikai valóságában is végigjárható utat jelöl ki.

A Szent Erzsébet Zarándokút saját turistajelzéssel rendelkezik, önállóan és csoportosan is végigjárható egészen Kassáig. A Zempléni-hegységen keresztül az alábbi településeket érinti: Sárospatak- Bodrogolaszi – Komlóska – Erdőhorváti – Regéc – Telkibánya – Hollóháza – Füzér – Alsómislye – Koksóbaksa – Kassa. A távolság mintegy 100 km, átlagosan 3-5 nap alatt járható végig. A zarándokok rendelkezésére áll a zarándokút útikönyvünk (amely az egyes állomásokon található látványosságokról, érdekességekről tartalmaz leírást), zarándok útlevél, valamint egy lelki zarándokfüzet is. A zarándokutat egyénileg is meg lehet szervezni. Évente egy alkalommal van szervezett zarándokút, pünkösdhétfőn indul, az ünnepi szentmise után. Ezt a zarándoklatot 25 fővel indítjuk el, figyelembe véve a meglévő szolgáltatások kapacitását, ennél nagyobb létszám már nehezen kezelhető egyszerre.

Az első zarándoklat 2011. pünkösdjén indult, azóta nem csak a pünkösdi zarándoklatunk népszerű, hanem egyre többen keresnek bennünket tanácsért, segítségért, egyénileg, vagy kisebb baráti társasággal indulók is. A kezdő állomás a Szent Erzsébet Ház: a Szent Erzsébet Út Alapítvány székhelye, és a zarándokút információs pontja.

A megkeresések, a tapasztalatok nyomán 2016-ban megnyílt a Szent Erzsébet Zarándokút új szakasza, amelynek célja az volt, hogy Tokajnál csatlakozhassunk a Mária Út kelet-nyugati ágához, ezzel elértük, hogy a Szent Erzsébet Út a magyarországi zarándokút-hálózat részévé vált. Az új szakasz az alábbi településeket érinti: Bodrogolaszi, Vámosújfalú, Olaszliszka, Szegi, Szegilong, Bodrogkisfalud, Bodrogkeresztúr településeket és Tarcalnál kapcsolódik a Mária Útba.

ÖSSZEGZÉS

Ahogy a tanulmányt kezdtem: a turizmusnak mindig is nagy szerepe volt az emberek, települések, intézmények életében. A vallási turizmus sem újkeletű. Mindezt napjainkban is tapasztaljuk. Megnövekedett az igény a lelki- és testi feltöltődést biztosító zarándoklatok, zarándokutak iránt, e mellé az elmúlt évek, évtizedek olyan lehetőségeket teremtettek, amelyek nagyban hozzájárultak ezek fejlődéséhez.

Sárospatakon sincs ez másként. A Sárospataki Római Katolikus Egyházi Gyűjtemény vallási- és kulturális központtá nőtte ki magát a fejlesztések eredményeképpen, kiállításainkat és a római katolikus Bazilikát évről évre egyre több látogató, zarándok keresi fel. Ezt a folyamatos

fejlődést biztosítani csak a változatos programjainkkal, kiállításainkkal tudjuk, ehhez szükség volt a pályázatok adta lehetőségekre és az itt dolgozók lekiismeretes munkájára. Reméljük, hogy ez a fejlődés a jövőben folytatódni fog, hiszen Sárospatak, az itt működő múzeumok, kiállítóhelyek által őrzött értékek megismertetése közös feladatunk.

FELHASZNÁLT FORRÁSOK

- Magyarország Virága. 13. századi források Árpád-házi Szent Erzsébet életéről. Szent István Társulat. Budapest, 2006. 170-171. oldal.
- Mártonné Máthé K. – Simonyi N. (2018): A magyarországi zarándokutak turisztikai kapcsolódásai és üzemeltetési modelljei Turizmus Bulletin XVIII. évfolyam 2. szám, pp. 46-56.
https://turizmus.com/html/data/cikk/115/9104/cikk_1159104/turizmus_bulletin_ket_szam.pdf
- Mester Tünde: Vallási turizmus Turizmus Bulletin
https://mtu.gov.hu/documents/prod/Turizmus-BulletinX_2.html
- Nemzeti Vallásturizmus Intézkedési Terv. MTÜ kiadvány, Budapest, 2021. 130 p.
- Római Katolikus Egyházi Gyűjtemény – ismertető leporello
Római Katolikus Egyházi Gyűjtemény <https://rkegy.hu/>
- Szabó Irén (2011): Árpád-házi Szent Erzsébet jelenkori tisztelete Sárospatakon. In.: Dankó L. (szerk): Örökségértékek és turizmusfejlesztés. SKTE, Sárospatak, pp. 313-319.
Szent Erzsébet Út <https://www.szenterzsebetut.hu/>

SÉTA A MEGÚJULT KOLLÉGIUMI ISKOLAKERTBEN

A Sárospatak örökségértékei iránt az un. lassú turizmus (slow tourism) keretében érdeklődő senior, de a fiatalabb korosztályok számára is tartalmas sétához kíván segítséget nyújtani a kollégiumi iskolakertnek a kollégiumhoz kötődő szoboralakjai életútjait vázlatosan bemutató dolgozat¹⁰⁴, melyet, ha más formában is, de tekinthetünk a „Mesélő sírkövek” Séta a sárospataki református temetőben¹⁰⁵ című helytörténeti dokumentumfilm folytatásának.

I. AZ ISKOLAKERT

A mai Rákóczi, Táncsics, József Attila és Tompa Mihály utcák által határolt, bőven 7 hektáros területet, amelynek része a mai fás Iskolakert is, 1834-ben vásárolta meg a Kollégium a várostól. Régebben (kb. az 1700-as években) ez a terület temető volt. Az Iskolakert már 100 évvel ezelőtt is természetes része volt a Kollégiumnak, amit az egyik ballagási ének is bizonyít, amely kb. az 1910-es években íródott: „*De sok álmat, sok örömet suttogott az Iskolakert bólintgató fája...*”

Mintegy egyharmadán meghagyták a fákat és bokrokat, a többi részén épületek és sportlétesítmények „születtek”. Itt építették meg a Kossuth (Angol) és az Erdélyi (Humán) internátusokat, a Tornacsarnokot, a tenispályákat, a vörösalakos kosárlabda-pályát, a labdarúgópályát, a távolugrásra alkalmas helyet. A szolgálati lakások mellett itt kapott önálló épületet a kollégium gimnáziumának általános iskolája, napjainkban pedig a református óvoda.

Az Iskolakert főleg lombos fák díszlenek, de néhány fenyőfaj is van benne. A terület idős fái egyrészt a régi fűvészkert maradványai, másrészt a háború utáni parképítés emlékei. Sok fajt, díszfákat és díszcserjéket láthatunk itt. Él itt a kislevelű hársnak egy változata, fekete dió, a magas kőris egy változata, 100 éves tiszafa és egy szép ezüsthárs fásor.

A faállomány mennyisége az évek során sokat változott, mert a régebbi tanárok új fajokat is telepítettek a régiek mellé. A fajok minősége alapján, a bokrokat is figyelembe véve, lehet érezni, hogy ennek a kertnek valamikor arborétum jellege is volt. Elsősorban Búza János nevét említem meg a régebbi tanárok közül, mert Ő a fásításnak nagy szakértője volt.

A Kollégium mindig nagy gondot fordított a testnevelésre. Az 1879-80-as tanévtől minden évben nyilvános tornavizsgákat rendeztek a Tornacsarnok előtti területen. A Vallás- és Közoktatási Minisztérium csak 1892-ben írta elő a testnevelést a középiskolák számára. (1853-tól kötelező tantárgy lett a testnevelés a Kollégium alapfokú iskolájában, valamint a gimnázium 1. és 2. osztályaiban. Ezzel 15 évvel előzték meg az állami intézkedést.)

A labdarúgó pálya ma már nem használható, mert rajta egy emeletes sportcentrum épült, amelynek anyagi fedezetét főként egy volt diák, Wáberer György biztosította. Az iskolakert közepén található műemlék jellegű tornacsarnokot szinte a sportcentrum felépültéig eredeti funkciójának megfelelően használták.

¹⁰⁴ A dolgozat szerzője: Sipos István nyugalmazott gimnáziumi tanár

¹⁰⁵

https://www.youtube.com/watch?v=fR870kX0hrI&t=368s&ab_channel=HegyaljaTelev%C3%ADzi%C3%B3

A szépen rendbetett iskolakerti utak, sétányok alkalmasak arra is, hogy rajtuk futóversenyeket rendezzenek. A Tornacsarnok előtti területet télen elárasztották vízzel, ami megfagyott, így korcsolyapálya is létesült. A Tornacsarnok erkélyéről egykoron fűvószenekar szórakoztatta a korcsolyázókat.

A kert értékét emelik a park területén található szobrok, melyek a híressé vált pataki diákoknak, tanároknak, patrónusoknak állítanak emléket. A kollégiumoknak helyet adó iskolakert így a diákok szellemi és fizikai felfrissülése mellett a sárospatakiak, és a vonattal, autóbusszal a városba érkező látogatók, turisták számára is alkalmat teremt a szemlélődésre, pihenésre, a szobrok formájában megelevenedő történelmi alakok élettörténetének felelevenítésére. A szellemi barangolás közbeni megállást, elcsendesedést a kert egész területén padok segítik.

Az 1980-as években természetvédelmi területté nyilvánított Iskolakert sajátos nemzeti érték, mely történelmi múltjával, eredeti rendeltetésével (a tanulók egyéni tanulása és a szabadtéri tanítás lehetőségének biztosítása) egyedülálló az országban. A kert a biológia tanításának élő szertára, s egyben környezetvédelmi gyakorlóterület, de értéke iskolatörténeti és kultúrtörténeti szempontból is jelentős¹⁰⁶.

2020-ban indult felújítás keretében megújultak a sétányok, új padokat és szemégyűjtőket helyeztek ki. A munkálatokat szigorú szabályok szerint, Remeczki Rita neves tájépítész közreműködésével tervezték meg, amelyek része a fák állapotának rendezése, vagyis az elöregedettek kivágása, a szükséges pótlások elvégzése¹⁰⁷.

Kicserélték a kerítést, amely során a korábbinál magasabb és a kollégium építészeti hagyományaihoz hű kerítésbetéteket helyeztek el. Megújultak a bejáratok, a kapuk lehetővé tették a beléptetőrendszer és a kamerahálózat kiépítését is. Ugyanis a felújítás befejeztével éjszakára zárva van a terület a közönség számára, ilyenkor csak a belépőkártyával rendelkezők, vagyis leginkább a diákok, tanárok, oktatók és a kollégium alkalmazottai tudnak a kapukon belépni.

A magyar kormány célzott támogatása keretében nemcsak az Iskolakertben szükséges munkákat tudták elvégezni, de ebből az összegből újult meg a kollégiumi étkezdé, vagyis a Mudrány Tápiószent, zajlik a Sárospataki Református Kollégium Tudományos Gyűjteményeihez tartozó múzeum felújítása, új héjazatot kap a gimnázium tetőszerkezete, átépítik a kollégium udvarát, de kialakítanak egy szálláshelyet is.

Az Iskolakert szobrai¹⁰⁸

Bessenyei György
Csokonai Vitéz Mihály
Egressy Béni
Erdélyi János
Fáy András
Harsányi Zsolt
Kazinczy Ferenc
Kazinczy Gábor
Kazinczy Lajos

¹⁰⁶ <https://www.geocaching.hu/caches.geo?id=5250>

¹⁰⁷ <https://boon.hu/kozelet/helyi-kozelet/megujul-a-sarospatiki-iskolakert-4044078/>

¹⁰⁸ <http://sarospatak.varosom.hu/latnivalok/terek-parkok/Iskolakert-es-szoborpark.html>

Komáromi János
Kossuth Lajos
Lorántffy Zsuzsanna
Móricz Zsigmond
Pálóczi-Horváth testvérek emlékműve
Pécsi Sándor
II. Rákóczi Ferenc
Tompá Mihály
Tóth Ede

II. ISKOLAKERTI SZOBROK

Az iskolakerti szoboralakok vázlatos életútja bemutatásának sorrendjét a Református Kollégium felőli – Rákóczi utcai - bejáratától elindulva, majd a Lorántffy szobornál a hajdani Angol Internátus felé fordulva, s a régi tornacsarnok előtti sétányon a kapubejáratig visszasétálva alakítottuk ki.

1. ábra: Az Iskolakert Rákóczi utcai bejárata

Mielőtt belépünk a parkba, a bejáratától jobb kézre II. Rákóczi Ferenc kétméteres, egész alakos szobra látható, melyet Horváth Géza készített 1937-ben. II. Rákóczi Ferenc a közeli Borsi kastélyban született I. Rákóczi Ferenc és Zrínyi Ilona gyermekeként született 1676. március 27-én. 3 és félhónapos korában meghalt az édesapja.

Édesanyja, Zrínyi Ilona, két gyermekével anyósához költözött Munkácsra (1677). 3 évesen már lovagolni tanult. Anyja 1682. június 15-én Thököly Imrével kötött házasságot. 1685 novemberében a császáriak ostrom alá vették Munkácsot. Zrínyi Ilona 3 évig védte, de 1688. január 17-én kapitulált Caraffa előtt.

Bécsbe kísérték őket, a gyerekek I.Lipót gyámsága alá kerültek. A császár Kollonich Lipót horvát bíborost bízta meg a gyermekek nevelésével. (Kollonich később esztergomi érsek lett). 4 nap múlva búcsút vettek anyjuktól, akit soha többé nem láttak.

1690-ben befejezte gimnáziumi tanulmányait, ez év augusztusában a prágai Károly Egyetemre ment tanulni. Lipót elküldte Itáliába (1693), ahol 1 évig tartózkodott. Rómában főként a művészet remekeit tanulmányozta. (Szakemberek szerint építész-mérnöki tudással rendelkezett.)

Miután a bécsi udvar nem engedte, hogy anyjától elbúcsúzzon és tervezett házasságát is megghiúsították, szívből meggyűlölte a Habsburgokat. Barátja, Bercsényi Miklós gróf is arra biztatta, hogy szálljon szembe a császárral. 1694. szeptember 25-én feleségül vette Sarolta Amáliát, 1696-ban megszületett az első fia.

Árulók a Napkirályhoz írt leveleit a bécsi udvarhoz juttatták ezért 1701. április 18-án éjjel elfogták és Bécsújhelyre szállították, abba a börtönbe, ahol nagyapja (Zrínyi Péter) a vérpadra lépett. Rákóczira is halálos ítéletet hoztak, de felesége közbenjárására a börtönparancsnok dragonyos közlegényi ruhában megszöktette. Egyik apródja (Berzeviczy Ádám) kíséretében Lengyelországba menekült. Varsóban találkozott Bercsényivel és újra felvették a kapcsolatot a francia udvarral.

1703. június 15-én Esze Tamás csapatai is csatlakoztak hozzá. 1703-ban indult a Rákóczi-szabadságharc. 1704-ben Gyulafehérváron erdélyi fejedelemnek választották. Ő volt az utolsó erdélyi fejedelem. (Apja, nagyapja, dédapja, ükapja is az volt. 1705-ben Szécsényben vezérlő fejedelemmé nyilvánították.

A kiképzett tisztek hiánya és az anyagi problémák miatt váltakozó szerencsével folytak a csatározások. 1706 után Rákóczi seregei fokozatosan visszavonultak. 1707. június 13-án, az ónodi országgyűlésen kikiáltották a Habsburg-ház trónfosztását.

1707-ben Sárospatakra tette át székhelyét, ahol 1708-ban megtartották a híres sárospataki országgyűlést, ahol törvényt hoztak a jobbágykatonaság megtartásáról és a jobbágyok felszabadításáról.

1708. augusztus 3-án a trencsényi csatában szétverték a seregét. Fegyelmetlenség, árulás és az egyre jobban terjedő pestis a végromlás szélére vitte a szabadságharcot. 1711. április 30-án megkötötték a szatmári békét. A császár Pálffy János tábornokot bízta meg, Rákóczi pedig Károlyi Sándorra bízta hadainak főparancsnokságát.

Rákóczi 1711. február 21-én örökre elhagyta Magyarországot, Lengyelország felé távozva. Bár Rákóczira nézve kedvezőek voltak a békekötés feltételei, azonban nem fogadta el azokat. A magyarok ma is tiszta lelki, becsületes embernek tartják. Jelmondata volt: „Istennel a Hazáért és a szabadságért.” (Cum Deo pro patria et libertate.)

A fejedelem anyagiakkal támogatta a Kollégiumot.

Simándi István tanár előadásait több alkalommal is meglátogatta. (Hazánkban ő volt az első tanár, aki úgy tanította a fizikát, hogy az elméleti magyarázatot kísérletekkel igazolta. Ezért nevezték „ördögös”-nek.)

Rákóczi 1735. április 8-án elhunyt. Végakarata szerint édesanyja mellé temették. 1906. október 29-én Kassán helyezték hamvait végső nyugalomra.

A bejárati kaputól balra a Táncsics utca túloldali sarkán a „gránátos” elnevezésű I. világháborús emlékmű fő alakja fokozott figyelmet érdemel a város szobrai között, hisz a

Gránátos szobra Medgyessy Ferenc kevés politikai témájú alkotásainak egyike¹⁰⁹. Az 1935-ben készült katonaszobrot október 6-án avatták fel, az első világháborúban elhunytak emlékére. A Gránátos mellett két oldalt egy-egy táblán a hősi halottak névsora olvasható. A második világhétség után egy újabb táblával egészítették ki a kompozíciót, melyen az 1938 és 1943 között elhunyt katonák neve szerepel.

1. Tompa Mihály (1817 – 1868)

Ősei 1665-ben nyertek nemességet. Kisgyerek korában apai nagyapjához került Igricibe. 1832-ben a Sárospataki Református Kollégium tanulója lett, mint szolgáló. A nagy nélkülözések ellenére mindig jeles eredménnyel végezte az osztályokat. 1837-38-ban elhagyta Sárospatakot és segédtanító lett Sárbogárdon. 1839-ben visszajött a Kollégiumba. 1844-ig elvégezte a bölcsészeti tanfolyamot, utána a két-kétéves jogi és teológiai tanfolyamot. Közben ismeretséget kötött Szemere Miklóssal és Kazinczy Gáborral.

1845-ben befejezte kollégiumi tanulmányait, utána elment Eperjesre nevelőnek. Itt ismerkedett meg Kerényi Friggyessel és Petőfi Sándorral. Petőfi hatására fokozott érdeklődéssel fordult a népköltészet felé.

1846-ban megírta és beküldte a Kisfaludy Társaság pályázatára „Szuhay Mátyás” c. művét, melyet dicséretben és külön jutalomban részesítettek. Tompát a Kisfaludy Társaság tagjává választotta.

1848-ban szembaja és betegsége miatt orvosi tanácsra külföldre ment üdülni. Amikor hazatért beállt a hadseregbe és ott működött, mint táborigazgató. Jelen volt a schwechati ütközetben is. A Szabadságharc elbukása után írt, legnagyobb sikert elérő versei voltak: „A gólyához” és „A madár fiaihoz”. A népi-nemzeti irányzat egyik legjelentősebb képviselője volt. Versei miatt hadbíróvá is idézték Kassára.

1849. május 1-én megnősült, felesége Soldos Emilia volt. Két fiuk született, az egyik 1850-ben, a másik 1853-ban. Mindkettő meghalt 5 éves koruk előtt. Felesége is beteges alkat volt.

Arany János 1855. augusztusában felkereste Tompát és hat hetet töltött családjával Hanván. Kisebb-nagyobb kirándulásokat is tettek. Voltak Sárospatakon is, ahol az ifjúság szerénnyel tisztelte meg őket.

Az MTA 1858. december 15-én levelező taggá választotta. 1868. július 30-án meghalt.

2. Kazinczy Ferenc (1759 – 1831)

1769-től tíz évig volt diák Sárospatakon. 1775-től a jogi tanulmányok mellé felvette a teológiát is és francia nyelvet tanult egy francia tisztől. Hazafias érzését táplálták Sárospatakon a Rákóczi névhez fűződő dicsőséges emlékek.

Szellemi fejlődését a Kollégium könyvtára mozdította elő. Az oktatás színvonalát többször kifogásolta, de a nevelést mindig nagyra értékelte: „*Minden foglalkozások mellett mely fiatal nevelé Patak már akkor is!*”

1779. július 15-én utolsó vizsgái után elbúcsúzott a Kollégiumtól.

¹⁰⁹ <http://sarospatak.varosom.hu/latnivalok/szobrok/Granatos-szobra-vilaghaborus-emlekmu.html>

Felvilágosult gondolkodás és európai kultúra jellemezte. Nagy hatással voltak rá Baróti Szabó Dávid versei és Báróczi Sándor testőrírónak művészi prózái.

1782-ben Pestre költözött, ahol megismerkedett Orczy Lőrinc és Ráday Gedeon írókkal.

1785-től 5 éven át volt tanfelügyelő.

1787. november 13-án Baróti Szabó Dáviddal és Batsányi Jánossal elindította Kassán a „Magyar Museum” c. folyóiratot.

1790 tavaszán tagja volt a koronaórségnek.

1790 szeptemberében Budára érkezett, hogy Ráday Pál gróffal együtt ő vegye kézbe a nemzeti színészet szervezését.

1792-ben visszatért Alsóregmecre, ahol 1794 végéig nagyon élénk irodalmi munkásságot fejtett ki. Egymás után adta ki eredeti és fordított darabjait.

1794. december 14-én éjjel Regmecen a Martinovcs-féle összeesküvéssel kapcsolatban összeesküvés címén letartóztatták, Budára szállították és perbe fogták. Az volt a vád ellene, hogy a Hajnóczy által neki kézbesített reformkátét lemásolta és terjesztette. Először halálra ítélték, három héttel később várfogságra enyhítette a király az ítéletet. Több vár börtönében is „megfordult”. Erről az időszakról írta meg „Fogságom naplója” c. művét.

Kiszabadulása után 1804-ben feleségül vette Török Zsófiát. 8 gyermekük született, ebből 4 volt fiú.

Nagyon rossz anyagi körülmények között éltek. Könyvtárát is eladta 2000 Ft-ért a Sárospataki Református Kollégiumnak.

Munkáját a fogsága előtti időben a felvilágosodás eszméinek hatása és a szentimentalista stílushoz való vonzódás jellemezte.

Pályája második időszakában inkább a klasszicista művelődéseszmény és ízlésvilág érvényesült.

1830. november 17-én a Magyar Tudományos Akadémia igazgatósága a történelmi osztály tagjává választotta.

1831-ben a kolerajárvány áldozata lett. Augusztus 23-án meghalt. Széphalmi kertjében temették el.

3. Kossuth Lajos (1802 – 1894)

Kossuthfalváról (Turócszentmárton) származó birtoktalan, evangélikus köznemesi család sarja. Apja Kossuth László, anyja Weber Karolina. Lajos volt az első gyermekük, utána még 4 lánytestvére született.

Az elemi iskolát Sátoraljaújhelyen végezte. Eperjesen, az evangélikus kollégiumban folytatta tanulmányait (1816-1819). Az 1819/20. tanévet a Sárospataki Református Kollégiumban töltötte. Itt jogot tanult Kövy professzornál. Ő írta Kövy Sándorról: „*Kitűnő előadótanár, a jogtanárok mintaképe volt, aki hivatásának az oktatást és a nevelést tekintette, . . .*” (Itt „jósolta” meg Kövy: „. . . a dominus Kossuthból országháborító lesz!”)

Utána apja mellett, majd Eperjesen Kardos Samu mellett töltötte egyéves joggyakorlatát.

1821 – 23 között Pesten joggyakornokoskodott a királyi ítélőtáblánál.

1823. szeptember 26-án kapta meg ügyvédi diplomáját.

1824. október 9-én hirdették ki ügyvédi oklevelét a sátoraljaújhelyi megyeházán.

1824 és 1832 között Zemplén vármegyében folytatott ügyvédi gyakorlatot.

1827-ben táblabíró.

1828-ban az országos összeírásban a zempléni rész számbavételénél segédkezett.

1830-ban reformellenzéki tag.

1831-ben kolerabiztos.

Az 1832 – 36-os pozsonyi országgyűlésen részt vett. Itt szerkesztette az „Országgyűlési Tudósítások”-at. Hasonló szellemben szerkesztette a megyegyűlésekről beszámoló „Törvényhatósági Tudósítások”-at. 1837. május 4. éjszakáján letartóztat-ták és bevitték a budai kaszárnyába.

Pesti szállásán lefoglalták irományait és leveleit. Fogsága fejlesztette szellemét. A börtönének csüggedetlen hazafiságát hirdették. 1840 májusában szabadult, főleg Deák Ferenc közbelépésére.

1840-ben nevezte el gróf Széchenyi István-t a „legnagyobb magyar”-nak.

1841. január 9-én feleségül vette Meszlényi Terézia Johannát. 3 gyermekük született: Ferenc, Vilma, Lajos.

1841 januárjától a „Pesti Hírlap” szerkesztője. Vezércikkei sorra vették a gazdaság és a társadalom égető problémáit. Önálló nemzetállamot akart a birodalmon belül.

1844. július 1-én elhagyta a lapot, amihez az is hozzájárult, hogy összeveszett az áruló Landerellel. Ezután a Védegylet folyóiratába, a „Hetilap”-ba írta cikkeit.

A Védegylet 1844. október 6-ai pozsonyi alakuló gyűlésén elfogadott alapszabálya szerint a külföldi árukat ki kell szorítani a hazai piacról. A Védegylet elnöke Batthyányi Kázmér, az alelnöke Teleki László, az igazgató Kossuth Lajos volt. 1846. augusztus 20-án Kossuth lemondott.

1847-ben megalakult az Ellenzéki Párt, melynek programját főleg Kossuth fogalmazta meg.

Az 1847 – 48-as országgyűlésen Pest-megye követeként vett részt. Az alsótáblán ő vezette az ellenzéket.

Komoly ellentétbe került gróf Széchenyi Istvánnal, aki aggodalommal figyelte az ellenzék szellemi térhódítását. Gazdasági téren Széchenyi az angolszász szabadpiaci elveket vallotta, Kossuth inkább a védővamos, protekcionista gazdaságpolitikát részesítette előnyben.

Széchenyi türelemre intett a nemzetiségekkel szemben, Kossuth viszont a harcos nacionalista, az asszimiláció híve volt. (1885-ben Kossuth Széchenyit liberális arisztokratának, magát demokratának minősítette.)

A Batthyányi-kormányban pénzügyminiszter lett. Nevéhez fűződik az önálló magyar pénz megteremtése és az ország első költségvetésének összeállítása. Legnevezetesebb volt július 11-én tartott beszéde. Szeptember 15-én javaslatára az országgyűlés választotta meg az Országos Honvédelmi Bizottmányt.

Szeptember 24-től nagyszerű toborzókörúton szólította fel az Alföld népét a haza és a jobbágyfelszabadító forradalom védelmére: Cegléd, Nagykőrös, Kecskemét, Szeged, Szolnok, Abony.

1848-ban Windish-Gratz közeledése miatt Kossuth az országgyűléssel Debrecenbe költözött.

1849. április 14-én a debreceni országgyűlés a függetlenségi nyilatkozatban kimondta a Habsburg-ház trónfosztását. Kossuthot, Madarász László indítványára államfővé, kormányzó elnökké választották.

Az 1849. március 4-ei osztrák alkotmány Magyarország jogait végképp megsemmisítette.

Buda elfoglalása volt a magyarság utolsó diadala. Haynau legyőzte Bemet és Dembinszkyt.

1849. augusztus 11-én Aradon Görgeire ruházta a polgári és katonai kormányzást.

A világosi fegyverletétel után török földre menekült, de előtte Orsovánál (magyar földön) elásatta a Szent Koronát. Törökországban Kütahyában laktak, a törökök nagyon szívélyesen fogadták őket.

Találkozott feleségével és gyermekeivel. Innen elutazott Angliába, majd az USA-ba. Mindenütt nagy tisztelettel és ünnepléssel fogadták. Amikor visszajött, akkor Olaszországban (Torino) rendezte be szállását.

Az emigrációban többször is azt remélte, hogy újra sikerül megindítani a szabadságharcot. Bírálta a kiegyezést, vádolta Deák Ferencet a nemzet önrendelkezési jogainak feladásával.

1889-ben elvesztette magyar állampolgárságát.

1894. március 20-án este Torinóban meghalt.

4. Kazinczy Lajos (1820 – 1849)

Születésekor apja 61 éves volt. Szüleinek Ő volt a nyolcadik, legfiatalabb gyermeke.

Két évet töltött Sárospatakon, majd Sátoraljaújhelyen folytatta tanulmányait. Apjának halála után gróf Teleki József volt a gyámapja, aki akkor a Sárospataki Református Kollégiumnak, a Tiszáninneri Református Egyházkerületnek volt a főgondnoka és a MTA-nak volt az első elnöke. Gyámapja 1835-ben Tulln város kadétiskolájába íratta be. 1839-ben fejezte be tanulmányait, majd a 9. huszárezredbe került.

1848 tavaszán jelentkezett a magyar honvédségbe. Részt vett a délvidéki harcokban, ahol főhadnagyi, majd századosi rangot kapott. Részes volt a pákozdi és a schwechati csatának. A Császári és Királyi 1. V. Ferdinánd Huszárezred parancsnokává nevezték ki alezredesi rangban.

A Tavaszi Hadjáratban Klapka György hadtestében volt dandárparancsnok. Április 30-tól hadosztály-parancsnoki beosztást kapott. Május végétől a komáromi várórségben volt ezredes. Augusztus 6-án seregével Bem csapatainak megsegítésére indult Erdélybe. Augusztus 24-én Zsibónál az orosz tábornok csapatai előtt letették a fegyvert.

Az oroszok átadták a császári csapatoknak, így került az aradi haditörvényszék elé. Az osztrák törzshadíró által vezetett bíróság úgy vélte, hogy a Kazinczy mellett szóló tények miatt enyhítést alkalmazhatnak: így csak teljes vagyonek Kobzásra ítélik, nem akasztják fel, hanem golyó által fogják kivégezni. 29 éves korában, október 25-én végre is hajtották az ítéletet.

5. Lorántffy Zsuzsanna (1600 – 1660)

Apja Lorántffy Mihály, az ónodi vár kapitánya volt. Felesége: Zeleméri Kamarás Borbála. Három lányuk született: Erzsébet, Mária, Zsuzsanna.

Zsuzsanna kisgyereként élte meg a Bocskai-szabadságharcot.

1616-ban kötött házasságot I. Rákóczi Györggyel. Zsuzsanna 5 gyermeket hozott a világra, de csak kettő érte meg a felnőtt kort: György és Zsigmond.

György 1642-ben megnősült. Szülei ellenezték ezt a házasságot, mert a feleség (Báthori Zsófia) katolikus volt. Áttért ugyan a református hitre, de ez csak látszat volt. 1645-ben megszületett Ferenc, az unoka, aki később II. Rákóczi Ferenc apja lett.

I. Rákóczi György 1648-ban meghalt, ezzel vége lett a boldog házasságnak.

Zsuzsanna asszony egyedül nevelte gyermekeit. Sokat dolgozott híressé vált kertjében, ahol gyógynövények is voltak. Főzeteivel sok emberen segített.

Nagyon szép hímzéseket is készített. Az egyik általa készített úrasztali terítőt a Református Múzeum őrzi Sárospatakon.

A birtokigazgatás is főleg Zsuzsanna asszony vállán nyugodott.

Amíg élt a férje, nagyon sűrűn folytatott vele levelezést. Ebből maradt ránk többszáz levél.

Lorántffy Zsuzsanna udvari papjának (Szepesi Laczkó Máté) köszönhetjük a tokaji aszú „születését”.

A fejedelemasszony pénzzel, szőlővel és új épületekkel is támogatta a Kollégiumot.

Legfőbb olvasmánya a Biblia volt.

1650-ben Comeniust, a kor legnagyobb pedagógusát meghívta Patakra. Ebből a levélből való a következő idézet: *„Üdvözetünket és kegyünket jelentjük neked . . . nem akarunk téged a poros iskola terhes munkáira elhívni, hanem azt akarjuk, hogy a te igazgatásod alatt a mi tudós férfaink, ennek a mi iskolánknak a jelenlegi és jövőbeli előjárói, a rektorok és tanítók abban az óhajtott reformációban minél előbbre haladjanak.”*

A fejedelemasszonyt nagyon megviselte a diákság ellenállása az újításokkal szemben. 1660. elején ilyen okok miatt a diákok kivonultak az iskolából és más falvakban akartak iskolát alapítani. Ám az inség visszahozta őket, de Lorántffy Zsuzsannát ez az eset nagyon szomorúvá tette: *„Idvözült urammal ifjúságomtól fogva istenesen élvén, de sem annak, sem édes, kedves fiamnak, Rákóczi Zsigmondnak halálán annyit nem sírtam, keseregtem, mint az ifjúságnak ez rajtam tett méltatlan cselekedetin. Te látod Istenem! mint az édesanya magzatit, az dajka az ő kicsindedit, úgy igyekeztem nevelni Istennek és szegény hazánknak szolgálatjára, de sok dajkálkodásomat im mivel fizetik.”*

1660. április 18-án „ez világbul szép csendesen halál által kimúlék.”

6. Móricz Zsigmond (1879 – 1942)

Anyja Pallagi Erzsébet, református lelkész lánya, apja Móricz Bálint, ötholdas parasztember volt. Kilencen voltak testvérek, de kettő korán meghalt. Apjuk napszámosként olyan keményen dolgozott, hogy mindegyik gyermeküket taníttatni tudták.

Móricz Zsigmond az elemi iskolát Túrístvándiban, majd Prügyön végezte. Középiskolai tanulmányait Debrecenben, a Református Kollégiumban kezdte meg, majd Sárospatakon folytatta. Itt nagyon gyenge tanuló volt (3 tárgyból megbukott.) Nagybátyja, Pallagi Gyula a Kisújszállási Gimnázium igazgatója magával vitte. Ebben az iskolában jó rendű eredménnyel érettségizett.

Móricz Zsigmond meg is haragudott a Sárospataki Kollégiumra. Később kibékült és a Kollégium fennállásának 400 éves évfordulóján beszédet is mondott. Ebből idézek: *„Három csikóval mentem el innen és most ez a három csikó hozott ide vissza. Kutya nehéz iskola volt abban az időben ez a pataki Kollégium. Jó iskola volt, szép iskola volt, nagytekintélyű iskola volt, de nehéz iskola volt. Itt ugyanis a tanárok azt akarták, hogy a diák tudjon...*

Amit mint író csináltam, annak a gyökerei innen indultak el. A Patak fölött futó felhők a magyarság felhői voltak mindig az én számomra . . . Mintha nem is azért küldött s hozott volna ide a sors, hogy a gimnázium negyedik, ötödik és hatodik osztályát elvégezzem, hanem magasabb célból: hogy itt megismerjem és belélegezzem a tiszta irodalmiság és hazafiság szellemét...”

Háromszor nősült. Öt gyermeke született.

Munkája során sok kiváló íróval találkozott, néhányal barátságot kötött. (Pl.: Mikszáth Kálmán, Ady Endre, Babits Mihály, Kosztolányi Dezső, stb.)
1942. szept. 5-én halt meg agyvérzésben.

7. Bessenyei György (1746 – 1811)

1755-ig szülőfalujában (Tiszabercel) élt, majd 1760-ig a Sárospataki Református Kollégium diákja volt.

1765-től Mária Terézia magyar testőrségében teljesített szolgálatot Bécsben. A 19 éves Bessenyei szegyenkezve tapasztalta a magyar nemzet elmaradottságát a francia műveltségű Bécstől. Saját magánál is tapasztalta hiányosságait, amiket igyekezett pótolni. Nagy erővel és kitartással tanult egyszerre nyelveket, filozófiát, történelmet, irodalmat, sőt a Bibliát is. Előre haladásának eredményeit ki akarta terjeszteni nemzetére is, hogy elmaradottsága miatt el ne vesszen.

Társakat keresett és talált is testtársai és barátai között: pl.: Orczy Lőrinc, Báróczi Sándor, Teleki József, stb.

1772-ben jelent meg az „Ágis tragédiája” c. műve.

1779-ben Mária Terézia hatására áttért a katolikus hitre.

1796-ban levelet írt a Kollégium tanárainak. Ebből idézek néhány mondatot: „*Valaki embert oktat, hirdető papja az igazságnak, s nemzetének orvosa . . . Írást, olvasást, Istennek, világnak ismeretét ezen iskolában kezdhettem el. . . Erkölcömnek tisztaságát . . . nevelése módjának hálálom örökre.*”

Félelmetes fizikai erővel rendelkezett. Állítólag egykézzel meghajlította a lópatkót is. Erejét azonban mindig a gyengébbek védelmére használta.

Betegsége miatt visszajött Magyarországra. Bátyjának leánya (Anna) odaköltözött hozzá és sokáig ápolta.

1811. február 25-én halt meg. Udvarházának kertjében temették el egyházi szertartás nélkül.

8. Kazinczy Gábor (1818 – 1864)

Apja (Kazinczy István) Kazinczy Ferencnek az unokatestvére volt. Anyja Boronkay Rozália. Fiúk 7 éves korában Sárospatakra jött tanulni, s itt volt diák 1828. júliusáig. Minden osztályban első volt tanulmányi szempontból. Szeretett olvasni, kiváló emlékezőtehetsége volt.

Apja 1827. december 17-én meghalt.

Megromlott egészségi állapota miatt orvosi tanácsra levegőváltásra vitték Késmárkra (1828), majd Eperjesre került 1832 közepéig.

1832-ben visszajött Sárospatakra tanulni. Itt az egyik titkára lett az Irodalmi Egyesületnek, melyet Nyiry István tanár vezetett.

1835-ben Patakon befejezte az iskolát, majd Pozsonyba ment az országgyűlésre. Mint lelkes fiataalt, Wesselényi Miklós barátjának tartotta.

1838-ban megnősült. Ebben az időben Pesten élt. Itt megismerkedett Szemere Pállal, Fáy Andrással, Vörösmarty Mihállyal és Toldy Ferencsel.

Kiváló szónoki képességekkel rendelkezett. Petőfi Sándornak egyik legjobb barátja volt. Petőfi ezt írta róla: „*Olyanok mint ő, talán lehetnek, de nála különbek nem.*”

Toldy István (Toldy Ferenc fia) írása: „*Az egy Kossuthot kivéve ő volt a század legnagyobb magyar szónoka.*”

1848-ban képviselővé választották.

A forradalmi elveket élesen támadta, a Békepárthoz tartozott. A függetlenségi nyilatkozatot elítélte.

A világosi fegyverletétel után őt is perbe fogták, de több követőjével amnesztiát kapott.

Egy ideig pesten tartózkodott, majd Bánfalvára költözött.

1858. december 15-én a Magyar Tudományos Akadémia levelező, 1860. július 15-én a Kisfaludy Társaság rendes tagjává választotta.

1881. évi pesti országgyűlésen még egyszer megjelent.

1884. április 18-án halt meg.

9. Erdélyi János (1814 – 1868)

Elszegényedett kismemesi családból származott. A Sárospataki Református Kollégiumban végezte középfokú és felsőfokú tanulmányait. Többször megszakította pataki tanulmányait, hogy magántanítással keressen pénzt is. 1837-ben a jogot Sárospatakon kitűnő eredménnyel végezte.

A 19. század közepétől Erdélyi János egyénisége és munkássága gyakorolta a legnagyobb hatást a Kollégium történelmének alakulására:

- 25 évesen az MTA tagja,
- 29 éves korában a Kisfaludy Társaság titkára,
- 1848-49-ben a Nemzeti Színház igazgatója Budapesten,
- Ő írja Hazánkban az első filozófia-történetet,
- Világirodalom-történet írásába is Ő kezd először,
- Javaslatára írja ki a Kisfaludy Társaság azt a pályázatot, amelyre Arany János beküldte a Toldi-t,
- komoly alapokra helyezte a népdal és népmese gyűjtését.

Idézet tőle: „Tehát tanulni a népet, az életet, beállni a tengerbe... az a mai költő hivatása és nemes kötelessége.”

Néhány kollégája támogatásával 1857-ben elindítja a „Sárospataki Füzetek”-et és a Tanítóképző Intézetet. (Ez utóbbival 11 évvel megelőzték az állami intézkedést.)

A Kollégium fennállásának 300 éves évfordulójára az ünnepséget megszervezte és Ő mondta az ünnepi beszédet.

Kétszer nősült, három gyermeke született: Zoltán, Pál, Ilona.

54 éves korában halt meg Sárospatakon.

10. Pécsi Sándor (1922 – 1972)

Sajószentpéteren született 1922. március 13-án.

Apja Péchy Sándor, üvegyári vas- és fémesztergályos. Anyja Szalay Margit, üvegyári munkás. Szülei a Felvidékről menekült magyar nemesemberek voltak.

A nevükben a „ch”-t a színész Pécsi Sándor változtatta „cs”-re. Eperjes környékéről, Pécsújfalú községből származtak.

8 évig volt diák Sárospatakon. Egyik írása: „Itt faragtak embert belőlem.” Először lelkésznek készült, de 1944-ben elvégezte a Színművészeti Akadémiát. Ezután a Miskolci Nemzeti Színház, 1946-ban a Művész Színház, 1948-ban a Madách Színház tagja lett.

Pályafutása során 22 színpadi- . 54 film- és 12 tévéfilm-szerepe volt.

Kitüntetései: Kossuth-díj (1951, 1953), érdemes művész (1961), kiváló művész (1968).

1972. november 4-én szívroham következtében hunyt el.

11. Fáy András (1786 – 1864)

Református nemesi családból származott. Egyik ősök részt vett a tatárok elleni ütközetben (Muhi) és felajánlotta lovát a menekülő királynak (IV. Béla), akitől nemesi rangot és Fáy községet kapta.

Mikszáth Kálmán szerint, ha nem lenne Széchenyi István, akkor ő lenne a „legnagyobb magyar”, ha nem létezne Deák Ferenc, akkor ő lenne a „Haza bölcse.” Így azonban, Szemere Pál szerint „a Haza mindenese” lett.

Gyermekéveit anyai nagyszülei birtokán, Gálszécsen töltötte. Innen 1793-ban került Sárospatakra. 1799-ben Pozsonyba ment az evangélikus líceumba, főleg a német nyelv elsajátítása érdekében.

1803-ban visszatért Sárospatakra, ahol bölcsészetet és jogot hallgatott.

1804-ben Pesten ügyvédi oklevelet szerzett kitűnő képesítéssel.

1812-ben a váci járás szolgabírója.

Széchenyi előtt felismerte gazdasági és kulturális elmaradottságunk okait.

Szerette az irodalmat, a verseket. Meséi és aforizmái tették híressé. Ezek nyomdai kiadására főleg Kazinczy Ferenc buzdította. Hivatalos irodalmi elismerést először 1824-ben kapott. Elnyerte a 400 forintos Marczibányi-féle nagyjutalmat, amit a Sárospataki Főiskolának adományozott.

1831-ben az Akadémia tiszteleti tagja, 1845-ben az igazgatótanács tagja, 1847-ben helyettes elnök.

1832-ben írta az első társadalmi regényt: „Bélteki ház” címmel.

1832-ben, negyvenhat éves korában megnősült. Felesége Sziráky Zsuzsa volt. Gusztáv fia akkor volt 9 éves.

1836-ban Pest vármegye táblabírájává választotta.

1837-ben a Kisfaludy Társaság igazgatója.

Egész életében sokat fáradozott a nemzeti színészetért is.

Az általa alapított Pesti Hazai Első Takarékpénztár 1840. január 11-én megkezdte működését. (Ma is működik.)

1849 után életét főleg az irodalomnak és családjának szentelte.

1864-ben, hetvennyolc éves korában halt meg.

12. Csokonai Vitéz Mihály (1773 – 1805)

A magyar felvilágosodáskori irodalom egyik legjelentősebb költője.

Apja Csokonai Vitéz József borbély és seb orvos. Anyja Diószegi Sára, a magyar irodalom iránt érdeklődő asszony volt. Férje korán elhunyt, a család pedig elszegényedett.

A Debreceni Református Kollégiumban kezdte el tanulmányait. A gimnázium elvégzése után az akadémiai tanfolyamon tanult. Nem lépett be szabadkőműves páholyba.

1793-ban Kazinczy Ferenc már barátai között említi.

1794 tavaszán nyilvános tanítónak választották.

1794 decemberében a gimnázium ítélőszéke azzal vádolta, hogy elmaradozik az istentiszteletekről, társaival borozással és pipázással tölti el az időt. Ezért megfenyegették, hogy tanítói hivatalától megfosztják. Makacs természete miatt néhány nap múlva ismét az iskolaszék elé idézték. A következőkkel vádolták: „Nem tartja meg az előadásokat, rontja a tanulók erkölceit, egyes tanárokat személyükben is megsértett.” A tanítóságtól elmozdították. Összetűzése és fegyelmezetlenségei miatt 1795 júniusában újabb pert zúdítottak a nyakába. 1795 június 15-én a nagyteremben indulatos beszédben búcsúzott el társaitól, majd a Kollégiumot elhagyta.

Az 1795-96. tanévet a Sárospataki Református Kollégiumban töltötte, de Kövy professzor sem tudta vele megkedveltetni a jogtudományt. A költészet régi szeretete kötötte le egészen. Tanulságos és kedvderítő társasága a lelkes ifjúság központjává tették.

1788-ban az Erdélyi Nyelvművelő Társaság tagjai közé választotta.

1799-ben elnyert egy segédtanári állást a Csurgói Gimnáziumban.

1800 májusában elhagyta Csurgót és visszatért Debrecenbe.

1802. június 11-én lakóháza leégett.

1804. április 10-én Nagyváradon Rhédei Lajosné temetésén megfázott és súlyos tüdőgyulladást kapott. 1805. január 28-án elhunyt.

13. Egressy Béni (1814 – 1851)

Apja református lelkész volt. Iskoláit Miskolcon, a Református Gimnáziumban és a Sárospataki Református Kollégiumban végezte. Patakon csak egy tanévben volt diák, mert szülei nagyon nehéz anyagi körülmények között éltek.

Mezőcsáton iskolamester, Szepsiben segédtanító volt. 1838-ban testvérét (Egressy Gábor, színész) meglátogatja Kassán. Ettől kezdve a színészi pálya felé vonzódott. A 1837-ben a Budai Színtársulat tagja lett. 1843-ban került a Pesti Nemzeti Színházba.

Első megzenésítője volt Petőfi verseinek. pl.:

- „A virágnak megtiltani nem lehet . . .”
- „Ereszkedik le a felhő . . .”
- „Ez a világ amilyen nagy . . .”
- „Hull a levél a fáról . . .”
- „Juhászlegény, szegény juhászlegény . . .”

A „Bátori Mária” és a „Hunyadi László” c. operák szövegekönyvét Ő írta.

Legnagyobb sikere Vörösmarty „Szózat”-ának megzenésítése volt. (1843-ban mutatták be a Nemzeti Színházban.)

1848-ban főhadnagyi rangot kapott. Ott volt a komáromi vár védői között is. A „Klapka induló” is az Ő szerzeménye.

1851-ben, 37 éves korában halt meg tüdőbajban.

14. Sárospataki Harsányi Zsolt (1887 – 1943)

Apja Harsányi Ödön (vasgyári tisztviselő), anyja Zimmermann Etelka.

A gimnáziumot Sárospatakon végezte, bölcsészetet és jogot a Kolozsvári Egyetemen hallgatott.

1910-től Budapesten a „Színházi Hét” (később „Színházi Élet”) című színházi lapot szerkesztette.

1913-ban szintén Budapesten a „Budapesti Hírlap”, később a „Pesti Hírlap” munkatársa.

A két világháború között az „Új Idők” szerkesztője volt.

Kodály Zoltán: „Háry János” c. dalművének Paulini Bélával ő írta a szövegekönyvét (1926). Orbán Ilona színésznő volt az első felesége. (1913. február 6). Hat év után elváltak. Téven Erzsébet volt a második felesége (1922. január 10), 1934-ben ők is elváltak.

Ő volt a „Magyar PEN Club” főtítkára. 1938-ban a Vígszínház igazgatója.

Tagja volt a Petőfi Társaságnak és a Kisfaludy Társaságnak. (1934)

1935-ben Corvin-koszorúval tüntették ki.

A két világháború közötti időszakban a szórakoztató irodalom népszerű szerzője volt.

Sárospatakról írt mondatai: „*Itt tanultam meg szépen írni magyarul*”.

„*A Sárospataki Főiskolát, mint a szellem magyarságát és szabadságát köszöntöm*”.

1943-ban halt meg Budapesten.

15. Béres Ferenc (1922 – 1996)

Szülei: Béres János és Timkó Mária. Az általános iskolát Gagybátoron végezte. Miskolcon szakközépiskolás volt, ahol fa- és fémipari technikus végzettséget szerzett. Sárospatakon a református gimnáziumban tanult.

1945-ben Budapestre költözött. 1946-ban Muharay Elemér Népi Ének, Tánc- és Játékegyüttesben kezdődött pályafutása. Tagja volt a NÉKOSZ Együttesnek, szervezője és alapítója volt a Honvéd Együttesnek.

1949-ben a Pázmány Péter Tudomány- egyetemen végzett néprajz – művészettörténész szakon.

1953-tól a magyar énekkultúra előadója volt.

1958-tól az Országos Rendező Iroda szólistája.

1960-ban kötött házasságot Simig Erzsébettel. Házasságukból 3 fiú született: Ferenc, Gábor és Bálint.

1965-től az Országos Filharmónia szólistája.

1991 – 1992 között Erdélyben több mint 60 hangversenyt adott.

Sárospatakon a városnak és a Református Kollégiumnak több hangversenyt adott.

7 kitüntetése volt. Sárospatak város elsőként adományozta neki a díszpolgári címet.

A Sárospataki Képtár alapításához is hozzájárult (1968). Egyháztörténeti gyűjteményét a Kollégium Nagykönyvtárának adományozta.

Budapesten halt meg 1996-ban.

16. Komáromi János (1890 – 1937)

Szülei: Komár József és Balog Mária.

Az elemi iskolát Legenyén, a gimnáziumot a Sárospataki Református Kollégiumban végezte.

1911-től újságíró. Jogi tanulmányait a Budapesti Tudományegyetemen folytatta.

Részt vett az I. világháborúban. 1914. őszén széttronsolta a lábát 3 gépfegyver golyó. Krakkóból tért haza. Háborús hónapjai után írta népszerű műveit.

A két világháború között a magyar irodalom meghatározó alakja volt. Műveit főleg hazaszeretete, kötődése a szülőföldre és a sárospataki alma materhez, ízes magyar nyelvezte tette népszerűvé. Felesége Soltész Irén volt.

Nagyon elkeserítette, hogy Trianon után nem léphetett szülőföldre. (Málca, Szlovákia)

A „Pataki diákok” c. könyvében a magyar művelődés református fellegvárának állított emléket. Nyomtatásban megjelent első írása is Sárospatakhoz kötődik, amit gimnazista korában írt (Gyalog az Alföldön). Hősei mindig egyszerű emberek voltak.

Műveit lefordították német, angol, francia és lengyel nyelvre.
1947-ben, 47 éves korában halt meg húgyvérűségben.

17. Tóth Ede (1844 – 1876)

Putnokon született. Apja jómódú szabómester volt. Öt gyermekük született.
1855-ben Iglóra került, itt végezte el a gimnázium első osztályát. Gyenge bizonyítványa és rossz anyagi helyzetük miatt az apja kivette az iskolából azzal a szándékkal, hogy tovább nem taníttatja. Putnokon boltosinas lett. 1860-ban Pestre került egy papírkereskedésbe. Szabad idejében olvasott, verseket írt és színházat látogatott.

1862-ben visszament Putnokra. Beteg édesanyjának bevallotta, hogy gyűlöli a kereskedő pályát és tanulni szeretne. Ekkor apja Sárospatakra küldte. A II., III., IV. osztály anyagából magántanulóként levizsgázott. Ezután felvették az V. osztályba, melyet sikerrel elvégzett. 1863-ban VI. osztályosként elment legációba, de rossz kiejtése és gyors beszéde miatt a legációja rosszul sikerült.

1863. november 3-án tagja lett a Sárospataki Magyar Irodalmi Körnek, ahol verselgetett és szavalt. Iskolatársai elnevezték „költő”-nek. Még ebben az évben súlyosan megbetegedett.

Édesanyja 1862-ben meghalt. 1864. február 8-án elhagyta a Kollégiumot azzal az elhatározással, hogy színész lesz.

Színlaposztó volt és kisebb szerepekben játszott kóborló színtársulatoknál.

Apja, mint országos csavargót, hatóság útján be akarta soroztatni katonának.

1871-ben feleségül vette Benedek Veronika színésznőt.

1873-ban apja meghalt. Ebben az évben született első jelentős műve: „A falurossza.” Ezt a művet benyújtotta a Nemzeti Színház igazgatóságának 1874. augusztus 16-án és a 100 arany pályadíjat szeptember 30-án elnyerte. Szigligeti Ede a Nemzeti Színháznál 1875. áprilisában jelmeztári felügyelőként alkalmazta.

1875-ben a Nemzeti Színház pályázatán újra részt vett és „Tolonc” c. műve november 20-án ismét elnyerte a 100 arany pályadíjat. Ez országos ismertséget jelentett számára.

1876. január 26-án a Kisfaludy Társaság belső tagjává választotta.

1876. február 26-án tüdővészben meghalt Budapesten.

18. Pálóczi-Horváth testvérek emlékműve

Pálóczi-Horváth Mária (1790 – 1867) szüleinek halála után hatalmas vagyont örökölt. Ennek egy részét a Sárospataki Református Egyháznak és a Kollégiumnak adományozta. De adományozott belőle Felső-Zempléni falvak református egyházainak és iskoláinak is. Ung megyében is adományozott több falu református egyházának és iskolájának.

Az Iskolakertben egy allegorikus, egész alakos női szobor (a tudomány múzsáját szimbolizálja) őrzi emlékét. A szobor egy nyitott könyvet tart a kezében, melyen egy Bacon-idézet olvasható: „A tudomány hatalom.” A szobor talapzatának két oldalán Pálóczi Horváth Máriának és testvérének, Pálóczi Horváth Simonnak a profilképe látható.

Bár nem szobrászati alkotások, de a sárospataki és látogató érdeklődők számára jelzem, hogy az Angol Internátus előtti virágos parkban található a Collegno-parki emlékmű, a régi

tornacsarnok előtt pedig a Dr. Csajka Imre emléktábla és egy kőtömbön „A pataki diákság emlékezete 2001.” tábla és a Faültetők emléktáblája.

A szobrok és élettörténetek felfedezését - a teljesség igénye nélkül - Guide & Hand ingyenes mobil alkalmazás otthoni letöltése és iskolakerti séta közbeni meghallgatása is segíti¹¹⁰.

¹¹⁰ <https://guideathand.com/hu/sight/iskolakert>

AZ MNM RÁKÓCZI MÚZEUMA TURISZTIKAI ÉRTÉKKINCSEI ÉS FEJLESZTÉSEI

Az ICOM jelenleg hatályos definíciója az ICOM Statutes 2007-es változata szerint¹¹¹: a múzeum, a társadalom fejlődése szolgálatában álló, profitra nem törekvő, a köz számára nyitott, állandó intézmény, amely az emberek és környezetük anyagi és szellemi bizonyítékait gyűjti, megőrzi, kutatja, közvetíti és kiállítja tudományos, közművelődési és szórakoztató céllal. A címben jelzett témájú dolgozat a sárospataki vármúzeum és várkert turisztikai értékkincsei: a kiállítások, gyűjtemények és a jelenleg is zajló fejlesztések vázlatos bemutatását tartalmazza Dr. Tamás Edit múzeumigazgató előadása és az MNM Rákóczi Múzeuma weblapja és egyéb források alapján.¹¹²

BEVEZETŐ

Sárospatak és környéke a XI. sz.-tól királyi birtok, amelynek központja a Bodrog átkelőhelyénél épült Patak. A korábban Patak nevéhez kötött erődítések nem ezen a helyen álltak. Perényi Péter építi fel itt családjá új székhelyét 1534 és 1541 között, miként levelei bizonyítják. A középkori város központjának D-i felét vették körül fallal és árokkal. Ennek DK-i szegletén rezidenciául hatalmas torzult négyzet alaprajzú ötszintes lakótornyot emeltek. A városfalnak a torony falába bekötött csatlakozásai és a lőrések tanúsítják, hogy a torony a városfallal egy időben és összehangolva épült. A váregyüttest az észak-itáliai Alessandro Vedani terveivel, irányításával késő reneszánsz stílusban magyar mesteremberek készítették. A román, gótikus faragványtöredékek a korábbi domonkos kolostor és a közeli várkastély maradványai.

A XVI. századi késő reneszánsz váregyüttes országosan ismert műemléke Sárospatak városának. A belső várost körülölelő várfal különlegességét növeli a bejárati kapu fölötti felirata, mely az építés dátumát is őrizte közel háromszáz esztendeig. Perényi Péter koronaőr családja új birtokközpontjaként építette a pataki várat 1534 és 1537 között. A feliratos kőtábla a városfal elkészültét örökítette meg. Latin nyelvű szövege magyarul így hangzott: „Boldog az a város, melyben Isten igéje prédikáltatik és meg is tartatik, az 1541-ik év április 16-án.” A híres építési felirat kétszáz éve nem olvasható, lefagyott az évszázadok során. A lekopott kőtábla 2017-ben kiemelésre került. Ma már az MNM Rákóczi Múzeuma őrzi, 2023-tól a Kőtár új kiállításán látható lesz. A Vízi-kapu fölött 2017 óta újra olvasható az egykori felirat a másolatként elhelyezett táblán¹¹³.

1540 és 1567 között épült a keleti, a Perényi-szárny. 1567 után a Királyi Kamara, 1573-tól a Dobó család tagjai, 1608-tól Lorántffy Mihály uralták és építették tovább a várat. 1616 fordulópont Lorántffy Zsuzsanna, a tulajdonos házasságot köt I. Rákóczi György későbbi erdélyi fejedelemmel. Így Patak lett a Rákóczi birtok fejedelmi központja és összekötő híd a Királyi Magyarország és Erdély között.

1640-től rangjukhoz méltóan bővítették a várat: erődítették és felépült a D-i, a Lorántffy-szárny, a loggia, az ágyúterasz. 1660-tól I. Rákóczi Ferenc és anyja Báthory Zsófia, 1676-tól II. Rákóczi Ferenc és Julianna a birtokosai a várnak, amelyet azonban 1670-től császári

¹¹¹ <https://embassy-of-culture.com/project/icom-museum-definition/>

¹¹² Dr. Tamás Edit múzeumigazgató: Az MNM Rákóczi Múzeuma örökségturisztikai fejlesztései c. Sárospataki Turizmusfejlesztési Szimpóziumon tartott előadása és a múzeum weblapja alapján összeállította a szerkesztő.

¹¹³ <https://rakoczimuzeum.hu/hu/hireink/773-aprilis-18-muemleki-vilagnap>

katonaság tartott megszállva. Ennek ellenére Patak a kuruc mozgalmak központja, hiszen Zrínyi Ilona második férjével, Thököly Imrével többször időzött a várban, 1697-ben pedig a város egyik központja a hegyaljai felkelésnek. A Rákóczi szabadságharc idején (az 1702-ben megrongált Vörös-toronyban) 1708-ban tartották a jobbágyfelszabadító országgyűlést.

1. sz. ábra: A sárospataki vár látképe

forrás: Dr. Tamás Edit előadása a sárospataki turizmusfejlesztési szimpóziumon (2021.)

A szabadságharc után 1711-ben a Rákóczi vagyontól a Trautsohn herceg kapta meg, aki a tűzvész által többször sújtott várat barokk ízlésben újjátta meg. 1776 és 1807 között kamarai birtok, azután a Bretzenheim hercegi család kezébe került, akik rezidenciául felújították: ekkor nyerte el a várkastély a romantikus és eklektikus ízlésű külső és udvari homlokzatait, megőrizve azonban a XVI-XVII. sz.-i reneszánsz jellegét.

1875-től a Windischgrätz hercegek, 1945-től a magyar állam tulajdona. A Múzeum 1950 óta gondozza a Rákóczi örökséget¹¹⁴.

I. ÁLLANDÓ KIÁLLÍTÁSOK

1. Rákócziak dicső kora

A kiállítás megnyitása nagy mérföldkő volt mind a vár, de a város életében is, mert egy jelentős szakasza zárult le a műemléki helyreállításnak. Voltaképpen az 1997-től 2003-ig tartó rekonstrukció befejezése. Miként a Vörös-torony műemléki helyreállítása után kiállítással adták át az épületet a múzeumlátogatóknak, így történt ezuttal is. Több mint 855 m²-en új állandó kiállítást nyílt, mely a "Rákócziak dicső kora" címet viseli. Mint ahogy a cím is tükrözi nem csak II. Rákóczi Ferencről és az általa vezetett szabadságharcról szól, hanem a magyar történelemben oly jelentős szerepet vitt Rákóczi-családról is áttekintést ad a kiállítás. Egyben felvillantva a város XVII-XVIII. századi történelmének azon szakaszát, mely országos, sőt nemzetközi hírűvé tette vidékünket és Patakot.

A kiállítás nagy tematikai egységei:

1. A Rákóczi-család - "Méltóságos família" (család felemelkedése)

¹¹⁴ http://www.magyarorszagi-varak.hu/magyar/oldalok/a_sarospatiki_rakoczi_var_tortenete/

2. I. Rákóczi György és Lorántffy Zsuzsanna az egyház és iskola fejedelmi pártfogói - "Féljétek az Isten és néki adjak dicsőséget"
3. A Rákócziak szabadságküzdései - "Magyar hazánk szabadságáért"
4. II. Rákóczi Ferenc gyermek- és ifjúkora - "A hatalom felelősség, az uralkodás szolgálat"
5. A Rákóczi-szabadságharc - "...Megújulnak a magyar nemzet régi sebei"
6. Száműzetés és emlékezet - "Számkivetésbe megyek - "Állj meg vándor"
7. Élet a várkastélyban XVI-XIX. század - bűvtörténeti kiállítás
8. Barokk csataképek - a Rugendas-család grafikái¹¹⁵.

2. Vörös-torony

A pataki vár hazánk legjelentősebb épen maradt késő reneszánsz épületegyüttese. Perényi Péter koronaőr szerezte meg a területet a mohácsi csatát követően s kezdett itt családja új birtokközpontja felépítéséhez. Az építkezések az észak-itáliai Alessandro Vedani terveivel, irányításával zajlottak. A középkori város központját és déli felét fallal és árokkal, bástyákkal erősítették. A városerődítés délkeleti sarkában 1534 és 1537 között épült az új Perényi rezidencia. Hamarosan lakószárnyak emelésébe kezdtek a Vörös-toronynak nevezett ötszintes lakótoronyhoz csatlakozó erődfalak mentén. A keleti palotaszárny építése 1540-ben kezdődött, s Péter fia, Perényi Gábor idején fejeződött be 1563-ban. Feliratos kőtábla örökítette meg 1541-ben a városfal elkészültét.

A Vörös-torony az első emelet magasságáig máig megőrizte a XVI. századi állapotot, kőfaragványai a hazai késő reneszánsz építészeti reprezentáns darabjai. Szintenként váltakozva hadászati és lakó funkciót töltött be a XVI-XVII. században. A pinceszint az alsó védelmi folyosóval a védelmi jellege mellett raktározásra is szolgált. Itt található a torony vízellátását biztosító 23 méter mély sziklába vájt kút is.

A kerengőfolyosóban egy, két- és háromágú lőrészeket alakítottak ki. A földszintet bejárati kapu, az őrség szobái és a tágas sáfárház foglalta el. A torony bejárati kapuja mellett a reneszánsz kőkeretes ülőfülkék az őrség számára készültek.

Az első emeleten a kincstár és a levéltár, a második emeleten az ebédlőpalota és lakótér kapott helyet. A „Cancellária”-ban őrizték a Rákóczi-család birtokainak tulajdonjogát igazoló okleveleket, az ingóságok leltárait. Az egykori kincstárban a XIX. század második felében Árpád-házi Szent Erzsébet tiszteletére kápolnát szenteltek. A Windischgrätz korbéli kápolna oltárképét Franz Eybl festette, mely 1996-os újraszentelése óta újra a régi helyén látható.

3. Hegyaljai szőlészet és borászat története

A Múzeum északi palotaszárnya alatt elhelyezkedő egykori prebendás pincében található Tokaj-Hegyalja szőlészetét és borászatát bemutató kiállításunk. A kiállítás 2003-ban ünnepelte fennállásának 30. évfordulóját. 1973-ban Balassa Iván forgatókönyve alapján Janó Ákos és Petercsák Tivadar rendezte.

A szőlőművelés és borászat eszközeit, munkafolyamatait bemutató hosszabb pinceág mellett, az egykori északnyugati sarokbástya legalsó szintjében a nagybirtokosok pincéire jellemző, köralakúra formált poharazó helyiség került kialakításra és egy rövidebb pinceágban egy borház enteriőre.

¹¹⁵ <https://rakoczimuzeum.hu/hu/kiallitasok-2/allando-kiallitasok/rakocziak-dicsokora>

A kiállítás elején látható a szőlőművelés eszközei: a metszőolló helyett régen használt kacorkések, a földmunkák eszközei: "hegyalja címere" a kétágúkapák, a laposkapák. Számos XVII. századi kalendáriumból származó metszeten mutatjuk be a szőlőben végzett munkálatokat. A szürethez kapcsolódó eszközök és a hagyományos szőlőfeldolgozás első munkafázisai módszerét értheti meg a látogató a korabeli eszközökön keresztül: taposókádak, csömöszölők, taposósákok, félmetszés, cserpákok, fickók, rajnaik, a lívók és a prések különböző típusai bemutatása által. A hatalmas bálványsajtó inkább a nagy gazdaságok eszköze volt. Rögzített csavaros és kőhúzás változatait egyaránt ismerték Hegyalján. Fa középsős sajtó inkább a kistermelők eszköze volt. Kisebb változatait egyik helyről a másikra szállították. Vas középsős sajtó a múlt század közepétől terjedt. Tartósabb könnyebben kezelhető, mint az előbbi. A teljesen vasból készült prések a XIX. század végétől terjedtek el. E területen legszívesebben a Kossuth és a Hegyalja védjegyűt használták.

4. Olaszbástya kazamata

Az Olaszbástya kazamata a Vörös-torony külső védelmi rendszere. A nagyméretű lőrészekkel tagolt ágyúteremben különböző méretű szakállas puskák másolatai, kerekas agyra (lafettára) szerelt lövegek másolatai, kőből faragott ágyúgolyók láthatók. A keleti folyosóág egyik fülkéjében várbeli katonák mindennapjaiból vett jelenet kapott helyet. A kazamata délkeleti sarkában lévő nagyobb lőrés előtt egy kerekas lafettára szerelt falkonéta (hosszabb csövű, alacsonyabb röppályájú ágyútípus) másolata látható.

5. Délnyugati sarokbástya

A sárospataki vár külső védelmi rendszerének legerősebb, ma is legszembetűnőbb része a kazamatás várfal és a délnyugati sarokbástya.

A külső vár falait és bástyáit, Perényi Péter építteti, egyidőben a belső várral, egységes koncepció alapján: a középkori város központi részét képező templomot és a déli városrészt, mintegy kiszakította a városszerkezetből és észak-déli irányban elnyújtott, szabálytalan ötszögű területet fallal övezte, árokkal és bástyákkal erősítette. A külső várat sarokbástyákkal, a nyugati hosszoldalán, több kisebb bástyával erősítették, ez volt ugyanis támadásnak leginkább kitéve.

A külső várba a Bodrog felől, a keleti városfal közepén, kettős kapun lehetett bejutni, melyet, lovas-, gyalog és kocsis forgalom részére nyitottak. A védelmi rendszert I. Rákóczi György korszerűsítette, nemcsak a megdőlő falakat rakatta újra, hanem fülesbástyákkal építette át. Az 1642-es korabeli leltárból ismerjük a bástyák neveit, a Veres-bástya, a Középső-bástya, a templom mellett való Új-bástya és Tömlöc- vagy Cigány-bástya, Oroszlán-bástya, Mezei Mátás, másutt Máté bástya.

A kazamatás várfal az 1647-48. évi Rákóczi-levelezésben említett "közkőfal"-al azonosítható. A kazamatás várfalat két falréteg alkotja- a belső a fal mögötti földsánc, ágyúdomb támfala, köztük egymás fölött két dongaboltozatos folyosó húzódik. Mindkét folyosóból a külső falra 17-17 fiókboltozattal fedett fülkéből ugyanennyi lőrés nyílik, a földszinten kulcslyuk alakú, az emeleten a tölcéses torkolatok hosszányszög alakú lőréssel.

Mindkét szinten minden második lőrés fülkéjének záradékából szellőzőkürtő indul, melyek egymásba torkollva mintegy kilenc méter magasságban fordulnak ki a homlokzatra. A folyosók két vége a sarokbástyákba vezetett, és a belső fal mögött egy-egy lépcső kötötte össze a szinteket. A két boltozott folyosó fölött még egy harmadik tetővel fedett folyosó

húzódott, a bástyák legfelső szintjére is innen juthattak. A várfal és a bástyák pusztulása az 1702. évi rombolással indult meg. Robbantással döntötték le, a földszinti folyosó közepén talált rongálódások erre utalnak. A két sarokbástyát is robbanás döntötte romba.

6. Reneszánsz konyha

A Délnyugati sarokbástya a Konyhabástya nevet viselte a XVII. században. Elnevezése, a szomszédságában működő helyiség funkciójára utalt. Szomszédságában működött a XVI. századtól a vár nagy konyhája. A régészeti ásatás során előkerült az egykori nyitott tűzhely alapja, a tűzpadka és négy nagyméretű kőpillér lábazata. 1996-ban nyílt meg a múzeum Reneszánsz konyha kiállítása. A tűztérben, a kemence szomszédságában és a stelázsín elhelyezett fazekak, lábasok, ónkupák, mozsarak, a teknő, a fűjtató, a szita egy ma is életre kelthető konyhát varázsolnak a múzeumlátogató elé, mely alkalmanként látványkonyhaként is üzemel, illatokkal és ízekkel töltve meg újra történelmi konyhát.

II. I. RÁKÓCZI GYÖRGY ÁGYÚÖNTŐ MŰHELYE

I. Rákóczi György erdélyi fejedelemként, a terület virágzó korszakának uralkodója. Munkásságának emlékei a kultúra, az oktatás, a fennmaradt kastélyok és várak által ismertek. Itt Sárospatakon „életműve” az ipartörténet felé irányuló fejezetének bemutatására is van lehetőségünk. Ő az ágyúöntő műhely létrehozója. A 17. században elterjedt, a lángkemencék típusába sorolható műhely 1631-től 1648-ig működött. Jelen ismereteink szerint Sárospatakon 80 ágyút öntöttek, legnagyobb számban a mezei, vagy táborigényű kategóriába sorolhatókat.

Az évszázadok az ágyúöntő műhely épületét is eltüntették, a parkosítás a 19. században véglegesen elfedte a romokat. A korabeli források azonban megőrizték működése közel két évtizedének sok-sok információját. Détsy Mihály levéltári kutatásait is felhasználva Ringer István 2006-ban megkezdett régészeti ásatása hat esztendő alatt tárta fel az épületmaradványokat, hozott felszínre az ágyúöntő műhely működéséhez kapcsolódó tárgyi emlékeket.

2. sz. ábra: Ágyúöntő műhely a Rákóczi vár kertjében
Forrás: Dr. Tamás Edit idézett előadás ppt. (2021.)

Ekkor indult el egy feldolgozó munka, mely a korabeli ábrázolásokat és az Európa-szerte fellelhető írásos emlékeket összegyűjtve beazonosította az egykori műhely feltárt részleteit és rekonstruálta az ágyúöntő műhely legfontosabb egységeit, a lángkemencét és az öntőaknát. Az ugyancsak feltárt helyiségeknek az ágyúöntés folyamatát bemutató kiállításrészletekkel adott funkciót, létrehozván az ágyúöntés 17. századi munkafázisait bemutató kiállítást.

Az öntőműhelyt egy téglalap alaprajzú, 17×13 méteres 221 m² alapterületű, déli oldalán az olvasztókemencét és az öntőaknát is magába foglaló csarnokszerű épületként kell elképzelnünk. A feltárt maradványok bemutatása és a témát feldolgozó kiállítás egy modern épületben készült el. Az ipartörténeti szempontból különleges kiállítás sokoldalú lehetőségeivel várja a látogatókat. Bemutatja a régészeti ásatás során előkerült leleteket és az ágyúöntő műhely eredeti részleteit, illetve a rekonstrukcióval kiegészített elemeit, a munkafolyamatokat megelevenítő enteriőröket és a mindezt animáció segítségével megjelenítő filmet.

III. IDŐSZAKI KIÁLLÍTÁSOK

1. Kalandozás a fegyvertörténetben

A Sátoraljaújhelyen született Urbán József Pált Spanyolországban ragadta magával a középkori fegyverek világa. A fegyvermásolatok gyűjtését az 1970-es években kezdte, s haláláig folytatta.

Az osztálykirándulások során gyakran hozta diákjait, Sárospatakra, az MNM Rákóczi Múzeumába. Fegyvergyűjteménye végső elhelyezését is ebben a múzeumban látta biztosítottnak. Az MNM Rákóczi Múzeuma csak Urbán József Pál halála után szerzett tudomást a fegyvergyűjteményről. A hivatalos eljárás lezárását követően 2021. május 26-án vehették át a múzeum munkatársai a Spanyolországból származó másolatokat tartalmazó gyűjteményt.

Az MNM Rákóczi Múzeuma időszaki kiállítással emlékezik Urbán József Pálra. Már folynak az előkészületek: 2022-től állandó bemutatóhelyet kap e gyűjtemény. Bemutatásával interaktív múzeumpedagógiai foglalkozások teszik sokoldalúbbá a középkor megismerését.

A kiállítás különleges a múzeum „kínálatában”: korlátozások nélkül fotózhatók a gyűjtemény darabjai, megfoghatók a kiállított tárgyak, kézbe vehetők, felpróbálhatók az erre a célra kijelölt öltözékek, sisakok. Urbán József végakarata akkor lesz teljes, ha gyűjteménye által minél többen megismerkednek a lovagok világával, a középkori (másolati) fegyverekkel.

IV. NÉPRAJZI KIÁLLÍTÁS SÁRAZSADÁNYBAN

Sárazsadány a Rákóczi-vártól 9 km-re található Bodrog-parti település. Kiváló helyszín családoknak, csoportoknak a kikapcsolódásra. A falu a hegység és a síkság találkozásánál található, szőlői Hegyalja szőlőtermő területéhez tartoznak. A Tokaj-hegylaj borvidék a világ első zárt borvidéke. 2002-ben mint kultúrtáj, felkerült az UNESCO világörökségi listájára. Három jellegzetes hegy, az abaujszántói, a sátoraljaújhelyi Sátor-hegy, valamint a tokaji Kopasz-hegy közötti háromszögben, 28 település alkotja.

A MNM Rákóczi Múzeuma Sározsadányban létrejött egysége részben néprajzi kiállításoknak, részben ezen tárgyakhoz kapcsolódó múzeumpedagógiai - hagyományt és népi értékeket megőrző - programoknak ad helyet (mesék, emlékek, halászat, kerámiák, földművelés, szöttesek, népi bútorok témaköréből).

3. sz. ábra: A sározsadányi néprajzi kiállítóhely
Forrás: Dr. Tamás Edit idézett előadás ppt. (2021.)

Míg a játszani vágyókat a kerti Penna Jankó játszótér a mesék világának aranyos ködén át egy különleges helyre röpíti, addig a néprajz iránt érdeklődők 12 különböző kiállítóterben merülhetnek el a múlt világában – Mesék, Emlékek, Vizek, Tűz, Föld háza, Szatócsbolt...

A pihenni vágyók pedig lekuporodhatnak a vén diófa alá, s hallgathatják a természet hangjait, a falu csöndjét, nyugalmát. Különleges kisugárzása van a fának, higgyék el nekem.

Az MNM Rákóczi Múzeuma Sározsadányban létrejött egysége a néprajzi kiállítások mellett az itt található tárgyakhoz kapcsolódó múzeumpedagógiai programoknak is helyet ad, melyekkel hagyományt és népi értékeket kívánunk megőrizni.

A Bodrogköz a Tisza és a Bodrog folyók által határolt mocsaras, lápos terület. A lányok és asszonyok legfontosabb téli háziipari foglalatossága volt a fonás és a szövés. Az évszázados hagyományok szerint, öröklődött technikai ismeretekkel, a népi ízlésvilágnak megfelelő díszítőelemek felhasználásával készült szöttesek a Bodrogköz legszebb emlékei.

Sárospatak és környéke legrégebb és legnevezetesebb ipara a fazekasság. A XVII. és XVIII. században, konyhaedényeket, a nemesség számára díszedényeket készítettek. Az 1840-es évektől a század végéig, a parasztkerámia korszak első felében élte fénykorát. Készítményeik formáját és díszítését a vásárlók, a Bodrogköz, a Hegyköz és a Hegyalja parasztságának igénye és ízlése határozta meg. Készítményeiket elsősorban a háztartásban használták, de a lakószobában és a pitvarban díszítő szerepük is volt.

A falu megélhetésének alapját jelentette egykor az önellátó jellegű élelemtermelés. Ennek egyik legfontosabb alapformája a szántóföldi földművelés és az állattartáshoz kapcsolódó szénamunka volt.

Sárazsádanyt rendkívüli gyümölcsgazdagság jellemezte. A gyümölcsöt frissen is ették, vagy ha sok volt, piacra vitték. Nagyon elterjedt volt a gyümölcs ősi feldolgozási módja, az aszalás. Szilvát, almát és körtét aszaltak. A magvaváló szilvából lekvárt főztek. Az egészséges gyümölcs a szilvalekvárba, a rossz pálinkába ment. A kertekhez hozzátartoztak a méhesek is.

V. HONFOGLALÁS KORI RÉGÉSZETI PARK

Karos a magyar - szlovák határ mentén fekszik, a Bodroglak egy legregyebb települése. A község határában került elő a Kárpát-medence eddig ismert leggazdagabb honfoglalás kori temetője. Egyedül álló, igen gazdag régészeti leleteket találtak itt, amelyet a miskolci Hermann Ottó Múzeumban őriznek. Eperjesszög II. temetőhalmán az 1986-90 közötti ásások során, a temető 73 sírhelyét tártak fel. Ezek megjelölésével készült el a honfoglalók temetőjének rekonstrukciója.

A feltárt sírok teljesen új megvilágításba helyezték a térség IX–X. századi múltját: X. század első felében a magyar nagyfejedelmek hatalmi központja itt helyezkedett el. A díszes szabályák, övveretek, tarsolylemezek, a sok pénzérme bizonyítja ezt.

A temető a honfoglalás korában keletkezett, a már Bodroglakban letelepült törzsnek volt temetője pár évtizedek, a sírok hierarchia szerint helyezkednek el. Kiemelkedő rangú és gazdagságú férfi nyugodott az 52. sírban, melynek helyét emlékmű őrzi. A mellette talált tárgyak alapján valószínű, hogy jelentős szerepet töltött be a X. század nagy fejedelmei között. Előterében áll a hét vezér szimbolikus sírja, korabeli kialakításban, és egy szimbolikus turul madár. A férfiak erős felfegyverzettsége, méltóságjelvényekben való gazdagságuk azt jelezheti, hogy e temetőben a fejedelmi kíséret különböző rangú vezetői, családtagjaik és háziszolgáik, valamint helyzetüknél fogva többnyire nőtlen kíséző harcosaik nyugodtak. Közülük kerülhettek ki a kalandozó hadjárat vezetői és résztvevői is.

A területen a Magyar Nemzeti Múzeum által fenntartott Honfoglalás kori Régészeti Parkot 2007-ben Nemzeti sírkertté avatták.

VI. GYŰJTEMÉNYEK

1. **A Történeti Gyűjtemény** 3290 darabos műtárgygyűjteményével a Rákóczi Múzeum harmadik legnagyobb tematikus egysége. A történeti gyűjtemény négy nagy egységbe csoportosítható:

1.1 A Rákóczi-család történetéhez kapcsolódó darabok. Gyűjtésük a kezdetektől folyamatos. XVII-XVIII. századi tárgyak és XIX-XX. századi kultusztárgyak alkotják a gyűjteményt. Különleges darabként megemlíthetjük II. Rákóczi Ferenc fejedelem pecsétnyomóját, I. Rákóczi György, Báthory Zsófia, Zrínyi Ilona, II. Rákóczi Ferenc leveleit, a korból származó fegyvereket, ládákat, a Loránffy címerképes erkély kőfaragványait.¹ A kultuszt jelzik az 1906-os újratemetéséhez kapcsolódó darabok (újságok, emléklapok, képeslapok), a Kallós Ede reliefek, a Kelet-hajó makettje.

Ezt a témakört egészíti ki a képzőművészeti gyűjtemény nagyszámú, a Rákócziakhoz kapcsolódó ábrázolása (Jakobey képek, a sárospataki országgyűlés ezereskapitányai, László Fülöp és ismeretlen mesterek Rákóczi és kuruc témájú képei), az 1976-ban, a Rákóczi évfordulóra készült plakettek. A Rákócziakhoz kapcsoló tárgyakat őriz a bútor- (a sárospataki Loránffy-ajtók, a zborói Rákóczi-szekrény), az érem és a régi könyvek gyűjteménye (Váradi Biblia, Calepinus, Comenius).

1.2 Szathmáry Lajos Kossuth gyűjteménye. A híres chicagói magyar műgyűjtő, öreg pataki diák múzeumunknak ajándékozta Kossuth gyűjteménye legjelentősebb darabjait (halála után, 1997-ben kerültek ide): Kossuth ábrázolások, metszetek, levelek, a szabadságharcosok iratanyagai. Egyedi a Mississippi hajónaplója, a new york-i étlap, a pohárköszöntők listája, a kormányzói pár névjegye. A könyvek közül az 1850-ben és 1852-ben Amerikában (Kossuth Lajosról) kiadottak jelentősek. Ehhez a témakörhöz kapcsolódik a monoki helytörténeti gyűjtemény.

1.3 Helytörténeti jelentőségű, vegyes jellegű anyag a XVI. századtól a XX. századig: pecsétnyomók, az ostyasütők, a záruk, az edények, viseleti darabok, fegyverek, ékszerek.

Különleges darabok a vártemplomi kriptaleletek, gyűrűk, köztük Perényi Gábor és felesége Ország Ilona eljegyzési gyűrűje, ékszerű, függők, kezelógombok, fülesgombok. A restaurált ruhadarabok a XVI-XVII. századi viselettörténet emlékei. Halotti címereink is több korszakon ívelnek át és állapotuk is változatos.

Az 1855-ös bádognémet Bretzenheim hercegi családot a pataki várával ábrázolja. A XVIII-XX. századi zászlók történelmünk egy-egy epizódjára hívják fel figyelmünket (koronázások), a századfordulós díszmagyarok Zemplén vármegye nemeseit elevenítik meg. Pecsétnyomó gyűjteményünk legrégebbi darabjai Olaszliszka és Tarczal mezőváros XVI. századi és a gönci csizmadia céh 1683-as pecsétje. Az ötvöstárgyak között érdekes a Kazinczy Gábor által a Kazinczy Körnek Kazinczy Ferenc emlékére adott serleg. A fegyvergyűjtemény igen változatos. Bronzkori kard, népvándorlás-kori lándzsacsúcs éppúgy található köztük, mint XVIII-XIX. századi darabok. Az egyszerű pikától, a terjedelmes maximilián vértig. Kézírtos XVIII-XIX. századi térképeink fontos azonosítási forrásként szolgálnak.

1.4 A XVI-XVII. századi későreneszánsz kőfaragványok gyűjteménye a vár építéstörténetének fennmaradt tanúi. A hazai művészet becses darabjai a vörösmárvány domborműtöredékek, a reneszánsz kisangyal és a pastofórium töredéke a XV. század végéről. Említést érdemel Perényi Gábor sírkőtöredéke, a márvány a keresztelő medence (?), a gyönyörű medailon és a páncélos vitéz vörösmárvány sírköve.

A klasszicista szobortöredékek, padlábak, oroszlánszobrok, a Bretzenheim és a Windischgraetz címerkő már egy másik korszakot jeleznek a vár történetében. Gyűjteményünk legszebb darabjai a Reneszánsz kőtár, A beszélő kövek, a Gótikus kőtár állandó kiállításain megcsodálhatók. A restaurálások, rekonstrukciók Osgyányi Vilmos kőrestaurátor nevéhez fűződnek.

A történeti gyűjtemény tárgyai kartonozottak, a fegyveranyagról, kövekről, fémtárgyokról, a Szathmáry gyűjteményről, kriptaleletek és az ékszerek egy részéről fotók is rendelkezésre állnak. A fegyvergyűjtemény szakszerű leírását Temesvári Ferenc készítette a '80-as években. Az egyes gyűjtemény bemutatása kötetben mindössze a Szathmáry gyűjtemény esetében valósult meg.

A történeti gyűjteményt kiegészíti az adattár helytörténeti része, mely XVI-XIX. századi történeti iratokat (Rákóczi és Kossuth levelek, nemeslevelek) és XIX-XX. századi helytörténeti dokumentumokat őriz. A fotótár negatívokat és diákat gyűjt a Rákóczi-, Kossuth témakörhöz kapcsolódva, (uradalmi központok, emlékhelyek, események helyszíne, máshol őrzött tárgyak, ábrázolások).

2. **A múzeum Képzőművészeti Gyűjteményének** első beletárolt darabjai a 18. századi Kuruc rajtaütés című olajfestmény és egy bronzszobor, amelyek Károlyi László és Károlyi István ajándékai, 1949-ből.

A gyűjtemény legkorábbi része a 18. századi, 84 darabból álló metszetkollekció, amely a Windischgrätz-család tulajdonában volt. A rézmetszetek Elias Widemann művei, elsősorban történeti személyeket ábrázolnak: Batthyány Ádám, Balassa Ferenc, Bessenyei István, Barkóczy László, Csáky László, Eszterházy Pál, Eszterházy Miklós, Eszterházy László, Eszterházy István, Révai László, Kollonitsch Ulrik, Forgács Zsigmond, Frangepán György portréi.

A 18. és 19. századi festmények tematikailag nagyobb csoportokra oszthatók, amelyek közül a legjelentősebbek a történelmi ábrázolások, csatajelenetek, pl. A török tábor elfoglalása c. olajkép; a portrék: főként arisztokraták és történeti személyek arcképei, kiemelkedő darabok a Rákóczi és kuruc témájú képek: Jakobey Károly és László Fülöp II. Rákóczi Ferenc ábrázolásai, az ezereskapitányok ábrázolásai pl: Csery Imre ezereskapitány portréja; valamint az ifj. Donghó Gyárfás Géza festette zempléni főispánok arcképei, a csendéletek: pl: Csendélet halakkal c. olajkép.

Sárospatak ábrázolások: kiemelkedő darabok Keleti Gusztáv és Rohbock metszetei. A 20. századi gyűjteményi anyag első darabjai az Alkotó Otthonban készült művek közül kerültek ki, Alkotó Otthon maradványként szerepelnek a nyilvántartásban.

A grafikák és festmények a "várbeli művészvilágba" engednek bepillantani: az itt alkotó zeneszerzők, irodalmárok, képzőművészek portréi mellett (Herman Lipót: Önarckép, 1953, színes ceruzarajz; R. Molnár László: Huzella Elek zeneszerző portréja, 1954, ceruzarajz; Belányi Viktor: Edvi Illés Aladár című kréтарajz, 1952), a várábrázolások, és Sárospatak látképei (Duray Tibor alkotásai, Szentgyörgyi Kornél: Sárospataki utcarészlet c. olajfestménye 1955-ből) található.

Az Alkotó Otthon 1948-59 között működött a Várban. Az első évben a Perényi-Lorántffy-Bretzenheim-szárny termeit kapták meg. 1949, az államosítás éve, számos, a Várban működő intézmény számára az utolsó évet jelentette székhelye szempontjából. Így a Református Főiskola Leányinternátusa 1949. augusztus elsejéig működött a Lorántffy-szárnyban, s az év végéig a tihanyi Biológiai Kutatóintézet is kiköltözött. A Népfőiskola megszűnésével, illetve a Tömegszervezeti Iskola kiköltözésével a pataki Vár megosztása során, már csupán a Vármúzeum és az Alkotó Otthon került szóba. A Vallási és Közoktatási Minisztérium (továbbiakban VKM) a pataki Vár használatát - a Rákóczi Múzeum helységeinek kivételével (a Vörös-tornyot jelenti) -1949 végén följánlotta a Népművelési Minisztériumnak, amit a tárca átvett és létrehozta a Művészek I. számú Alkotó Otthonát. A VKM Bakó Ferenc muzeológust nevezte ki a Múzeum megszervezésére és az Alkotó Otthon vezetésére - Rácz István utódjaként - Weisz Ödönt mint gondnokot.

Rácz István, az európai hírű fotóművész, - aki az Alkotó Otthon és a Múzeum alapításánál egyaránt aktívan közreműködött - már 1948-ban kiállítást rendezett az északi palotaszárnyban, a művészekről letétbe kapott munkákból. Az általa összeállított Sárospataki Képtár katalógusában említett művekből, számos alkotás került be múzeumunk Képzőművészeti Gyűjteményébe, mint például Barcsay Jenő: Őszi táj című olajfestménye, Szentiványi Lajos: Cannesi táj c. pasztellképe, Gadányi Jenő: Virágcsendélet c. olajfestménye, Molnár C. Pál: Levétel a keresztről c. olajfestménye; grafikák közül Molnár C.

Pál fametszetei: Ablaknál, Őszi szántás, Menekülés Egyiptomba, Mária a kiseddel, Szent Sebestyén, valamint Szabó Vladimir ceruzarajzai: Örökösök, Koldusok, Aratók.

Az Alkotó Otthon anyagából számos tárlatot rendeztek Sárospatakon, a Rákóczi Múzeumban. Az első tárlat megnyitására 1955-ben került sor. Magyar Képzőművészek Kiállításai címen, 1956-ban Győri Elek festőművész, Varga Nándor Lajos grafikus és Holló László Munkácsy-díjas festőművész egyéni kiállítása voltak láthatók. A tárlatsorozatot Balassa Iván indította el. A múzeumvezető tanúskodik, a Múzeum állandó kiállításán is helyett kaptak az egykori Alkotó Otthonban készült alkotások.

Az 1968 után megnyitott tárlatok két intézmény együttes munkáját, gyűjteményi anyagát prezentálja. Ugyanis a Rákóczi Múzeum reneszánsz épületegyüttesében nyitotta meg kapuit állandó kiállításával 1968-ban a Sárospataki Galéria. Gyűjteményi anyaga adományokból jött létre. Az adományozó művészeket szoros szálak fűzték az egykori Alkotó Otthonhoz (Béres Ferenc énekművész, Domján József festő- és grafikusművész és Andrassy Kurta János szobrász- és éremművész). 1982-től vált külön a két intézmény, amikor a Képtár megkapta a Várnegyedben található, egykori volt Zárda épületét, amely ekkor általános iskolaként működött.

A budapesti Magyar Képzőművészeti Kiállítás sorozaton 1950-től szerepeltek a Sárospataki Alkotó Otthonban készült grafikák, festmények és szobrok. A tizenegyedik tárlat megrendezésére 1968-ban került sor, ami az utolsó volt ilyen címen a magyar művészeti seregszemlék közül.

A XX. századi gyűjteményi rész az állami ajándékokkal bővült (1968-ban és 1974-ben) többek között olyan képzőművészek nevei sorakoznak itt, akik a Sárospataki Alkotó Otthonban is megfordultak, mint például Mácsai István, Böhm Lipót, Sugár Gyula, V. Bazsonyi Arany, Konfár Gyula.

Ajándékozás révén kerültek a gyűjteménybe Drahos István fametszetei, Amerigo Tot műve, a Kavicsasszony, Ágotha Margit, Csúsz Ferenc alkotásai. 2001-ben Zugor Sándor, az Egyesült Államokban élő festőművész által adományozott grafikákkal, akvarell és olajképekkel gazdagodott a gyűjtemény (28 darab). Az idén Mayer József kisgrafikai gyűjteményét ajándékozta a múzeumnak, amelyben jelentős számban találunk Fery Antal, Petry Béla, Cseh Gusztáv, Xantus Géza, Moskál Tibor, Domján József, Varga Nándor Lajos készítette ex libriseket, bélyegterveket Légrádi Sándortól, valamint egyedi rajzokat, nyomatokat, akvarelleket Gross Arnold, Zórád Ernő, Reich Károly, Kass János, Aszódi Weil Erzsébet, Barcsay Jenő, Török Endre, Borsos Miklós képzőművészekről.

A Sárospatak és a környékén élt illetve élő művészek, mint Lavotha Géza, Bálint József, Hubay Miklós, Nagy Dezső, Tenkács Tibor, György Antal, Petrasovszky Pál, Tamáska Endre, Bertha Zoltán, Urbán György, Borsi Antal jelentősebb munkáinak megvásárlása elsődleges szempont volt a gyűjteménygyarapításnál. 1955-ben Dankó Imre indította el a "Hegyaljai tájak - hegyaljai emberek" című kiállítás sorozatot, amely évről évre seregszemléje lett Hegyalja művészeinek. A Rákóczi Múzeumban rendezték a tárlatokat. Tematikailag a városhoz, a Várhoz, illetve a Rákócziakhoz kapcsolódtak munkáik.

Ajándékozás és vételek során alakult ki az éremgyűjtemény, többek között olyan jelentős alkotók plakettjeiből, mint például Asszonyi Tamás, Borsos Miklós, Kiss Nagy András, Vigh

Tamás, Gémes Katalin, Gyórfi Sándor. A plakettek száma nagy arányban növekszik. 1978-ban 45 darabbal, 1979-ben 16 darabbal és 1981-ben 20 darabbal bővült ez a gyűjteményi rész. Az 1967-es állandó kiállításra készült másolatok a Rákóczi-családhoz kapcsolódnak, s a Magyar Nemzeti Múzeumban található eredeti művek alapján készültek¹¹⁶.

VII. JELENLEG FOLYÓ TURISZTIKAI FEJLESZTÉSEK

A Nemzeti Kastélyprogram és Nemzeti Várprogram keretében a NÖF Nemzeti Örökségvédelmi Fejlesztési Nonprofit Kft. koordinációjában újulnak meg Magyarország jelentős műemléki helyszínei. A sárospataki projekt 2.658.750.000 Ft összköltségű európai uniós forrásból és hazai kormányzati támogatásból valósul meg¹¹⁷.

A nagyszabású fejlesztésnek köszönhetően a Rákóczi-várhoz kapcsolódó történelmi emlékek és gyűjtemények a látogatók számára izgalmasabbá, átélhetőbbé válnak. A projekt során az épület történelméhez, korábbi funkciójához, váruraihoz, lakóihoz kapcsolódó új kiállítási tartalmak jönnek létre interaktív bemutatási formákkal kiegészülve. A vár és birtokosaihoz kapcsolódó izgalmas legendák a modern technika segítségével elevenednek meg.

A beruházás keretében megvalósul a külső és belső vár egyidejű, összehangolt fejlesztése. Ennek és a látogatók elől eddig elzárt területek megnyitásának köszönhetően a műemléképület a maga teljességében még inkább bekapcsolódik Sárospatak turisztikai vérkeringésébe.

A projekt célja: a MNM Rákóczi Múzeumának, új, Európában egyedülálló kiegészítő attrakciókkal és szolgáltatásokkal való bővítése. Sárospatakon hazánk legjelentősebb, európai szinten páratlan ipartörténeti műemlékének, az I. Rákóczi György nevéhez fűződő ágyúöntő-műhely turisztikai hasznosítása valósult meg.

Projektelemelek:

- A Rákóczi látványtár új épülete a meglévő raktárépületek helyén kerül felépítésre.
- Veres-bástyában és hozzá kapcsolódó fedett térben új kiállítási elemek létrehozása.
- Várfal részleges helyreállítása. Oroszlán-bástyával, Ágyúdombbal, Lőportoronnyal együtt a turistaforgalom előtt ennek az eddig elzárt, magántulajdonú területnek a megnyitása.
- A középkori Lőportoronnyban a műemléki helyreállítása után interaktív kiállítás létrehozása. A nyugati várfal egy szakaszának és a hozzákapcsolódó ágyúdombnak helyreállítására, a dél-nyugati oldalihoz hasonló várfal-sétány kialakítása.
- Élményelemeket jelentő technikai fejlesztések, interaktív bemutatási formák: mobil applikáció, geocaching megoldással; látványtervvel és rekonstrukciós képpel.

1. Rákóczi Látványtár

A meglévő raktárépületek helyén új Rákóczi látványtár és látogató központ épül. A tervezett épület belső átriumos kialakítása nagyméretű fedett földszinti teraszt hoz létre. Ez, a földszinti főbejáraton keresztül megközelíthető új tér lesz a látogatófogadás színtere ruhatárral, mosdókkal és látogatói információkkal. Ebből az előtérből nyílik majd a földszinti iparművészeti látványtár értékes bútorgyűjteménnyel, kipróbálható replikabútorokkal és a

¹¹⁶ Vámosi Katalin: <https://rakoczimuzeum.hu/hu/gyujtemenyek/kepzmuveszeti-gyujtemeny>

¹¹⁷ <https://www.amdala.hu/a-sarospataki-varegyuttes-turisztikai-vonzerejenek-erositese-a-belso-es-kulso-var-osszehangolt-attrakciofejlesztese/>

befogadást segítő interaktív alkalmazásokkal, de innen lesz megközelíthető a restaurátorok számára kialakított technológiai terület is.

A pinceszinten kőtár, valamint a régészeti látványtár várja az érdeklődőket. Interaktív alkalmazások segítenek képzeletben elhelyezni a kőfaragványokat az egykori vár épületén, a régészeti leleteket pedig a város területén. Az emeleti szinten kap helyet a környező terület kulturális gazdagságát bemutató néprajzi gyűjtemény számos megfogható replika műtárggyal, egy teljes berendezésében rekonstruált mézeskalács műhellyel és egy múzeumpedagógiai foglalkoztató sarokkal. Ugyanitt megtekinthetővé válik egy textilgyűjtemény, valamint az ország legnagyobb öntöttvas gyűjteménye, – amely adományozók jóvoltából került a múzeumhoz-, de Kossuth gyűjteményt és ex libris gyűjteményt is megtekinthet a látogató.

3. sz. ábra: A Rákóczi Látványtár látványterve a Rákóczi vár kertjében
Forrás: Dr. Tamás Edit idézett előadás ppt. (2021.)

2. Veres-bástya helyreállítása

A projektben sor kerül a Veres-bástya falainak állagmegóvására és részleges helyreállítására, valamint kültéri kiállítási elemek elhelyezésére is.

4. sz. ábra: A Helyreállításra kerülő Veres-bástya a Rákóczi vár kertjében
Forrás: Dr. Tamás Edit idézett előadás ppt. (2021.)

3. Jegypénztár és ajándékbolt modernizálása

5. sz. *ábra*: A Rákóczi Látványtár látványterve a Rákóczi vár kertjében
Forrás: Dr. Tamás Edit idézett előadás ppt. (2021.)

4. Lőportorony műemléki helyreállítása

Az 1636-ban épült Lőportorony a várprogram keretében, Sárospatak Város Önkormányzata által menedzselte műemléki helyreállítását követően interaktív kiállításnak ad helyet. A látogatók megismerkedhetnek a lőporkészítés- és tárolás történetével, kipróbálhatják hogyan kellett megtölteni és elsűteni egy korabeli lőfegyvert, de felpróbálhatják az őrség egyenruháját is. Elkészül az egykori külső vár elméleti rekonstrukciója, melynek segítségével virtuálisan bejárhatóvá válnak a vár ma már elfeledett, a városba beépült szakaszai.

6. sz. *ábra*: A Rákóczi Látványtár látványterve a Rákóczi vár kertjében
Forrás: <https://hqckft.hu/referenciak/sarospatok-rakoczi-var-loportorony-muemleki-rekonstrukcioja>

A Lőportorony mögött egy kisebb rendezvények befogadásra alkalmas mobilszínpad és nézőtér, az ágyúdomb oldalában pedig egy játszóeszközökkel felszerelt zöldterület kap helyet.

A Lőportorony környezetének rendezésével új közösségi teret nyer a város, mely így egyaránt alkalmassá válik rendezvények befogadására és családi kikapcsolódásra is. A fejlesztés több ponton üzleti lehetőséget biztosít a vállalkozások számára, ennek köszönhetően a város turisztikai szolgáltatásainak bővülése is várható.

A külső és belső vár egyidejű, összehangolt fejlesztése mind a Múzeum, mind pedig az Önkormányzat számára új lehetőséget nyit a turisztikai lehetőségek kihasználására.

FELHASZNÁLT FORRÁSOK

Az MNM Rákóczi Múzeuma örökségturisztikai fejlesztései Dr. Tamás Edit múzeumigazgató (MNM Rákóczi Múzeuma) előadása. Sárospataki Turizmusfejlesztési Szimpózium, 2021. 11.17. THE, Sárospatak.

http://www.magyarorszagi-varak.hu/magyar/oldalak/a_sarospatiki_rakoczi_var_tortenete/

<https://embassy-of-culture.com/project/icom-museum-definition/>

<https://hqckft.hu/referenciak/sarospatik-rakoczi-var-loportorony-muemleki-rekonstrukcioja>

<https://rakoczimuzeum.hu/hu/hireink/773-aprilis-18-muemleki-vilagnap> (Dr. Tamás Edit)

<https://rakoczimuzeum.hu/hu/kiallitasok-2/agyunto-muhely>

<https://rakoczimuzeum.hu/hu/kiallitasok-2/allando-kiallitasok/>

<https://rakoczimuzeum.hu/hu/kiallitasok-2/idoszaki-kiallitasok>

<https://rakoczimuzeum.hu/hu/kiallitasok-2/sarzsadany>

<https://sarospatak.hu/2020/07/14/hat-eve-2014-julius-14-en-nyitotta-meg-kapuit-az-agyunto-muhely-es-a-neprajzi-kiallitohely-sarzsadanyban/>

<https://www.amdala.hu/a-sarospatiki-varegyuttes-turisztikai-vonzerejenek-erositese-a-belső-es-külső-vár-összehangolt-attrakciófejlesztése/>

Vámosi

Katalin:

Képzőművészeti

gyűjtemény

<https://rakoczimuzeum.hu/hu/gyujtemenyek/kepzo-muveszeti-gyujtemeny>

A SÁROSPATAKI TURIZMUSFEJLESZTÉS ILLESZKEDÉSE A 2021-27. ÉVI TÉRSÉGFEJLESZTÉSI PROGRAMHOZ

2021 májusában társadalmi vitára bocsátották a borvidék területfejlesztési koncepcióját és programját. Jelen tanulmány ezen dokumentumok turizmussal összefüggő megállapításai bemutatása mellett, a sárospataki közösségi turizmusfejlesztés szempontjából releváns vonatkozásokat, a formálódó fejlesztési lehetőségeket tekinti át¹¹⁸. A 12 stratégiai prioritást és operatív intézkedést elemezve, szinte minden intézkedési cél és tartalma akár közvetetten, akár közvetlenül, de kapcsolódik a város turizmusa közösségi alapú fejlesztéséhez, de önállóan a 8. stratégiai és operatív prioritásként került intézkedések szintjén részletezésre. A 2021-27-es programozási időszakban megnyíló támogatási lehetőségek kiaknázása tovább erősítheti a város térségi szerepét mind a kultúra, mind a turizmus terén.

Tokaj-Hegyalja a borvidék turisztikai szerepköre felértékelődött, kiemelt térségként fejlesztése elindult, a Tokaj-Zemplén fejlesztési térségként pedig 2021-től gazdaságfejlesztési program vette kezdetét. A turisztikai térségek fejlesztésének állami feladatairól szóló 2016. évi CLVI. törvény¹¹⁹ (a turisztikai térségek fejlesztésének állami feladatairól) a turisztikai fejlesztések fókuszát az egyedi attrakciókról a turisztikai térségekre helyezi át, kimondva, hogy Magyarország turisztikai potenciáljának növelése a turisztikai desztinációkban rejlik¹²⁰.

Szerencsés fejlemény, hogy a Tokaj-Zemplén desztináció kiemelt kormányzati figyelmet kapott¹²¹, megkezdődött a desztinációnk 2024-ig tervezett 150 milliárdos fejlesztési programjának realizálása¹²². A Tokaj-Zemplén Fejlesztési Program fő célja a térség turisztikai vonzerőjének növelése. Az intézkedések hosszútávra biztosítják majd a fenntartható fejlődést, növelik a régió népességmegtartó erejét, megállítják és visszafordítják az elvándorlást és jobb feltételeket kínálnak az itt élő lakosság számára.

A Program megvalósítása a Tokaj-Zemplén térség fejlesztéséért felelős kormánybiztos, Wáberer György irányítása mellett zajlik, a Tokaj Borvidék Fejlesztési Tanács bevonásával. Az egyes feladatok lebonyolításáért a Tokaj Borvidék Fejlesztéséért Nonprofit Kft. a felelős. A régió számára ezen kedvező makroszintű döntések megalapozzák azt a jövőképet, miszerint Budapest, s a Balaton mellett desztinációnk hazánkban a harmadik turisztikai célterületté váljék.

1. A BORVIDÉK FEJLESZTÉSI KONCEPCIÓJÁNAK ÉS PROGRAMJÁNAK TURISZTIKAI VONATKOZÁSAI

1. A koncepcióban meghatározott borvidéki fejlesztési célok és értékterületek meghatározása

¹¹⁸ A tanulmány szerzője: Tóth Zsófia PhD, egyetemi adjunktus, BGE.

¹¹⁹

https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1600156.TV×hift=ffffff4&txreferer=00000001.TXT

¹²⁰ Dankó L.-Tóth Zs. (2021): A bor- és gasztronómiai innováció és kapcsolódása a turizmusfejlesztési stratégiához. SZŐLŐ-LEVÉL. 2021. 2. szám. Tokaji Kutatóintézet, Tarcal. pp. 84.-101.

¹²¹ Kormány 1791/2020. (XI. 11.) Korm. határozata

¹²² <http://www.tbft.hu/megjelent-a-tokaj-zemplen-terseg-fejlesztet-eloiranyzo-kormanyhatarozat/>

A területi alapú fejlesztési koncepció készítésének célja a Tokaji borvidék stratégiai fejlesztési irányainak a meghatározása, a térség értékeit középpontba állító jövőkép alapján, a területfejlesztés célkitűzéseinek és alapelveinek a kijelölése, és azok elérését biztosító programok és intézkedési keretek koncepcionális rögzítése¹²³.

A borvidék értékeinek figyelembevételével, a helyzetértékelés és identitástérképezés kutatási eredményei alapján meghatározásra kerültek a kiemelt térség hosszú távra szóló horizontális és átfogó céljai, fejlesztési elvei, valamint *egységes jövőképe*, amely mentén a területfejlesztés halad:

„Világhírű Borvidék 2030”

A Tokaji borvidék a fejlett és fenntartható természet, társadalom és gazdaság térsége, melyet a helyi közösségben rejlő egyedi értékeken alapuló hagyomány és modernitás harmóniája jellemez.

1. ábra: A területfejlesztési koncepció jövőképe és célrendszere
forrás: A Tokaji Borvidék Területfejlesztési Koncepciója. 10.p.

Az átfogó és horizontális célok meghatározásának alapjai sorában a turizmushoz kapcsolódóan a helyzetértékelés alapján a következő megállapítások emelhetők ki:

- Természeti táj, természetvédelmi területek, értékek, a Bodrog és a Tisza, azok kiterjedt árterei, a vízfolyások és kisebb természetes és mesterséges tavak, Natura 2000 területek,
- A vízhálózat turisztikai értéke vitathatatlan, a Bodrog és vízgyűjtő tere egyedülálló élményt, lehetőséget nyújt az itt élőknek és ideérkezőknek, világörökségi és Ramsari terület,
- A vallási és etnikai diverzitás bemutatása szintén egyedi értéknek jelenik meg. A valláshoz kapcsolódó programok szervezése, az oktatás és képzés fejlesztése, épített örökség megújítása, zarándokutak fejlesztése potenciális kitérési pontok,
- A térség gazdasági erősségei közül egyedi és jelentős a világszinten elismert szőlő és bortermelési kultúra, kutatóbázis, az évezredek szőlészeti, borászati hagyomány, a mezőgazdasági, élelmiszeripari múlttal rendelkező termelési kultúra,

¹²³ A Tokaji Borvidék Területfejlesztési Koncepciója „Világhírű Borvidék 2030”. 2021. május

- Legfontosabb kitörési pont az idegenforgalom adta lehetőségek kiaknázása, a mai kor igényeit kielégítő, de egyben fenntartható, természetközeli turizmus kialakítása. A borra és gasztronómiára épülő turizmus kis lépésekkel ugyan, de fejlődik,
- A határmenti együttműködési potenciálok kiaknázása, erősítése olyan mértékben, hogy Szlovákia elszívó hatása ne érvényesüljön a borvidéken, hanem a terület fejlődése kölcsönös, határokon átnyúló konstruktív és egymást támogató, kiegészítő együttműködésekben alapuljon.

A fejlesztések horizontális céljai körében témánk szempontjából kiemelkednek a környezeti fenntarthatósági szempontok, a védett természeti területek és a Natura 2000 hálózat területeire vonatkozó jogszabályok betartása, az esélyegyenlőség megteremtése, a partnerség elvének érvényesítése, a desztináció szintű, összehangolt fejlesztések preferálása.

A jövőkép elérését szolgáló *átfogó célok*:

I. A világörökségi terület Magyarország elsőszámú borvidéke a világ bortérképén vezető helyet foglal el. A tokaji bor prémium minőségű, a termőterület hazai és nemzetközi szinten példaértékű, a borászatok a legmagasabb szintű minőségbiztosítási előírásokat követik a termőterületek maximális és hatékony kihasználása mellett.

II. A természetközeli kultúrtáj fenntartható területhasználattal hozzájárul a térség ökológiai sajátosságainak és sokszínűségének a megőrzéséhez. A szelíd turizmus és természettel harmonikus fejlesztések alapja a meglévő természeti értékek megőrzése és lehetőség szerint fejlesztése, bemutatása. A turisztikai szolgáltatók minőséget képviselnek, a kereslet hazai és nemzetközi volumene fokozatosan növekszik. A térség prémium célterületté válik a vendégek számára, Budapest és a Balaton után a 3. legkedveltebb úticélja hazánkban, köszönhetően a fenntartható turizmusfejlesztésnek, hálózatban megjelenő attrakciók kínálatának, valamint a térség egységes arculati megjelenésének.

III. A térség népességmegtartó ereje és kiegyensúlyozott, vonzó társadalmi és gazdasági szerkezete, területi koherenciája, minőségi oktatási intézményeivel, nemzeti, egyházi és különféle helyi kulturális hagyományokat ápoló, a modern kor kihívásaira reflektáló aktív közösségei számára pezsgő életteret biztosít. A lakosság korösszetétele javul, a térség vonzó képet biztosít a fiatalok számára a letelepedéshez.

IV. Vidékfejlesztéshez kapcsolódó, helyi kezdeményezéseken alapuló, stabil jövedelmet biztosító, értékteremtő munkahelyekkel, komplex ipari és innovatív vállalkozási környezettel, fenntartható mobilitási feltételekkel rendelkező fejlett és versenyképes gazdasági térség, minőségi és széleskörű turisztikai attrakciókkal és szolgáltatásokkal, vonzó településképpel.

A stratégiai célok alapját a *hét fejlesztési értékterület* képezi, melyek települések szintjén is meghatározásra kerültek:

-
- 1) Elit bor és gasztronómia
 - 2) Nemzeti hagyományok és kultúra
 - 3) Természeti értékek
 - 4) Gazdasági tér
 - 5) Egyházi hagyományok és oktatás
 - 6) Élményteremtés és turizmus
 - 7) Közösségfejlesztés

2. ábra: A borvidék 7 fejlesztési értékterülete (i.m. 28.p)

Az élményteremtés és turizmus értékterülethez kapcsolódó célok: az aktív életmódhoz köthető (túrázás, kerékpározás, vízi turizmus, extrém sportok), a kikapcsolódást, a pihenést szolgáló turisztikai és egészségjavító fejlesztések megvalósítása, turisztikai potenciál erősítése, smart és attraktív turizmusfejlesztés. A vendégek tartalmas időtöltésre kapjanak lehetőséget, minőségi célcsoportok elérése, szálláshelyek és vendéglátás, programok és attrakciók kialakítása, egységes arculattal. Családbarát turisztikai szolgáltatások fejlesztése, minőségi szálláshelyek kialakítása, a meglévők fejlesztése. Az ifjúság környezettudatosságának fejlesztése túrakínálattal és erdei iskolákkal. Világörökségi attrakciók, a helyi épített örökség fejlesztése és bemutatása.

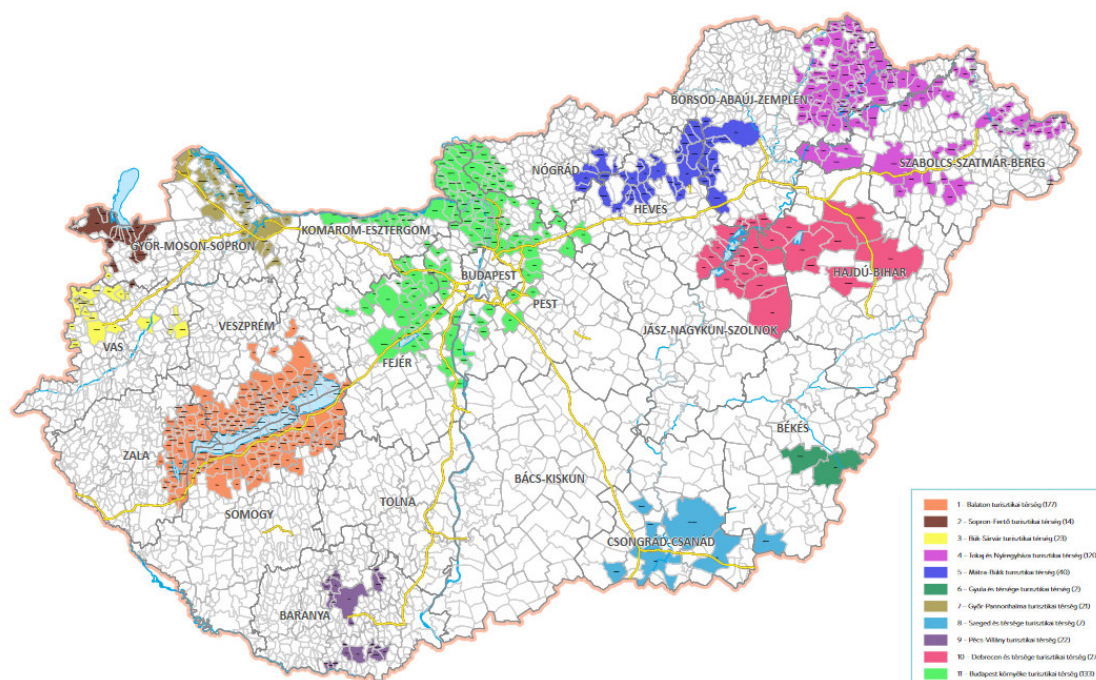
Az elmúlt időszak közösségi és magán hazai és EU támogatású fejlesztéseinek elemzése alapján a koncepció készítői számára egyértelműen kirajzolódtak az egyes települések értékterületei:

3. ábra: A Tokaj-Hegyalja történelmi borvidék kulturtáj identitástérképe (i.m. 31.p)

2. A 2021-27 évi borvidéki stratégiai és operatív fejlesztés program turisztikai vonatkozásai

A Kormány, a BOR-VIDÉK Tokaj-Hegyalja Nemzeti Program előkészítéséről szóló 1981/2013. (XII.29.) Kormányhatározatban foglaltak értelmében célul tűzte ki a Tokaji borvidék térségének, vagyis a hozzá tartozó 27 település természeti, társadalmi, gazdasági és kulturális környezetet egyaránt érintő, az ökológiai egyensúly fenntartásával történő komplex fejlesztését¹²⁴. Emellett turisztikai szempontból kiemelt térségként került megnevezésre: 2020-ban (a korábbi, 2016- évi Tokaj-Felső-Tisza-Nyírség kiemelt turisztikai térséget módosítva) a Kormány átalakította hazánk turisztikai térképét és a turisztikai térségek meghatározásáról szóló 429/2020. (IX. 14.) Korm. rendeletnek megfelelően Magyarországon 11 turisztikai térséget jelölt ki, amelyben Tokaj és Nyíregyháza turisztikai térség önálló fejlesztési célterületként és desztinációként került nevesítésre¹²⁵:

4. ábra: Magyarország turisztikai térségei

forrás: http://www.terport.hu/webfm_send/4843

A koncepcióban hivatkozott helyzetértékelés a IV. átfogó cél (versenyképes és fejlett gazdaság megteremtése) vonatkozásában kiegészítésre került. Ennek turisztikai vonatkozásai a következők: *A terciér szektor, ezen belül az idegenforgalom, valamint a kereskedelem és vendéglátás továbbfejlesztése minőségi és mennyiségi szempontból is indokolt. A vendégek száma dinamikus módon növekedett az elmúlt években, amely egyértelműen a minőségi fejlődésnek (elsősorban a 4 és 5 csillagos szállodák és egyéb magas minőséget kínáló szálláshelyek megjelenésének) köszönhető.*

Fontos, azonban látni, hogy nem minden településen válik húzóágazattá a turizmus és vendéglátás, de megfelelő turisztikai kínálat, minőségi szolgáltatásokkal és szemlélettel kiegészítő bevétel és jövedelem keletkezhet belőle.

¹²⁴ https://2010-2014.kormany.hu/download/1/d3/21000/MK_13_220-1981.pdf

¹²⁵ <https://www.portfolio.hu/gazdasag/20200915/teljesen-atszabta-a-turisztikai-tersegek-koret-a-kormany-budapest-kornyeke-is-felkerult-a-listara-448726>

A turisztikai termékek és attrakciók sokszínűsége, a borturizmus erősödése, az aktív kikapcsolódás helyszínei, az egyedülálló természeti értékek, a hegyek, vízpartok – különös tekintettel a Bodrog part –, a zarándokutak jelenléte, a vallásturisztikai helyszínek, valamint számos színvonalas kulturális rendezvény megfelelő alapot nyújt a térség idegenforgalmának dinamizálásához.

A turizmushoz kapcsolódó intézkedések közül fontosak a fenntartható turizmus elősegítését célzó fejlesztések, így a kerékpáros turizmussal kapcsolatos beruházások, emellett az aktív életmódhoz köthető turisztikai termékek infra- és szuprastrukturális elemeinek kialakítása.

A borvidék kulturális, vallási sokszínűsége egyértelműen igényli a térségi, országos szintű, magas minőségi színvonalat nyújtó rendezvényhelyszínek, programsorozatok, tematikus utak fejlesztését is, továbbá a térség egységes szintű turisztikai megjelenését, arculatának kialakítását.

A borvidéken a fürdőzéshez, wellnesshez köthető kikapcsolódást nyújtó helyszínek egyértelmű hiányként jelennek meg, így az egészség- és fürdőturizmushoz kapcsolódó desztinációk fejlesztése a turisztikai intézkedések fontos szegmensét képezik.

A fenti turisztikai termékek mellett hasonlóan fontos terület a bor- és gasztronómiai turizmus szerepének további erősítése, amely a szezonális csökkentésére is hat. Ennek jelei már megmutatkoznak egyes borászatok termékpalettáján, azonban ha a minőségi bortermelés a prémium szintű helyi, kézműves-manufakturális szinten előállított gasztronómiai termékekkel és vendéglátással, szolgáltatással párosul, szinergiában működve az ország egyik kimagasló helyszínévé válhat a bor- és gasztronómiai turizmus tekintetében¹²⁶.

Az egyes középtávú stratégiai célok (12) a térség fejlesztési koncepciója átfogó céljainak megvalósulását több szinten is támogatják. A 8. aktív élet, mint stratégiai cél a turizmus fejlesztésén keresztül támogatandó: Élményteremtéshez kapcsolódó turisztikai attrakciók, szolgáltatások összehangolt minőségi fejlesztése, turisztikai hálózat és élménykínálat összekapcsolása, a turizmusban rejlő potenciál és adottságok további kihasználása, a borvidék nemzetközi és hazai turisztikai pozíciójának erőteljesebb érvényesítése.

A stratégiai prioritások és kapcsolódó intézkedések azonosítása:

1. Prémium minőségű borkészítés és gasztronómia feltételeinek megteremtése, a borkultúrával együtt a térség gasztronómiai kultúrájának, a minőségi étkezési és vendéglátási kultúrájának fejlődését célozzák meg a prioritáshoz tartozó fejlesztések. A két terület egysége, vagyis a prémium minőségű bornak kifogástalan gasztronómiával, vendéglátással és környezettel kell párosulnia, így a minőségi alapanyagok, helyi termékek termelése, feldolgozása és a borvidék gasztronómiai fellendítése is fejlesztési prioritásként jelenik meg.

- a közösségi infrastruktúra, marketing és szolgáltatás fejlesztése,
- Dűlőúthálózat fejlesztés,
- Kutatás-fejlesztési tevékenység és innováció támogatása,
- A helyi, minőségi alapanyagok előállításának támogatása,
- A Tokaji borok hazai fogyasztásának pozicionálása.

2. Helyi gazdaságélénkítés: a helyi adottságokhoz illeszkedő gazdasági tevékenységek támogatásán keresztül a borvidék népességmegtartó erejének és jövedelemtermelő képességének erősítése, főként a fiatal korú generációk helyben tartása, elvándorlásuk csökkentése.

- Mezőgazdasági termelést és értékesítést érintő fejlesztések,

¹²⁶ A Tokaji Borvidék Területfejlesztési Programja Stratégiai és Operatív Program 2021-2027. 12.p.

- Erdőgazdálkodás,
- Ipari fejlesztésekhez kapcsolódó intézkedések,
- Kutatás-fejlesztés és innovációs tevékenységhez kapcsolódó intézkedések,

3. Világörökségi kultúrtáj védelme: A Tokaj-hegyaljai történelmi borvidék kultúrtáj világörökségi terület kiemelkedő egyetemes értékét az évezredes (1561 óta dokumentált, 1737 óta zárt borvidékként működő), ma is eleven borászati kultúra (a szőlőtermelés és az aszú bor készítése), a borászati kultúrával kölcsönhatásban formálódott tájkarakter (a táj képe és szerkezete), a térség gazdag és sokszínű kulturális öröksége (a Tokaj-hegyaljai lakosság társadalmi-kulturális, etnikai és vallási sokszínűsége, a Tokaji aszú különleges hírneve) jelenti.

- Világörökségi Gondnokság működtetése és világörökségi feladatok ellátása,
- Világörökségi helyszínek, attribútumok megőrzése, turisztikai célú fejlesztése,
- Településkép kialakítása és védelme,

4. Szellemi örökség és kultúra ápolása: a borvidék kulturális sokszínűsége és öröksége, a világörökségi címhez kapcsolódó alkotások, tevékenységek, a jelenlevő és potenciális kulturális helyszínek megfelelő alapot nyújtanak, de ezzel együtt továbbfejlesztésük szükséges ahhoz, hogy a Borvidék országos és európai szinten jelenjen meg a kultúrában, valamint az ehhez kapcsolódó kreatív iparban.

- A borvidék, mint a térség kulturális gócpontjának elérését szolgáló fejlesztések,
- Innovatív kulturális rendezvényhelyszínek fejlesztése, kulturális útvonalak és programkínálat kialakítása,
- Művészeti civil kezdeményezések és programsorozatok megvalósítása,
- Kreatív és kulturális iparhoz kapcsolódó tevékenységek fejlesztése,
- Gyermekek, fiatalok világörökség és kultúra, sport iránti érzékenyítése.

5. Egyedi természeti értékek megőrzése, fenntartható ökoturisztika fejlesztése

- Bodrog part rendezése, környezetileg fenntartható hasznosítása,
- A természet bemutatását célzó helyszínek kialakítása,
- A környezeti nevelést célzó helyszínek kialakítása,

6. Egyházi hagyományok ápolása: komplex szolgáltatásokat nyújtó térségi szintű, egységes vallási tematikához kapcsolódó hálózatok fejlesztése, a kegyhelyek és zarándokhelyek, illetve az egyéb vallási tematikus utak, zarándoklatok előtérbe helyezése mind vallási, mind kulturális célzattal.

- Egyházi épített örökség védelme,
- Zarándokutak és vallási hagyományokhoz kötődő programok fejlesztése.

7. Kiegyensúlyozott oktatási és képzési struktúra kialakítása: a humán erőforrás fejlesztésének, a térség népességmegtartó ereje növelésének egyik legfontosabb tényezője magas tudást biztosító oktatási és képzési struktúra, valamint intézmények jelenléte.

- Humán erőforrás-fejlesztés,
- Felsőoktatási képzésfejlesztés, tudományos ismeretterjesztés.

8. Turizmusfejlesztés

- Szálláshely-szolgáltatás fejlesztés,
- Élmenyhelyek, témaparkok komplex fejlesztése,
- A kerékpáros turizmus feltételeinek javítása,

- Vízi turisztikai fejlesztések,
- Aktív turizmus fejlesztése, extrém sportok feltételeinek kialakítása,
- Falusi és agroturisztikai fejlesztések,
- Minőségi gasztronómiai vendéglátóhelyek kialakításának ösztönzése
- Egészségturizmushoz kapcsolódó fejlesztések,

9. Helyi közösségfejlesztés: hosszú távú társadalmi és gazdasági megújulása és fenntartható fejlesztése az itt élők összefogásával, erős civil társadalom és a közösség erejével valósítható meg és tartható fenn. A prioritás célja a helyi közösségi kohézió erősítése, a Tokaji Borvidék, mint világörökségi lakóhely identitásának erősítése.

- Lakóhelyi közösségek fejlesztése, közösségi aktivitás erősítése,
- Helyi, települési, világörökségi és térségi identitás erősítése,
- Községi terek létrehozása, fejlesztése,
- Társadalmi kohézió és szociális háló erősítése,
- Községek gazdasági önszerveződésének erősítése.

10. Települési környezet fejlesztése

- Szociális, egészségügyi ellátás infrastrukturális fejlesztése,
- Települési közszolgáltatások fejlesztése,
- Közműellátottság javítása, energetika, klíma- és energiatudatosság növelése.

11. Közlekedésfejlesztés: az elérhetőség javítása, a fenntartható mobilitás és közlekedési rendszer feltételeinek megteremtése, mely nem csak a rossz állapotú vagy hiányzó közlekedési infrastruktúrák megépítését, illetve fejlesztését, hanem a térségben jelentkező közlekedési módok racionális munkamegosztásának kialakítását, a fenntartható, környezetbarát közlekedési módok használatának ösztönzését és turisztikai célú hasznosítását, a szemléletformálás eszközeinek alkalmazását jelenti.

- Gyalogos és kerékpáros fejlesztések,
- Közúti fejlesztések,
- Vasútfejlesztések,
- Légi közlekedési kapcsolatok fejlesztése,
- Környezetbarát közlekedési módok fejlesztése.

12. Egységes térségi arculat kialakítása

- Egységes térségi arculat kialakítása, önálló turisztikai térség megteremtése,
- Borvidéki márkanév kiépítése, minősítési rendszerének kidolgozása, átfogó turisztikai marketing- és menedzsmenteszközök segítségével.

II. SÁROSPATAK TURIZMUSA FEJLESZTÉSÉT SEGÍTŐ TERVEZETT BORVIDÉKI OPERATÍV INTÉZKEDÉSEK

A koncepcióban a korábbi időszak fejlesztési aktivitásai alapján a borvidék egészét illetően, de településenként hét fejlesztési értékterület került meghatározásra. Sárospatak azonosított 5 értékterülete, melyek a az előttünk álló idősakra is a legnagyobb fejlesztési potenciált hordozzák: nemzeti hagyományok és kultúra, természeti értékek, gazdasági tér, egyházi hagyományok és oktatás, élményteremtés és turizmus:

5. ábra: Sárospatak azonosított értékterületei (i.m. 31.p.)

A következőkben sorra vesszük, hogy a borvidéki operatív programjai – akár közvetve is – mely intézkedéseiken keresztül kapcsolódnak címzett támogatásokon, illetve majdan elérhető pályázati forrásokon keresztül Sárospatak közösségi turizmusfejlesztési törekvéseinek megvalósulásához.

1. Prémium minőségű borkészítés és gasztronómia feltételeinek megteremtése

- Dűlőúthálózat fejlesztés: szőlőterületek – táblák megközelíthetőségének javítása, az oda- és kijutás feltételeinek biztosítása, elsődlegesen szilárd burkolatú útfelülettel, dűlőutak környezetének rendezése.
- Kutatás-fejlesztési tevékenység és innováció támogatása: Nemzetközileg is kiemelkedő kutatási infrastruktúra kialakítása, komplexitását tekintve kutatólaborok és műhelyek, kutatócsoportok létrehozása, a Tarcali Kutatóintézet további fejlesztésével, közreműködve a Tokaj-Hegyalja Egyetemmel.
- A helyi, minőségi alapanyagok előállításának támogatása: helyi minőségi alapanyagok, termékek előállításának erősítése, amely növelné a város kulináris imázsát. Hálózatos rendszer kiépítése a borvidéki szereplők között, a térség termékeinek széleskörű megismertetése, termelői-és termékadatbázis, minősítési rendszer.
- A tokaji borok hazai fogyasztásának pozicionálása: részvétel a Tokaj – Zemplén marketing szervezet által meghatározott PR kampányokban, a térség turisztikai és terméküzenetének nemzetközi szaklapokban való megjelenítése, éves Tokaj Nagykövet választás és gála esemény a sárospataki várban.

2. Helyi gazdaságélénkítés

- Ipari fejlesztésekhez kapcsolódó intézkedések: a vidék természeti jellegére, ártéri és hegyvidéki erdeire épülő hagyományos kézműves mesterségeinek fejlesztése, pl. hordókészítés, a kézműves fazekas, valamint kerámia termékek készítése, modern funkciót ellátó használati merchandise termékek, városi, borvidéki logos ajándéktárgyak gyártásának ösztönzése.
- Kutatás-fejlesztés és innovációs tevékenységhez kapcsolódó intézkedések: Önálló Tokaj-Hegyalja Egyetem létrejötte – szőlész borász képzés, turizmus-vendéglátás BA képzés, kulturális örökség és vállalkozásfejlesztési mesterképzések beindítása.

3. Világörökségi kultúrtáj védelme

- Világörökségi helyszínek, attribútumok megőrzése, turisztikai célú fejlesztése: történelmi épített örökségek megőrzése, turisztikai funkció bővítésével történő fejlesztése. Borászati védett épített örökség megőrzésére, turisztikai funkcióbővítése, többek között pincesorok környezetének, turisztikai funkcionális és infrastrukturális elemeinek helyreállítása (pl. Rákóczi pince, Hustác pincéi).

4. Szellemi örökség és kultúra ápolása

- A borvidék, mint kulturális központ elérését szolgáló fejlesztések: a kulturális termékeket fogyasztó célközönség letelepedésének ösztönzése, a világörökség egyetemes és a táj egyedi értékeit, szellemiségét saját művészetébe integráló művészek támogatása, elismert, hazai és nemzetközi alkotótáborok térségbe csábítása.
- Innovatív kulturális rendezvényhelyszínek fejlesztése, kulturális útvonalak és programkínálat kialakítása: történelmi személyekhez kapcsolódó helyszínek kialakítása, Rákóczi-kultuszhoz kapcsolódó tematikus bemutatóhelyek, attrakciók és több település részvételével megvalósuló útvonalak továbbfejlesztése, rendezvények szervezése, rendezvény- és turisztikai helyszínek kialakítása (pl. várnegyedben). vár, mint térségi turisztikai attrakció fejlesztése, Lorántffy Zsuzsanna, mint a térség legjelentősebb felsőoktatási intézményének megteremtője.
- Művészeti civil kezdeményezések és programsorozatok megvalósítása: olyan civil kezdeményezések és programsorozatok, rendezvények támogatása (pl. Zemplén Fesztivál), alkotóházak fejlesztése és kialakítása – zenei, irodalmi, táncművészethez (pl. Bodrog néptánc, filmművészethez egyéb művészeti ágakhoz kapcsolódó – amelyek illeszkednek a borvidék örökségéhez és identitásához, növelik a térség kultúrája és művészete iránt érdeklődők és látogatók számát, valamint hozzájárulnak a lakosság térségi identitásának, kulturális tevékenységeinek formálásához.
- Gyerekek, fiatalok világörökség és kultúra, sport iránti érzékenyítése: Képzések fejlesztése, befogadó infrastruktúra létrehozása, versenyhelyszínek kialakítása, művészeti iskolák fejlesztése. Fogyatékkal élők, speciális igényűek számára táborhelyek és rendezvényhelyszínek kialakítása.

5. Egyedi természeti értékek megőrzése, fenntartható ökoturisztika fejlesztése

- Bodrog part rendezése, környezetileg fenntartható hasznosítása: part menti sétányok kialakítása (rekreációs, sport és turisztikai célzattal), külterületen a sétányok folytatásaként kerékpárútként funkcionáló útszakaszok, megállópontok kialakítása (pl. a kisvasúti hídon keresztül). Ártéri, hullámtéri élőhelyek, a Bodrog folyó holt és mellékágainak part és mederrendezése, tanösvény, távcsöves megfigyelőhely funkcióval (szelíd turizmus). Vízi tanösvény kialakítása az az érintetlen természet szépségei, a helyben élő ritka állat és növényvilág bemutatására, a vadregényes táj hangulatának átadására családok és ökoturisták számára.

6. Egyházi hagyományok ápolása

- Egyházi épített örökség védelme: Várnegyed, zarándokfogadó közterületi fejlesztések, Zsidó fürdő rekonstrukciója, Református könyvtár valamint a Szent Erzsébet Ház térségi és nemzetközi szerepének fejlesztése.
- Zarándokutak és vallási hagyományokhoz kötődő programok fejlesztése: Mária úthoz és a Szent Erzsébet úthoz kapcsolódóan a zarándokutak fejlesztése, a két út összekapcsolása. Egyedi egyháztörténeti emlékhelyek és kapcsolódó rendezvények, infrastrukturális elemeinek fejlesztése (Szent Erzsébet kultusz és Ünnepe). A vallási neveléshez kapcsolódó szemléletmód megalapozására és átadására oktató- és

képzőközpont fejlesztése (Sárospataki Szent Erzsébet Zarándok- és Látogatóközpont létrehozása), helyszínek akadálymentesítése.

7. Kiegyensúlyozott oktatási és képzési struktúra kialakítása

- Humánerőforrás-fejlesztés: a vendégfogadásban, vendéglátásban, éttermi felszolgálásban résztvevő személyek részére szervezett tanfolyam. Borvidék ismeret, fajta ismeret, a bor bemutatás és kellékei, a bor felszolgálás és ajánlás, bor és borpárlatok jellemzői, borok és ételek párosítása. Turizmus vendéglátás Borturizmus szakirány (BA), melyhez szervesen kapcsolódik a rövidebb idejű Turizmus vendéglátás felsőoktatási szakképzés (kifejezetten a Tokaji borturizmusra tervezve), kulturális örökség (MA) borkultúra szakiránnyal. Akkreditált felnőttképzési lehetőségek és helyszínek kialakítása, különös tekintettel a szőlészet-borászat, valamint idegenforgalmi ágazatokhoz kapcsolódóan, a képzések helyszíne a Tokaj-Hegyalja Egyetem.
- Felsőoktatási képzésfejlesztés, tudományos ismeretterjesztés: Tokaj-Hegyalja Egyetem komplex fejlesztése, alap- és mesterképzések biztosítása, kiemelkedő nemzetközi oktatási és tudományos kutatási helyszín kialakítása. Kihelyezett részképzések megvalósítása, nemzetközi kapcsolatok kiépítése. Workshopok szervezése, Fiala Diplomások Tokaj-Hegyalja Fejlődéséért Program.

8. Turizmusfejlesztés

- Szálláshely-szolgáltatás fejlesztés: Végardó fürdőkomplexumhoz kapcsolódó szálláshelyfejlesztés.
- Élmenyhelyek, témaparkok komplex fejlesztése: Új és meglévő komplex szolgáltatást kínáló attrakciók fejlesztése, illetve tematikától függetlenül (tehát az aktív, kulturális, bor- és gasztronómiai turizmushoz kötődő) több célcsoport számára elérhető, nyílt- vagy zárt terű létesítmények kialakítása, építészeti szempontból pedig egyedi, élményszerzést biztosító helyszínek létesítése (pl. fából készült építészeti alkotások). A magas minőséget és egyediséget képviselő, a borvidék sajátosságait bemutató tematikus parkok, központok és terek létesítése. Bekapcsolódás az Abaújszántó-Sátoraljaújhely közötti Tokaj Borvidék Panoráma Túraút kialakításába, pl. a Tengersizem felső pihenőhely továbbfejlesztésével.
- A kerékpáros turizmus feltételeinek javítása: Bodrog menti települések összefűzése, kerékpáros sáv kialakítása, valamint a lehetőség szerint a folyó menti töltés kihasználása kerékpárút kialakítására, kerékpárospontok létesítése Sárospatak-Tokaj közötti útszakaszon.
- Vízi turisztikai fejlesztések: A Bodrog folyó, mint vonzó természeti környezet, turisztikai vonzerőfejlesztése, a világörökségi elvárásokhoz illeszkedő, a látogatói igényekhez, elvárásokhoz igazodó változatos és sajátos vízi és vízparti élményprogramok kialakítása, tárgyi feltételeinek megteremtése. A fejlesztések során biztosítani kell az érintett vízparti területek eltérő vízi turisztikai formáihoz illesztett infrastruktúra és eszköz ellátottságát. A fejlesztések során többek között cél kikötőhelyek kialakítása, a folyópart, valamint az Ó-Bodrog rendezése, holtágak menti területek fejlesztése, az ingatlanhasznosítás lehetőségeinek kiaknázása.
- Aktív turizmus fejlesztése, extrém sportok feltételeinek kialakítása: Az aktív turizmus, valamint a különböző extrém sportok (az extrém vízi sportok, hegyi kerékpározás, szikla- és falmászás, repülés, stb.) fejlesztésének feltételeinek vizsgálata és megteremtése, a világörökségi és a környezeti fenntarthatóságot figyelembe vevő kialakítása. További cél a világörökségi helyszín földrajzi

adottságainak kalandturizmus, az extrém sportok szempontjából történő felmérésével a borvidék turisztikai vonzerejének növelése.

- Minőségi gasztronómiai vendéglátóhelyek kialakításának ösztönzése: A helyi alapanyagokon és hagyományokon alapuló borvidéki gasztronómiai sokszínűségének bemutatása a helyi humánkapacitás aktivizálásával, gasztronómiai terek létrehozásával.
- Egészségturizmushoz kapcsolódó fejlesztések: egészségturisztikai szolgáltatások fejlesztése, gyógy- és wellnessturizmus, valamint speciális kezelések és szolgáltatások és helyszínek (Végardó) fejlesztése.

9. Helyi közösségfejlesztés

- Lakóhelyi közösségek fejlesztése, közösségi aktivitás erősítése: Az intézkedés alapvető célja a térségi, települési identitás és közösség megerősödéséhez való hozzájárulás. Ugyanakkor a beavatkozás célja a már meglévő, rendszeresen megszervezésre kerülő programok minőségi színvonalának növelését is magában foglalja, miáltal azok egyúttal turisztikai programként is funkcionálnak.
- Községi terek létrehozása, fejlesztése: használatban lévő, illetve használaton kívüli épület, épületegység, épületegyüttesek közösségi funkciók ellátásához szükséges korszerűsítése, kibővítése, átalakítása. A település közterületeinek, zöldfelületeinek megújítása, a lakosság rekreációs, szabadidős és sporttevékenységeihez szükséges nyitott közösségi terek biztosítása érdekében. Inkubátorház kialakítása. Nemzetközi együttműködéssel megvalósuló kulturális és közösségi programok kialakítása.

10. Települési környezet fejlesztése

- Szociális, egészségügyi ellátás infrastrukturális fejlesztése: az ide látogatók számára is szükséges elsősegély, sürgős beavatkozás lehetőségének biztosítása miatt, de akár pl. medical wellness centrum kialakítása kapcsán a turisztikai kapcsolódás is releváns.
- Települési közszolgáltatások fejlesztése: intelligens, „smart” infrastruktúra kiépítését, fejlesztését támogató projektek, településbiztonság növekedését célzó fejlesztések (kamerarendszerek kiépítése), köztéri vezeték nélküli internetelés biztosítása.

11. Közlekedésfejlesztés

- Gyalogos és kerékpáros fejlesztések: a biztonságos gyalogos és kerékpáros közlekedés feltételeinek javítása a fenntartható települési közlekedésfejlesztés érdekében.
- Vasútfejlesztés: pályaudvar rekonstrukció, nosztalgiavonatok igény szerinti közlekedtetése.
- Légi közlekedési kapcsolatok fejlesztése a vendégkapcsolatok javítására. Meglevő sportolási célú repülőtér fejlesztése.
- Környezetbarát közlekedési módok fejlesztése: A fenntartható közlekedés feltételeit megteremtő és erősítő közlekedésfejlesztés megvalósítása a településen, az éghajlatváltozás mérséklése, a CO₂ kibocsátás csökkentése, az élhető települési környezet kialakulása érdekében.

12. Egységes térségi arculat kialakítása

- Térségi, turisztikai marketing- és menedzsmenteszközök összehangolása: az intézkedés célja azoknak a helyi, térségi szereplőknek, szervezeteknek és vállalkozásoknak a megtalálása, amelyek elősegítik a borvidék kulturális életének közvetítését, magas szintű kulturális szolgáltatásokat nyújtanak, értéket közvetítenek, valamint a társadalom minél nagyobb része számára elérhetővé teszik a kulturális

értékeket hordozó termékeket, vagy szolgáltatást. Együttműködés a borvidéket átfogó, térségi turisztikai szervezettel.

- Intelligens, innovatív tájékoztatási rendszerek kiépítése: Interaktív információs pontok és helyszínek kialakítása, a jelenlegi attrakciók „smart” eszközökkel történő bemutatása, valamint az elérhetőségükhöz kapcsolódó rendszerek kifejlesztése.
- Rendezvények minősítési rendszerének bevezetése: a jelenleg koordinálatlan rendezvények összehangolása, és a települési karaktereknek megfelelő, értéket és minőséget közvetítő rendezvények kialakítása. Egyedi térségi rendezvények kialakítása: pl. Tokaj Nagykövet választás, gasztronómiai események.

Összefoglalva megállapítható, hogy a 2021-27. évekre vonatkozó borvidék fejlesztési stratégiai és operatív program koncepció része 7 értékterületet azonosítva határozta meg a fejlesztés átfogó és horizontális céljait. A Tokaj-Zemplén Térség Fejlesztési Programmal összhangban legmarkánsabb célkitűzése, hogy Tokaj-Hegyalja történelmi borvidék kulturtáj Budapest és a Balaton mellett a 3. legnépszerűbb turisztikai desztinációvá fejlődjék.

4 átfogó cél mentén kerültek meghatározásra a stratégiai prioritások, operatív programok és intézkedések: világörökségi borvidék megőrzése, természetközeli kulturtáj védelme, kiegyensúlyozott társadalmi szerkezet kialakítása, versenyképes és fejlett gazdaság megteremtése.

Sárospatak Város közösségi turizmusfejlesztési lehetőségei a tervezett borvidék fejlesztések keretében helyezhetők el, azokból vezethetők le. A koncepció a város tekintetében 5 értékterületet azonosított, ezek: nemzeti hagyományok és kultúra, természeti értékek, gazdasági tér, egyházi hagyományok és oktatás, élményteremtés és turizmus.

A 12 stratégiai prioritást és operatív intézkedést elemezve, szinte minden intézkedési cél és tartalma akár közvetetten, akár közvetlenül, de kapcsolódik a város turizmusa közösségi alapú fejlesztéséhez, ahhoz forráslehetőségeket kínálva, de önállóan a 8. stratégiai és operatív prioritásként került intézkedések szintjén részletezésre.

A borvidéki fejlesztési program releváns intézkedései célzott támogatások formájában, vagy pályázati rendszerekben való megjelenésükkel, azokra időben való, szakmailag kellően alátámasztott reagálással Sárospatak számára elérhetővé válhatnak, s a megnyíló támogatási lehetőségek tovább erősíthetik a város térségi szerepét mind a kultúra, mind a turizmus terén.

FELHASZNÁLT FORRÁSOK

Dankó L.-Tóth Zs. (2021): A bor- és gasztronómiai innováció és kapcsolódása a turizmusfejlesztési stratégiához. SZÓLÓ-LEVÉL. 2021. 2. szám. Tokaji Kutatóintézet, Tarcál. pp. 84.-101.

HAGYOMÁNY - TERMÉSZET – MODERNITÁS A Tokaji Borvidék Területfejlesztési Programja Stratégiai és Operatív Program 2021-2027. Tokaj Borvidék Fejlesztési Tanács, 2021. május. 113.p.

HAGYOMÁNY - TERMÉSZET – MODERNITÁS A Tokaji Borvidék Területfejlesztési Koncepciója. „Világhírű Borvidék 2030” Tokaj Borvidék Fejlesztési Tanács, 2021. május. 62.p.

<http://www.tbft.hu/megjelent-a-tokaj-zemplen-terseg-fejlesztet-eloiranyozokormanyhatarozat/>

http://www.terport.hu/webfm_send/4843

https://2010-2014.kormany.hu/download/1/d3/21000/MK_13_220-1981.pdf

https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1600156.TV×hift=ffffff4&txreferer=00000001.TXT

<https://www.portfolio.hu/gazdasag/20200915/teljesen-atszabta-a-turisztikai-tersegek-koret-a-kormany-budapest-kornyeke-is-felkerult-a-listara-448726>

Magyar Kormány 1791/2020. (XI. 11.) Korm. határozata

A tanulmánykötet lezárva: 2022. április 29.